ALICE GARDNER

SFÂNTUL TEODOR STUDITUL: VIAȚA ȘI TIMPURILE SALE

Traducere din limba engleză de Radu Teodorescu

Londra 1905

CUPRINS

Capitolul 1

Ruinele Studionului. Caracterul mănăstirii. Timpul naşterii lui Teodor. Anglia. Europa Occidentală. Orientul. Începuturile controversei iconoclaste. Civilizaţia imperiului de răsărit

Capitolul 2

Cele mai timpurii biografii ale lui Teodor. Linia lui părintească. Caracterul mamei sale. Educaţia: problema academiei bizantine. I-a studiat el pe clasici? Poziţia în societatea bizantină. Unchiul său Platon. Schimbări în poliţele imperiale cu privire la icoane. Teodor şi familia lui se retrag din lume

Capitolul 3

Viaţa în şi lângă Studion. Rânduielile primare ale mănăstirilor răsăritene. Relaţiile cu Platon. Complicaţiile orientului şi occidentului. Poliţele Irinei. Iniţierea unui sinod. Greutăţi şi tumult. Amânarea de la Niceea. Începuturile. Decrete în favoarea icoanelor. Greutăţile care au urmat. Războiul italian. Teodor este hirotonit preot. Afirmarea principiului.

Capitolul 4

Renaşterea monahală. Teodor este ales stareţ al Studionului. Intrigile Irinei. Constantin VI devine singurul împărat. A doua sa căsătorie. El încearcă să îi câştige de partea sa pe studiţi. Negocieri eşuate. Exilul. Scrisoare către Platon. Detronarea lui Constantin. Restaurarea călugărilor

Capitolul 5

Mutarea de la Saccudio la Studion. Întemeierea şi istoria timpurie a mănăstirii. Reformele lui Teodor. Scrisoarea către Nicolae despre disciplina monahală. Oficialii monahali. Caligrafia. Rânduielile vieţii monahale. Duhul rânduielilor lui Teodor. Catehezele

Apendice: traducere a două discursuri catehetice

Capitolul 6

Evenimentele care au dus la încoronarea lui Carol cel Mare. Poziţia papei Leon III. Legăturile din est cu ele din vest. Intenţiile lui Carol cel Mare cu privire la împăraţii din răsărit. Proiectul matrimonial. Greutăţile Irinei. Abdicarea ei. Ascensiunea împăratului Nichifor. Problema neintervenirii studiţilor. Poliţele lui Nichifor: în occident; cu privire la împăratul Constantin VI; cu privire la patriarhat. Platon şi Teodor ca şi campioni ai puterii ecclesiale. Numirea lui Nichifor la patriarhat. Protestul studiţilor. Împăcarea

Notă cu privire la moartea lui Constantin VI

Capitolul 7

Poliţele ecclesiale ale împăratului Nichifor. Restabilirea preotului Iosif, combătut de Teodor. El respinge acuza de schismă. Apeluri către papă. Nichifor este omorât în războiul cu bulgarii. Reîntoarcerea studiţilor. Moartea stareţului Platon

Capitolul 8

Domnia nefericită a lui Mihail Rangabe. Influenţa lui Teodor. Carol cel Mare recunoscut ca împărat. Negocierile cu bulgarii. Avansul lor. Mihail este depus şi înlocuit cu Leon V. Guvernarea lui Leon. El îşi reînnoieşte poliţele iconoclaste. Susţinătorii lui Ioan Gramaticul. Conferinţa. Patriarhul Nichifor este demis. Demonstraţia de Florii a lui Teodor. Al III-lea exil. Scrisori

Capitolul 9

Teodor ca teolog. Punctele sale de vedere cu privire la autoritatea Bisericii. Importanţa teologică a controversei iconoclaste. Atitudinea personală a lui Teodor. Maniheism şi monofizitism. Distincţia între cinstire şi adorare. Folosul educaţional al imaginilor. Viziunea mistică a icoanelor. Nominalismul. Superstiţii. Trei elemente în controversă. *Antiherretici* a lui Teodor. Scrisorile sale doctrinare. Viziunea platonică a universului. Sentimentul studiţilor cu privire la umanitatea lui Hristos

Capitolul 10

Conflictul dintre Biserică şi stat. Atenuarea suferinţelor lui Teodor. Schimbările de închisoare. Tortura şi chinurile. Scrisorile sale către călugării studiţi; către comunităţi şi persoanele private; către papă şi către patriarhi. Scrisoarea papei către Leon V. Asasinarea lui Leon. Triumful lui Teodor

Capitolul 11

Caracterul şi ascensiunea lui Mihail II. Eforturile lui Teodor pentru restaurarea icoanelor: scrisori către patriarh, miniştrii împărat etc. Mihail îl primeşte în audienţă. Teodor se retrage la Crescentios. Corespondanţa sa cu împărăteasa Maria – cu împărăteasa Teodosia – & rebeliunea lui Toma: Teodor este chemat înapoi la Studion. Toma este înfrânt. Războaiele cu saracinii. Negocierile cu împăratul Luis şi cu papa. Collatio la Paris. Referinţă la aceasta de Teodor? Imaginile în biserica francă. Lucrările lui Dionisie sunt aduse în occident

Capitolul 12

Caracterul scrisorilor lui Teodor în general. Scrisori de condoleanţe – de sfătuire – despre probleme morale – despre rugăciune – Către Irina şi stareţa Eufrosina – Către Casia – despre doctrina creştină – pentru reclamaţiile lui Teoctist – Testamentul său – Moartea şi înmormântarea sa – Caracterul său

Apendice: corespondenţa lui Teodor cu Casia

Capitolul 13

Atenţia studiţilor la copierea MSS (manuscriselor). Introducere la scrierea în miniatură. Partea datorată lui Teodor în acest sens. Iambicele lui Teodor. Imnele sale. Natura metricelor ecclesiale în orient. Dezvoltarea lor. Descoperirea lui Pitra. Canonul. Canonul şi alte versuri atribuite lui Teodor.

Apendice: redarea în engleză a unor poeme ale lui Teodor: 1. Iambicele 2 Imnele bisericeşti

Capitolul 14

Influenţa lui Teodor asupra posterităţii. Circumstanţele care au dus la restaurarea cultului icoanelor. Duminica ortodoxiei. Pierderea speranţei pentru unitatea ecclesială. Fisura finală. Legăturile acesteia cu Studionul. Cu numele lui Teodor. Stareţii lui călugării de la Studion după Teodor. Valoarea permanentă a monahismului ortodox

Apendice: Cărţile publicate de Teodor

SFÂNTUL TEODOR STUDITUL: UN SFÂNT CĂRUIA ÎI DATORĂM CULTUL ICOANELOR ÎN BISERICA CREŞTIN ORTODOXĂ

Cartea de faţă scrisă de Alice Gardner – reputat istoric de la Universitatea Cambridge din Anglia – este o monografie despre un sfânt creştin ortodox care a trăit în secolele al VIII-lea şi al IX-lea. Este vorba de Sfântul Teodor Studitul (n. 759 d.Hr., Constantinopol, Imperiul Roman de Răsărit – d. 11 noiembrie 826 d.Hr. , Bitinia, Turcia). Alice Gardner autoarea cărţii pe care o traducem azi a fost un bun istoric englez care s-a născut în 1856 în localitatea Hackeny şi a murit în anul 1927 la Oxford.

Am ales să traducem această carte în limba română fiindcă este una dintre puţinele monografii despre viaţa Sfântului Teodor Studitul. La fel de bine trebuie să ştim că Sfântul Teodor Studitul nu este venerat ca sfânt numai în Biserica Creştin Ortodoxă ci la fel de bine şi în Biserica Catolică.[1] Prin urmare ceea ce voim să facem cu această traducere este să oferim celor care vor fi interesaţi un material în plus despre viaţa unui sfânt creştin ortodox căruia îi datorăm cultul sfintelor icoane din Bisericile Creştin Ortodoxe.

Cultul icoanelor este unul central în ortodoxie şi trebuie să ştim că până la acceptarea lui a existat o mare controversă denumită controversa iconoclastă, adică a celor care luptau împotriva cinstirii icoanelor. L-a Sinodul V Ecumenic din anul 787 de la Nicea s-a hotărât ca icoanele să fie parte din cultul creştin ortodox. Este bine să ştim că icoanele sunt centrale în ortodoxie dar nu şi statuile după cum este cazul cu Biserica Catolică. De ce? Fiindcă în cultul păgân din antichitate a existat idolatria în care statuile zeilor erau adorate de masele mari de adepţi păgâni.

Iconoclaştii din vremea Sfântului Teodor Studitul susţineau că cinstirea icoanelor este idolatrie fiindcă pe Muntele Sinai prorocul Moise a primit poruncă: "să nu-ţi faci chip cioplit şi nici un fel de asemănare a nici unui lucru din câte sunt în cer, sus, şi din câte sunt pe pământ, jos, şi din câte sunt în apele de sub pământ! Să nu te închini lor, nici să le slujeşti, că Eu, Domnul Dumnezeul tău, sunt un Dumnezeu zelos, care pedepsesc pe copii pentru vina părinţilor ce Mă urăsc pe Mine, până la al treilea şi al patrulea neam şi Mă milostivesc până la al miilea neam către cei ce Mă iubesc şi păzesc poruncile Mele" (Ieşire 20, 4-6).

Prin urmare Decalogul lui Moise interzicea să îţi faci chip cioplit ceea ce ştim că nu a fost cazul cu păgânii antici care ştim că au împânzit lumea cu statuile zeilor la care se închinau şi le aduceau jertfe. Totuşi, ceea ce susţine ortodoxia şi Sfântul Teodor Studitul este că din moment ce Dumnezeu s-a întrupat ei bine se pot face reprezentări ale Lui. În acest sens creştinismul ortodox susţine că noi nu ne închinăm materiei din care este făcută icoana ci lui Iisus, sfântului, îngerilor sau Maicii Domnului care este reprezentat în ea.

Este bine de ştiut că deşi reprezentări ale lui Dumnezeu şi a îngerilor din cer nu erau acceptate în Vechiul Testament ei bine Moise a dat dispoziţie ca pe chivotul legii să fie reprezentaţi doi heruvimi. Acest lucru ne spune că din cele mai vechi vremuri omul a voit să îl reprezinte pe Dumnezeu şi sfinţii îngeri într-un fel sau altul. La fel de bine în templul lui Solomon pe sanctuarul interior (pe catapeteasma care despărţea Sfânta de Sfânta Sfintelor) erau reprezentaţi heruvimi.

Sfântul Teodor Studitul a fost unul care a luptat şi a reuşit să demonstreze faptul că icoanele nu sunt idoli şi închinarea la icoane nu este idolatrie. Acest lucru el l-a plătit am putea spune destul de scump pentru faptul că a fost torturat şi închis de mai multe ori în închisoare. Logica Sfântului Teodor a fost că din moment de Dumnezeu s-a întrupat în persoana Domnului Iisus, ei bine materia poate să fie folosită pentru a Îl reprezenta. În Vechiul Testament ei bine Dumnezeu nu S-a întrupat şi era imposibil de realizat o reprezentare a Sa.

Cartea de faţă are meritul de a ne introduce în atmosfera bizantină din secolul VIII şi IX. Era o atmosferă în care se pare că intrigile de la palat erau extrem de dese şi de mai multe ori relaţiile dintre patriarhii de la Constantinopol şi papii de la Roma erau destul de tensionate. În acest context se poate spune că s-a ridicat şi personalitatea Sfântului Teodor Studitul care a luptat pentru icoane într-o epocă în care problemele religioase deveneau de mai multe ori chestiuni politice. Acesta a fost motivul pentru care – după cum am spus – de mai multe ori Sfântul Teodor Studitul a ajuns să fie persecutat şi prigonit. Împăraţii iconoclaşti cum a fost Leon al III-lea Isaurul şi Constantin al V-lea au fost unii care au recurs la metode violente pentru a îşi impune convingerile iconoclaste (sau iconomahe).[2] Totuşi determinarea Sfântului Teodor Studitul de a apăra folosirea în cultul Bisericii a icoanelor a fost pe măsură.

Radu Teodorescu

[1] https://ro.wikipedia.org/wiki/Teodor_Studitul (accesat pe 05.10.2025).

[2] Iconoclastul sau iconomahia înseamnă în greaca veche luptă împotriva icoanelor.

PREFRAȚĂ

Obiectivul aceste cărţi este de a prezenta o schiţă a vieţii unui om remarcabil care a trăit în vremuri remarcabile. Autoarea a fost atrasă de această temă nu din conştiinţa că posedă toate calificările necesare ci de crezul că o astfel de muncă este dorită; pentru că Sfântul Teodor Studitul merită să fie cunoscut şi că sunt puţini englezi care au avut ocazia să îl cunoască. Este scopul onest al acestei cărţi că cei care o vor citii vor realiza cum, într-o singură viaţă, s-au concentrat atât de multe mari tendinţe istorice care au dat caracterul bisericilor şi societăţii civile din Evul Mediu. Dar dincolo de aceasta ei vor beneficia, sperăm, că cititorul va fi adus mai aproape de cel care, cu toate greşelile asupra cărora nu vom pune o perdea ca să le ascundem, a avut în el elementele măreţiei. Fascinaţia cu caracterul lui Sfântului Teodor a fost simţită de mai toţi istoricii acelei perioade, chiar şi de cei care au avut o simpatie minimă cu principiile sale religioase.

Sursele sunt indicate în notele de subsol. Principalele autorităţi originale sunt bineînţeles lucrările lui Teodor însuşi şi a cronicarilor bizantini, în special Teofan[3] şi *Continuatorul* său. […]

Cu privire la istoria generală a acelei perioade, este plăcut să numesc trei englezi ale căror lucrări au cea mai mare importanţă: în cele din urmă "istoria Greciei" care a fost reeditată de domul Tozer; Dr. Hodgkin, ale cărui cercetări în această perioadă a istoriei se leagă în special de problemele occidentale, dar care iluminează toate ramurile istoriei pe care are ocazia să le abordeze; şi profesorul J. B. Bury care cu a sa "Istoria e a Imperiului Roman târziu", şi mai mult cu notele lui valoroase la Gibbon, a făcut mult pentru cei care vor să studieze vremurile lui Teodor sau pe Teodor însuşi.

Dintre monografiile mai mici despre Teodor cele ale lui Dr. Carl Thomas şi Dr. G. A. Schneider au fost foarte folositoare. Lucrarea Dr. Schwarylose *Bilderstreit* este un studiu luminos asupra întregii controverse iconoclase. Lucrarea *Bildersturmende Kaisser* a lui Schlosser este încă foarte folositoare dar mult mai de folos pentru lucrarea mea a fost micul tratat De studio a lui Abbe Marin.

Scriitoarea îi mulţumeşte Dr. Edwin Freshfield din Mint, Chinstead pentru imaginile cu Studionul după cum este el acum şi Poarta de Aur dar şi pentru că mi-a împrumutat cărţi de mare ajutor; şi lui Dr. Kenyon de la Bristish Museum pentru permisiunea de a reproduce o parte dintr-o pagină a Psaltirii Studite. La fel de bine trebuie să le mulţumesc fraţilor mei, profesorul Percy Gardner de la Oxford şi profesorului Ernest Gardner din Londra pentru ajutorul în a revizuii lucrarea.

Cambridge, August 1905

[3] De dragul convenieţei dau referinţă la ediţia Bonn a lui Teofan mai mult dacă recenta ediţie superioară a lui De Boor.

CAPITOLUL 1

Introducere. Privire generală la Constantinopolul mijlocul secolului al VIII-lea

În colţul sub-vestic al oraşului Constantinopol, lângă cele Şapte Turnuri şi a Porţii de Aur, stă moscheea numită Mirachor Djami, fostă bazilica Sfântului Ioan Studitul. Doar câţiva dintre trecătorii de pe acolo ştiu de existenţa ei şi chiar şi exploratorii arheologi care caută ca o regulă, fie purul clasic sau fie purul oriental, nu i-au dat nici o atenţie. Va venii timpul când va fi prea târziu fiindcă atât biserica şi cât rămăşiţele călădirilor din jur dispar cu repeziciune şi în cuvintele unui călător recent, "se pare că este sigur că aceste clădiri vor dispare în câţiva ani dacă nu se iau măsuri."[4] Totuşi cei care au studiat frumoasele capitale din vechime, cu foliatele lor bogate şi delicate şi cu cornucopiile lor şi au admirat proporţiile bisericii unde pavajul de marmură şi decoraţiile pline de gust au fost scoase de mult,[5] nu pot decât să plângă această pierdere a tuturor iubitorilor de artă creştină timpurie. Cei care ştiu chiar şi puţin de istoria mănăstirii şi cei care au locuit în ea, desecretizarea şi neglijenţa pot părea o problemă regretabilă dar cu greu pot să fie surpinşi de ea. Aceasta fiindcă acest lucru reflectă indiferenţa comparativă cu care, cel puţin în ultimii ani, nu numai publicul cititor în general ci şi toată lumea academică a ajuns să privească perioada post-clasică a istoriei greceşti. Totuşi, acea perioadă cuprinde dezvoltările timpurii ale doctrinei creştine şi a disciplinei monahale care, în cele din urmă, au fost aproape de casa lor originară. Şi atât din punctul de vedere al investigatorului ecclesial şi a istoricului în general, Studionul a jucat un rol decisiv şi deloc neglijabil. Pe bună dreptate a mai fost numit "Clugny-ul răsăritului." Şi totuşi sub o formă sau alta Studionul a oferit servicii mult mai mari Bisericii şi lumii decât a Abaţia de la Clugny. La fel ca Clugny a devenit părintele mai multor centre de viaţă religioasă şi muncă ardentă; la fel ca Clugny a menţinut cauza autorităţii spirituale asupra forţei materiale; dar a avut o obligaţie mai mare din punct de vedere intelectual decât a oricărei mănăstiri din Occident prin a păstra aprinsă torţa învăţăturilor antice. Dacă nici Clugny-ul şi nici Studionul-lu nu au scăpat de exagerarea în dobândirea idealurilor lor, cu siguranţă a venit acum vremea să estimăm bine serviciile pe care ambele ni le-au făcut şi constanta arătată de ambele cauzelor care au contribuit la cinstea lor.

Acum însă ne vom ocupa de istoria generală a Studionului. Acea istorie a început cu mult înainte de timpul acestei biografii pe care o scriem în această carte şi nici legătura cu ea nu a început repede în existenţa sa – nici chiar în viaţa sa activă. De fapt, biografilor ar putea fi o dovadă în plus a puternicului lui caracter că un loc în care el a petrecut destul de puţin timp din viaţa sa chinuită a devenit mai apoi atât de mult asociată cu amintirea că Studionul primelor zile, mare şi bogat după cum era, şi-a amestecat interesul lui istoric cu o comunitate căruia nu i-a fost părinte. Originea şi caracterul mănăstirii ne va preocupa când vom ajunge la începutul stăreţiei lui Teodor şi a influenţei care l-a avut în centru pe el. Acum nu vom încerca să discriminăm trăsăturile principale a perioadei când s-a născut Sfântul Teodor şi care au format mediul fizic şi social a primilor săi ani.

Sfântul Teodor, numit de mai toată lumea Studitul s-a născut la Constantinopol în anul 759. Amintim aici că indiferenţa generală faţă de studiul Evului Mediu timpuriu este mai mult sau mai puţin explicabilă. Cititorul va fi confuz din cauza unor amănunte îngrijorătoare ale intrigilor de palat, războaie monotone, controverse teologice aprinse pline de venin personal amar şi cititorul va putea afla că în Orient numai câţiva oameni au dat interes acestor evenimente. Dar pe de altă parte el va găsii că după toate vremurile de cădere va venii şi o ridicare, prin ascensiunea unei noi dinastii mai puternice sau o nouă politică care a alungat toate pericolele şi a dat imperiului o nouă faţă a vieţii sale. Aceasta fiindcă dacă în anumite aspecte Bizanţul a fost fiu al Romei, el a fost fiu al ei prin faptul că de mai multe ori şi-a recuperat puterea care au făcut ca oraşul să se numească „Etern." Cititorii istoriei romane sunt uimiţi că asemenea unui vapor oraşul a rezistat prin atât de multe furtuni. Dar din timpurile de început s-a putut vedea că ori de câte ori imperiul a fost pe punctul de a dispare, oameni providenţiali sau o împrejurare providenială au dus dacă nu la o regenerare a statului la o readaptare a condiţiilor sale deplorabile. Aşa a fost de mai mult ori înainte de Augustus; la fel de bine în timpul domniei sale; în cele ale lui Diocleţian şi Constantin; în cele ale lui Iustinian; şi mai apoi în zilele lui Heraclie şi cele ale lui Leon Isaurul. Nici unul dintre aceşti împăraţi reorganizatori nu au avut succes permanent. Totuşi, munca realizată de ei în fiecare caz a fost un serviciu adus civilizaţiei umane. Fiindcă Imperiul a fost de mai

[4] W. H. Hutton, Constantinopol, p. 234.

[5] Doar relicve din câteva capitale au fost aduse în Anglia de Dr. Edwn Freshfield şi puse de el în Biserica Înţelepciunii lui Dumnezeu, Lower Kingswood, Surrey, p. 10 şi p. 174.

multe ori gardianul culturii greco-romane împotriva barbarismului sălbatic al Nordului şi a fanatismului organizat al Orientului.

Problemele esenţiale care au fost gândite, abordate şi luptate în ultima parte a secolului VIII şi a perioadei care a urmat şi la fel de bine campionii cauzelor rivale sau fost de mai mare interes la scară generică decât ale ultimelor două secole. Acest lucru devine evident dacă aruncăm o privire la principalele evenimente de la vremea naşterii Sfântului Teodor. Anglia nu va fi de interes în această carte, dar totuşi vom remarca că Anglia va intra mai mult în atenţie tocmai când Offa de Mercia părea că ajunge la apogeu faţă de alţi regi ai Britaniei care mai apoi a trecut la saxonii din vest şi acelaşi Offa, în timp ce lucra la crearea unei naţiuni engleze unire, strângea legăturile dintre Anglia şi Roma. La fel de bine cu 4 ani înainte de naşterea lui Teodor englezul Bonifaciu a fost ucis în mijlocul muncii misionare pe continent, muncă ce indica o aspiraţie pentru un creştinism unit şi a ajustat la aducerea unui rezultat de lungă durată în faţa unor eşecuri temporare. În Europa occidentală Pepin Francul se afla în luptă contra sarcinilor în Spania şi prin victoriile sale în conjuncţii cu rămăşiţele vizigoţilor a reuşit să smulgă Narbina de la mahomedani şi în acest mod le-a restrâns puterea doar la regiunile sudice ale Pirineilor. Cu cinci ani mai înainte, în 754 Pepin, după ce a primit coroana din mâna papei Ştefan II şi-a schimbat titlul din cel de Primat al Palatului cu cel de Rege al Francilor şi mai apoi după doi ani a făcut un aranjament în Italia care a însemnat începutul puteri temporale a papalităţii. În acest an (751) care, după cum spunea Dr. Hodgkin[6] aproape că corespunde cu data – pe cealaltă parte a erei noastre creştine – a întemeierii Romei, putere care în ciuda acuzelor în situaţie şi autoritate că "Raespublica" a pierdut Italia prin căderea exarhatului Ravenei în mâinile lombarzilor, lombarzii au fost imediat eliminaţi de franci, care la început nu au cucerit pentru sine ci pentru succesorul Sfântului Petru (papa). Dar împăraţii, în special ce a dinastiei isauriene care a început cu Leon III nu a fost unii care să privească serios şi bine pierderile. Dacă Italia şi Imperiul au fost neglijate atât secular cât şi spiritual, ceea ce i-a legat la un loc, a rămas o problemă deschisă în primele zile ale Sfântului Teodor.

Aceasta fiindcă aceste evenimente din Occident au fost strâns legate de mişcările care au început în oraşul natal al Sfântului Teodor, Constantinopolul, au fost cele care au determinat caracterul atât al gândirii cât şi a comportamentului său. În acest timp, după cum am văzut, imperiul rezista cu succes necazurilor externe şi dezordinii interne. Constantin V (Copronimul sau Caballinos) care domnea deja de 19 ani când Sfântul Teodor s-a născut, urma liniile generale lăsate de Tatăl său, Leon III primul din casa isaurienilor. Leon a fost cel care a reuşit în mod strălucit să îi respingă pe saracini de la zidurile Constantinopolului în 718 ("cu adevărat o data ecumenică" după cum remarcă profesorul Bury)[7], fiindcă din acest moment înainte dinastia omeyyadă a intrat în declin şi creştinătatea a fost salvată de la un pericol iminent. Leon şi Constantin au purtat constant războaie cu saracini din Asia şi la drept vorbind au avut succes. În acelaşi timp bulgarii au invadat în mod constant Tracia; şi a fost în anul naşterii Sfântului Teodor când Constantin a suferit o înfrângere din partea lor care a fost răzbunată câţiva ani mai târziu.

Prin urmare trebuie să îi socotim pe Leon şi pe Constantin printre ultimii legislatori şi conducători romani. *Ecloga*, un compendiu de legi pentru public în viaţa privată şi în cea publică a fost publicat în 740 şi a fost însoţit de norme de comportament cu privire la probleme militare, agricol şi marine. Isaurienii au fost buni administratori şi ţineau la detaliile financiare ale imperiului cu stricteţe şi acurateţe.

Poate părea destul de ciudat că oameni cu astfel de judecată luminată, buni organizatori, răbdători în a îşi duce scopurile la îndeplinire, cât se poate de responsabili, care nu acceptau scrupulele şi sentimentalismul confuz, totuşi au intrat într-o chestiune care a ajuns să îi coste pierderea puterii în casa vechiului lor imperiu şi care a ridicat opoziţie faţă de poliţele lor între cei mai înţelepţi şi mai capabili muncitori care le erau supuşi.

Controversa iconoclastă în ansamblu, conflictele pe care le-a ridicat între concepţiile teologice şi principiile practice ne vor preocupa în cercetarea noastră de faţă. Originea trebuie să rămână obscură. Aici doar vom trece în revistă câteva dintre cele mai remarcabile evenimente care au avut loc mai înainte de subiectul cărţii noastre. Cel mai probabil în anul 726 a fost dat primul edict contra icoanelor de către Leon III Isaurul. Nu ştim dacă sau nu marile perturbări vulcanice care au avut loc în anul 725 lângă insula Thera au fost o demonstraţie a mâniei lui Dumnezeu împotriva idolatriei în ochii unui împărat care însă nu era superstiţios; dacă sau nu a fost influenţat de concepţiile evreilor, ereticilor sau a catolicilor renegaţi, ei bine cu toate acestea sunt întrebări pe care trebuie să le amânăm

[6] „Italia şi invadatorii săi," vol. VII, cartea VIII, cap. VIII p. 164.
[7] „Istoria imperiului Roman târziu," vol. ii, p. 405.

decomandată. Ne vom preocupa numai de autoritatea împăratului. Încercarea lui a obţine acordul şi susţinerea Patriarhului Gherman a eşuat la fel ca eforturile sale de obţine aprobarea Academiei care a reprezentat şi a susţinut educaţia superioară în Constantinopol. După cum putem să ne dăm seama pătura de jos a populaţiei s-a opus cu violenţă schimbărilor propuse şi se pare că primii care au suferit în acest conflict au fost muncitorii care lucrau la un mozaic ce Îl reprezenta pe Hristos care stătea deasupra porţii numite Chalchis.[8] Probabil că s-au luat măsuri prin întrunirea lui Consiliu de Stat – destul de ciudat numit Silention – în 739 care la fel ca şi cele dinainte nu au avut mare efect datorită iniţierii şi autorităţii personale a lui Leon. Patriarhul Gherman a fost detronat şi locul lui a fost luat de Atanasie care era mai loial.

În acest timp în Occident s-a ridicat o opoziţie puternică în persoana papei Grigorie II care după ce a primit mai multe ştiri despre decretele iconoclaste a protestat în scris: "că împăratul nu trebuie să intervină în probleme de credinţă şi nici nu i se cuvine să schimbe vechile doctrine ale Bisericii după cum au fost ele învăţate[9] de Sfinţii Părinţi." Secţiunea următoare a afirmaţiilor papei nu este uşor de depistat. Italia era în clocot şi se pare că decretele iconoclaste au precipitat lucrurile şi care au dus la o revoltă mare împotriva împăratului care oricum nu era popular din cauza taxelor mari. După principala autoritate greacă, Grigorie a stimulat această rezistenţă; după mai multe surse latine, el a încercat că le minimalizeze. Poliţele adoptate în astfel de situaţii ar fi putut duce la loialitate şi pace. În 731 Grigorie III după ce a ajuns papă a convocat un sinod al episcopilor italieni care a denunţat cu pedeapsa excomunicării pe toţi cei care urau sfintele imagini. Diferenţa religioasă a fost acum adăugată complicaţiilor italiene. Împăratul a retras atât Illyricum şi sudul Italiei din ascultarea Scaunului Roman. Când papa a cerut ajutor extern împotriva lombarzilor, Constantinopolul ar fi fost pentru el ultimul loc unde putea ar cere ajutor. Rezultatul, poate unul dintre cele mai monumentale din istoria europeană a fost, după cum am văzut, intervenţia armată a francilor şi suspendarea autorităţii imperiale în Occident până când avea să fie restaurată sub noi auspicii şi datorii.

Poliţele iconoclaste ale lui Constantin V care i-a urmat tatălui său în 741 pare să fie fost mult mai radicale şi mai sistematice decât cele ale lui Leon. El a încercat să câştige susţinere pentru măsurile sale de la un sinod bisericesc; dar din moment ce nici un patriarh nu a fost prezent nu a fost luat în considerare şi a rămas doar ca pseudo-sinodul de la Constantinopol din 753.[10] A fost urmat de "Silentia" sau sinoade în diferite oraşe la care au participat 338 de episcopi şi a fost prezidat de Teodosie episcop de Efes. În decretul iconoclast care l-a emis, cei care favorizau icoanele au fost puşi în dilema de a alege între monofizitism şi nestorianism; fie că ei trebuie să se sârguiască să reprezinte natura dumnezeiască simţurilor umane, ceea ce ar fi o blasfemie sau ei divizează natura lui Hristos, ceea ce este eretic. După cum vom vedea mai apoi, acest argument a avut multă forţă din moment ce toate dilemele din minţile celor care au învăţat cum să pareze loviturile intelectuale şi nu mai mult a celor care deşi nu se puteau pune pe sine în faţa dilemei, ar mai fi avut puţin loc pentru opiniile lor religioase. Ceea ce este de interes imediat pentru noi este războiul neîncetat pe care împăraţii iconoclaşti l-au dus cu călugării.

Nu este uşor de dedus dacă Constantin V i-a persecutat pe călugări fiindcă se închinau la icoane sau dacă icoanele şi călugării au provocat detestarea împăratului fiindcă menţineau o anumită evlavie pe care el nu o simpatiza şi care lui i se părea că nu este bună cauzei publice. El şi tatăl său, atraşi sau nu de simplitatea doctrinei mahomendane au văzut mahomedanismul funcţionînd şi ei ştiau că o religie fără ascetism, fără simboluri externe şi fără cultul sfinţilor sau ordine religioasă avea puterea practică în marşul de a îi face pe oamenii obişnuiţi să depăşească înclinaţiile private şi să înfrunte moartea.

De mai multe secole a existat o inconsistenţă recunoscută a teritoriile creştine între idealul cinstit de cei evlavioşi şi pretenţiile statului de a slujii cetăţenii. Practica celibatului când multe ţări piereau din cauza lipsei bărbaţilor ceruţi pentru un zel patriotic dintre cele mai active – de a iubii să stai în tainele ascunse şi a ridici astfel de puncte de subtilitate metafizică, când un simţ sănătos practic era singurul lucru de care era nevoie pentru a salva statul – toate acestea ar fi putut să îl facă pe un patriot iritat să îmbrăţişeze secular ismul şi să vrea ca un conducător autocratic să

---

[8] Sau se poate să fi fost o icoană în sens mai restrâns. După mărturii se numea Chalchis; după o altă mărturie Antiphonates. A se vedea în Hodgkin, loc. Cit. P. 456. Oricum, imaginea este într-un loc la vedere, deşi unele mărturii spun că primul edict a fost direcţionat împotriva unor astfel de imagini care au fost situate la vederea credinciosului şi astfel puteau să fie văzute de toată lumea. Pentru toată controversa a se vedea Teofan (principala noastră autoritate) şi Mansi Historia Conciliorum.

[9] Teofan, Ediţia Bonn. P. 621. Se poate remarca că acestor argumente a lui Grigorie II către Leo nu se bazează pe scrisorile eventual false atribuite lui.

[10] 754. Pentru dificultăţile în cronologia acestei perioade a se vedea Bury L. E. E. II, p. 425.

fie persecutat. Nu au fost numai călugării ci şi laicii cei ale căror practici şi sentimente religioase s-au asemănat călugărilor şi care au iscat mânia Constantinopolului. Tendinţa de a chema un nume sfânt – al lui Hristos sau a Fecioarei – într-un moment critic, obiceiul de a merge des la biserică, postul şi rugăciunile – au devenit o crimă în ochii unuia care avea puterea de a decide ceea ce constituia o crimă într-un imperiu condus despotic. A îi obliga pe călugări să renunţe la bogăţii părea necesar pentru securitatea ameninţată a imperiului. A influenţa călcarea voturilor monahale era în orice caz intolerant dar nu deloc nejustificat în aceste circumstanţe. Dar a expune ridicolului public şi a penaliza cu pedepse dure severe acele practici aprobate de evlavia populară şi care erau justificate de învăţăturile clericilor, înseamnă să arunci mânuşa religiei poporului. Constantin nu a fost un teolog al argumentelor la fel ca unii dintre predecesorii şi adepţii lui. Totuşi el era un bun polemist care putea ridiculariza preacinstirea Feciorei când a întrebat un cleric care este valoarea unei cutii de lemn după ce a fost luat aurul din ea? Dar dacă împăraţii teologi s-au făcut uneori de râs, aceşti împăraţi persecutori au ajuns în curând să fie urâţi. Este greu să le dăm credit, după cum fac unii apologeţi prostestanţi, pentru dorinţa de a reforma religia şi de a face poporul mai raţional în evalvia lui. Vom chestiona mai apoi când de mult duh reformator s-a găsit între cei care au dus mai departe poliţele iconoclaste. Obiectivul nostru de acum este numai de a obţine un punct de vedere general despre tendinţele conflictuale dintre Biserică şi Stat la timpul când a început subiectul nostru.

Încă un cuvânt în această prefaţă mai înainte de a intra în subiectul studiului nostru; suntem surpinşi când aflăm despre anarhie şi invaziile barbare, atât în orient cât şi în occident; când vedem un fel de discuţii ecclesial peste tot în Europa; când realizăm deteriorarea artei şi literaturii în ţările în care, cu secole înainte, au ajuns la o mare dezvoltare – pentru a spune că la acest moment civilizaţia greco-romană este pe punctul colapsului, că numele de "Imperiul Roman" nu se putea plica domniei lui Constantin comparativ cu ceea ce a întemeiat cu o jumătate de secol mai apoi Carol cel Mare. Totuşi o astfel de opinie este eronată. În ciuda decadenţei în mai multe domenii ale culturii, în ciuda pericolelor care au furat Imperiul Răsăritean de propria securitate şi a dezordinii care a perturbat cursul vieţii de zi cu zi a civilizaţiei, în ciuda pierderii la mai multe comori şi tradiţii antice şi a îndepărtării Constantinopolului de a fi o casă venerată a culturii şi ordinii, totuşi în ciuda la toate aceste lucruri oraşul în care Sfântul Teodor s-a născut şi a crescut, Constantinopolul era în acel moment centrul celei mai bune civilizaţii care a existat şi conţinea în sine destul de mult din lumea antică pentru a nu putea fi acuzat de un barbarism cras. Constantinopolul secolului al VIII-lea părea retras şi totuşi Londra sau Parisul acelor zile păreau mult mai retrase decât cel oraş "imperial." Fiindcă acolo oamenii încă se puteau bucura de încântările şi rafinamentele vieţii greceşti şi să admire capodoperele artei elene, în timp ce se plimbau de la hipodrom şi teatru la biserică şi mănăstire, de la golfurile aglomerate ale Cornului de Aur la grădina retrasă a vechii fundaţii a Studionului.

[Sursele pentru această prefaţă sunt multe şi multe dintre ele le-am citat deja. Principalele surse sunt Cronografia lui Teofan şi documentele Conciliei lui Mansi. Între ghidurile moderne amintim "Imperiul roman târziu" a lui Bury şi ultimele trei volume ale „Italiei şi invadatorii ei" de Gibbon Hodgkin cu notele de la "Istoria Bisericii Sinoadelor" de Hefele (ultimul volum) şi Schwartylose *Bilderstreit*].

CAPITOLUL 2

Naşterea şi educaţia Sfântului Teodor. Influenţele sale formative din copilărie

În vremea primelor zile de viaţă a Sfântului Teodor era mare agitaţie politică şi ecclesială şi se poate spune că el a crescut matur în toiul luptei. Fiindcă oraşul său natal, Constantinopolul, a fost mare centru al tuturor mişcărilor şi ispitelor timpului, familia în care s-a născut a fost o familie în care pe ambele părţi a fost legată intim cu administraţia guvernului imperial şi foarte susceptibilă influenţelor religioase din jur.

Avem avantajul de a poseda două „Vieţi" a Sfântului Teodor[11] dintre care cel puţin una se pare că este o lucrare de valoare a unui adept sau a unui ucenic şi la fel de bine avem mai multe mărturii valoroase date de el în discursurile

[11] Pentru ambele aceste două vieţi, a se vedea nota de la sfârşitul capitolului. Mă voi referii la cea mai scurtă cu Vita B şi la cea mai lungă ca Vita A.

sale funerare despre mama sa Teoctista[12] şi a unchiului său Platon.[13] Este adevărat că "Viețile" nu mulțumesc curiozitatea noastră în anumite puncte şi avem mai multe greşeli în lucrări scrise în special pentru edificare; în timp ce Oraţiile au dezavantajul tuturor discursurilor panegirice. La fel de bine nu toate sursele variate sunt de acord cu detaliile. Totuşi, ele ne oferă un bun material pentru formare, nu numai o povestire destul de clară dar şi pentru o imagine vividă a persoanelor şi evenimentelor celor mai importante pentru Sfântul Teodor pentru cea mai mare parte a vieții sale.

Tatăl Sfântului Teodor a fost un anume Fotinie, care era angajat al trezoreriei imperiale – în latină funcţia lui se numea "regionum vectigalium quaestor"[14] – iar mama sa o doamnă de viță nobilă, Teoctista, fiică a lui Sergiu şi Eufimia, "o familie distinsă şi cu un caracter ireproşabil." Biografii, într-o epocă când jocul de cuvinte era considerat elegant, au insistat pe "luminosul" tată şi pe "de Dumnezeu creata" mamă. Dar de fapt lumina nu străluceşte pe ei decât ca o lumină reflectată fiindcă se ştiu foarte puține despre Fotinie decât prudența, evlavia şi credincioşia față de soția sa. Nici nu se ştie sigur la ce vârstă a murit.[15] Se pare că el a mai avut trei fraţi, care se asemănau cu el în preocupările religioase.[16] Nu la fel stă situația cu Teoctista. Fiul ei a avut întotdeauna o admirație sinceră şi multă afecțiune față de ea. Într-o scrisoare scrisă în timp ce ea era grav bolnavă, el laudă viața s-a de negare de sine şi îşi exprimă tristețea că grijile sale de serviciu mai grele decât lanţurile de fier nu îl lasă să vină să o vadă. Când ea a murit, probabil ceva timp mai apoi, fiindcă se pare că el a fost prezent cu ea la moarte, el a ţinut călugărilor aflaţi sub ascultarea sa o predică de mare interes care ne face imaginea unei doamne bogate şi evlavioase din societatea bizantină. Teoctista şi-a pierdut părinții în marea plagă[17] care a devastat Constantinopolul în 749 şi care a fost privită de ortodocşi ca o pedeapsă pentru iconoclasm. Fratele ei, Platon, a reuşit să se descurce în viață devenind mai întâi notar şi mai apoi funcţionar la tezaurul statului, îndeplinind-şi funcţiile oficiului său cu cinste – şi probabil cu emulaţie – în contrast cu gardianul său neglijent. Între timp Teoctistei i s-a permis să crească fără educație, până când cu o energie la fel cu a fratelui ei şi-a luat viața în propriile ei mâni. Acest lucru pare să aibă loc numai după căsătoria ei, care probabil a fost una timpurie. Ideile ei de datorie maternă zilnică nu i-au permis să studieze literatură dar îşi găsea timp pentru studii noaptea târziu şi dimineața de vreme. Aşa se face că ea a învăţat alfabetul γραμματιζει εαυτην η σοφη και συννετιζει şi se pare că fiind o persoană foarte credincioasă a învăţat Psaltirea pe de rost. Între timp ea a adoptat o viață ascetică extrem de severă, îmbrăcându-se ca o văduvă, mâncând puțină carne, postind mult în special în Postul Mare, participând la banchetele de la palat numai când nu avea de ales şi plecându-şi ochii când participa la spectacole nepotrivite. Atenția ei față de copii şi față de gospodăria ei era asiduă. Se pare că ea era preocupată mai mult de bunăstarea servitorilor ei decât de confortul personal, din moment ce pe lângă porția lor obişnuită de pâine, vin şi slănină, din când în când, în special în zilele de sărbătoare ea făcea ca ei să primească şi carne proaspătă, peşte şi alte delicateţuri. Fiind o gospodină grijulie şi cu o disciplină strictă şi un temperament iute, se întâmpla uneori ca faptele de furt sau neglijență să îi provoace prorogativul de stăpână față de sclav nu numai prin mustrări ci şi prin mici lovituri. Totuşi în astfel de ocazii urma răbdarea. După ce se retrăgea în camera sa îşi pălmuia obrajii ca să îşi dea seama de durerea pe care a provocat-o şi mai apoi trimitea după servitorul lovit şi îşi cerea scuze. Ospitalitatea şi milostenia față de săraci şi bolnavi erau trăsături ale personalităţii sale şi grija față de copii ei era constantă şi mare. Îşi ținea fetița departe de prostiile lumeşti şi o învăța Scripturile şi cum să aibă grijă de bolnavi. În fiecare noapte după ce copii mergeau la pat îi vizita şi îi însemna cu semnul crucii şi dimineața după ce dormea foarte puţin se ruga împreună cu copii ei.

Aceşti copii se pare că au fost patru la număr: Teodor, Iosif, Evtimie şi o fiică al cărei nume nu se mai cunoaşte.[18] Se pare că ei erau foarte ataşaţi unii de alţii şi receptivi cam la aceleaşi impresii. La vârsta de 7 ani Teodor a fost dus instructorii în litere.

---

[12] Oration xiii.

[13] Oration xi.

[14] Vita B, 2. Ταμιειας εχριμαστισε των βασιλιεων φοριων.

[15] El nu este menţionat în scrisoarea Sfântului Teodor către mama lui între cei din familie care au murit (Lib, i. Ep. 6) şi nu am găsit nici o menţiune despre el cum că ar fi fost viu.

[16] Cu privire la cei trei fraţi a lui Fotinie a se vedea nota de la sfârşitul capitolului.

[17] A se vedea "Viața stareţului Platon" 3, 4 scrisă de Sfântul Teodor şi Teofan cf. 355. Mărturiile sunt cutremurătoare şi inexplicabile. Ambele vorbesc de cruci colorate care au apărut pe *hainele victimelor.*

[18] Unii scriitori au expresia de εξαδιλφη în Vita B 15 ca însemnând că Împărăteasa Teodota a fost sora Sfântului Teodor, ceea ce ar implica că în familie ar fi existat o soră mai mare. Dar ceea ce pare cel mai firesc este că Teodot era vărul Sfântului Teodor.

Numele învăţătorilor lui Teodor nu ne mai sunt cunoscute. Nici nu ştim dacă a fost educat în privat sau cu alţi copii. Gramaticienii şi retorii au fost foarte apreciaţi întotdeauna la Constantinopol. Anumite imunităţi şi privilegii le-au fost date de mai mulţi împăraţi succesivi şi salariile le erau plătite de stat deşi nu se poate crede că ei au fost total independenţi de taxele luate de la elevii lor. Pe lângă învăţători ei bine cărţile abundau şi puteau fi uşor achiziţionate. Aici totuşi am ajuns la o dificultate. Am menţionat o poveste curioasă pe care cu greu o putem crede cum că Academia din Constantinopol a fost arsă de Leon III dimpreună cu profesorii care erau şi bibliotecari şi care au refuzat să execute decretele iconoclaste. Această Academie[19] se spune că era prezidată de un Doctor care avea titlul de "ecumenic" şi era susţinută de 12 colegi. Acest lucru îl ştim din mărturia a lui Themestios că Constantin cel Mare a fondat biblioteca. A fost extinsă mai apoi de Iulian şi sub Valens a fost îngrijită de 4 bibliotecari greci şi 3 latini. Pe vremea lui Basilicos şi Zano, a fost total sau parţial arsă şi refondată şi a fost relocată în Octogon lângă partea din oraş care se numea Chalchis. Nu ştim dacă în acea parte a regiunii oraşului a început înlăturarea icoanelor fiindcă ar trebuii să găsim mai multe motive pentru care Leon a consultat doctorii şi pentru faptul că nu i-a plăcut că ei nu voiau să renunţe la cultul icoanelor fără să ajungă la ipoteza de a convoca un Sinod al Învăţaţilor sau soluţia ciudată de incendiere imperială. În afară de aceste speculaţii totuşi ar trebuii să fim capabili să determinăm dacă din vremea lui Leon la cea a lui Bardas, după cum spun unii istorici, nu a existat nici o bibliotecă de mare avengură în Constantinopol, fiindcă acest lucru s-ar lega de o problemă importantă pentru acest studiu al nostru: cât de mult a fost familiarizat Sfântul Teodor, în timpul anilor educaţiei sale, cu principalele opere ale antichităţii clasice. Tăcerea lui Teofan ne face să credem că marea bibliotecă a fost acolo deşi cu dimensiuni diminuate. Cărţile erau uşor de procurat în Constantinopol sau se poate ca ravagiile incendiilor să le fi împuţinat. Cel puţin un om, care a fost contemporanul Sfântului Teodor şi mai apoi Patriarh al Constantinopolului, Fotie, fost un cărturar encicloped şi totuşi perioada educaţiei sale a coincis, dacă este să admitem marele incendiu, cu timpul în care biblioteca era suspendată.[20]

Se poate considera că un punct important al cunoaşterii Sfântului Teodor a literaturii greci poate fi uşor decis din biografii săi sau din propriile lui scrieri. Dar aici biograful său în lipsă de material recurge la afirmaţii cu comentarii moralizatoare. El ne spune cât de repede şi plin de succes Sfântul Teodor a dobândit studiile sale în gramatică, dialectică, (pe care cei care o stăpânesc o numesc filosofie) şi retorică şi insistă mult pe comportamentul şi evlavia care a marcat viaţa lui de student. Evident că "gramatica" includea literatura universală dar este destul de posibil din când în când pentru un student să treacă peste o mulţime fără să treacă dincolo de compendii sau cărţi cu extrase. Evident că studiul dialecticii era bazat pe Aristotel şi se poate spune că crezul în puterea argumentării era o moştenire a grecilor păgâni lăsată Bisericii Ortodoxe. La fel de bine retorica era un instrument de educaţie religioasă care a fost acceptată dimpreună cu educaţia seculară. Faptul că Sfântul Teodor a devenit bun în aceste materii nu înseamnă că a primit o largă şi aleasă educaţie greacă.

În acest sens nici scrierile sale nu ne ajută prea mult. El nu prea citează din clasici, deşi acest lucru nu înseamnă că nu îi cunoştea. Ne putem da seama că dacă l-ar fi citit pe Platon, el nu s-ar fi putut abţine să nu citeze pasaje platonice care ar fi putut să fie capabile de interpretare în favoarea sa şi împotriva iconoclaştilor. Dar în cele din urmă, prin faptul că a citat pe Părinţii ce mai influenţaţi de filosofia platonică – în special Sfântul Vasile – poate să fie considerat că trecând dincolo de un Părinte Creştin pentru a găsii principiile sale într-un filosof păgân mai mult ar slăbii decât ar întării argumentele. Totuşi nu poate exista nici o îndoială că Sfântul Teodor şi cei dimpreună cu el au fost platonişti şi lor le plăcea să îşi etaleze platonismul. La fel de bine în zilele noastre mai mulţi teologi au preluat principii derivate din Kant şi Hegel fără să fie conştienţi şi familiarizaţi cu aceşti filosofi la fel ca şi audienţa lor care îi ascultă sau citeşte.

Faptul în sine rămâne, că marii clasici greci erau citiţi în bibliotecile bizantine, că Sfântul Teodor avea un profund respect faţă de cărţi şi erudiţie şi că el s-a consacrat studiului ardent şi prelungit atât în tinereţe cât şi în ultimii ani. În acelaşi timp, ştim că acumularea de educaţie era posibilă şi realizată de mai mulţi dintre contemporanii săi. Totuşi chiar şi cu mai mulţi eruditi, poziţia curioasă a îndatorării intelectuale conştiente a unui sistem şi a unor persoane cu autoritate a fost respinsă din moment ce implica o lipsă a simţului proporţiei care este atât de esenţială unei culturi literare.

---

[19] Locus classicus aici este Zonaras, iii, 340. A se vedea pentru bibliotecarii din Constantinopol discursul din *Constantinopolis Christiana* de Ducange.

[20] În vremea lui Fotie a existat un colegiu care a fost fondat de Bardas. De unde îi veneau cărţile?

Să luăm de exemplu pe Sfântul Ioan Damaschinul, un sfânt contemporan cu Sfântul Teodor, care, după cum ne spune biograful său, a fost instruit în limba greacă şi care a scris *Dialectica* destul de elaborat şi o mărturie a O sută de Secte sau Erezii care erau prevalente în zilele sale sau înainte de el. El confundă de fapt pe pitagoreici cu peripateticii şi principala trăsătură a platoniştilor pare pentru el a fi idealul socialist al „Republicii" lui Platon. Dacă cumva Sfântul Teodor ar fi voit să convertească păgânii sau chiar să demonstreze superioritatea creştinismului faţă de păgânism trebuie să ştim singur dacă cunoaşterea sa a filosofiei păgâne era clară sau confuză. Adevărul este că nici filosofia păgână şi nici istoria antică nu a fost necesară pentru a îl ajuta în controversele dialectice ale vieţii sale.

Din scrierile Sfântului Teodor este cât se poate de evident familiaritatea lui cu Scripturile şi cu Părinţii Greci. La fel de bine este cât se poate de clară aprecierea sa faţă de o terminologie clară şi păstrarea cu grijă a formelor logice din partea celor care îşi asumă să dovedească sau să nu dovedească orice doctrină controversată. Într-un dintre scrisorile sale, adresată unui călugăr tânăr care se pare că i-a scris despre ceea ce el nu înţelegea,[21] el îi reproşează cu amar fiindcă foloseşte termeni tehnici cum ar fi *relativ, tip* şi alţi termeni similari fără dobândească abilităţile gramatice şi filosofice care l-ar fi făcut capabil să le folosească cum se cuvine.

În retorică şi în elocinţă Sfântul Teodor a fost foarte sus şi mai mult probabil, după cum spune biograful său, lui nu îi plăcea vorbăria goală care îngreuia studiul. Cu greu se poate spune că stilul lui era simplu, dar când vorbea ţinea cu scop la un final practic şi îşi permitea să renunţe la floricele oratorice şi putea vorbii foarte viguros şi la obiect. Se poate ca el să fi studiat poezia cu mare grijă în ceea ce priveşte legile versificaţiei. Nu avem nici o dovadă dacă i-a citit sau nu pe poeţi. Totuşi el a învăţat să scrie cu un verset elegant în metrii clasici şi la fel de bine să compună după sistemul ecclesial nou şi elaborat al imnului sau compunerii de ode în care accentul începe gradual să suspende cantitatea.

Nu putem spune ce ajutor a avut acasă în studiile sale. Într-una dintre scrisorile[22] sale el menţionează un comentariu la Sfântul Ioan ca *şi cum* (ceea ce înseamnă fie *că aparţine* sau *a fost scris de*) de tatăl său trupesc. Este totuşi puţin probabil că Fotinie, despre care ştim puţine, a fost un scriitor de teologie deşi cel mai probabil era iubitor de cărţi. Anii neştiuţi de studiu a Sfântului Teodor au durat până la vârsta de 22 de ani. Acest lucru ne ridică problema dacă în studiile sale el a avut vre-un obiectiv practic sau mai bine dacă s-a pregătit pentru o profesie sau o anumită vocaţie. Se poate spune că dispoziţia sa şi gusturile sale l-ar fi înclinat spre profesia de cleric dar cu greu se poate găsii urme clare de o astfel de profesie din timpul acesta în Constantinopol. Cei mai mari prelaţi au fost luaţi din rândul laicilor – deşi acest lucru era împotriva rânduielii canonice sau se fi putut ca el să fi intrat în Biserică prin mănăstire. Este foarte probabil că mai înainte ca Sfântul Teodor să renunţe la viaţa de lume şi să îmbrăţişeze recluziunea monahală se aştepta ca el să urmeze paşii tatălui şi unchiului său şi să se ridice gradual la poziţia de bogăţie şi de a ocupa un loc în Serviciul Imperial. Acest lucru ne aduce în faţă problema destul de interesantă dacă Sfântul Teodor asemenea lui Platon care mai înainte de el a dobândit poziţia mare în birourile guvernului datorită caligrafiei sale frumoase şi în stil de om de afaceri pentru care ambii au devenit faimoşi. Ne vom reîntoarce la acest subiect mai apoi.[23]

Se pare că nu a fost nevoie ca Sfântul Teodor să muncească pentru a îşi câştiga existenţa din moment ce familia lui avea mai multe bogăţii, în special în Asia Mică, şi meseria tatălui său era una extrem de bine plătită. Putem fi siguri de un fapt: că el făcea partea din pătura aristocratică din Constantinopol şi că a ajuns să cunoască toate bunele maniere precum şi curtuazia care îi marchează ca fiind unul care pe tot parcursul vieţii a meritat titlul de *mare domn*. Probabil că pentru cei care nu cunosc cu cât de multă scrupulozitate şi ceremonie ţinea societatea bizantină la etichetă, ar putea ca ei să creadă că el ar fi fost înclinat spre slugărnicie. În orice caz, este un fapt important că în primii ani de viaţă el a ajuns să cunoască oamenii şi societatea şi că nu a fost străin de lumea aristocrată în care mai apoi a fost obligat să caute partizani. Se pare că Sfântul Teodor ştia să aprecieze evlavia şi puritatea genuină la cei din societatea de sus. Pentru el viaţa călugărească era întotdeauna cea mai bună. Orice om care a adoptat-o şi mai apoi a reunţat la ea era pentru el asemenea celui care a pus mâna pe plug şi mai apoi a început să se uite înapoi. Totuşi exemplul mamei sale şi probabil a restului de membrii a familiei sale i-a demonstrat că până şi în lume o viaţă bună şi pură totuşi poate fi atinsă. Se pare că el întotdeauna a simţit tandreţe faţă de copii şi admira credincioşia şi fidelitatea conjugală. Nu poate

[21] Lib. ii, Ep. 151.
[22] 31 a colecţiei lui Cozza Luizi.
[23] A se vedea cap. xiii.

fi acuzat niciodată că a avut un standard de excelenţă exclusiv monahal aşa încât să taie din start eforturile spre o viaţă virtuoasă în condiţiile obişnuite ale societăţii.

Trebuie să remarcăm că poziţia cinstită şi mare a lui Fotinie şi Teoctista dimpreună cu evlavia lor recunoscută ne face să ne îndoim dacă persecuţiile lui Constantin Caballinus au atins pe acei laici care fiindcă nu au fost de acord cu poliţele monahale şi iconoclaste au ajuns să suporte suspiciuni prin a oferii cele mai puternice chestionări sau sentimente ale sale. În cele din urmă Constantin a avut o fiică care era cunoscută pentru evlavia ei şi avea o călugăriţă drept naşă.[24] Este cât se poate de adevărat că în timpul domniei lui familia lui a arătat unele intenţii de a părăsii lumea.

Un punct interesant în mărturiile Sfântului Teodor despre mama sa este faptul că ea nu a căzut victimă superstiţiilor contemporanilor săi, principala trăsătură pe care iconoclaştii o susţineau ca acuză în detrimentul oponenţilor lor. Ea a refuzat ca proprii ei copii să fie parte ceremoniilor nou născuţilor. Probabil credea că aceste ceremonii au erau legate de diavolul însuşi fiindcă erau foarte superstiţioase. Prevalenţa crezului în magie şi rezistenţa pe care ea a făcut-o împotriva ei în numele creştinismului este un fapt pe care trebuie să îl luăm în considerare în contextul controverselor timpului. Dacă cineva era naiv ei bine se pare că anti-iconoclaştii nu făceau parte din această categorie.

Evlavia riguroasă a Teoctistei şi rezistenţa ei în faţa influenţelor şi practicilor lumeşti a vecinilor ei a fost influenţată de reputaţia fratelui ei Platon, deşi în zilele persecuţiei el a putut să se arate pe faţă în Constantinopol. Platon deja avea o dorinţă de a părăsii lumea şi a făcut acest lucru într-un mod foarte dramatic. El a părăsit Constantinopolul cu un singur servitor, a trecut prin strâmtorări şi a peregrinat într-o regiune pustie până a ajuns la o peşteră unde s-a sălăşluit. L-a făcut pe servitor să jure că nu va spune nimănui unde este şi l-a îmbrăcat cu hainele sale după care l-a pus să se întoarcă în oraş. Servitorul a plecat plângând şi Platon a plecat şi a ajuns la mănăstirea Symboli din Bitinia unde era stareţ un om cu viaţă sfântă pe nume Teoctist.[25] Platon a fost adus în faţa stareţului care i-a pus mai multe întrebări şi se pare că a fost mulţumit de răspunsurile primite. Totuşi Teoctist era îngrijorat că un astfel de om de viţă nobilă şi cu o bună poziţia socială şi-a ales o viaţă mult prea severă. El i-a spus: "Părinte, renunţ la toate pentru tine şi la voinţă şi la trup; fă ce vrei cu mine fiindcă te voi asculta în toate." Aşa şi-a început Platon viaţa de călugăr. Pe cum trecea timpul el nu s-a relaxat cu privire la mincile sau disciplina privată. Cu timpul a început să fie un călugăr de încredere şi când Teoctist a murit el i-a luat locul ca stareţ.

Aceştia au fost anii persecuţiei. În anul 775 Constantin Caballinos a murit şi a fost urmat de fiul lui Leon IV supranumit din cauza etniei mamei sale Kazarul. La început Leon nu a continuat poliţele ecclesiale ale tatălui său. Totuşi se pare că a fost un om puternic într-o poziţie destul de dificilă din moment ce avea câţiva fraţi care nu erau serioşi şi loiali, un fiu mic de a cărui succesiunea voia să se asigure, o soţie foarte ambiţioasă şi probabil o constituţie fizică plăpândă care făcea improbabilă o domnie lungă. Împărăteasa Irina era ateniană, o apărătoare devotată a cultului icoanelor şi cu o dispoziţie de a apăra cauza călugărilor. La început părea că se va face un compromis. Leon s-a prezentat ca „un prieten a călugărilor cu frică de Dumnezeu" şi a icoanelor. La moartea patriarhului iconoclast, de altfel un om cu educaţie şi cu o reputaţie foarte bună a fost numit în locul lui Paul al Ciprului care a ajuns la gradul de citeţ în ierarhia bisericească. Se pare că Paul a dorit o restaurare a vechilor rânduieli, dar Leon obligat de frica facţiunilor care au dus la insurecţie sub unii dintre fraţii lui, după o vreme a început să ia măsuri puternice împotriva oponenţilor iconoclasmului. Nu este singur ce poliţă a adoptat în cele din urmă, din moment ce a murit în 780 după o domnie cu multe probleme de numai cinci ani lăsându-i tronul său fiului Constantin care atunci avea 10 ani şi sub paza mamei sale Irina.

Împărăteasa avea acum mână liberă de a îşi pune ideile în practică. Indiferent de caracterul ei moral era o femeie puternică. S-a dovedit o bună rivală pentru unchii ei problematici şi respectul ei faţă de călugări s-a arătat destul de ciudat pentru că a dat unde verde pentru tunderea în monahism a celor mai mari rebeli. Umilit şi răbdător Patriarhul Paul a voit să se retragă fiindcă nu a fost lăsat să îşi facă treaba cum se cuvine. Din fericire a murit între timp scăpând de umilinţe. Ultima lui dorinţă şi care a fost acceptată ca o obligaţie de succesorul lui a fost ca soarta cultului icoanelor să fie decisă de un sinod. Acesta a fost Tarasie, un laic distins a cărui experienţă politică o putea ţine pe împărăteasă în frâu. În istoria care a urmat nu s-a dovedit a fi un campion puternic a cauzei monahale dar influenta sa pe care a exercitat-o de mai multe ori a fost în favoarea călugărilor şi a icoanelor.

[24] A se vedea Bury: "Imperiul Roman târziu," bk. Vi, ch. V, nota la de final.

[25] Numele sugerează rudenie dintre familia lui Platon şi Teoctista şi ni se spune că familia avea proprietăţi în Bitinia.

Acum nu mai era nevoie ca Platon să nu mai fie prezent în Constantinopol. Voturile monahale luate de el nu îl împiedicau de a îşi exercita influenta socială şi când s-a întors influenta caracterului său puternic a fost simţită mai întâi de sora lui dimpreună cu copii ei şi în special de Sfântul Teodor. Influenţa lui a dus la renunţarea unei vieţi seculare din partea la toată familia lui. Acest lucru nu a fost greu de făcut din moment ce ei aveau pământuri în Bitinia, o provincie în care asceţii şi comunităţile ascetice erau în floare. În ultimă instanţă, mănăstirile de femei erau dezorganizate dar Teoctista a fost capabilă să ducă o viaţă după "moda chiliei" dimpreună cu fiica ei mai mică în timp ce soţul ei cu cei trei fraţi ai lui şi fiul eu Teodor şi fraţii lui Iosif şi Evtimie s-ar fi putut obişnui cu locuri potrivite pentru retragere, probabil cu toţii sub supravegherea directă a lui Platon.

Sfântul Teodor ne oferă o mărturie destul de patetică a despărţirii mamei de fii ei. Valul entuziasmului se pare că a cuprins toată familia totuşi în ultimul moment cel mai tânăr dintre băieţi Evtimie a simţit că nu mai rezistă şi s-a agăţat de gâtul mamei sale plângând să mai rămână cu ea. Răspunsul ei a fost neclintit: "dacă nu mergi de bună voie, eu te voi trage cu forţa în corabie." Pare un răspuns inuman dar în realitate se pare că toţi membrii familiei au fost de acord să se despartă şi în cazul Teoctistei a adoptat destul de repede noua sa viaţă.

Dacă Sfântul Teodor a avut momente de cumpănă nu ştim fiindcă nu a dat nici un amănunt. Se pare că a fost mulţumit că ultimul pas a fost făcut şi el a găsit un model de erou şi un părinte duhovnicesc în unchiul lui de a cărui destin avea să se lege foarte mult.

Dacă privim înapoi din acest moment critic la viaţa timpurie şi educaţia Sfântului Teodor ne putem da seama cât de mult s-a potrivit pentru a îl pregătii să fie bun în controversele religioase, ca un reformator monahal şi ca un mare lider. Contextul familiar a hrănit tendinţa naturală a accentua partea şi gândirea religioasă a vieţii şi lecturile lui au fost în mare parte teologice. Totuşi el a tins să privească problemele religioase nu numai în ceea ce am spune ca aspectul lor filosofic, dar cel puţin ca un grec genuin care era el privea problemele care trebuiau discutate după principii logice şi le contempla sub forma vechilor filosofii. Obiceiurile pe care le-a primit de la mama lui, exemplul de ascetism al unchului său, faptul că ambii nu puneau preţ pe chestiunile lumeşti fiindcă aveau ceva mult mai bun de făcut, l-au ajutat să îşi formeze persoana ascetică devenind astfel modelul la mai multe comunităţi influente. Legăturile lui cu oameni diferiţi şi cu obiceiuri diferite şi cu multe sentimente diverse au fost esenţiale în a îl face campionul unei cauze fluctuante. Dincolo de toate avantajele evidente ale tinereţii sale legate de prieteni, învăţători şi societate, au făcut ca el să aibă o calitate pe care contemporanii lui nu prea o aveau: dedicarea tuturor eforturilor şi o loialitate deplină faţă de datoria sa susţinute de o credinţă tare în propria lui vocaţie de a slujii cauza dreptăţii şi a adevărului, o cauză oprimată de toate forţele unui guvern autocrat şi ale unei lumi nesimpatice.

Notă ca capitolul II

1. "Cele două vieţi ale lui Teodor." Ele sunt tipărite în extenso în vol. xcix din Patrologia. A doua este mai scurtă şi se ştie acum este că scrisă de Mihail Călugărul, un studit şi un contemporan mai tânăr al lui Teodor. Cealaltă biografie mai lungă se bazează pe cea mai scurtă dar conţine unele informaţii adiţionale în special cu primele stadii ale vieţii monahale Sfântului Teodor. A fost mai întâi atribuită lui Mihail a cărui nume apare în primele două codexuri, dar din moment ce el este autorul celelalte vieţi, aceasta a fost privită ca scrierea unui anumit Ioan sau Teodor Dafnopates.

   II. „Fraţii lui Fotinie." Cei trei convertiţi a lui Platon s-a crezut – în lumina documentelor – că sunt cei trei fraţi ai săi (Vita B) sau fraţi şi surori sau fraţii şi surorile lui Teodor (Vita A) dar se pare că totuşi ei au fost fraţii lui Fotinie. Este ciudat că mai apoi nu mai ştim nimic despre ei.

CAPITOLUL 3

Primii ani ai vieţii monahale a lui Teodor. Disciplina. Al doilea Sinod de la Niceea şi consecinţele lui. Sfântul Teodor este hirotonit preot

Vremea la care Sfântul Teodor s-a retras din lume a fost una în care monahismul ortodox se găsea în mare dezorganizare. Totuşi exista mult zel şi o dorinţă pentru o viaţă de obşte cu rânduială fapt evident în mai multe locuri

şi se dorea apariţia unui lider şi abilităţile unui organizator pentru a reconstruii o instituţie ce se clătina pentru a o face mult mai stabilă decât a fost înainte. A fost bine pentru Sfântul Teodor că primii săi ai şi i-a petrecut în linişte şi retragere. Locul în care el şi familia lui s-au retras a fost pe un teren de ţară numit Boscytium nu departe de Saccudio, unde era stareţ Platon. Locul era frumos cu multă verdeaţă şi cu brize calde cu un pârâiaş de apă.[26] Nu ştim dacă aici sau la Saccudio sub conducerea unchiului său, Sfântul Teodor a supravegheat construcţia unui biserici cu hramul Sfântului Ioan Evanghelistul în care atât podeaua cât şi pereţii au fost împodobite cu mozaicuri colorate. Se pare că familiaritatea lui cu clădirile nobile ale Constantinopolului l-au făcut potrivit pentru o astfel de acţiune. În zelul pentru noua sa vocaţie el a fost gata să facă cele mai de jos ascultări cum ar fi săpatul în grădină, îngrijirea călugărilor bolnavi şi lucrul la întreţinerea căldărilor mănăstirii.[27] Dar aceste ascultări nu erau incompatibile cu studiul serios şi de fapt prin lectura cărărilor Sfântului Vasile cel Mare, că Sfântul Teodor a devenit atât de activ în a practica cât şi a susţine rânduiala muncii, a retragerii şi rugăciunii stăruitoare şi în muncă care trebuiau să le respecte toţi călugării.

Acest lucru ne pune în faţa unei întrebări dificile: sub ce fel de rânduială trăiau călugării din mănăstirile ortodoxe la sfârşitul secolului VIII? Dacă i-ai fi întrebat cu siguranţă spuneau că: "sub rânduiala Sfântului Vasile cel Mare." Totuşi în lucrările genuine ale Sfântului Vasile şi chiar şi cele false[28] care au fost acceptate ca ale sale atât de Platon cât şi de Sfântul Teodor, totuşi nu putem vedea nimic ca în cele ale marilor ordine monahale occidentale sau ca şi cea pe care a introdus-o Sfântul Teodor la Studion şi care, după cum vom vedea, a fost copiată de mai multe alte comunităţi. Ceea ce ne-a lăsat Sfântul Vasile a fost mai mult sub forma întrebărilor şi răspunsurilor, direcţii cu privire la aplicarea principilor fundamentale ale călugăriei faţă de nevoile vieţii sociale. În mare principiile sunt luate ca provenind din Scripturi, în special din Evanghelii şi o mare parte din catehezele sale sunt potrivite pentru laici şi monahi dedicaţi. Ele nu sunt unele scrise din propria autoritate ci din cea a Scripturilor şi raţiunii dar totuşi principiul autorităţii nu este deloc pus sub semnul întrebării. De fapt pentru creştini ortodocşi principile autorităţii şi ascetismului au variat de mai multe ori din moment ce postul excesiv sau compacerea în unele mici plăceri de un fel sau altul sau munca şi disciplina au fost sub maxima că: "nu se cuvine să ne facem voia proprie." În general scrierile vasiliene deşi austere în mai multe părţi respiră un oxigen al "bunului simţ sfinţit" şi toate lasă locul unui conducător înţelept pentru a analiza circumstanţele de a decide muncile şi penitenţa necesară. Se insistă cu multă seriozitate asupra ascultării, sărăciei, muncii, evlaviei şi abstinenţei dar cu limite în cazul călugăriţelor. Rânduielile nu sunt totuşi oarbe şi totuşi lasă multă libertate celor care le urmează.

Totuşi călugării ortodocşi au privit această "rânduială a lui Vasile" ca principala lor sursă de inspiraţie. Restul surselor de pravilă călugărească au fost canoanele Sinoadelor care variau în scop şi ambitus şi legislaţia imperială,[29] în special cea a lui Iustinian. În "Novele" găsim rânduieli cu privire la numirea stareţilor, lungimea noviciatului şi cum trebuie să fie gestionaţi cei care au părăsit monahismul şi probleme similare care dacă fiindcă avem mai multe evidenţe nu au fost respectate deplin dar care au ajutat să formeze bazele legislaţiei care a urmat. Nu are rost să mai discutăm problema până când nu vom discuta mai departe formele şi rânduielile Sfântului Teodor în postul de stareţ la Studion.

Ceea ce trebuie să remarcăm aici este că el a acţionat cu autoritatea pe care a primit-o fie că a stimulat şi l-a susţinut pe Platon pentru a aduce călugării la Saccudio pentru a fi de acord cu o rânduială mult mai aspră decât cea pe care au dus-o până atunci. Trebuie să remarcăm că ascetismul lor este unul social şi activ. Deşi măreaţă în posibilităţile ei viaţa de sihastru era privită cu reţinere şi tolerată numai în anumite cazuri. Probabil că aşa a fost cazul cu Teoctista fiindcă Platon a dorit ca ea să ducă o viaţă a "modei de chilie" aceasta fiindcă probabil nu exista o mănăstire de călugăriţe în apropiere.

Între timp rudenia dintre nepot şi unchi au devenit din ce în ce mai puternice. Se pare că ei erau în dialog constant şi Sfântul Teodor se pare s-a mutat la Saccudio fiindcă nu mai auzim de la el de Boscytium după primele menţiuni. Totuşi aici ne confruntăm cu o dificultate cronologică: în Vieţile lui Teodor se pare că el nu a intrat în călugărie decât după al doilea Sinod de la Niceea şi se pare că Platon a devenit stareţ la Saccudio la vremea migraţiei

---

[26] Descrierea Boscytium-ului în Vita A este aproape identică cu ce lui Saccudio din Vita B.

[27] Vita A, vii şi B, 6. Nu este clar dacă în Vita A această muncă a fost făcută la Boscytium sau în Saccudio. În Vita B pare mai probabil că a fost la Saccudio.

[28] În ediţia Migne a lui Vasile, există o scolie care se referă la Sfântul Teodor şi care îi apară autenticitatea *Constituţiilor ascetice, Patr. Gr.m* xxxi, p. 1319.

[29] Despre primele rânduieli monahale în răsărit a se vedea monografiile admirabile alui Meyer, *Die Haupturkundern fur fie Geschichte der Athos-kloster,* şi Nissen *Die Regelung des Klosterweens.*

familiei sale. Evident că ne întrebăm ce s-a întâmplat cu prima sa mănăstire Simboly? În acele vremuri o mică comunitate de acest fel se putea dezintegra repede. Ne putem da seama că Sfântul Teodor a fost făcut stareţ la vârsta de 35 de ani după ce a stat călugăr 13 ani[30] ceea ce ne face greu să credem că el a devenit călugăr numai în 787. Din nou în Viaţa lui Platon scrisă de Sfântul Teodor, ni se spune de alegerea lui Platon ca stareţ (deşi Saccudio nu este menţionat) care a avut loc înainte de sinod fapt care a făcut ca el să refuze mai multe oferte de funcţii eccesiale precum şi întoarcerea sa la mănăstire după sinod. Din nou, între semnatarii rezoluţiilor adoptate la Niceea apare numele lui de Platon, călugăr şi stareţ la Saccudio.[31] Ambele ipoteze au dificultăţile lor. După cronologia acceptată de toată lumea, renunţarea la lume a familiei şi migraţia a urmat după ce Platon s-a reîntors la Constantinopol curând după moartea lui Leon şi se pare că el şi-a părăsit mica turmă sub ascultarea Sfântului Teodor în timp ce el participa la Sinodul de la Niceea. Dacă sau nu Sfântul Teodor a auzit de deliberările şi rezoluţiile Sinodului înainte de a îşi păsării casa paternă de la Constantinopol sau dacă el era încă novice la Saccudio nu se ştie, cert este că el a urmat cu mare interes aceste rezoluţii ale Sinodului şi a întâmpinat cu mare bucurie triumful cultului icoanelor şi a cauzei călugărilor. Privind înapoi la lupta dintre forţele conflictuale din acea perioadă critică pentru noi se pare că o cauză mai mare era în joc decât a face mozaicuri sau cea a mănăstirilor şi că dacă Irina şi Tarasie au ştiut cum să lucreze împreună mai bine, schisma dintre Occident şi Orient s-ar fi vindecat la fel ca supremaţia Imperiului şi a Bisericii stabilite în Evul Mediu şi probabil pentru Europa modernă. După cum am putut vedea au fost poliţele ecclesiale ale împăraţilor isaurieni care au servit drept pretext şi imbold – dacă nu drept motiv principal – dintre actele neprietenoase dintre Roma şi Răsărit care uşor, uşor au degradat în ostilitate şi care au semănat o înstrăinare permanentă. Acest Sinod Ecumenic sau universal în realitate cât şi în profesie a căutat nu numai să stabilească standarde şi rituale comune pentru est şi vest, dar şi pentru a ajusta pretenţiile rivale ale puterilor patriarhale şi de stabilii un *modul vivendi* cu papalitatea de la Roma şi în acelaşi timp cu Curtea Imperială din Bizanţ care să le atragă mai aproape de marea Curte a Creştinismului, pe cei ai francilor faţă de puterea papală; atunci cu singuranţă am fi putut spune că unitatea creştinismului ar fi fost asigurată în moduri care ar fi depăşit visele celor mai vizionari catolici şi cosmopolitani şi Carol cel Mare nu ar fi fost încoronat la Roma, cruciaţii nu ar fi eşuat în a voi unitatea şi a unei poliţe pentru un creştinism militant; Grecia nu ar fi continuat să domine lumea barbară şi nu ar fi fost nevoie nici de Renaştere fiindcă nu ar fi existat o moarte sau transă a culturii antice. Dar nici împărăteasa şi nici Patriarhul nu au fost la înălţimea chemării lor; probabil că nici unul dintre ei nu şi-a dat seama de importanţa acestui subiect în acel moment. Este mult prea greu să spunem că dacă Sfântul Teodor era cu 10 ani mai bătrân în acest moment – caz în care a luat parte la ceea ce s-a realizat, cauza unităţii – cel puţin sfera ecclesială ar fi triumfat din moment ce Sfântul Teodor, după cum vom vedea, nu a avut nici un fel de scrupulă în a recunoaşte vechile pretenţii ale vechii Rome şi nu a simţit un respect exagerat pentru scaunul de la Constantinopol. Dacă unitatea ecclesială ar fi dominat în est şi în vest, unitatea imperială ar fi fost mai lungă şi ar fi avut o viaţă mai viguroasă şi nu ar fi existat un "Sfânt Imperiu Roman" separat de est şi mai multe instituţii vestice independente şi totul cursul progresului european ar fi luat o altă direcţie.

În cele din urmă, în mijlocul afacerilor estice şi vestice ar fi fost necesară o viziune mai largă, un scop tenace şi multă îndemânare diplomatică într-o combinaţie neobişnuit de fericită pentru a evita marea schismă. În acea vreme în Italia erau cel puţin trei mari puteri şi interese, pe lângă multele altele mai mici, conflictele şi combinaţiile care cereau atenţia Bisericii Ortodoxe şi a Curţii Imperiale. În primul rând a fost Papa Adrian I care a fost iritat de retragerea provinciilor ecclesiale de sub comanda sa şi reducerea puterii şi câştigului pe care le-a suferit din partea grecilor sau a subiecţilor imperiului care până au ajuns să se cureţe de erezie el le găsea ca fiind "de ne acceptat."[32] El a declarat că erau în ligă cu lombarzii pentru a face rost de sclavi şi îi suspecta de mai multe maşinaţii între ducii şi prinţii îndoielnic de loiali care au recunoscut autoritatea papală. Mai apoi era chiar marele rege al francilor Carol cel Mare care acum a devenit rege şi al lombarzilor şi care a primit dimpreună cu cununa lombardă în grija sa acele teritorii din Italia care au fost imperiale sau conduse de duci şi prinţi semi-independenţi şi care toate au dus la ocazii nesfârşite de ficţiune cu puterea papală. Aceasta fiindcă deşi Adrian era înţelept nu a fost destul de politicos – ca să spunem linguşitor – în a

[30] Vita A, xvi.

[31] Mansi, *Hist. Conc. Vol.* xviii.

[32] „*Nec dicend Graeci.*" Scrisoarea lui Adrian către Carol cel Mare datează probabil din 778. No. 62 din Codox Carolinus, Migne Patrologia vol. 98. Relaţiile dintre Bizanţ şi Itala în aceşti ani au fost destul de profitabile pentru sursele france şi greceşti de Dr. Hodgkin şi profesorul Bury (cf. Gasquet, *L'eEmpire Byyantine et la Monarchie Franque)* de asemenea de Otto Harnack.

se adresa puternicului său protector şi a existat o neruşinare scuzabilă în aplelurile pe care el le-a făcut de ajutor pentru Italia din partea saxonilor, avarilor şi saracinilor, mai ales împotriva episcopilor recalcitranţi din Ravenna şi a certăreţului duce de Spoleto. Totuşi au mai existat şi mai multe puteri mai mici de origine lombardă dar care nu au fost controlate pe deplin de regii lombarzi dintre care cea mai importantă a fost cea a unui Beneventum de Arichis. Acest prinţ a fost un om iluminat favorabil erudiţiei şi construcţiilor. Nu a fost prea loial nici papei şi nici regelui şi a fost în legătură cu ultimii împăraţi. Soţia lui Adelperga a fost fiica ultimului rege lombard Desiderius şi fratele ei, Adelchis a fugit la curtea din Bizanţ. Politica beneventinilor nu a fost în întregime pro-elenă după cum credea papa fiindcă ei s-au certat cu guvernatorul neloial al Siciliei pe care Irina a trebuit să îl revoce şi care mai apoi a găsit ajutor la saracini.

Din câte ne putem da seama ce mai înţeleaptă şi mai bună politică a curţii bizantine ar fi fost să se împace cu Carol cel Mare şi să asigure unirea intimă şi amiabilă cu el astfel încât problema Nord Italiană să fie rezolvată între cele două mari puteri suverane ale lumii civilizate; mai apoi, să obţină cooperarea deplină a papei în acţiune sinodală cu privire la restaurarea cultului icoanelor; şi în cele din urmă să medieze un acord între beneventiţi şi superiorii lor seculari şi spirituali. Din nefericire nici unul dintre aceste lucruri nu a fost făcut. O încercare ratată de alianţă cu Carol cel Mare s-a dovedit a fiu mai mult decât inutilă. Încercarea de a îl câştiga pe papă nu a fost destul de plină de respect faţă de demnitatea lui pentru a îl face un prieten cordial indiferent cât de mult el simpatiza cu politele religioase ale împărătesei; şi beneventinilor li s-a permis să iese de sub influenţa grecească aşa încât o încercare de mai apoi de a reinstala pe prinţul lombard a fost respinsă chir de cei de o rudenie cu el.

La început Irina s-a gândit la un proiect înţelept şi cutezător. Planul era să îl căsătorească pe fiul ei Constantin cu Rothurd, fiica cea mare a lui Carol cel Mare şi iubitei sale soţii Hildegard. Solul trimis în acest scop din Constantinopol a ajuns la Carol cel Mare în timpul celei de a doua sa vizite la Roma în 781. Aranjamentul a fost făcut şi consimţit cu un jurământ. Nu ştim circumstanţele politice dar ştim că un anume eunuc grec pe nume Eliseos a fost trimis la curtea francă pentru a o instruii pe Rothurd sau Erthuro, după cum îi spuneau grecii, în limba şi scrierea greacă şi în căile Imperiului Roman. Ar fi fost interesant să ştim cum a călătorit Eliseos. La curtea lui Carol cel Mare probabil că a găsit alţi elevi decât Rothurd dornici de a se instruii în greacă şi dacă el ar fi fost un om puternic, probabil că ar fi reuşit. Din moment ce logodna a durat 6 ani, Rothurd şi probabil surorile sale dimpreună cu însoţitorii (fiindcă Carol cel Mare ţinea mult la educaţia fiilor şi fiicelor sale) au ajuns să cunoască foarte bine literatura greacă, deşi probabil mai mult în materie de ceremonii ηθη după cum a instruit-o eunucul. La sfârşitul acestui timp contractul a fost încălcat chiar de Irina. Motivele nu sunt clare. Se poate presupune cu mare greutate că ea se simţea acum mai sigură pe papă şi astfel se putea lipsii de rele; fiindcă acordul papal la Sinodul de la Niceea nu a fost obţinut. Cel mai probabil acţiunile ei au fost produsul unei gelozii personale. Apariţia unei nepoate atât de ciudat legate şi crescute atât de diferit de doamnele de la Curte ar fi putut introduce un element nou şi periculos la Palat şi ar fi slăbit influenţa Reginei-Mamă a cărei iubire de putere era mare fără de nici o îndoială. Dar inevitabilul s-a produs: Irina a rupt logodna şi a căutat ca mireasă pentru Constantin o doamnă[33] armeniană, Maria cu numele, o fată evlavioasă dar nu prea frumoasă pentru tinerele mire care se pare că şi-a pus inima să se căsătorească cu prinţesa francă. Carol a fost dezamăgit dar în cele din urmă a trecut în ceea ce o priveşte pe Rothurd. El obişnuia să spună că preferă ca fetele lui să rămână cu el. Ele îl urmau în şa pe cai când călăreau departe de ţară şi studiau cu el acasă. Totuşi respingerea primită de la Irina l-au dezamăgit şi l-au făcut să nu mai accepte ortodoxia grecilor chiar şi după ce a fost recunoscută chiar de papa.

Între timp atât Tarasie cât şi Irina i-au scris papei Adrian I anunţându-l de schimbarea în patriarhat şi de atitudinea luată de Curte cu privire la icoane; şi la fel de bine de intenţia de a ţine un Sinod care să corecteze greşelile trecute. În scrisoarea Irinei[34] (cea a lui Tarasie nu a supravieţuit) papei i s-a cerut să vină el sau să trimită reprezentanţi cu acestă misiune şi de aranjamente prospective fiind împuternicit guvernatorul Siciliei. În mare răspunsul papei a fost prietenos dar precaut şi nu prea maleabil. El a fost de acord cu obiectivele noilor conducători, dar a menţionat diverse nemulţumiri: numirea necanonică a unui laic în persoana lui Tarasie la Patriarhatul Constantinopolului; luarea numelui *ecumenic* sau *universal* de către patriarh care a cauzat ofense încă din timpul lui Ioan Postitorul al Constantinopolului şi Grigorie I al Romei deşi cu un sens diminuat se pare că a tranşat prerogativele succesorului Sfântului Petru; şi

[33] Teodor i-a scris ei, Ep. 81 in cartea ii şi 218 în Colecţia Cozza-Luzi.

[34] Conţinutul acestor scrisori este dat deplin de Hefele (Hist. Ch. Councils), traducere în engleză. Pentru o mărturie pe larg a se vedea Mans, vol. xviii.

provinciile retrase din jurisdicţia romană de Leon Isaurul. Natural că ultimul punct a fost şi cel mai important şi probabil singurul care putea duce la amânarea unei bune înţelegeri. Dimpreună cu scrisoarea sa el a trimis doi clerici ambii cu numele de Petru un protopop şi un stareţ. Ei au fost primiţi ca reprezentanţii papei care să îl reprezinte la sinod. Totuşi nu este clar cum şi-au asumat aceste poziţii şi mai apoi pentru o scurtă perioadă de timp, Sfântul Teodor a voit să minimalizeze autoritatea celui de al VII Sinod Ecumenic[35], el a spus că Roma nu i-a sancţionat acţiunile lui din moment ce mesageri care au venit acolo deşi au luat parte de decizii şi deliberări, totuşi au venit din alt motiv.

A existat o a doua greutate în modul în care a fost convocat sinodul. Ca să fie ecumenic un sinod trebuie să aibă participarea personală sau a reprezentanţilor celor cinci Patriarhi ai vechii şi noi Rome, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim. Noua Romă era acolo; vechea Romă putea să fie considerată prezentă în persoana celor doi Petru, dar Egipt, Siria şi Palestina au fost atât de nesperat separate de creştinism şi cu totul în puterea mahomedanilor că nici chiar chemările lui Tarasie nu au ajuns la ei. Dar curtea şi Biserica erau gata de acţiune. În ultima perioadă de timp patriarhul Ierusalimului s-a declarat în favoarea icoanelor. Antiohia şi Egiptul s-ar părea că au fost reprezentate de un anume Ioan şi un anume Toma, care au fost trimişi de anumiţi călugări orientali (? Αρχιερεις) cu scrisori de împuternicire către Tarasie şi Părinţii Sinodului. Numele lor apar printre primele în toate listele de semnături ale canoanelor sinodului.

Dar a existat o a treia şi mai mare piedică în cale. Am putut vedea că împăraţii iconoclaşti aveau încredere în armată. Este cât se poate de probabil că soldaţii nu erau mai superstiţioşi decât restul naţiunii, dar erau anti-clerici şi probabil se opuneau conducerii femeilor. Prima întâlnire a Părinţilor adunaţi trebuia să aibă loc în Biserica Apostolilor din Constantinopol. Trebuia să fie o ocazie solemnă; Patriarhul şi episcopii ortodocşi şi neortodocşi, stareţii şi preoţii trebuiau să se adune în principala parte a clădirii, în timp ce împărăteasa şi fiul ei trebuiau să stea în partea destinată catehumenilor. Dintr-o dată în Biserică au intrat mai mulţi oameni înarmaţi; viaţa patriarhului şi a partizanilor lui era în pericol. Gărzile locale au fost chemate dar nu au realizat nimic. Căpitanii iconoclaşti dominau şi episcopii iconoclaşti au strigat cu un glas de triumf. Patriarhul şi ortodocşii au scăpat cu fuga şi sinodul a fost dizolvat temporar. Din nou Irina nu s-a lăsat bătută. Ea a găsit o modalitate prin care sub pretextul că este necesară o expediţie contra arabilor, trupele recalcitrante au fost retrase din oraş şi înlocuite cu altele, aduse din est în care ea avea încredere. În această problemă agentul ei principal a fost Stauracios, "patrician şi logotet," un correspondent al Sfântului Teodor în ultimii ani. Când Curtea la fel de bine s-a retras şi trupele loiale au obţinut control asupra Constantinopolului, bandele insurgente au fost dezarmate şi controlate.

Acum calea era liberă. Dar părea de dorit ca un alt oraş să fie ales pentru întâlnirea Sinodului. Locul ales, pentru această situaţie anume şi pentru haloul de sfinţenie ortodoxă, era Niceea din Bitinia. Aici Părinţii s-au întâlnit din nou sub preşedinţia lui Tarasie la aproape un an după încercarea eşuată de la Constantinopol.

Întâlnirile sinodului au fost scrise pe larg de cronicari. Ne vom opri aici la cele mai importante. La prima sesiune trei episcopi iconoclaşti şi-au citit obiecţiile lor şi nu numai că au fost iertaţi dar li s-a permis să ia parte la sinod. Când încă şapte au urmat exemplul lor s-au ridicat mai multe voci care au cerut ordine ecclesială, dar fie din pricina milostivirii sau a fricii, a dominat clemenţa, deşi penitenţilor nu le-a fost permis să îşi ia imediat locurile. Problema cultului icoanelor a fost abordată şi discutată în câteva sesiuni. Au fost citite scrisorile de la papă şi din ea, porţiunea din scrisoarea papei Adrian către Irina în care el se plângea a fost omisă cu prudenţă. Au fost citite mai multe argumente din Scriptură şi din Părinţi cu sumarul argumentelor folosit pe cealaltă parte şi o respingere lungă. Nu ne vom referii la aceste argumente numai când vom vorbii de lucrările controversate ale Sfântului Teodor. Aici trebuie să spunem că cel mai probabil Platon a avut o mare parte din merit în a găsii argumente şi contra-argumente din porunca lui Tarasie şi nu este exclus ca şi nepotul lui să fi luat parte la această muncă. Sau dacă Sfântul Teodor nu a fost încă prins de polemică probabil că acum a devenit familiar cu partea teoretică a controversei şi cu pasajele autoritative din Scriptură şi literatura patristică care au fost folosite de ambele părţi.

Cea mai importantă parte a sinodului a fost şedinţa a şaptea când a fost emis un decret că sfintele icoane a lui Hristos, a Fecioarei, îngerilor şi sfinţilor să fie liber de a fi puse pe vase, haine şi pereţi pentru cinste şi închinare. Această *cinstire* totuşi trebuie să fie distinsă de *adorare* care este datorată numai Dumnezeirii, în cuvinte care nu pot fi redate cum se cuvine în engleză, deşi probabil *adorare* poate corespunde destul de vag cu λατρια şi *cinstire* cu

[35] *Lib.* I, *Ep.* 38. Deşi Baronius presupune această parte a scrisorii nu aparţine lui Teodor deşi putem să vedem de obiecţie a făcut el în mod plauzibil.

προσκυνησις. Aşa a fost deja făcută distincţia destul de familiară de altfel şi care a devenit foarte populară mai apoi. Trebuie să amintim că nici o reprezentare a Dumnezeirii în oricare altă formă decât omul Hristos nu a fost aprobată sau sancţionată. Am putea remarca în trecere că totuşi nu a fost făcută nici o diferenţă dintre pictură şi sculptură sau reprezentaţia în două sau trei dimensiuni după cum s-a ajuns mai apoi să fie recunoscut de Biserica Ortodoxă.

După primele declaraţii dogmatice ale Sinodului dimpreună cu anatemele obişnuite ale ereticilor au fost date mai multe canoane, cele mai multe legate de disciplina monahală. Ultima sesiune a fost ţinută la Constantinopol. Împărăteasa şi tânărul împărat au semnat decretele, părinţii au plecat şi se pare că munca de restaurare a fost împlinită cu privire la disciplină şi cult.

Din nefericire se apropiau nori ameninţători unii de aproape alţii de la distanţă din vest. Unii dintre zeloşi şi călugării mai radicali au fost dezgustaţi cu uşurătatea cu care foştii iconoclaşti au fost reprimiţi nu numai cu dezlegarea de păcate dar şi înapoi în preoţie. Cel mai mult s-au distins un anume Teoctist şi un anume Sava care ar putea să fie stareţul de la Studion cu acelaşi nume. Tarasie se găsea într-o poziţie dificilă. Pe de o parte împărăteasa dorea pace în Biserică. Pe de altă parte în mijlocul la atât de multă schimbare şi nevoie de principii, cu greu ar fi putut să îi ofenseze pe cei mai zeloşi dintre aliaţii lui. La fel de bine circumstanţele hirotonirii sale se poate spune că nu au fost chiar 100% după canoane; în timp ce acuza de simonie a fost adusă împotriva colegilor săi şi chiar împotriva lui, lucru ce cu greu poate fi respins. Orice smucire ar fi putut să cauzeze un strigăt de alarmă împotriva validităţii şi caracterului ecumenic al sinodului. Tarasie se pare că s-a îngrădit, că a negat orice cunoaştere despre faptele inconveniente şi responsabilitatea pentru cele mai mici penitenţe care au trebuiau date. Totuşi nu poate să fie învinovăţit prea mult fiindcă nu exista nici un mare principiu în joc şi aceasta mai ales dacă acţiunile sale diplomatice preveneau schisma. Este adevărat că Sava şi Teoctist au continuat să fie înstrăinaţi dar se pare că ei făceau parte dintr-o mică minoritate. Pe moment chiar şi Platon a rămas în bună înţelegere cu patriarhul. Totuşi, dacă Tarasie a fost capabil să ţină trădătorii afară din slujire, el ar fi putut emite o poliţă reacţionară mai slabă decât s-a dovedit prima. Între timp el a arătat mult zel în eforturile sale împotriva simoniei şi pe de altă parte a sperat la susţinerea atât a papei cât şi a călugărilor.[36]

Între timp papa Adrian s-a reţinut de la sancţiunile sale. El a fost gata să recunoască această adunare ca fiind un sinod local canonic dar nu un sinod ecumenic. Tarasie nu a făcut nici o concesie despre diocezele retrase şi "Patrimoniul Sfântului Petru" şi din nou dacă Biserica Ortodoxă a devenit ortodoxă cu privire la icoane, totuşi a omis clauza *Filioque* din crezul de la Niceea. Se pare că Adrian a ezitat până la moarte sa care a avut loc în anul 795. Faţă de est el a fost critic probabil chiar revoltat. Dar faţă de vest el a devenit aproape un apologet pentru politica imperiului.

Aceste fluctuaţii şi combinaţii fluctuante se găsesc în corespondenţa lui Adrian cu Carol cel Mare, regele francilor. În 790, a fost emis un document de către cărturarii de la curtea[37] lui Carol cel Mare care aborda tot subiectul icoanelor şi a comportamentului conducătorilor bizantini. Anumite puncte de vedere a ideii teocrate – expresii foarte mari adresate împăratului şi tot ceea ce emană din persoana imperială – au fost puternic sancţionate de acea autoritate care în 12 ani avea să ajungă la pretenţii teocratice din partea sa. Icoanele au fost justificate prin apelul la bunul simţ în virtutea efectului stimulator asupra evlaviei creştine nu ca locuri de adorare. Acest lucru nu pare să fie fundamental diferit de distincţia dintre προσκυνησις şi λατεια ci mai mult de diferenţa dintre poliţa unei diversităţi tolerate şi una de obligativitate care merge mult mai adânc. La patru ani după aceste evenimente a fost ţinut un sinod la Frankfort, care a emis un decret a cărui semnificaţie este greu de determinat. Condamna acţiunea ultimului sinod *ţinut la Constantinopol* prin faptul că declara că cinstea şi adorarea erau aduse icoanelor la fel ca Sfintei Treimi.

Trecând peste această greşeală care a avut loc, cu greu putem să spunem că interpretarea teologică greşită a fost rezultatul densităţii minţii occidentale comparată cu subtilitatea celei orientale. Arată nu un eşec al înţelegerii ci o interpretare greşită voluntară şi vinovată; nu o impresie confundată a adevărului ci o afirmaţie a contrariului. Nu greşim dacă spunem că aceasta fost de mai multe ori atitudinea vestului faţă de est.

Între timp se poate spune că confruntarea armată, care de mai multe ori a înecat vocea legilor, a suprimat pe cea a teologiei. În 788[38] curtea bizantină s-a dat de partea aspirantului lombard. Cu un an înainte Arichis de Beneventum a fost obligat să se plece în faţa lui Carol după o invaziei a principatului său şi un tânăr prinţ beneventin

[36] Mărturii despre aceste lucruri se află în istoriile Sinodului, dar sunt tratate pe larg de Hergenrother în introducerea sa la "Viaţa lui Fotie", mai mult decât orice alţi scriitori moderni. Între principalele surse sunt două scrisori ale lui Teodor, 38 şi 53 în cartea 1 care au multe probleme.

[37] Libri Carolini, publicată după replica lui Adrian în vol. xcviii din Patrologia lui Migne.

[38] Acest lucru a avut loc înainte de a trimite Libri Carolini şi poate să fie parţial datorită iritării arătate de franci grecilor. Dar nu explică dorinţa de înţelegere după cum arată principalul punct care distinge scrierile din 794.

după moartea fratelui mai mare, a devenit moştenitorul tatălui său şi care a fost luat ca ostatic. Imediat după acest incident Arichis a murit şi Carol a adoptat poliţa mărinimoasă şi îndrăzneaţă de a îl trimite pe tânărul Grimwald înapoi sub conducerea lombarzilor în Beneventum. Pentru un timp Grimwald a rămas loial patronului său puternic aşa încât când unchiul lui (din partea mamei) Adelchis, cu trupe şi sub comanda oficialilor imperiali a ajuns în Calabria, nu au găsit nici un fel se susţinere şi au fost înfrânţi într-o bătălie decisivă. Adelchis s-a reîntors la Constantinopol şi Carol cel Mare a condus ca regele de necontestat la lombarzilor.[39]

Între timp Teodor s-a bucurat de triumful icoanelor şi se pare că a fost înclinat să se alăture părţii puternic afectate a lui Sava. Unchiul lui a fost cât se poate de nerăbdător ca el să fie hirotonit de Tarasie, probabil în vederea promovării sale subsecvente fie ca stareţ sau fie ca episcop. În ultima perioadă de timp Sfântul Teodor şi-a apărat datoria ascultării canonice pentru a îşi justifica acţiunile sale în acest timp, din moment ce Tarasie părea la mai mulţi călugări destul de întunecat ca persoană. Oricum el nu a simţit nici o părere de rău şi a căutat o carieră în biserica în care s-a ajuns la o restaurare a ortodoxiei sobornicești, într-o alianţă intimă cu autoritatea seculară şi în contextul în care ea se justifica acum în ochii întregii lumi.

Studiul este confuz. Cele mai abstracte speculaţii despre relaţiile dintre spirit şi materie, cele mai subtile distincţii în atitudinile posibile ale minţii umane faţă de Dumnezeire, au fost complicate de dispute teritoriale din ţinuturi distante şi intrigi de palat chiar la ei acasă. Toate acestea în acest moment nu însemnau nimic pentru Platon şi Sfântul Teodor, fiindcă pentru ei cauza icoanelor era cauza lui Dumnezeu. Dacă problemele de poliţe ecclesiale şi de autoritate politică supremă au fost luate cum se cuvine în considerare acum; dacă "scrisorile către greci şi folosinţa Imperiului Roman" în care Eliseos a instruit-o pe prinţesa Rothurd au fost în mare înţelese, au slujit ca o bază pentru armonia cerută probabil pentru o înţelegere mai bună ar fi fost obţinută. Totuşi ceva s-a făcut în aceea că gândirea şi evlavia a fost stabilită în unele locuri fără forţa fizică. Iar dacă este nevoie să afirmăm principiului care stă împotriva puterii, ei bine anumite decizii au fost afirmate autoritativ care au justificat chiar rezistenţa până la moarte.

CAPITOLUL 4

Revoluţiile de la palat. Primul conflict al Sfântului Teodor cu puterea civilă

Cei opt ani care au urmat Sinodului de la Niceea, furtunoşi şi dezastroşi pentru imperiu au fost pentru viaţa Sfântului Teodor cei mai tăcuţi şi de plini de împliniri şi cu totul sfatisfăcători. Nu numai că el şi comunitatea din care făcea parte au fost aşa de departe de Curte că a fost netulburat de distracţiile partidelor care agitau constant Curtea. Din Bitinia pericolele externe care ameninţau chiar şi provinciile cele mai apropiate din "oraşul imperial" puteau fi privite cu indiferenţă sau dispreţ. Se pare că oportunităţile de care se bucurau acum Platon şi Teodor pentru definirea rânduielilor mănăstirii lor şi numărul crescător de călugări precum şi influenţa lor a justificat pentru ei numele sugestiv al doamnei căreia i-au datorat această pace şi linişte; un nume care are o tentă ciudat de ironică pentru urechea istoricului. Probabil că lor li s-a părut că unul dintre cele mai mari lucruri este să lucreze la restaurarea mănăstirii indiferent dacă autoritatea politică era desemnată ca Irina şi Constantin, mai apoi ca fiind Constantin sau Constantin şi Irina sau numai Irina. Resaturarea mănăstirii trebuia să fie făcută de toţi călugării. Dacă viziunea lor a fost cumva îngustă vom vedea că nu a fost în întregime eronată. Aici trebuie să remarcăm că în cursul a câţiva ani comunitatea din Saccudio a ajuns la numărul de cam 100 de călugări care trăiau împreună în ordine şi loialitate.

În această perioadă de linişte a fost făcută o schimbare decisivă în poziţia Sfântului Teodor. Până la vârsta de 35, timp de 13 ani de când şi-a asumat poziţia religioasă el a făcut totul în comun cu unchiul său Platon. Este cât se poate de posibil – după cum ne spun biografii săi – că Platon a fost mult mai ambiţios în ceea ce îl priveşte decât era el cu sine însuşi. Platon a fost cel care a insistat ca el să fie hirotonit şi mai apoi în 784 a fost Platon care l-a numit stareţ la Saccudio în timp ce cel care a creat această poziţie s-a lipsit de ea şi a devenit un simplu călugăr.[40] Povestea tranziţiei nu este fără de dificultăţi. Un istoric[41] crede că retragerea lui Platon din funcţie a fost opera Irinei care a dorit

[39] După mărturia lui Hernrother a acestor evenimente se presupune că ruperea de nunta lui Rothurd cu Constantin au fost o consecinţă (după cum se poate să fi fost) a expediţiei lui Carol cel Mare contra lui Beneventum. La fel de bine se pare că relaţiile dintre Adrian şi Carol cel Mare au fost reprezentate ca fiind mai cordiale decât reise din corespondenţa lor. Cg Hodgkin.

[40] Nu cred în opinia lui Auvray că Platon s-a retras o perioadă la Constantinopol după numirea Sfântului Teodor.

[41] Gfrorer, *Kirchengeschichte*, ii, 177.

o persoană mai pliabilă care să îi susţină schemele şi care a dovedit – nu pentru prima dată în viaţa ei – a fi deficientă în judecată. Această retragere nu pare să fi implicat nimic din diminuarea demnităţii ei în ochii lumii. Pentru cronicarul Teofan se pare că după această dată Platon era încă stareţ la Saccudio. Pentru Sfântul Teodor el a rămas încă Părintele – nu numai în sens personal – ci ca un părinte al turmei. Cel mai probabil Platon a simţit pericolele ce se apropiau şi a voit să fie sigur de succesorul său şi a urmat exemplul acelor împăraţi care au avut fii lor încoronaţi în timpul vieţii lor. Se pare că el a avut destul de multă încredere în evlavia şi afecţiunea nepotului său pentru a fi sigur să se poate recupera de o boală de care suferea – şi căruia se pare că nu i-a diminuat simptomele – fiindcă odată revenit la stăreţie el va fi avut aceiaşi influenţă şi prestigiu. În aceste circumstanţe el i-a chemat pe călugări în ceea ce el a denumit un rămas bun de pe patul morţii şi a obţinut un vot unanim de succesor în persoana Sfântului Teodor. Acest lucru nu se poate spune că a fost prea legal sau canonic în special datorită faptului că nu avem nici o menţiune a unei intervenţii sau sancţiuni episcopale după cum cerea legislaţia lui Iustinian. Dar nu a fost vremea cramponării în formalităţi şi chiar dacă nu a fost cazul – după cum ştim a fost cu mai multe documente contemporane – că dorinţele unui stareţ muribund au constat mult pentru a îi determina succesorul. Realitatea este că Platon s-a însănătoşit şi mai apoi timp de 18 ani unchiul şi nepotul au trăit împreună ca stareţi comuni, mai întâi la Saccudio şi mai apoi la Studion într-o astfel de cooperare armonioasă că este greu să ne dăm seama cine a fost mai mare în câteva acţiuni ale vieţii obişnuite. În cel mai bătrân acceptarea francă a subordonării tehnice nu a implicat că s-a retras din a îşi asuma responsabilităţile. În cel tânăr o acţiune îndrăzneaţă şi un curs independent de fapte a fost compatibil cu cea mai recunoascătoare evlavie faţă de părintele lui spiritual de care a fost influenţat cel mai mult în anii de formare. Priveliştea pe care cei doi ne-o oferă de respect mutual cu o autoritate unită creează un contrast evident cu lupta mizerabilă pentru putere a celor doi conducători imperiali.

După cum am putut vedea încercările Irinei contra lombarzilor şi francilor în vest au fost un dezastru şi trupele ei care s-au confruntat la nord cu bulgarii nu au avut nici ele succes. Aceste lucruri au făcut ca o invidie vicleană a unui spectacol de evlavie superioară – după cum sugerează cronicarul ortodox – să apară din partea tânărului împărat de a se separa pe sine de controlul matern ducând la o ruptură între Curte şi armată. Acum în 790 el avea 20 de ani şi a devenit capabil să conducă un război. Mama lui l-a ţinut departe de putere; ea i-a rupt o logodnă care i-a spulberat imaginaţia şi speranţele; l-a căsătorit cu o femeie pe care nu o iubea; în ultimă instanţă ea a dat toată puterea executivă ministrului Staurachios, patrician şi logotet şi nu lui Constantin. Din câte se spune ea a fost minţită de ghicitori în cele din urmă şi a încercat să ţină toată puterea imperială numai pentru sine. Constantin a format un plan dimpreună cu unii nobili să o captureze pe împărătească şi să o exileze în Sicilia. Dacă ar fi reuşit ar fi fost interesant să ştim ce noi intrigi ar mai fi apărut. Dar se poate spune că Irina a fost pe fază la fel cum a fost cu unchii ei. Un cutremur se pare că a fost ocazia ca mai mulţi să părăsească oraşul şi se pare că acest moment a favorizat capturarea conspiratorilor. Ei au fost prinşi, biciuiţi scalpaţi sau exilaţi ori închişi. Împăratul a fost bătut ca un copil pervers şi ţinut acasă în singurătate. Între timp Irina a cerul ca soldaţii să jure că ei nu vor recunoaşte autoritatea împăratului atâta vreme cât va trăii ea. Dar nu toţi liderii militari au coborât atât de jos. Opoziţia decisivă a venit din partea lui Theme al Armeniei. El a refuzat pe faţă cererile împărătesei şi trupele au declarat loialitate împăratului şi că ei recunosc demnitatea împărătesei pe locul doi. Un anume Alexios care mai avea şi curiosul nume de Musulman a fost trimis să îi împace dar în loc să facă acest lucru i-a fost îngăduit să fie numit comandant în timp ce au închis pe fostul guvernator şi au proclamat pe Constantin ca singurul împărat. Imediat lor li s-au adăugat alte trupe. Constantin a fost eliberat şi pus pe tron. Se pare că partizanii săi au fost rechemaţi şi cei Irinei în special Staurachios au fost degradaţi şi exilaţi. Irina fost tratată blând fiind pusă să se retragă cu multă bogăţie într-un loc pe care ea şi l-a făcut. Acesta a fost recunoscut ca primul an de domine a lui Constantin VI.

Dacă Constantin ar fi avut în acest moment un succes militar puterea lui ar fi putut să se stabilizeze deplin. O incursiune pe care el a dus-o împotriva lui Cardom regele bulgarilor se pare că s-a sfârşit în panică şi ambele tabere au fugit de pe câmpul de bătaie. Mai apoi el şi-a întors armele împotriva sarcinilor care au atacat Ciprul cu un an mai înainte şi care acum ameninţau sau devastau Clicia. Dar şi aici nu a avut nici un succes. La puţină vreme după ce şi-a arătat caracterul slab şi superficial ascultând de cererea mamei şi a susţinătorilor lor a eliberat-o şi a repus-o în drepturi astfel încât *Constantin şi Irina* au devenit obiectul aclamaţiei poporului. Au urmat vremuri grele. Alexios guvernatorul Themei Armene a fost suspectat de prea multă ambiţie, biciuit şi degradat. A nouă expediţia contra bulgarilor s-a soldat cu pierderea la mai multe vieţi şi la mai multe bogăţii. A fost suprimată din nou o nouă insurecţie a "unchilor"

dar cu o mare barbarie că a făcut mai mult rău decât bine noilor suverani. Scalpaţi mai înainte ei au fost acum subiectul unul orbirii şi restului li s-a tăiat limbile. Este ciudat dar după câţiva ani s-au răzvrătit din nou şi din nou şi fiind prinşi din nou dar de această dată au fost exilaţi. Cei doi conducători au căzut în melancolie fiindcă şi-au pierdut demnitatea şi au devenit mai nepuncioşi după fiecare eşec încercând să se ajute unul pe altul în aceste necazuri. Încă un pas dezastros a fost făcut de împărat când a intrat în conflict cu clericii după ce a divorţat de Maria şi şi-a găsit o altă femeie cu numele de Teodota.

Teofan ne spune că în spatele acestui pas a fost Irina care spera astfel ca ea să crească în popularitate prin a îl face pe fiul ei să fie detestat de opinia publică pentru divorţ. Dacă acesta a fost scopul ei, ei bine i-a reuşit deplin mai ales în ceea ce îi priveşte pe călugări. Cu siguranţă că ei nu au suspectat-o pe ea pentru acest divorţ. Totuşi pentru Teofan, după toate aceste intrigi, trădări şi cruzimi grosiere, ea este totuşi "evlavioasă şi iubitoare de Dumnezeu" şi prin urmare în nici un fel nu putem suspecta că o calomniază. Constantin dorea ca dorinţele lui să fie realizate legal. Nefericita împărăteasa Maria a fost tunsă şi trimisă la o mănăstire şi patriarhului Tarasie i s-a cerut să săvârşească o nouă cununie cu doamna de la curte care el a recunoscut că este succesoarea Mariei.

Din nou Tarasie se afla într-o poziţie dificilă şi la fel cu toate caracterele slabe a fost de acord să facă un compromis care i-a adus puţină simpatie din ambele tabere lucru care l-a făcut să îşi menţină patriarhatul. Se spune că el s-a opus cererii imorale şi ilegale a împăratului dar găsind că el este de neclintit a refuzat să facă personal cununia dar a îngăduit ca a doua cununie a lui Constantin să fie făcută de un anumit ieromonah Iosif, stareţ al mănăstirii Kathari şi care era probabil şi consilier patriarhal. Încoronarea Teodotei[42] ca Augusta a fost curând făcută chiar de Constantin. Cu timpul ea devenit însărcinată şi a născut un fiu care a primit numele de Leon.

Odată cu sârguinţele lui Constantin de a obţine binecuvântarea Bisericii pentru unirea ilegală cu Teodota suntem din nou aduşi în legătură cu istoria Sfântului Teodor. Nu ştim exact de ce împăratul a fost nerăbdător să aibă şi aprobarea de la Saccudio. Înrudirea (cel mai probabil veri) dintre Teodota şi Sfântul Teodor ar fi contat cumva; sau cumva legăturile tensionate dintre Tarasie şi Platon care nu era de acord cu Sava ar fi putut să îl facă pe împărat dacă ar fi fost posibil să obţină influenţă clericală în contrast cu alta. Teofan sugerează că a existat posibilitatea ca Irina să fi lucrat din umbră să crească opoziţia călugărilor faţă de fiul ei. Se poate la fel de bine că Constantin să se fi ferit de orice acuză că se întoarce la iconoclasm cu care se pare că l-a ameninţat pe Tarasie cu scopul de a îl face mai flexibil. În orice caz, Constantin a încercat din greu să se asigure susţinerea lui Teodor şi Platon. Dar ei erau deja rupţi şi separaţi de comuniune cu Tarasie şi Iosif şi nu mai era nici o şansă ca ei să îşi schimbe opinia nici prin forţă şi nici prin cuvinte.

Comunicarea dintre Curte şi Sfântul Teodor a fost făcută mai întâi printr-un stareţ cu numele de Nichifor, unul dintre apropiaţii lui Teodor şi mai apoi printr-un secretar imperial pe nume Ştefan.[43] Nu se cunoaşte începutul negocierilor cu Nichifor dar avem o scrisoare de la Sfântul Teodor scrisă ca răspuns la cea trimisă de Nichifor printr-un anume diacon. În această scrisoare el spune că nu apreciază nici un fel de cenzură sau ceartă amară şi că el doreşte numai ca el şi cei cu el să fie lăsaţi în pace în pustia lor şi mai spune că el în nici un fel nu poate încălca legea. El l-a cerut de martor că această controversă nu are nici un rost. Dar judecata lui nu este pripită. El este loial Scripturii şi Părinţilor şi nu aprobă ceea ce este contrar autorităţii. "Aceste lucruri despre care îţi scriu ca unui tată prietenului său; din moment ce noi[44] după cum ştie şi Dumnezeu nu facem nici o declaraţie – fiindcă nu suntem în poziţia de a face acest lucru – şi nici nu ne lăsăm pradă urii. Totuşi noi îl iubim pe piosul Împărat şi în ceea ce priveşte rudele mele (inclusiv Teodota?) ca unul care îşi iubeşte oamenii după cum ştii îl pomenim la sfânta liturghie şi ne rugăm pentru el în public şi în privat. Şi noi suntem în comuniune cu Biserica. Fie ca noi să nu fim niciodată separaţi de ea. Ai milă de mine un mare păcătos. Doresc să îmi plâng păcatele la colţ şi să nu fiu amestecat cu lucrurile lumii. Ce rău poate să fie în acest lucru? Îngăduie-mi acest mic favor, dragul meu; fiindcă ştiu că poţi. Şi lasă-mă să stau în pace departe de problemele lumii. Prin bunătatea şi îndemânarea ta îndreaptă ceea ce este strâmb şi fă cele aspre mai blânde. Astfel fi mediatorul păcii noastre şi purtătorul de cuvânt al tăcerii noastre; aşa încât ceea ce este bun pentru noi în această problemă să fie rezolvat cu dreptate şi raţiune."

---

[42] Menţiunea "încoronării" în sensul căsătoriei este confuză pentru cititori care nu ştiu de punerea şi schimbul de coroane pe capetele mirelui şi miresei care sunt o parte importantă din ceremonia nunţii în Biserica Ortodoxă Greacă.

[43] *Th. St. Ep.* i, 4, 5. Acum avem avatajul că avem corespondenţa Sfântului Teodor care să ne conducă. Cronologia este determinată rezonabil de Toma, *Th. V St.* p. 51 nota 2.

[44] *Noi* este felul Sfântului Teodor de a fi oficial, fiindcă de mai multe ori el trece de la plural la singular şi înapoi.

Dacă Nichifor şi-a asumat un astfel de rol de mediator ei bine nu a avut succes. În scrisoarea lui către cel de al doilea negociator Ştefan, Sfântul Teodor simte că trebuie să se justifice în poziţia sa de critic sau oponent al marilor autorităţi şi face referinţe la Scripturi (David, Ioab, Moise) şi la maxime din Sfântul Vasile. Împăratul şi împărăteasa nu voiau să ierte şi ar fi fost de acord chiar să mituiască dar faptul separării ecclesiale a devenit real şi faptele necanonice a lui Iosif nu au fost pedepsite. S-au luat măsuri şi mai dure. Platon a fost chemat la Constantinopol şi închis într-o celulă din palat sunt supravegherea ofensatului său chiar Iosif. Călugării din Saccudio au fost împrăştiaţi; cei de rang şi poziţie mai mare, după o biciuire infamă au fost trimişi în exil la Tesalonic printre ei aflându-se şi Sfântul Teodor.

Sfântul Teodor a scris câteva scrisori unchiului său din închisoare pentru a îi susţine moralul şi pofta de viaţă şi pentru a îl informa ceea ce s-a întâmplat cu el. Ei sunt ceea ce am putea spune relaţia dintre un tânăr şi un bătrân, un om *in loco filii* faţă de un părinte şi în acelaşi timp un superior faţă de un subordonat. Dimpreună cu expresia lor supraabundentă de afecţiune foarte mare, se poate vedea în ei o tendinţă la îndemn prin care el încearcă să contracareze orice tendinţă de slăbiciune sau depresie care ar fi putut venii peste cel care suferea acum în închisoare şi singurătate. Scrisorile aduc mărturie a celui mai puternic interes cu care călugării şi cei care i-au persecutat au ajuns să fie priviţi de cei cu care au intrat în contact. Vom traduce aici o mică porţiune.[45]

"Din moment ce îmi ceri să îţi spun totul cu amănuntul din momentul separaţiei noastre – călătoria şi destinul nostru – deşi nu sunt prea bun în acest sens voi face ceea ce ai cerut. Părinte, în ziua când ai plecat, voind să urmez chiar şi mort şi noi am luat calea exilului călare. La început fiindcă nu am fost prea obişnuit cu o astfel de experienţă a fost mai greu. Când am ajuns la nişte sate am putut vedea că cei care ne păzeau au lăsat animalele libere, pentru a se odihnii şi să cumpere cele necesare, noi am fost huiduiţi de mulţime. Urechile noastre au fost umplute de gălăgie şi strigăte. Mai apoi ne-am obişnuit şi nu ne-a mai păsat. Am fost înstristaţi că un părinte diacon s-a îmbolnăvit. Aşa că în nelinişte şi oboseală ne-am continuat drumul. Bineînţeles cu opriri după cum urmează: din Cathara la Liviania; şi de aici la Leucas şi mai departe de Fyreum. Aici am avut parte de un lucru neplăcut pe care merită să ţi-l spun: fără să ştim de unde au venit la noi, 9 dintre fraţii noştri călugări care ne-au copleşit cu lacrimile lor; o privelişte care îţi rupea inima. Conducătorul nostru nu ne-a permis să vorbim cu ei. Ne-am privit cu tristeţe, ne-am salutat şi ne-am văzut de drum. Când ne-am oprit la Paula, ne-am întâlnit cu cinstita ta soră (Teoctista) şi cu domnul meu Sava (stareţ la Sidion?) şi am avut o întâlnire de taină cu ei care a durat toată noaptea fiindcă ne-am luat rămas bun unii de la alţii ca şi cum urma să murim şi ne-am despărţit în mare tristeţe. A existat multă tensiune şi nelinişte dar am reuşit să trecem peste acestea. Apoi am ajuns la Lupadium, unde am fost primiţi foarte bine de un hangiu care ne-a oferit o baie fierbinte din cauza căreia unii au devenit agitaţi. Apoi am plecat la Tilis unde stareţul Zaharia şi Pionios ne-au primit cu multă căldură şi care au dorit să ne însoţească în călătoria noastră deşi nu au fost lăsaţi. De aici la Alceriza, la Anagegrammeni, Perperina, Parium. Aici am intrat în legătură cu episcopii[46] şi le-am reamintit cu modestie de jurămintele lor. Mai apoi am ajuns la Hercos ş Lampascos unde am luat nişte oameni din Heraclea şi am aşteptat trei zile fiindcă nu fost posibil să ieşim pe mare. După ce am urcat pe corabie am ajuns la Abydos şi aici am fost primiţi cu mare evlavie de guvernator şi am stat o săptămână şi mai apoi am călătorit pe mare la Eleuntes. Acolo am mai stat o săptămână din moment ce vântul era contrar şi am ajuns la Lemnos după nouă ore de plutit pe mare. Nu pot decât să laud bunătatea episcopului din aceste părţi care ne-a primit cu mare ospitalitate şi care ne-a ridicat moralul şi ne-a dat provizii pentru călătoria noastră."

"Prin urmare am navigat cu frică fiindcă nu aveam încredere în nativii acelui mal şi vântul din nord bătea şi şuiera aşa că în 12 ore am făcut cam 150 de mile (romane) şi am ancorat la Canasrum în vecinătatea Tesalonicului. De aici la Pallene care este chiar lângă golf şi mai apoi în port. După ce ne-am luat animalele am intrat pe la ceasul al treilea în oraş fiind sâmbăta şi sărbătoarea Buneivestiri. Şi ce intrare am făcut! Nu trebuie să fie omisă. Prefectul a adus un căpitan al principalelor regimente cu un contingent militar să ne aştepte la Poarta de Răsărit şi ne-au primit în tăcere în şir. Şi după ce am intrat uşile fiind închise ne-au dus la piaţă escortându-ne sub privirile celor care au venit să ne vadă în prezenţa guvernatorului. Ce om excelent a fost! Ne-a primit cu prietenie şi după ce ne salutat cu cinste ne-a vorbit frumos. După ce ne-am rugat în biserica Sfintei Înţelepciuni ne-a trimis la arhiepiscop. Din nou el după ce ne-am rugat în casa de rugăciune ne-a salutat, a conversat frumos cu noi şi ne-a dat de mâncat şi loc unde să facem baie. A doua zi ne-a dus la biserica Sfântului Dimitrie după care ne-am despărţit în rugăciuni şi îmbrăţişări. După ce am luat doi fraţi călugări (Teodor şi Iosif?) ne-au sperat în lacrimi şi îmbrăţişări că i-au înduioşat pe toţi trecătorii. Aşa

[45] *Lib.* i, *Ep.* 3.

[46] Sau au comunicat în sensul ecclesial şi tehnic?

stau lucrurile cu mine părinte. Aşa îmi duc viaţa chinuită şi plină de tristeţe. Am primit împărtăşanie din mâna ta ca şi cum aş fi primit-o de la Sfânta Treime. O ţin de pază pentru rău şi mi se bucură ochii când o văd ca şi cum ţi-aş săruta mâna ta cea dreaptă. Din nou plâng şi inima mi se freamătă... ce necaz a venit peste mine? În stau martori oamenii şi puterile cereşti că este legea Domnului cea care ne-a separat. Porunca sa este una şi veşnică. Să facem voia cerului. Mă voi bucura şi voi lăuda pe Domnul. Şi tu părinte de trei ori binecuvântat să te bucuri şi să nu te întristezi... Chiar şi vrăjmaşul după cum spune marele Grigorie ştie să admire curajul unui om bun; când mânia va înceta faptele bune vor lumina în toată splendoarea. Îngerii le vor lăuda, oamenii te numesc binecuvântat, Hristos te-a primit şi a deschis pentru tine porţile raiului."

Unii ar putea găsii o anume suprasolicitare în tonul general al scrisorii. Persecuţia a fost totuşi uşoară şi simpatia arătată a fost aproape excesivă. Totuşi trebuie să ne amintim că ruperea de Saccudio a însemnat pentru Sfântul Teodor şi Platon o lovitură în ţeastă faţă de speranţele lor dragi, că secluziunea cu greu putea fi obţinută la Tesalonic pentru Teodor care era în acelaşi timp puternic şi tandru şi că Platon îmbătrânea şi devenea neputincios. Ceea ce ne uimeşte mai mult este eşecul lui Constantin de a oprii răspândirea schismei. Ne fiind destul de crud şi dârz să lovească nemilos, el i-a persecutat pe călugări în aşa fel că ei au ajuns să fie foarte populari în ochii poporului făcând ca din ce în ce mai mulţi să dorească să le urmeze. El i-a dat Sfântului Teodor acea iubire de martiriu care a devenit o trăsătură a întregii sale vieţi şi a stimulat aproape toate elementele recalcitrante care s-au arătat deja lui Platon.

Această persecuţie nu a suplinit prin durată ceea ce i-a lispit în intensitate. Din nou Irina ajutată de Staurachios a complotat împotriva fiului ei şi de această dacă cu succes. În timp ce Constantin era la Constantinopol bucurându-se de naşterea fiului său şi moştenilor al tronului, mama lui pe care a exilat-o la Brousa a început din nou să îi manipuleze pe soldaţi. În primăvara anului următor (797) Constantin i-a atacat din nou pe saracini. Dar campania a eşuat fiindcă Staurachios i-a informat pe saracini despre atacul ce urma şi astfel ei au scăpat cu fuga. Ruşinea pe care acest eşec a adus-o asupra lui, dimpreună cu moartea fiului său imediat după acest atac eşuat au făcut prospectivele lui Constantin întunecate şi probabil au încurajat inerţia care a venit peste el ca o predestinaţie. La mijlocul verii a venit şi lovitura finală. Conspiraţia a izbucnit în timp ce împăratul stătea într-una din suburbii. Dar nu era nici un Alexios care să îi ţină partea. Cu mult duh de trădare Irinia a negociat cu câţiva susţinători ai fiului ei oferindu-se să se retragă în viaţa privată şi mai apoi i-a ameninţat că va trăda aceste negocieri dacă fiul ei nu îi va fi predat imediat în mâinile ei. Pasenţa ei a funcţionat. Constantin a fost capturat şi în august 797 a fost orbit din porunca Irinei în Camera Mov în care a fost născut. Avea să mai trăiască aşa mutilat numai câţiva ani.[47]

Cu greu vom mai găsii în istorie o faptă mai patetică decât a acestei cunoscute conducătoare la lumii greco-romane. Ea este – mai mult ca Romulus Augustus – cea care stă în profund contrast cu măreţia Restauratorului Imperiului în Vest. Constantin totuşi nu a fost un om fără calităţi. Era puternic în sentimentele sale, moderat în acte de resentiment, şi ierta uşor greşelile. Din acţiunile sale militare reiese că el a realizat responsabilităţile sale ca un apărător al Imperiului în faţa barbarismului. Totuşi lui îi lipsea determinarea şi nici nu a ştiut cum să profite de oportunităţi. Este greu să spunem că el a moştenit mai mult decât ceea ce a primit de la bunicul lui isaurian şi de la mama sa ateniană. Dacă ar fi fost mai dur sau dacă ar fi fost mai versat în intrigi de palat ei bine poate că ar fi acţionat diferit şi istoria lumii ar fi fost azi cu totul alta. Au fost puţini cei care au simţit milă faţă de soarta sa care singur şi-a făcut-o cu mâna lui. Totuşi o astfel de ruşine care este datorată firilor lipsite de agresivitate care mai toată viaţa sunt pradă geloziei şi persoanelor rele care ar fi trebuit să le fie protectorii şi păzitorii lor, ei bine toate acestea ar fi trebuit să fie puse de toţi asupra acestui prinţ nefericit, ultimul din marea dinastie a isaurienilor.

Odată cu triumful Irinei a venit şi o reacţie a călugărilor; eliberarea lui Platon şi rechemarea Sfântului Teodor mai întâi la Constantinopol şi mai apoi la postul său de stareţ la Saccudio. Cei care sunt interesaţi de Teodor ar trebuii să ştie că el nu şi-a exprimat nici un fel de regret în scrierile sale în care nu găseşte nici un cuvânt de condamnare cu privire la faptele care au dus la restaurarea lui. Ce simţea el cu adevărat faţă de Irina? Se poate ca din cauza faptului că el era gata să sufere toate lucrurile de dragul conştiinţei, gata să mustre viclenia în marile cercuri şi să susţină cu orice preţ demnitatea legii morale, totuşi se pare că de această dată a rămas doar un curtean ascultător şi ar fi trebuit oare să aducă laude pentru cea pe care lăuntric o ura? Sau este posibil ca la fel ca biografii săi, el să nu fi ştiut de ceea ce a făcut Irina în tragedia de la palat? Sau poate el a identificat pe protectoarea lui cu cauza pe care el o avea la inimă prin care vedea în crimele ei ca fiind ceva extern, un fel de Nemesis prin care ea a îndeplinit planurile providenţei împotriva

[47] Pentru data morţii lui Constantin VI a se vedea nota la cap. iv.

celor răi? O astfel de atitudine se pare că a fost luată de cronicarul Teofan care şi el a suferit pentru credinţă şi care a recunoscut ororile pe care le-a suferit şi partea din ele de care era responsabilă Irina – care spune de întunericul de şapte zile după evenimentul din Camera Mov – dar pentru care împărăteasa este iubită de Dumnezeu şi evlavioasă până la capăt. Fie ca cei care simt că sunt siguri pe judecata lor morală – simţul lor al proporţiei etice în probleme care se leagă de predilecţiile şi convingerile lor personale – şi care nu este niciodată strâmbă sau cu fluctuaţii, deci ei să fie primii care să arunce cu pietre în aceşti monahi suferinzi care au văzut în persecuţia lor un triumf temporar al răului asupra binelui şi în restaurarea lor începutul unor vremuri mai bune.

CAPITOLUL 5

Primii ani ca stareţ la Studion

Imediat după întoarcerea Sfântului Teodor din exil s-a întâmplat ca – ceea ce părea mai mult distructiv pentru munca sa – el să fie promovat într-o sferă cu mai multe oportunităţi. În anul 799 a avut loc o incursiune a sarcinilor[48] sub conducătorul pe care Teofan îl numeşte Abimelec în ţara care era deja cunoscută ca Romania una era situată mănăstirea din Saccudio. Ei au răvăşit până în Mangana şi au luat caii lui Staurachios luat prin surprindere dintre care un cal era pentru folosul împărătesei. De aici ei au năvăşit în Lydia. Se pare că Saccudio nu a fost distrus şi nici lipsit de caracterul lui monahal fiindcă vom găsii mai apoi referinţe la el dar din nou a devenit o reşedinţă nedorită pentru o comunitate fără apărare. În acelaşi timp prietenii Sfântului Teodor ar fi dorit ca el să fie mai apropiat de autoritatea imperială şi patriarhală. În consecinţă aflăm că în 799 Sfântul Teodor a plecat din Saccudio dimpreună bineînţeles cu Platon şi probabil cu mai toţi călugării din ascultarea lui şi a fost numit ca stareţ al marii mănăstiri a Studionului între zidurile Constantinopolului.

La începutul acestei biografii am vorbit despre buna situare a frumoaselor clădiri ale Mănăstirii Studionului. Aceste clădiri i-au conferit un mare prestigiu în special marea biserică şi la fel de bine vechimea instituţiei. Totuşi în exterior în acest moment mănăstirea nu prospera deloc. Comunitatea s-a micşorat până când au mai rămas numai zece călugări. Era nevoie de o schimbare a circumstanţelor care să depăşească diminuarea numărului pentru ca mănăstirea să înceapă un nou episod din viaţa ei sub o conducere mai virtuoasă decât cea de dinainte dar totuşi diferită din mai multe puncte de vedere.

Această opinie poate să fie dedusă dintr-o privire mai înapoi în istoria Studionului şi ne poate face să ne dăm seama de natura şi scopul puterilor organizatorice date Sfântului Teodor. După mai multe surse, întemeietorul mănăstirii era un anume Studius care a venit din Roma unde a fost consul dimpreună cu Aetius în anul 454. Cel mai probabil în 462 sau 463 el a întemeiat o biserică pe care a închinat-o Sfântului Ioan Botezătorul.[49] El a construit mai înainte o biserică dedicată Sfântului Mihail la Nacolia. Nu a intenţionat să facă din Sfântul Ioan o comunitate monahală şi acest pas a fost făcut mai apoi şi clădirile au fost ocupate de călugării numiţi Acoemeti.

Acest nume înseamnă "cei neadormiţi"[50] nu fiindcă membrii comunităţii nu dormeau ci fiindcă erau împărţiţi în grupuri în aşa fel că în casa lor vocea psalmodiei nu înceta niciodată. Acest gen de călugări au fost fondaţi în secolul al cincilea de un anume Alexandru, un om de viţă nobilă care a ieşit în deşert mai întâi pentru a scăpa de lume şi mai apoi pentru a evita de a devenii episcop de Edessa unde risca să ajungă. El a întemeiat o mănăstire la Eufrat, a dat numai puţin pământ monahilor şi a format pe 70 dintre ei ca predicatori. Mai apoi a venit la Constantinopol unde rânduiala lui a fost dezvoltată de succesorul său Marcellus şi unde călugării deşi nu erau în mare prea populari se spune

---

[48] Teofan p. 734; cf. Karl Thomas cap. iv.

[49] Cei mai bună sursă a noastră este lexigraful Suida ale cărui cuvinte merită să le citäm (Suida, Ed. Gaisford, ii): Στουδιος δυναστης ος και την περιβοητην μονην εκτισεν. (Η των Στουδιος μονη προτεραν καθολικης εκκλησιας ην (τον καυ. Εκ.) υστεραν κτιζει τον ναον του αρηχστρατιγου Νακωλειας εν ω φερονται και στιχη ηρωκαι:

Στπουδιος αγλαον οικον εδειματο καρπαλιμως δε

Ψν καμεν, ευρατο μισθον, ελεων υπατηδα ραβδον.

După Nichifor Callistus aceste rânduri erau scrise la Studion şi dacă este aşa data fondării sale este mai timpurie decât cea susţinută de Teofan şi alţii. Probabil că Suidas este mult mai bine de preferat. Pentru referinţe la autorităţile întemeierii istoriei timpurii a Studionului a se vedea Eugene Marin: *De Studio* (Paris, 1897).

[50] Numele este luat de la o candelă care în Biserica Greacă nu se stinge deloc.

că au câştigat graţiile bogatului Studius care le-a dat noua lor casă.[51] Aceşti primi monahi au fost ca studiţii de mai apoi în zelul lor fără de compromis dar au diferit într-un anume punct: nu erau obligaţi să muncească.[52] De două ori ei au arătat cât de versaţi sunt în controverse teologice. În 484 a intervenit prima rupere dintre Bisericile din est şi vest care ameninţau cu schisma permanentă. Acachie patriarhul Constantinopolului a fost depus formal de papa de la Roma şi a fost un călugăr acoemetic, cel mai probabil un studit, care şi-a asumat marea sarcină de a duce decretul la Constantinopol. Plângerea contra patriarhului a fost o anume înclinare spre doctrina monofizită (care credeau într-o singură natură în Hristos) care a fost condamnată de Sinodul de la Calcedon. Atât de zeloşi au fost studiţii faţă de deciziile sinodului că ei au refuzat să primească un stareţ nou doar cu condiţia ca episcopul care îl va consacra să anatematizeze oponenţii canoanelor de la Calcedon.

Au fost aceşti acoemeti care au ajustat astfel să se ţină vie controversele iconoclaste care se pare că erau minimalizate de împăratul Zeno. A fost acest zel care mai apoi i-a adus pe prăpastia ereziei şi probabil chiar au căzut în ea. Succesorul lui Zeno, Atanasie aproape că şi-a pierdut tronul drept consecinţă a disputelor violente din Constantinopol care au urmat adăugării imnului trisaghion (Sfânt, Sfânt, Sfânt, Sfinte Dumnezeule) a cuvintelor "care S-a răstignit pentru noi." Doctrina că Unul din Treime a suferit a fost puternic respinsă de acoemeti. Părea o consecinţă naturală pentru atitudinea lor teologică că ei trebuiau să denunţe cu nestorienii termenul de Născătoare de Dumnezeu, την θεοτοκον desemnat Feciorei Maria. Totuşi, a durat mult înainte de a se ajunge la un compromis care a sfârşit schisma temporară. Stareţii lor apar la diferite sinoade dar îşi vor face apariţia cu adevărat numai în controversa iconoclastă. La fel ca alţi monahi acoemeti de la Studion au fost exilaţi de Constantin Copronimul şi am văzut că stareţul lor Sava a fost printre puţinele persoane care nu a făcut compromisuri la al doilea Sinod de la Niceea şi a fost partea lui Platon şi Teodor cu privire la căsătoria lui Constantin VI.

Prin urmare, Studionul unde Sfântul Teodor a ajuns conducător avea deja o tradiţie de zel necompromiţător şi chiar protestatar. Acest zel este cât se poate de evident în istora de mai apoi a mănăstirii. Totuşi nu avem motive să credem că istoria Studionului a fost una continuă. După cum am menţionat deja primi studiţi nu munceau ceea ce nu a fost cazul sub Sfântul Teodor sub care munca a devenit obişnuită. Pe de altă parte nu am găsit în aranjamentele Sfântului Teodor nici o menţiune cu privire la psalmodie care a fost o trăsătură caracteristică rânduielilor de mai înainte. Există un punct care face legătura fericită dintre vechi şi nou: Biserica de la Studion care a fost închinată Sfântului Ioan Botezătorul şi care prezenta o bucurie Sfântului Teodor ca să facă o paralelă dintre căsătoria imorală a împăratului şi profetul ascet care a menţinut cauza moralităţii domestice la curtea lui Irod.

Ne putem da seama că imediat ce au ajuns la Studion, Sfântul Teodor şi unchiul său au început să sistematizeze şi să dezvolte rânduielile şi modul de viaţă care l-a dus la Saccudio. Biografii Sfântului Teodor ne spune multe detalii despre viaţa monahală şi rânduiala ei şi avem o parte considerabilă dintre Constituţii care mai apoi au primit numele lui şi au fost împrumutate sau copiate de ale comunităţi.[53] Ştim la fel de bine de mai multe pedepse hotărâte de el asupra celor care greşeau în mănăstire. Este cât se poate de posibil că o mare parte dintre aceste documente au fost mai apoi reduse la o formă definită de succesorii lui. Mai interesantă este fără nici o îndoială propria compoziţie sub versurile iambice în care el explică datoriile şi privilegiile tuturor membrilor comunităţii de la stareţ la bucătar. Ideea lui generală despre cum ar trebuii să fie viaţa lui de stareţ şi viaţa monahală este probabil cel mai bine expusă într-o scrisoare către un ucenic şi care o avem tradusă toată[54]:

Ucenicului meu Nicolae.

"Din bunăvoinţa Domnului ai fost promovat fiul meu duhovnicesc Nicolae la demnitatea de stareţ şi este nevoie să nu uiţi niciuna dintre toate aceste instrucţii din această scrisoare. Să nu treci cu vederea fără motiv şi scop rânduiala pe care ai primit-o de la casa ta spirituală, mănăstirea. Nu umbla după nici un lucru lumesc şi nici nu te da în vânt după o bucată de argint. Fi fără nici o ezitare în inimă şi suflet ca să ai grijă de cei care ţi-au fost încredinţaţi de Dumnezeu şi care au devenit fii şi fraţii tăi duhovniceşti; şi nu îţi ferii privirea de la cei care mai înainte au ţinut de tine după carne fie rude, prieteni sau cunoscuţi. Nu irosii proprietatea mănăstirii în viaţă sau moarte prin daruri sau

[51] Pentru Alexandru şi Acometi a se vedea *inter alia* Halyot, *Hist. des Ordres monastiques*, i. P. 238 seq.

[52] Se pare că aceşti Acoemeti se ocupau cu copierea de manuscrise.

[53] Υποτυποσις λαταστασεως τηε μονης των Στουδιου, Migne 99, p. 1703 seq.

[54] Lib. i. 10. Aceasta este identică în mare parte cu "Testamentul lui Teodor" care se spune că a fost ţinută în faţa succesorului său.

moşteniri nici rudelor şi nici prietenilor. Fiindcă tu nu eşti din lume şi nici nu faci parte din lume. Doar dacă oamenii obişnuiţi vin să se călugărească, atunci trebuie să te îngrijeşti de ei după exemplul Sfinţilor Părinţi. Nu cumpăra sclavi şi nu îi folosii spre folosul tău privat sau în cel al mănăstirii peste care eşti mai mare sau la câmp fiindcă omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu. Fiindcă o astfel de faptă este doar pentru cei din lume. Fiindcă tu ar trebuii să fi un slujitor pentru fraţii asemenea ţie, cel puţin în intenţie deşi după chipul extern eşti recunoscut ca stăpân şi învăţător. Nu ţine nici un animal de sex feminin pentru uzul domestic având în vedere că tu ai renunţat la sexul feminin la câmp sau în casă din moment ce nici unul dintre sfinţii părinţi nu au avut aşa ceva şi nici natura nu le cere. Nu te folosii decât dacă este necesar de cai sau asini şi mergi cu picioarele ca o imitare a lui Hristos. Dacă ai nevoie rezumă-te la un asin. Fi cât se poate de grijuliu ca toate lucrurile din mănăstire în comun şi să nu fie distribuite şi să faci în aşa fel ca nici măcar un ac să nu fie proprietatea cuiva. Fie ca mintea şi trupul tău să nu spună nimic despre bunurile tale şi fă ca ele să fie divizate egal între fii şi fraţii tăi duhovniceşti. Să nu fi autoritar cu cei doi fraţi ai tăi după trup care sunt fii mei. Să nu dai ordine şi porunci dincolo de ceea ce ne cer Sfinţii Părinţi. Nu te fă prieten cu laici având în vedere că tu ai renunţat la lume şi la căsătorie. Astfel de legături nu se găsesc la Părinţi şi dacă da numai ici şi colo şi după rânduială. Nu şedea la sărbători cu femei ci numai cu mama ta după trup şi poate cu sora ta sau cu alţii după rânduială după cum spun Sfinţii Părinţi. Nu ieşii afară din mănăstire des şi nici nu umbla mult prin împrejurimi părăsindu-ţi chilia fără un motiv anume. Chiar dacă stai acolo totdeauna este greu să păzeşti turma umană aşa ca ea să nu se împrăştie şi să se piardă. Ţine prelegeri de trei ori pe săptămână seara fiindcă acest lucru este tradiţional şi bine. Nu da cu uşurinţă schima mică (de novice sau postulant?) şi mai apoi schima mare. Fiindcă există o singură schimă şi un singur botez şi aceasta este practica Sfinţilor Părinţi. Nu te depărta de rânduielile şi canoanele Părinţilor, în special Sfântul Părinte Vasile; şi tot ceea ce faci să aibă mărturia Sfintelor Scripturi sau obiceiul Părinţilor aşa încât să nu încalci poruncile lui Dumnezeu. Nu îţi părăsi chilia ca să te muţi la alta sau să doreşti mari funcţii decât dintr-o decizie paternă. Nu te împrietenii cu călugăriţele şi nici nu intra în mănăstiri de femei şi nici nu avea conversaţii în privat cu călugăriţele sau cu o femeie laică decât dacă este necesar; şi atunci să mai ai încă două persoane cu tine. Fiindcă poate să fie un prilej de cădere. Nu deschide uşa mănăstiri femeilor numai dacă este necesar; şi dacă este posibil fă-o numai în tăcere fiindcă este mult mai bine. Nu îţi lua locuinţe cu chirie sau o casă laică pentru copii tăi spirituali în care sunt femei fiindcă acest lucru poate să fie foarte riscant; ci aprovizionează-te cu ceea ce este necesar pentru pelerini sau pentru alţi oameni cu evlavie. Nu lua în chilia ta nici un ucenic pe care îl simpatizezi; ci toate să le faci la fel pentru toţi fraţii. Nu ţine nici o haină scumpă decât cele pentru slujirea preoţească. Urmează părinţilor fiind potcovit şi îmbrăcat în smerenie. Nu fi pretenţios la mâncare nici în privat şi nici în ospitalitate; fiindcă acest lucru este propriu celor care îşi i-au partea în această viaţă. Nu ţine mulţi bani în mănăstire; şi tot ceea ce prisoseşte dă săracilor de la poarta mănăstirii fiindcă aşa au făcut şi Sfinţii Părinţi. Nu fi confortabil şi nu te îngrijii de averi. Toată grija ta să fie cum să păstoreşti sufletele. În ceea ce priveşte banii şi cele necesare traiului lasă-le în grija iconomului, pivnierului sau a cine se ocupă de acest lucru, dar poartă-te cu toată autoritatea şi din când în când mai schimbă ascultările după cum ţi se pare ţine mai bine cerând socoteală celui în cauză despre ascultarea lui. Nu fă nimic şi nici nu te lăsa să faci nimic după propria ta judecată în orice problemă; în călătorii, la cumpărături sau la vânzare, primind sau respingând un frate sub ascultare sau în orice lucru material sau cu privire le eşecurile duhovniceşti fără să te sfătuieşti mai întâi cu cei care sunt înţelepţi şi evlavioşi, unul, doi sau trei după cum ne învaţă Părinţii. Toate aceste îndemnuri şi restul pe care le-ai primit să le ţii şi să asculţi de ele ca să îţi fie bine şi ca tu să prosperi în Domnul în toate zilele vieţii tale. Orice lucru care este contrar cu acestea să fie departe de tine în vorbire şi în gândire."

Această scrisoare arată destul de mult ceea ce a însemnat pentru Sfântul Teodor idealul de a fi monah cu privilegiile şi responsabilităţile lui fiindcă reprezintă foarte bine propria lui practică şi a celor din Studion care au ajuns să conducă alte comunităţi şi ne ajută să ne dăm seama de principiile după care acea mare mănăstire s-a întemeiat. Am putea să împărţim aceste principii în trei părţi: stabilirea unei ierarhii a oficialilor, fiecare având o datorie specială pentru care dădea seama stareţului; rânduielile minuţioase (sau regulile care au fost din ce în ce mai dezvoltate pe parcursul timpului) a tuturor datoriilor şi practicilor călugărilor atât în cult cât şi în muncă; şi instruirea constantă şi diligentă a tuturor membrilor comunităţii în ideile fundamentale ale vieţii monahale, aşa încât ei să ştie ce au de făcut cu privire la poziţia şi responsabilităţile lor şi ca inimile lor să fie încălzite de entuziasm pentru înalta vocaţie la care au fost chemaţi.

1.Oficialii comunităţii monahale din a doua ierarhie (τον τα δευτερα φεροντα) până la stareţ, un econom şi un administrator, *epistemonarh* să rezolve disputele între călugări, *epitactae* (sau *observatori*, a nu se înţelege spioni) care să ia

seama la comportamentul fraţilor; un *canonarh* care să se ocupe cu strana, *un taxiarh* care să se ocupe cu procesiunile şi restul de ritualuri şi îngrijitori anume ai cămării, mesei şi garderobei până la portar care să se ocupe cu închisul uşii şi *excitatores* care să îi trezească pe fraţi la slujbe. Se poate spune că avem aici o mănăstire în stil "comunist" şi de sine stătătoare în care s-a ajuns la aproape o mie de membrii cu mulţi meşteşugari, zidari, croitori, grădinari şi alţii care cu toţii au fost într-un anume fel oficiali publici. Nu este prea clar cum au fost împărţite ascultările dar cel mai probabil că acest lucru era discutat cu stareţul. Când acest lucru era făcut de Sfântul Teodor el a avut puterea de a sta în strânsă legătură cu mai multe persoane destul de diferite şi care putea folosii informaţia oferită de *observatores* cu privire la calităţile fiecărei persoane dacă este satisfăcător şi probabil că el putea să fie imediat schimbat. Este adevărat că nu toţi călugării au fost dedicaţi cum a fost Sfântul Teodor principilor pe care el le-a preluat de la Sfântul Vasile cu privire la ascultarea şi datoria fiecăruia de "a nu fi pe placul lor" şi probabil că nu s-ar fi iscat atât de multe certuri la care Sfântul Teodor a fost de mai multe ori prezent. În versetele la care ne-am referit el a făcut sugestii care au dat un halo de demnitate celor mai de jos munci. Curelarilor le-a spus că se aseamănă cu Sfântul Pavel. Slujitorului care punea masa i-a spus că el pune de fapt masa lui Hristos la care au participiat apostolii la cina cea de taină.

Singur că Studionul a avut atuurile de a păstra *esprit de corps* şi loialitatea familiei către comunitate în ascultări destul de mari a funcţionarilor temporari şi ocazionali. Ascultările mai mici erau foarte multe. Astfel în timpul Postului Mare un frate era numit pentru a merge prin toate bucătăriile şi atelierele de muncă şi să spună: "Părinţilor şi Fraţilor: murim, murim, murim. Să ne aducem aminte de împărăţia cerului."[55] Psalmodia elaborată probabil că era făcut de cât mai mulţi buni cântăreţi. La de bine peste cei tineri era pus un supraveghetor care trebuie să îi trateze cu multă căldură. Cel mai probabil aceşti tineri erau novici sau monahi începători fiindcă nu avem nici o mărturie că la Studion era vreo şcoală deşi de la biografi şi din scrisori se poate vedea cât de mult Sfântul Teodor promova învăţarea "gramaticii" şi alte arte liberale. Îngrijirea bolnavilor a format ascultarea a cel puţin a unui călugăr, dar bolnavii la fel ca tinerii se pare că erau parte din comunitate. Erau primiţi străinii dar erau sfătuiţi să nu aducă bârfele din exterior în mănăstire. Un frate anume era unul care se ocupa de arhondaric unde erau primiţi pelerinii. Credem că o datorie grea a fost cea de responsabil cu garderoba fiindcă „comunismul" rânduielii studite se extindea chiar şi la haine.[56] În fiecare sâmbătă hainele erau adunate – probabil pentru a fi curăţate şi cusute – şi mai apoi redistribuite. Sfântul Teodor a fost cel care a dat un exemplu de indiferenţă faţă de haine din moment ce purta numai haine ponosite.[57] A da o haină călugărească veche era ceva pedepsit. Evident că hainele preoţeşti erau privite diferit şi trebuiau să fie decente şi chiar foarte frumoase.

Dar cel mai interesant probabil pentru posteritate şi cea mai importantă dintre funcţiile călugărilor studiţi a fost copiatul de manuscrise. Ne vom ocupa mai apoi de serviciile pe care Studionul şi mai adepţi ai lui le-au făcut caligrafiei.[58] Ceea ce trebuie să remarcăm aici este că între pedepsele aplicare monahilor erau câteva pentru copiştii care erau neglijenţi şi murdari în munca lor şi că Sfântul Teodor îl elogia în special pe unchiul său Platon pentru frumuseţea scrisului său de mână şi marea îndemânare în arta copiatului,[59] în timp ce biografii lui Teodor îl reprezintă ca un mare şi priceput caligraf.

II. Rânduiala vieţii zilnice a unei comunităţi aşa de mari şi atât de eterogenă nu era o datorie uşoară. În mare cercul vieţii monahale era determinată de ciclul sărbătorilor şi posturilor bisericeşti. Posturile erau ţinute cu sfinţenie la Studion. Nu se mânca deloc carne şi vin se consuma şi ştim că consumul de vin era foarte bine chibzuit. Pe lângă Postul Paştilor şi „Postul Sfântului Filip" care în vest corespunde cu Naşterea Domnului, Biserica Greacă ţine "Postul Sfinţilor Apostoli" din duminica tuturor sfinţilor (Duminica Treimii) până la sărbătoarea Sfinţilor Petru şi Pavel pe 29 iunie.[60] La fel de bine se postea în fiecare miercuri[61] şi vineri. Pe de altă parte posturile lungi erau îndulcite de zilele de sărbătoare şi numai sâmbăta şi duminica erau văzute ca zilele în care nu se postea. Postul la studiţi însemna o singură

---

[55] *Constatituones Studianos,* 23. În rânduiala lui Atanasie Atonitul îndemnul era: "să ne amintim de pedepsele veşnice." A se vede *Athoskloster* a lui Meyer p. 135.

[56] Este îndoielnic dacă schimbarea de haine săptămânală a fost mai mult decât un sfat al desăvârşirii. Hainele permise de Const. Stud. Se spune că fiecare călugăr cu greu putea să fi purtat numai odată.

[57] Cu privire la hainele purtate de călugării studiţi a se vedea Helyot, *Hist. Des ordres monastiques*, i. P. 242. El ne spune că ultimii studiţi purtau haine verzi cu o cruce dublă roşie pe piept. Dar această informaţie nu este exactă.

[58] A se vedea cap. xiii.

[59] Oraţia ui Teodor, ix, 17.

[60] Pentru sărbătorilor şi posturile greceşti a se vedea Η εκκλησια μας de Μανος.

[61] Aşa interpretează Marin *Catechesis Chronica, 15*. Nu sunt singură de miercuri.

masă pe zi şi abstinenţa de la peşte, brânză şi ouă; la fel de bine de la vin care era înlocuit cu apă amestecată cu mentă. Cel mai strict post însemna abstinenţa de la mere şi smochine. Pentru gustul gurmand al modernilor sărăcia meselor ar fi probabil mai uşoară decât schimbarea constantă a orelor când se mânca. Astfel că în timpul posturilor se lua o singură masă pe zi luată la ora trei la amiază fraţii fiind ocupaţi cu diferite ascultări până la Prima (pe la ceasul 6). Uneori când nu exista nici un post şi erau cântate ceasurile, se muncea până la amiază când se lua o masă şi apoi era program liber până la două după care se mergea din nou la muncă până când se aprindeau lămpile. Nu exista nici un fel de masă seara dar ceea ce rămânea la cină era în special pâine. Liturghia începea la nouă în timpul când nu se cântau ceasurile şi după liturghie se mergea la masă. Din câte se pare în zilele de muncă, călugării nu veneau toţi la liturghie ci erau aduşi după munca lor la o slujbă în care se cântau imne urmată de o binecuvântare după care mergeau la masă.[62]

Cu privire la filantropie nu avem prea multe indicaţii în Rânduieli cu excepţia unor ajutoarea date săracilor. Totuşi din scrisorile Sfântului Teodor este clar că unii călugări vizitau bolnavii şi pe cei din închisori şi în special că de mai multe ori făceau slujbe gratis celor morţi.[63]

Timpul liber al călugărilor nu trebuia să fie un prilej de lenevire deşi se obişnuia o siestă la amiază. O altă alternativă la munca manuală sau cea corporală era ocupaţia intelectuală. "A venit ora muncii?" spunea Sfântul Teodor, "la muncă. Este vremea odihnă? La studiu."[64] În zilele când nu exista muncă manuală monahii erau chemaţi de toacă, care ocupă un rol important în rânduiala studinţilor, la bibliotecă unde fiecare primea o carte pentru studiu individual. Cărţile trebuiau să fie aduce înapoi seara şi dacă acest lucru nu avea loc era urmat de o pedeapsă. Există un custode special al bibliotecii care trebuia să se asigure că toate cărţile sunt acolo şi sunt curate. Din nefericire nu ştim despre ce erau aceste cărţi. Din lecturile Sfântului Teodor şi din citatele sale deducem că erau de teologie patristică deşi se poate să fi fost şi unele seculare în special cele de „gramatică."

Călugăria medievală nu a fost niciodată favorabilă igienei proprii. Sfântul Teodor spune că de mai multe ori s-a confruntat cu faptul că mai mulţi călugări nu se prea spălau. [65] La fel de bine ne putem da seama că a existat o regulă specială ca uleiul să nu fie folosit în baie din care ne putem da seama că o baie fără lux în apă curată nu era interzisă. Fie în timpul Sfântului Teodor sau mai apoi au existat mai multe rânduieli care pedepseau întârzierile la capelă sau la trapeză. Dacă un frate spărgea o farfurie el trebuia să adune cioburile şi stareţul îşi scotea gluga[66] (în semn al ignorării ofensei?). Psalmodierea avea loc numai în biserică. Acest lucru era cam nepotrivit cu caracterul industrial al mănăstirii. Dar fraţii erau îndemnaţi să cânte anumiţi psalmi în timp ce îşi făceau ascultările, ocupaţie de la care numai copiştii erau scuzaţi.

Deşi liturghia se săvârşea zilnic călugării se împărtăşeau numai în anumite "zile liturgice" speciale şi dacă nu o făceau trebuia să prezinte un motiv credibil fiindcă toţi cei care nu se împărtăşeau timp de 40 de zile erau excluşi din biserică timp de un an.[67] Se pare că Sfântul Teodor a lăsat problema împărtăşirii dese sau rare la latitudinea fiecăruia deşi le spunea corespondenţilor şi ascultătorilor săi să se împărtăşească cât mai des dacă pot face acest lucru cu conştiinţa împăcată.[68]

Stareţul spovedea zilnic dar spovedania deasă sau rară era lăsată la latitudinea fiecăruia. Sfântul Teodor de mai multe ori a făcut apel ca monahi să creadă în capacitatea de vindecare a duhovnicului. După rânduiala generică spovedania trebuia să fie săptămânală. Pedepsele date celor care greşeau erau în cazuri mici metanii sau închinăciuni şi restricţii în mâncare şi băutură; pentru păcate serioase se ajungea la separaţia de comunitate. În rânduieli studite avem mai mult rânduieli prescrise de pocăinţă faţă de toate cele 7 păcate capitale. Fiecare păcat era definit aşa că el a ajuns să fie sistematizat într-un tratat etic.

O comparaţie dintre rânduielile şi discursurile Sfântului Teodor sugerează clar că în orice caz Constituţiile de la Studion nu erau ţinute cu strictețe întotdeauna. Este clar că de exemplu avariţia nu avea cum să fie o problemă pentru călugării care nu posedau nimic – nici chiar mai multe haine – sau să fie avertizaţi împotriva desfrânării pe cei

---

[62] Am aflat aceste lucruri din *Const. Stud.* 27 şi 33 dar mărturisesc că pasajul nu îmi este foarte clar. Dr. Karl Thomas spune (*Th. V St.* p. 63): "die arbeit der Monche war nicht besonders anstrengend." Dar găsea eruditul doctor o muncă uşoară de a prelucra metalul sau de a copia manuscrise de la şapte la trei sau de la şase la nou şi de la două la şase?

[63] *Lib.* I, *Ep.* 13.

[64] *Cat.* 1 18.

[65] *Cat.* 128.

[66] *Const. Stud.* 35.

[67] *Const. Stud.* 62.

[68] Cf. *Lib.* ii. *Ep.* 220 cu *Cat. Or.* 107.

care nu aveau legături cu femeile. După cum am arătat este cât se poate de posibil ca sistemul să se fi solidificat nu în timpul vieţii Sfântului Teodor. Ceea ce este adevărat este că viaţa ascetică pe care o practicau nu ţinea numărul destul de mare a celor care voiau să li se alăture. În general Sfântul Teodor mergea pe principiul: "pe cel care vine la mine nu îl voi alunga." Dar erau necesare anumite reguli de admitere. Orice candidat trebuia să stea timp de două sau trei săptămâni în camera de oaspeţi până când ajunge să înţeleagă foarte bine ce implica viaţa de studit şi la sfârşitul acestei perioade stareţul îl primea în comunitate. Cunoaşterea regulilor şi dorinţa de a le respecta se pare că era singurul criteriu. Dar nu era cel mai mic.

III. Dar nici legarea împreună a fraţilor într-o ierarhie organizată şi nici ghidarea sau restricţiile faţă de toată viaţa lor printr-un conglomerat de reguli nu putea face comunitatea într-un organism viu animat de acelaşi duh şi stăruitor în aceleaşi idei. După cum a remarcat Aristotel nici o formă de guvernare nu poate fi sigură dacă cetăţenii nu sunt educaţi în duhul poliţelor, aşa că prin antrenament neîncetat şi prin obiceiurile vieţii şi expunerii principilor că Sfântul Teodor a creat cel mai influent monahism din orient. Această expunere a principiilor nu cu o raţiune rece şi limitată de entuziasmul înflăcărat al unui profet se găseşte în discursurile catehetice pe care "părinţii şi fraţii le-au primit de la stareţ."

Dintre acestea mai avem 134 probabil selectate de unul dintre succesorii lui pentru a fi citite în biserică numite colectiv *Parva Catechesis* şi un număr mai mic în *Magna Catechesis*.[69] Au fost ţinute într-o perioadă de timp lungă şi în orice caz nu sunt într-o ordine cronologică. Totuşi au un caracter comun şi ne fac să înţelegem cum Sfântul Teodor a reuşit să îşi adune şi să conducă monahii săi din moment ce scrisorile lui ne explică influenta sa asupra persoanelor de afară. Cu toate că sunt scurte şi la subiect fără pedanteriile verbale care se găsesc în unele dintre scrisorile Sfântului Teodor şi în discursurile mai lungi,[70] ele nu erau mai lungi de 10 minute şi erau predicate seara de trei ori pe săptămână şi mai frecvent în Postul Mare. Sfântul Teodor era unul dintre acei predicatori care cel mai adesea erau întâlniţi în societăţi în care domină stilul ornat decât în zilele noastre când simplitatea ca să nu spunem slăbiciunea este mult mai preferată prin acea că predicile sale nu sunt premeditate şi mult prea scurte pentru a permite multă retorică. Ceea ce le distinge este cercul convingerii profunde, al sincerităţii intense care nu trebuie să fie omisă. El vorbeşte cu ca omul unei mari responsabilităţi fiindcă el este convins că va da răspuns de sufletele celor încredinţaţi lui. El nu intră prea mult în ilustraţii sau motive fiindcă nu era nevoie de un discurs argumentativ. Uneori el insistă mai mult asupra unor erezii asupra cărora el şi comunitatea lui luptau în mod continuu. De cele mai multe ori el se bazează pe ortodoxia ascultătorilor şi ceea ce simte el este legat de datoria tuturor creştinilor şi mai ales a călugărilor care au părăsit lumea. Antiteza dintre Biserică şi Lume este mult mai bine prezentată în adresele sale către călugări decât în scrisorile sale către alţi oameni. În unele locuri el spune că o viaţă evlavioasă este posibilă pentru un laic numai în biserica sa dar când se adresează "părinţilor şi fraţilor" săi spirituali el vorbeşte de faptul că o realizare strictă a poruncilor lui Hristos poate fi făcută numai de cei care au renunţat la lume. El menţionează constant două instituţii care sunt tolerate în lume dar care sunt inadmisibile pentru ce care voiesc o viaţă mai înaltă: căsătoria şi sclavia. Totuşi argumentul împotriva ultimei – că omul este făcut "după chipul lui Dumnezeu" – nu pare mai forţat pentru laici mai mult decât pentru clerici şi sihaştrii. În mod similar ascultarea şi sărăcia sunt privite ca probleme asupra cărora trebuie să se mai insiste pentru o comunitate fără să fie obligatorii pentru laici. În general, Sfântul Teodor încearcă să inspire moralitatea creştină interpretată în cel mai strict sens sau să îi inspire să o cultive singuri.

La Sfântul Teodor etica şi teologia sunt ambele austere. În faţa lui stau pururea perisabilitatea vieţii şi nulitatea bucuriilor pământeşti şi a suferinţelor lumeşti. El are în ochii lui pururea apropierea morţii. Permanent este îngrijorat că ce buni pot să cadă şi să devină răi deşi insistă că în acest caz există pocăinţă. Teroarea legii este totdeauna acolo deşi promisiunile Evangheliei le poate contrabalansa uneori. Bucuria unei sărbători aduce avertisment faţă de o prea mare relaxare. Viaţa la care Sfântul Teodor îi cheamă pe fii săi este cea a unui post permanent, Paştele căruia are să fie numai în viaţa de apoi. Îndemnurile sale sunt amestecare cu avertismente despre meşteşugurile şi subtilitatea diavolului. Dacă el îşi începe discursul cu textul "sec Deus dilexit mundum" el la final el ajunge la Sodoma şi Gomora.

Totuşi în acest ton aspru şi trist sună de departe un triumf. În cele din urmă călugării care se neagă pe sine şi uneori sunt persecutaţi sunt victorioşi. Ei au depăşit frica de moarte şi persecuţiile lor sunt binevenite oferindu-le o

[69] În ediţia Migne a lui „Teodor" aceste discursuri sunt în mare parte date în traducere latină şi din surse prime. Dar există o ediţie mult mai bună în greacă (cu traducere latină şi o bună introducere) de M. Auvray publicată la Paris 1891. Discursurile care aparţin de *Magna Catechesis* şi se găsesc în *Novem Patrum Bibliotheca* vol. ix.

[70] Dar, după cum vom vedea genuinitatea unor discursuri mai lungi este chestionabilă.

parte din suferinţele Domnului. “ce ne va separa de iubirea lui Hristos?” “Ochiul nu a văzut şi nici urechea nu a auzit… lucrurile pe care Dumnezeu le-a pregătit celor care Îl iubesc pe El.” Aceste cuvinte sunt obişnuite pentru Sfântul Teodor de fiecare dată când el compară luptele vieţii pământeşti cu binecuvântarea care are să vină în viaţa de apoi.

Dacă este mai mult foc la gheenei în aceste discursuri decât ar fi normal pentru un om cu o minte sănătoasă şi o inimă de încredere, trebuie să remarcăm că materialismul care este asociat cu suferinţa nu pătrunde în concepţiile sale ale bucuriei cereşti. Fericirea lumii de apoi este una exclusiv spirituală. Nu există nici o referinţă la purgatoriu. Totuşi Sfântul Teodor se ruga pentru morţi dimpreună cu monahii săi. Este evident că până în acest moment în est nu a fost realizat nici un crez sistematic în purgatoriu.

În Sfântul Teodor există o trăsătură de caracter în chiar înălţarea sa religioasă. Este evident cât de mult şi de intens a fost interesant de fiecare călugăr în parte, cât de mult s-a bucurat de progresul fiecăruia şi a plâns când au căzut în vicii.

Îngăduinţa şi iubirea frăţească au fost virtuţi care au fost cultivate cinstit şi egal cu cele mai aspre virtuţi. Însemnările sale morale arată o minte înţelegătoare şi o mare experienţă. Aşa că el nu uită că oamenii au caractere diferite cu care el trebuie să se împace ceea ce duce la o diversitate în ispite şi nevoia de disciplină.

Stilul discursurilor este concis, la obiect şi expresiv uneori ridicând elocinţa când venea vorba de suferinţele martirilor şi altor astfel de teme. Abundă în citate din Scripturi, în special din evanghelii şi epistole şi aceste citate sunt în mare relevante şi naturale fără o interpretare forţată. Demnitatea gândirii şi limbajului biblic pare să caracterizeze discursul în sine.

Există mai multe culori locale care le fac mai interesante. Sărbătoarea Înălţării lui Hristos folosită ca o zi de piaţă dă ocazia de a face o comparaţie dintre comerţul spiritual şi cel temporal. Culesul vinului şi al recoltelor portretizează în cuvinte care arată o mare iubire faţă de natură şi oferă mai multe ilustraţii pentru lecţii morale. Mai multe evenimente care au avut loc la mănăstire au un final asemănător. Ameninţarea unei invazii a agarenilor sugerează că necazurile spirituale sunt mai rele. Venirea unei mesager de la Curte într-un timp când relaţiile mănăstirii cu Curtea erau tensionate duce la o comparaţie cu venirea nedorită a morţii. Se accentuează moartea unui anumit călugăr pentru mângâiere sau avertisment. Chiar şi o mică durere la picior de care a suferit Sfântul Teodor şi care a fost vindecată prin tratament medical duce la moralitate: că trebuie să ascultăm de un duhovnic ca să ne vindecăm sufletul. Pedepsele hidoase şi barbare ale împăraţilor bizantini sunt citate pentru a ilustra judecăţile date asupra revoltaţilor faţă de Regele Regilor şi ar putea să sugereze cum popoarele chiar cele mai educate fără conducerea lui Dumnezeu pot să fie colorate de cele mai variate manifestări ale puterii politice cu care au fost obişnuite.

Se poate simţii că vorbitorul se identifică pe sine total cu audienţa lui. Dacă îndeamnă la fidelitate şi grijă, în primul rând o face pentru sine şi apoi pentru ascultători. Dacă ei pot cădea la fel de bine poate şi el să cadă şi nu este sigur că se pot recupera după o astfel de cădere. Deşi diferită, munca celor din mănăstire este direcţionată spre acelaşi ţel final şi este o formă de slujire a lui Dumnezeu. Toţi au fost chemaţi la o vocaţie înaltă. Suferinţele lor de aici sunt o prefigurare a bucuriilor ce vor urma. Viaţa lor este o şcoală şi la fel ca elevii ei trăiesc cu speranţa vacanţelor. La fel cum va venii o vreme să te bucuri de recolte. Greutăţile lor sunt acceptate ca o pedeapsă a lui Dumnezeu şi în toate încercările ei urmează în paşii lui Hristos. Multe suflete medievale şi moderne au crezul într-o conducere al lui Dumnezeu care implica teroare şi suferinţă în contextul unei religii a iubirii şi credinţei extatice. Această nepotrivire a fost rezolvată de Sfântul Teodor Studitul şi în toată comunitatea pe care a animat-o. La fel ca toţi liderii religioşi el a simţit că religia sa este cel mai real lucru din viaţa lui şi viaţa şi influenţa lui vor fi de neînţeles dincolo de intensitatea unei convingeri are uneori ar fi putut devenii fanatică care ar fi lăsat în spate mai multe trăsături de caracter josnice şi rele dar care l-au făcut o putere în Biserică şi societate. El a putut să îi întărească pe mulţi fiindcă a fost el puternic în convingerea care vine din concentrare şi asigurarea deplină de succes.

APENDICE LA CAPITOLUL V

DOUĂ CATEHEZE A SFÂNTULUI TEODOR

Cateheza LXI (din Magna Catechesis)

Cateheza 61
Mulţumire către Dumnezeu când am ieşit noi din temniţă şi îndemn pentru a răbda cu vitejie şi mulţumire necazurile care vin asupra noastră. Către fraţii din Mănăstirile Sakkoudion şi Sfântul Hristofor

Fraţi şi părinţi, bunul nostru Dumnezeu, Cel grabnic la milă şi bun în îndurările Sale, rugat fiind şi de rugăciunile Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu, şi ale stăpânilor noştri, Înaintemergătorul şi Teologul, împreună şi cu rugăciunile voastre, a îndepărtat ispita şi ne-a scos pe noi din închisoare. Prin urmare, să înălţăm laudă de mulţumire toţi laolaltă că astfel a rânduit şi a schimbat întristarea noastră în bucurie, şi a întors uneltirile celui rău mişcate împotriva noastră cu adevărat. Totuşi, ceea ce am pătimit cuget că a fost pentru păcatele mele şi nu pentru alte pricini. Dar în aceasta mă însufleţesc, că s-a făcut plată păcatelor mele. Căci în ispită am fost încercaţi toţi ca aurul în topitoare[1], şi mai cu seamă cei de aici. Cei ce au trăit în Duhul Sfânt şi credinţă neîndoită au rămas cum erau, neabătându-se nicidecum, ba, dimpotrivă, s-au şi întărit prin primejdia pe care au suferit-o. Iar toţi cei care au petrecut în moleşeala inimii, şi în făţărnicie, şi în iubire de trup, şi nepurtare de grijă, de îndată ce a suflat răul, au căzut ca frunzele şi precum neghinele au fost aruncaţi ca printr-un ciur afară din mănăstire, ca să se arate cei care seamănă cu grâul curat. Căci aceasta cântând-o David, spunea:

[1] *Cf.* Înţ. Sol. 3, 6.

Desparte-i pe ei în viața lor[2], adică pe păcătoși și pe cei fără purtare de grijă de cei virtuoși și de cuvioși. Dar vai, căderii! Că din propria neluare aminte *s-au risipit oasele lor lângă iadul*[3] pierzaniei! Totuși mă îndurerez pentru ei și plâng și nu încetez să-i chem din nou să se întoarcă, cât voi trăi, poate unii dintre ei, aprinzându-se dintr-o mică scânteie a cunoștinței de Dumnezeu și folosindu-se de pocăință, să se ridice din răutate și să se întoarcă și să se adune ca niște oi rătăcite din calea răutății lor[4].

Prin urmare, în ceea ce vă privește, să nu vă înfricoșați de căderea lor, ci mai cu curaj să stați în lupta dreptei credințe, în luptele nevoinței, în osteneala mâinilor, în sudoarea războiului, în necazurile care se întâmplă totdeauna și în poveri, și aceasta până la sânge și până la moarte, căci aceasta am făgăduit, precum știți, când am primit Sfânta schimă. Și nu în zadar am fost catehizați, ci am fost luminați ca de adevăr și am fost curățiți de păcatele noastre, devenind fii ai luminii[5], tot așa și în chip nemincinos ne-am făcut și mărturisirea, adeverind-o numaidecât prin fapte. Așadar, fiecare să se gândească ce anume a pătimit dintre cele ce a făgăduit și a mărturisit, și pentru cele în care a fost lăsat să sufere, să mulțumească Celui ce i-a dat putere să rabde unele ca acestea, iar pentru celelalte care au rămas, să se pregătească, pentru ca astfel să primească cununa muceniciei, fiindcă zice: *Nu cel ce Îmi zice Mie, Doamne, Doamne, ci cel ce face voia Mea, acela este slujitorul Meu credincios*[6]. Să fim, așadar, fiii și frații mei mulțumitori pentru cele deja întâmplate și să dăm laudă Celui ce a potolit tulburarea și să umblăm în continuare în chip cuvenit lui Dumnezeu, primind răsplata în ziua descoperirii

---

[2] Ps. 16, 14.
[3] Ps. 140, 7.
[4] *Cf.* Ps. 118, 101.
[5] *Cf.* I Tes. 5, 5.
[6] Mt. 7, 21.

și a dreptei judecăți a lui Dumnezeu[7], pentru toate cele pe care le facem și le spunem în toată vremea vieții noastre. Să ne rugăm pentru toți cei ce au dragoste pentru noi, păcătoșii, ca să-i răsplătească pe ei Domnul pentru cele vremelnice cu cele veșnice.

Cât despre data exactă când voi ieși din închisoare, fratele nostru Chiril vă va vesti, și nu numai despre aceasta, ci și despre celelalte lucruri pe care vi le voi lăsa în scrisorile mele. Dați scrisoarea și celor din Mănăstirea Sfântului Hristofor.

Nu încetați să vă rugați pentru noi, fiii mei iubiți și doriți, ca să ne mântuim în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

[7] *Cf.* Rom. 2, 5.

CATEHEZA 27 (Din Parva chetechesis)

Fraţilor prea cinstiţi şi fiilor duhovniceşti, mă nevoiesc cu condeiul şi cuvântul, ca să vă învăţ. Pentru că de aceea ne-a dăruit preabunul Dumnezeu trebuinţa cuvântului. Aşa cum zice şi Marele Vasile: „ Ca să arătăm unul altuia sfaturile inimilor noastre ". Cu toate că sunt păcătos şi deznădăjduit, din cauza multelor mele păcate, las `nsă ticăloşia şi boala mea şi vă arăt dragostea mea pentru voi, mă grijesc cu totul de voi, mi-e frică, mă cutremur şi chibzuiesc mereu asupra voastră.

Vorbesc ca un nebun: cine dintre voi se îmbolnăveşte şi să nu mă îmbolnăvesc şi eu? Sau, ca un nesimţit şi plin de păcate: cine nu se scandalizează dintre voi, şi să nu mă înfierbânt şi eu? Pentru mine, cel ce are grijă de mântuirea lui nu este numai fiul meu, ci domn, stăpân, părinte şi mă plec sufleteşte la picioarele lui. Sârguitorul fără de preget la slujbă, este mântuirea mea, puterea şi îmbărbătarea mea. Cel smerit, blând şi temător de Dumnezeu este sufletul, inima şi cugetul meu. Iar trândavul şi leneşul mă întristează, întocmai ca unul care nu-i vrednic nici să mănânce, aşa cum zice dumnezeiescul Pavel. Deasemenea, tânjitorul şi somnorosul, care doarme în lucrul faptelor bune, mă scârbeşte, fiindcă cheltuieşte cea mai mare parte din viaţa lui în zadar. Drept aceea, siliţi-vă cu mine, fiilor, fraţilor, împreuna sârguitorilor şi tovarăşi în călătoria care ne duce la cer. ~nainte de toate păziţi lucrurile duhovniceşti, cu căldură şi cu vitejie, şi ca focul să vă încingeţi, ducânduvă la cântările de noapte şi de zi.

După aceea să vă ocupaţi cu lucrul de mână, sculându-vă de dimineaţă, ca să nu vă apuce soarele în aşternut, aşa cum a hotărât marele nostru dascăl, dumnezeiescul Vasile. În timpul zădufului dormiţi numai un ceas şi vă sculaţi îndată, căci ştiţi ce zice în sfânta Evanghelie: „Fiind încă noapte, au venit mironosiţele la mormânt şi foarte de dimineaţă au alergat Petru şi Ioan". Deasemenea, Petru şi Sila se sculau la rugăciune în miezul nopţii - după cuvântul proprocului David. Iară Pavel zice, despre el însuşi: „Ziua şi noaptea am lucrat, cu mâinile mele, ca să nu îngreuiez pe cineva dintre voi". Aşa că însuşi Apostolul vestitorul Evangheliei, vânătorul lumii, se apucă de lucru, după atâta osteneală cu răspândirea cuvântului.

Fiilor, nu uitaţi scripturile, ci să ascultaţi porunca şi să lucraţi cele ce aţi învăţat, după voinţa lui Dumnezeu. Ajutându-vă unul pe altul, mai cu râvnă vă veţi îndemna la ascultare, fără să mai aşteptaţi îndemnul proiestosului. Creşteţi în omenie, sau mai bine zis: umilindu-vă, luaţi asupra voastră orice vină şi defăimare.

De veţi face aşa, ştiu bine că vă veţi bucura, vă veţi veseli, veţi ajunge, cu neclătită nădejde, să nu mai pătimiţi şi vă veţi sui la cer cu îndrăzneală. De veţi fi curaţi cu inima, nu veţi pismui şi nu veţi fi cuprinşi de patimi, deşi vă supără şi vă aprind patimile; cu armele vitejiei sufleteşti veţi putea izgoni dracii cari dau război împotriva voastră. Care ostaş nu-i rănit, cu toate că-i biruitor? Cum să nu-l încununeze împăratul cerurilor, cu toate că-i rănit, dar nu-i omorât de păcat?

Fiţi milostivi, precum şi Tatăl vostru ceresc este milostiv, căci inimile păgânilor - după cum zice Scriptura - sunt nemilostive, iar dreptul are milă de dobitoacele sale. Întâi, se înţelege, miluiţi-vă pe voi înşivă, şi după aceea aveţi grijă şi de dobitoace. Daţi-le hrană şi apă la vreme. Se va cunoaşte aceasta după vitele cari nu-s murdare şi sunt mereu gata pentru muncă. De vor fi grase şi frumoase, atunci se cunoaşte că-s îngrijite cu milă, iar de vor fi slabe şi urâte, nu sunt dobitoace ale călugărilor, nici ale mănăstirilor, ci mireneşti sau mai bine zis: sunt dobitoacele stăpânilor nemilostivi şi nechibzuiţi.

Voi, fiii mei, se cade să dovediţi buna rânduială a vieţii voastre în toate, până şi în lucrurile mărunte. Aşa cum vă siliţi în altele, căutaţi să nu treceţi cu vederea, nici verdeţurile, nici poamele să se piardă zadarnic, un petec de haină chiar, o cârpă cât de mică, de orice materie, şi cu atât mai mult haina. Căci după rânduială părintească, acea haină aruncată în drum şi pe care timp de trei zile nu o ia nimeni se cade să o poarte călugărul. Câtă osândă va avea cel ce nu bagă în seamă fiecare lucru în parte!

Pe lângă acestea, să aveţi grijă de lemne şi să nu le ardeţi fără de vreme şi nici orice lemn, care poate să fie de trebuinţă. Nu vărsaţi pe jos vinul sau untdelemnul. Vai vouă! Părinţii spun că nici măcar să mirosim vinul, iar despre untdelemn, ştiţi cât a mâncat acela care a găurit vasul cu acul. Noi, însă, nu numai că nu ne înfrânăm, dar după ce ne saturăm, din cauza saţiului sau a nebăgării de seamă, mai vărsăm şi pe jos aceste bunătăţi din care alţii, cari se înfrânează sau n-au, doresc numai să guste.

Aşadar, fiii mei, nu faceţi risipă, căci cu puţinul se îmbogăteşte omul şi-n cele duhovniceşti şi-n cele trupeşti. Nu cunosc pe nimeni dintre voi, lacom. Ştiu doar atât, că în toate zilele aşteptaţi moartea, când vă veţi înfăţişa înaintea

lui Dumnezeu. Pentru aceea, izvorul lacrimilor voastre să nu înceteze nici ziua, nici noaptea şi, aducându-vă aminte de ceasul din urmă, deschideţi-vă inima lui Dumnezeu. Nădăjduiesc să ajungeţi, astfel, până la cortul cel minunat, până la casa lui Dumnezeu, unde vă veţi îndulci de glasul negrăitei veselii, până la locul celor ce prăznuiesc în ceruri cu duhovniceşti cântări.

Deci, nu vă întristaţi, nu lăsaţi să vă tulbure patimile, cu toate războaiele care vin asupra voastră. Desfaceţi pânzele sufletului şi plutiţi pe noianul vieţii cu îndrăzneală, călăuziţi de rugăciunile părintelui nostru. Scoateţi afară apa înecătoare de suflet prin mărturisire şi lacrimi, apa care pătrunde prin găurile mici ale simţurilor, prin văz pătimaş şi chiar nepătimaş, prin auzul desfrânat, prin mirosul trupului uns cu mir, prin gustul `ndulcit, prin pipăitul într-adins, întâmplător şi neluat în seamă, apucarea sau atingerea trupului tău sau al altuia. Iar de te va mâna vreun vânt pătimaş către întinăciune, strânge pânzele, lucru care se cheamă, smerenia cea adevărată. Deasemenea, când se subţiază una din funiile corăbiei, sufleteşti, lucru care înseamnă, răbdare, întăreşte-o îndată cu stăpânirea minţii. În acest chip, veţi putea duce ostenelile şi încărcătura faptelor bune ale voastre la limanul liniştit al vieţii, neguţătorindu-le bine, îmbogăţindu-vă cu averi veşnice şi veselindu-vă cu Domnul nostru Iisus Hristos, a Căruia este slava, cinstea şi închinăciunea dimpreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt; în vecii vecilor. Amin.

CAPITOLUL 6

Irina. Carol cel Mare. Nichifor. Disputa despre alegerea de la patriarhat

Anii în care Sfântul Teodor s-a ocupat cu munca liniştită şi constructivă şi de monarhia unică a Irinei sunt memorabili în istoria universală din moment ce prin studiul lor se pot înţelege cauzele şi rezultatele imediate ale celui mai mare eveniment din Evul Mediu: încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat al Romei. Ceea ce este ciudat este că se pot strânge mai multe aluzii la acest eveniment din scrisorile Sfântului Teodor şi din alte scrieri ale sale în timp ce alte două evenimente, asupra cărora ar fi trivial să insistăm gravitează în mare în jurul corespondatei şi vieţii sale: alegerea puţin necanonică a patriarhului şi reabilitatea unui preot caterisit. Prima dintre aceste două chestiuni este mai mult un amănunt de fond şi cheamă cu apeluri pasionate către autorităţi distante şi eforturi pentru formarea unui partid şi a unei poliţe. Totuşi dacă privim în acelaşi timp la toate aceste evenimente, cele care par că nu au nici o importanţă pentru noi dar o importanţă capitală pentru Sfântul Teodor, totuşi ele au loc în cursul evenimentelor. Le indică şi în mică măsură ne fac să determinăm cursul circumstanţelor prin care creştinismul estic şi cel vestic au fost divizate parţial şi parţial legate la un loc de corzi întortocheate şi flexibile. Problema cu privire la autorităţile rivale, civile şi bisericeşti care se pare că a fost rezolvată a fost din nou ridicată odată cu întemeierea noul Sfânt Imperiu Roman care a fost soluţionat de monahii de la Studion în opoziţia lor cu Patriarhul şi Împăratul.

Povestea încoronării lui Carol a fost spusă de mai multe ori în ultima perioadă de timp şi nu se cade să mai insistăm asupra ei cu de-a amănuntul în special fiindcă ne interesează numai cum a ajuns să afecteze Imperiul de Răsărit şi Biserica.[71] Totuşi vom recapitula principalele evenimente.

Înainte ca să se ajungă la criză unii cărturari occidentali au crezut că titlul de Augustus cu un imperiu mondial ar fi fost mult mai potrivit cu cel de mare campion al creştinismului şi ordinii care a condus atât de multe pământul vestice în comparaţie cu împăratul Bizanţului care era slab şi fără succes. Este adevărat că titlul nu era absolut esenţial stabilirii unei mari împărăţii sau chiar a unirii a mai multor regate sub un singur sceptru. Alaric vizigotul, Teodoric ostrogotul, Clovis francul au domnit peste mai multe triburi şi peste largi teritorii şi în ceea ce priveşte aspiraţia lor spre un titlu imperial s-au mulţumit să primească o secţiune a puterii lor prin anumite titluri conferite cum ar fi cel de *consul* sau *patrician* care ar părea mici în comparaţie cu cel de *rex*. În acest sens aflăm că Adolf vizigotul a aspirat la titlul imperial dar a preferând substanţa în locul umbrei şi-a schimbat idealul său şi l-a făcut ca obiectivul său să nu distrugă ci să învigoreze. La fel de bine cel mai ambiţios dintre copii lui Clovis, Theudibert se spune că a visat la o campanie împotriva Constantinopolului şi ar fi vrut să îşi asume demnitatea imperială; dar el a murit subit. De mai multe ori în timp ce un împărat domnea în Italia un alt pretendent a fost pus în putere de săbiile barbare. Nici un mare lider teuton nu a adoptat titlul imperial. La abdicarea lui Romulus Augustulus în 476, insigna oficiului său a fost restaurată Constantinopolului. Marele rege Teodorit a pus pe monezile sale efigia împăraţilor de la Constantinopol. Recuperarea

[71] A se vedea discuţia asupra autorităţilor romane în lucrarea lui Bryce „Sfântul Imperiu Roman," Hodgkin Italia şi invadatorii ei, vol. Viii. Ch. V., şi Gasquest *L'impire byzantine et la monatchie franque.*

Italiei şi a Africii de către Iustinian a adus realitatea în armonie cu teoria şi cucerirea exarhatul de Ravenna mai întâi de lombarzi şi mai apoi de franci au lăsat intacte pretenţiile de suveranitatea universală a moştenitorilor lui Augustus. Schema politică nu era una convenientă. Cea mai mare autoritate seculară putea fi recunoscută numai cu funcţiunea prudentă. Totuşi această funcţie ar fi putut să dureze mai mult dar datorită faptei crude a Irinei şi a ambiţiei sale dezlănţuite şi dacă nu ar fi sfârşit aşa cum a făcut-o, ei bine ideile politice şi evenimentele politice din Evul Mediu ar fi fost diferite. Cele mai mar titluri au fost conferite de mâini bisericeşti pe guvernatorul *de facto* al lumii vestice şi atât asupra celor care au conferit şi asupra celor care au primit onoarea conferită lor de pretenţiile mai multor generaţii de după ei.

Am vorbit de *fondarea* Sfântului Imperiu Roman fără să facem aluzie că acum lucrurile trebuiau făcute de Leon şi Carol. Faptul că papa a făcut primul pas şi că noul împărat, indiferent care au fost dorinţele sale, nu a fost recunoscut nici ca şi coleg şi nici ca superior de puterea estică, în timp ce propriile lui puteri erau interpretate ca fiind universale, au făcut din evenimentul din ziua de Crăciun din anul 800 începutul unei noi epoci.

Leon III a devenit papă în decembrie 795 şi i-a scris o scrisoare lui Carol în care i-a promis ascultare şi credincioşie în termeni unui subordonat adresate de o faţă bisericească împăratului său. Leon nu era popular la Roma şi în 799 a devenit victima unei conspiraţii conduse de Paschalis şi Campanus, nepoţi ai regretatului papă Adrian. A fost prins în timp ce ţinea o slujbă şi mutilat cu cruzime. Mărturiile despre acest lucru sunt confuze. Ne vine greu să credem afirmaţia că ochii lui au fost scoşi de două ori, că i-a fost tăiată limba şi că el şi-a dobândit capacitatea de a vorbii prin intervenţie angelică. Credem că a suferit mult dar nu atât de mult ca desfigurările suferite să nu îl facă să ia alte funcţii publice în viitor. După o scurtă vreme petrecută la închisoare a scăpat la Spoleto. De aici, după mai multe mărturii a scris la Constantinopol cerând ajutor. Aceste mărturii sunt târzii şi îndoielnice. Dacă a fost făcută o astfel de cerere, ei bine nu a primit nici o atenţie. Leon a trecut Alpii şi a fost primit frumos de Carol la Paderborn. După ce papa şi regele au petrecut mai mult timp împreună, Leon a fost escortat la Roma ca un prinţ şi au fost trimişi 10 emisari de-ai lui Carol să investigheze cauzele care au dus la răscoală. Însă Carol nu a ajuns numai în decembrie anul următor 800. Leon a jurat că nu este vinovat de acuzaţiile ce i se aduc. A fost iertat şi principalii conspiratori au primit pedeapsa cu moartea care mai apoi a fost mutată la exil pe viaţă. Mai apoi înalţii prelaţi ai Romei şi adepţii lui Carol s-au sfătuit ce să mai facă. În cele din urmă pe 25 decembrie, în timp ce Carol participa la o slujbă în biserica Sfântul Petru papa i-a pus o coroană de aur pe cap şi toţi cei prezenţi, romani şi franci l-au salutat ca *Carolus Augustus magnus pacifus Imperator.*

După acest moment mai mulţi istorici au încercat să găsească motivele lui Leon şi Cator dar au rămas dificultăţi. Evident că Leon a dorit o sancţiune solemnă pentru marele campion al Bisericii şi a văzut ocazia lui în ceea ce el în mod convenient a denumit ca ascultare pentru un timp faţă de orice autoritate imperială legitimă. Unul dintre cronicari[72] spune că – ceea ce era crezut de mulţi oameni – că Carol nu a auzit de orbirea lui Constantin de către Irina – care a avut loc cu trei ani mai înainte ca el să ajungă la Roma. Uzurparea a oferit o scuză. Dacă tronul din Constantinopol ar fi fost deţinut de un iconoclast, o scuză similară ar fi oferit teren ereziei. Toată lumea credem că a văzut că schimbarea circumstanţelor a fost folosită ca să justifice o decizie irevocabilă. Imperiul a fost eretic şi a devenit ortodox. Tronul era deţinut de o femeie şi mai apoi din nou de un bărbat. Dar italienilor nu le păsa de greci şi papa nu a avut nici un sentiment de frăţietate cu patriarhul de răsărit, nici o supunere faţă de conducătorul oriental. Lui Carol şi nu lui Constantin, Haroun al Raşid a trimis steagul Ierusalimului şi cheile Sfântului Mormânt. El era singura speranţă şi apărare a Bisericii. Prin faptul că Leon şi-a asumat acest monumental act al încoronării, se pare că Leon a dus la maxim autoritatea sa de succesor al Sfântului Petru şi a asigurat viitorul cooperării dintre principalii factori ai Bisericii şi a lumii.

Ce însemnau toate acestea pentru Carol? Aici vom cita cuvintele biografului său Eginhard:[73] "prin urmare Karl a mers la Roma şi a stat acolo toată iarna cu scopul de a reforma şi liniştii Biserica care era puternic tulburată. Cu această ocazie el a primit titlul de Împărat şi Augustus, faţă de care la început nu a fost de acord şi dacă nu ar fi fost intenţia papei el nu ar fi intrat în biserică în acea zi de mare sărbătoare. El a purtat în tăcere neplăcerea împăraţilor romani care au fost cât se poate de indignaţi că a luat titlul imperial şi a cucerit îmbufnarea lor prin măreţia lui în care fără de nici o îndoială a excelat trimitându-le ambasadori frecvenţi şi i-a ţinut la curent prin scrisori."

---

[72] Este vorba de Moisac. Cronicari franci din această perioadă se găsesc în *Monumenta germaniae historiarum*, Ed. Petz, vol. 1.

[73] A se vedea lucrarea lui Eginhard "Viaţa lui Carol cel Mare" tradusă de W. Glaisher cap. 28.

Al doilea paragraf a sunat ciudat pentru urechea bizantină. Că un uzurpator a arătat măreţie prin a pune la punct conducătorii şi fraţii lui se pare că a fost o inversaţii curioas a relaţiilor. Totuşi acest paragraf aruncă lumină pe cel dinainte. După cum se pare dacă Carol nu ar fi voit atunci şi acolo să fie încoronat împărat motivul pentru reţinerea lui a fost îndoit: nu a voit să fie poarte pecetea de a primii diadema de la papă şi nu a voit să se rupă de Bizanţ. Se poate ca el să fi prevăzut în acest curs al evenimentelor germenii unei lungi lupte dintre papi medievali şi împăraţi şi în cele din urmă separaţia finală dintre est şi vest.

Dovada că Carol nu a voit să adopte o atitudine ostilă faţă de Constantinopol se poate vedea în două lucruri: 1. în faptul că a acceptat propria mărturie a Irinei a afacerii neplăcute în care a fost implicată şi 2. în primirea prietenoasă a ambasadorilor sicilieni care au reprezentat autoritatea imperială şi 3. în negocierile lui cu Irina, cel puţin după primele mărturii greceşti, care ar fi dus la o alianţă matrimonială dar pentru catastrofa care ar fi lipsit-o de putere şi probabil că chiar de viaţa ei. Această poliţă care este reflectată în afacerile sale cu succesori ei ne va preocupa mai apoi.

I.În *Annales Laurissenses* citim că în aul 798 Carol s-a întors de la Aix unde a primit ambasadori de la Constantinopol de către împărăteasa Irina (a cărui nume în varianta barbarizată este *Herena*) a cărui copil Constantin a fost închis şi orbit de urmaşii lui din cauza unui comportament nepotrivit.[74] Cu siguranţă că aceasta a fost mărturia adusă de ambasadori. Socul ambasadorilor, Mihail şi Teofil cu numele, a fost să obţină eliberarea lui Sissinios, fratele patriarhului Tarasie care a fost luat prizonier în bătălie. Cererea le-a fost ascultată şi arată un semn că Carol nu a voit să intre în război cu Irina. Cu siguranţă că el a avut o amplă scuză din moment de împăratul detronat a fost promis lui ca ginere. Indiferent cum priveau soldaţi şi curtenii problema se pare că pentru Carol autoritatea imperială a fost într-o suspensie temporară.

II. După cronici cu un an mai înainte, Carol a primit un mesaj de la Nicetas, prefectul Siciliei care a adus scrisori de la împărat. Se poate că aceste scrisori să fi fost scrise de Constantin mai înainte de marea catastrofă şi se pare că el în ele el cerea ajutorul lui Carol împotriva mamei sale. Totuşi nu avem nici o dovadă în acest sens. Constantin nu era genul care să gândească pe termeni lung şi nici nu a avut prea multe ocazii de negocieri independente. Pe lângă toate acestea se pare că lovitura a venit dintr-o dată. Teoctist a fost primit cu ospitalitate şi mai apoi a plecat şi se pare că vizita lui nu a avut nici un rezultat. Restul de negocieri cu Sicilia sunt ambigue. În 799 găsim un ambasador din Sicilia la Curtea Francă şi în 801 sau 802 găsim un refugiat[75] din Sicilia care era în acelaşi timp şi un emisar al păcii. Teofan cronicarul grec ne spune că Carol după încoronarea lui a mediat o invazie în Sicilia, dar mai apoi s-a răzgândit şi a decis o alianţă cu Irina. Dacă a fost cazul sau nu, Sicilia, de mai multe ori un câmp de bătălie al diferitelor popoare, a fost cu această ocazie martora unui conflict decisiv. A rămas ca o provincie a imperiului până a căzut sub saracini.

III.Schema matrimonială a lui Carol şi Leon formează un episod ciudat. Istoricul sceptic este înclinat să se îndoiască dacă a fost asumată cu seriozitate. Despre acest lucru ştim de la Teofan şi de la franci şi ambasada lor. După el, ambasadorii (Iesei episcopul şi Helmgard un nobil, după cum aflăm din cronici), au fost agenţi acreditaţi de papă şi împărat pentru a unii estul cu vestul într-o unire matrimonială a lui Carol cu Irina. Ei au sosit la Constantinopol în 802.

Cu doi ani înainte Carol şi-a pierdut soţia legitimă. După cum am putut vedea el nu a ascultat o poziţie cu privire la cenzura morală referitoare la Irina şi propunerea care a venit din partea lui – deşi nu era chiar după decorul modern – ne arată că este vinovat de ipocrizie. Acţiunea papei – dacă papa nu s-a folosit de crimele Irinei pentru a justifica ascensiunea lui Carol şi mai apoi a căutat să îi unească – ar fi fost mult mai condamnabilă. Totuşi nu avem destul de mult material ca să facem o judecată morală.

Dacă scopul a fost o determinare mutuală de relaţiei între Imperiul Irinei şi cel al lui Carol, ei bine în afară de acest lucru nu putem spune care ar fi fost relaţiile propuse în acest sens. Nu a fost numai o chestiune despre graniţele teritoriilor, dar şi a pretenţiilor de dominare universală şi de a poseda oraşul care a ajuns prosper şi care încă trebuia să îşi aleagă capul şi stăpâna lumii. În Constantinopol s-a iscat o trepidaţie cu privire la ceea ce s-ar fi putut întâmpla dacă Irina forma o alianţă cu marele monarh al vestului dincolo de scopurile egoiste ale anumitor curteni. Dar pentru a înţelege mai bine chestiunea trebuie să mergem înapoi şi să vedem soarta Curţii şi a imperiului în timpul domniei Irinei.

[74] "Propter morum insolentiam a suis comprehensus et excaecatus est."
[75]M. G. H. Pp. 187, 222 &c.

Această perioadă a fost plină de pericole şi animozitate. Am remarcat deja ravagiile făcute de arabi care au făcut Saccudio un loc nesigur pentru locuirea monahilor. Problemele cu bulgarii erau cronice. A mai existat o ultimă răzvrătire (destul de ciudat să spunem, deşi nu ultima) a unchilor mutilaţi şi mizerabili. Şi mai rău decât orice, care a făcut ca restul de dificultăţi să fie mai greu de acceptat, au fost feudele amare dintre principalii miniştrii ai Irinei: Straurachie, Aetios şi Nicetas.

Probabil ultimul moment frumos din viaţa Irinei a fost când după înfrângerea unchilor a apărut pe străzile din Constantinopol într-un car de luptă tras de patru cai albi escortaţi de patru patricieni în timp ce ea zâmbea mulţimilor care o aplaudau. Dar imediat după acest eveniment a urmat căderea lui Staurachie sub acuzaţiile lui Aetios şi Nicetas şi în scurt timp a urmat o moarte bruscă care se pare că a izgonit conspiraţia dar a făcut loc alteia. Cu acest prilej Irina a recurs la măsuri populare şi a omis anumite taxe pentru cetăţenii Constantinopolului şi a micit taxele (*commercia*) plătite de porturile Abydos şi Hieron. Se poate ca eforturile ei de a obţine eliberarea fratelui lui Tarasie, despre care am vorbit deja, au fost cu scopul de a face grupul patriarhului mai zelos în susţinerea ei fiindcă această grupare era acum unită deplin cu studiţii. Dar nici poporul şi nici Biserica nu au putut să o oprească împotriva ambiţiilor lu Aetios şi Nicetas. Aetios cu adevărat (după ce a obţinut guvernarea Traciei şi Macedoniei pe lângă datoriile sale anterioare) de gândea să îl pună pe fratele său Leon pe tronul imperial. Este posibil ca el să fi vrut ca Leon să fie adoptat de Irina cu forţa. Toate aceste lucruri nu ar fi fost posibile dacă ambasadorii lui Carol ar fi reuşit în planurile lor fiindcă indiferent de ce instrucţiuni au primit au fost crezuţi de bizantini ca unii care au venit cu propunerea căsătoriei dintre Irina şi Carol şi astfel a unirii celor două imperii sau mai bine spus cu ideea că dualitatea nu era consistentă cu cea a imperialismului roman, pentru a lega părţile care mai înainte au fost divizate.

Dar exista la acea vreme în Constantinopol un partid atât lui Carol cât şi lui Aetios condus de Nicetas şi fratele lui Sissinius.[76] Se pare că ei au câştigat pe unii dintre liderii militari şi au atras de partea lor pe unui dintre secretari: marele logotet Nichifor. În acel moment împărăteasa locuia într-un palat din suburbiile oraşului numit Eleutherium. Acolo şi-a petrecut ultima noapte de libertate. Aceasta fiindcă principalii conspiratori au lansat zvonul că Irina de frica lui Aetios l-a proclamat pe Nichifor coleg la conducerea imperiului. Chalce, reşedinţa imperială a fost înconjurată. A fost trimisă o escadrilă către Eleutherium care să o aducă pe împărătească. Soarta ei părea pecetluită şi prietenii ei nu mai puteau face nimic. A doua zi, Nichifor care a fost deja încoronat dimpreună cu câţiva patricieni au aşteptat-o pe împărătească cu expresii de bună intenţie şi cu regret faţă de cinstea nedorită care a fost adusă peste el. În colaborare cu aceste sentimente el a arătat la pantofii lui negrii fiindcă dacă el aspirant la tron nu putea purta pantofi mov. El i-a promis o viaţă liniştită şi demnitate şi i-a cerut să îşi spună locul unde şi-a ascuns comorile. Irina a fost de acord şi l-a recunoscut pe Nichifor ca fiind suveranul ei şi a cerut să fie lăsată să locuiască la palatul de la Eleutherium pe care ea singură şi l-a construit. Se spune că cu această ocazie a făcut mai multe reflecţii personale cu privire la instabilitatea soartei umane şi nevoia de ne pleca voii lui Dumnezeu. Evident că Nichifor a intrat în posesia comorii. Totuşi nu i-a permis să se retragă la Eleutherium şi a închis-o într-o mănăstire pe care ea a întemeiat-o pe insula Princeps. Mai apoi a fost mutată la Lesbos unde a şi murit.

Între timp ce au făcut ambasadorii lui Carol? De ce nu s-au folosit de momentul de confuzie pentru a o salva pe doamna care eventual ar fi urmat să îi fie soţie, să o reînscăuneze cu el pe tron lucru ce ar fi dus la un creştinism unit? Şi ce făcea Biserica? De ce Tarasie, care a primit mult bine din mâna Irinei, de ce Teodor şi Platon care au fost eliberaţi şi cinstiţi de ea, ei bine de ce ei au ignorat-o şi au fost nepăsători faţă de soarta ei crudă?

Răspunsul este că ambele facţiuni nu a fost mulţumite şi ambele au fost obligate să îşi ascundă sentimentele şi să aştepte să vadă ceea ce se va întâmpla. Ambasadorii franci au fost trimişi acasă. Nici acum Carol nu a fost deplin determinat să rupă relaţiile cu Bizanţul şi după cum vom vedea el şi-a reînnoit eforturile pentru o alianţă, chiar dacă Irina a fost depusă şi înlocuită cu Nichifor. Probabil că ambasadorii i-au spus că nu există nici un partid de încredere la Constantinopol.

Oare nu a existat nici o facţiune în Biserică gata să susţină poliţa lui şi a papei Leon? După Teofan fără nici o îndoială au fost mulţi care "trăind în evlavie se minunau de judecata lui Dumnezeu care a îngăduit ca o femeie care a luptat şi a suferit pentru dreapta credinţă să fie exclusă şi făcută troacă de porci" (un epitet care nu trebuie luat literal). Cu siguranţă că acestea au fost sentimentele Sfântului Teodor care mai înainte i-a scris o scrisoare panegirică Irinei cu ocazia plăţii tributului. Dar ce putea face el? Nichifor nu a voi să se rupă de călugări sau cel puţin nu în acest moment. Patriarhul a arătat că este slab. Pe el îl vom găsii mai apoi încoronându-l pe fiul lui Nichifor ca împreună-monarh în

[76] Este vorba de fratele patriarhului. Este posibil ca această rudenie sau legătură secretă să îl facă pe patriarh să nu intervină de partea Irinei?

timp ce negocia să fie amnistiaţi mai mulţi insurgenţi. Călugării studiţi în acest moment au acţionat după ce le-a cerut patriarhul şi au fost cei care s-au bucurat de bunăvoinţa împăratului. Dar mai apoi rolul lor a devenit din ce în ce mai mic. De ce nu au susţinut-o pe Irina?

Răspunsul nu este unul uşor. Credem că *probabil* ei nu au crezut deplin în Irina cu excepţia faptului că ea reprezenta ortodoxia şi o şansă mai bună ar fi oferită ortodoxiei dacă ei rămână aliaţi cu Nichifor şi ar fi ţinut în frâu orice posibile mişcări iconoclaste. Dar deşi au avut încredere în Irina sau în Irina şi Constantin ce simţeau ei cu privire la Irina şi Carol? Cei care cunosc viziunea Sfântului Teodor despre Roma luat după controversa care a urmat – adică recunoaşterea papei ca succesorul Sfântului Petru şi ca cea mai înaltă autoritate spirituală – ei bine, ei s-ar putea întreba de ce nu a colaborat cu legaţii lui Leon. Totuşi trebuie să ne amintim că în acest moment Tarasie trăia şi era într-un fel superiorul Sfântului Teodor şi la fel de bine Biserica din Vest nu a acceptat niciodată deplin al doilea sinod de la Niceea. Este posibil să fie existat în Sfântul Teodor creşterea rapidă a noţiunii supremaţiei papale datorită vizitei legaţilor romani în Bizanţ şi în lumina în care ei l-au reprezentat pe papă cât şi a superiorului puterii seculare recunoscute. Indiferent de toate acestea, Studionul a oprit furtuna şi munca Sfântului Teodor ca stareţ se pare că a fost afectată foarte puţin de aceste probleme din jur.

Nu este uşor de desluşit politica lui Nichifor în probleme politice şi ecclesiale. Am putea să îl etichetăm ca un oportunist care de mai multă vreme râvnea să ajungă împărat şi care nu avea un program de guvernare bine pus la punct. După tradiţie strămoşii săi din motive personale au abandonat mai întâi credinţa creştină şi mai apoi cea mahomedană. Evlavia monahală şi-a dat seama că era ortodox numai de văzul lumii. Unii[77] l-au privit ca un instrument al iconoclaştilor dar se pare că el nu a făcut nici un pas spre susţinerea iconoclasmului şi se pare că era dornic să rămână prieten cu patriarhul. Tratarea cu indulgenţă a maniheenilor pe care i-o reproşează Teofan poate să arate o înclinare în acea direcţie şi fără nici o îndoială alte fapte pot să fie interpretare în acest sens. Din domnia lui scurtă se poate spune că el a fost omul circumstanţelor. Repeziciunea cu care a încercat să înlocuiască efectele extravaganţei Irinei a fost înţeleasă ca avariţie dar cu toate acestea acest lucru nu a reuşit să menţină o rezistenţă efectivă în faţa saracinilor asupra cărora Haroun al Raşid domnea acum în punctul culminat la domniei sale şi nici să îi ţină în control pe bulgari. Este adevărat că într-o parte imperiul era pe poziţie deşi numai după nişte întoarceri de situaţie şi în special prin cooperarea patriotismului local. Războiul dintre est şi vest, care a făcut calea pentru recunoaşterea parţială a două imperii, ei bine acest război era încă purtat – după cum este probabil – în Sicilia şi în vecinătăţile Veneţiei. Nichifor şi-a trimis ambasadorii să însoţească pe trimişii lui Carol dar nu s-a ajuns la nici o concluzie. Între timp au apărut mai multe pretenţii rivale în Veneţia şi o facţiune a cerut ajutorul lui Carol. Povestea luptei pentru Veneţia care a fost pierdut pentru imperiu în 896 se leagă numai indirect de subiectul cărţii noastre. Veneţia a fost recuperată de Nicetas pentru Nichifor şi în cele din urmă abandonată lui Pepin în 810, pentru ca mai apoi prin aranjamentul din 811 să fie lăsată împăraţilor de la Constantinopol. Acest lucru este de remarcat în special pentru istoria culturii ca marcând situaţia viitoare şi ca începutul a ceea ce am putea denumii ca independenţa ducatului oraşului Veneţia.[78] Acest lucru este memorabil în istoria estului şi a vestului fiindcă corespondeţa şi negocierile din toată afacerea avem afirmaţiile făcute de cei în autoritate care recunosc faptul că s-a ajuns la un creştinism divizat şi ne permit să vorbim de un imperiu estic şi unul vestic. Carol recunoaşte într-o scrisoare din 811[79] că în primii ani ai lui Nichifor el nu a reuşit "să facă pace cu noi şi să ne unim şi să fim una (nu ştim dacă el se referea la imperiu) în iubirea în Hristos. Acum el speră la lucruri mai bune. S-a ajuns la o delimitare a frontierelor deşi recunoaşterea ultimă a două sfere distincte de guvernare a fost lăsată succesorului său.

Între timp, Nichifor a început să îşi umple cuferele cu bogăţii şi să reconcilieze partidele de acasă. Datorită acestor două motive este posibil ca el să fi făcut un fapt la care puţini au fost atenţi: el l-a adus pe mizerabilul Constantin VI din locul de exil şi l-a primit ca oaspete la palat.[80] După un istoric nefavorabil care a descris acest eveniment, obiectivul lui nu a fost de a arăta milă faţă de Constantin ci pentru a afla de la el unde sunt ascunse alte comori fapt care Constantin cu simplitatea lui l-a ajutat fiindcă i-a spus că sunt ascunse multe bogăţii într-un loc numit Sigma, ascunse sub nişte plăci de marmură. După ce a primit această informaţie nu mai ştim nimic de Constantin.

[77] În special Gasquet.

[78] Duele Agnellus sau Angelo Paticipario a fost ales sub preşedenţia spathariului bizantin Arsafiua şi condusă timp de 16 ani.

[79] Tradusă parţila de Hodgkin, vol. viii, p. 246 seq.

[80] Teofan Continuator, ediţia Bonn p. 31.

Este cumva destul de neobişnuit să te foloseşti de un orb pentru a căuta o comoară deşi este evident că Constantin cunoaşterea foarte bine palatul. Pare probabil că dacă punem această poveste în legătură cu comportamentul de mai apoi al lui Nichifor că el a avut alte puncte de vedere mai apoi. Numele bunicului lui Constantin a fost încă cu greutate între soldaţi. La fel de bine se pare că Constantin a avut un fiu sau mai mulţi cu Teodota care au fost pronunţaţi ilegitimi dar cu care posibil că Nichifor s-a împrietenit şi i-a găsit de folos.[81] Dacă a avut vre-un astfel de plan, nu s-a realizat. Constantin a murit în primii ani de domnie a lui Nichifor şi trupul lui a fost dat spre a fi înmormântat soţiei sale Maria şi copilul lui pronunţat ilegitim.[82] Această decizie a fost făcută la un sinod ţinut din ordinele împăratului Nichifor şi Staurachie, fiind prezent chiar şi Sfântul Teodor şi toată afacerea sugerează o încercare de un nou început făcut de Nichifor şi de anularea temporară a poliţelor puse asupra lui de Patriarh şi monahi. Copilul legitim al lui Constantin Eufrosina a trăit şi s-a făcut cunoscută. Dar ca mulţi de acest neam a trecut prin mai multe experienţe. Ne vom întâlnii din nou cu ea mai apoi în istoria bizantină ca soţia lui Mihail II.

În anul 806 patriarhul Tarasie a murit şi a devenit foarte importat pentru toate partidele cine va devenii succesorul lui. Este greu să recunoaştem cum istoricii evlaviei monahale îi elogiază caracterul din moment ce a acţionat pripit. Totuşi trebuie să ne reamintim că el a avut de jucat un rol dificil şi în cele din urmă datorită influenţei sale schimbarea de dinastii s-a făcut fără vărsare de sânge şi că orice reînnoire a persecuţiei iconoclaste a fost amânată până după moartea sa.

Se pare că obiectivul împăratului a fost să găsească un om care să îl ajută în dorinţele sale de a fi mai independent în poliţele sale ecclesiale decât s-a făcut mai înainte cu Tarasie susţinut de Sfântul Teodor. În acelaşi timp, voind să fie bine privit la Studion, el a dorit ca cel care va fi candidat să fie aprobat de liderii monahali şi a cerut în acest sens sfatul lui Platon[83] cu privire la numirea care trebuie să fie făcută. Este cât se poate de probabil că el a cerut opiniile lui Platon şi Teodor care erau practic colegi la conducerea Studionului din moment ce avem un răspuns pe care ei au recunoscut-o deşi în mare probabilitate era lucrarea unui om mai tânăr.[84] Acest document este remarcabil ca un manifest estic cu privire la relaţiile dintre Biserică şi Stat. Limba lui pare mai mult Roma decât Bizanţ şi sugerează că studiţii s-au întâlnit cu ambasadorii papei în timpul sejurului lor la Constantinopol.

Ei încep prin a îl felicita pe Nichifor fiindcă a fost numit de Dumnezeu drept conducător asupra „creştinilor" (βασιλευειν των χριστιανων. Poate acest lucru să fie o negare a tacită a pretenţiilor lui Carol?) cu scopul ca guvernul secular să fie scos din condiţia lui rea pentru ca conducerea Bisericii (η κατα την εκκλησιαν ηγεμονια) care dacă ar fi eşuat să fie restaurată. Cu privire la lume el şi-a îndeplinit misiunea. Acum era timpul să se intereseze de Biserică prin a susţine o alegere canonică pentru scaunul vacant. Scriitorii scrisori nu au un candidat propriu dar nu se îndoiesc că va fi găsit un om potrivit. Ei accentuează ca o astfel de persoană să fi trecut canonic prin ierarhia bisericească fiindcă în acest mod el a trecut prin toate ispitele şi îi va putea ajuta şi pe cei care vor fi ispitiţi. În acest sens trebuie să fie ales un sinod de clerici şi călugări de excepţie. Numirea lor trebuia să fie făcută de împărat dar totuşi toţi clericii trebuiau să fie consultaţi. Chiar şi stâlpnicii trebuiau să se pogoare de pe stâlpii lor,[85] sihaştrii trebuiau să iese din pustie pentru a se lua măsuri care îi vor afecta pe toţi. Cu sfatul lor ei bine împăratul trebuie să aleagă cea mai potrivită persoană. Aşa că ei (sau *ei,* fiindcă aici este inclus şi Staurachie[86]) să fie de trei ori binecuvântaţi şi la fel de bine şi împăratul. În cele din urmă apare afirmaţia clară despre concepţia lor a Bisericii şi Statului cu referire la o aplicaţie practică: "din moment ce Dumnezeu a dat creştinilor două daruri, preoţia şi imperiul (ιερωσυνην κα βασιλειαν) prin care lucrurile pământeşti sunt guvernate la fel ca problemele ecclesiale şi că dacă una dintre ele eşuează, ambele sunt în pericol. Prin urmare dacă vrei să obţii cele mai mari binefaceri pentru imperiu şi prin imperiu pentru toţi creştinii fie ca Biserica să primească pe unul care poate să ducă cu bine excelenţa imperială. Aşa ca cerul să se bucure şi pământul să se veselească." Deşi este un limbaj adulatoriu totuşi este cumva ambiguu. Au voit stareţii să spună: să fie ales cineva care

---

[81] Este probabil că copilul numit ilegitim se numea Leon şi a murit bebeluş.

[82] A se vedea în acest sens scrisoarea foarte importantă a lu Teodor i, 31. Cf. Note de la finalul acestui capitol.

[83] Tj. St. Or. xi. 34.

[84] Lib. i. Ep. 16. Nu este imposibil şi nici uşor să reconciliem această scrisoare cu afirmaţiile Sfântului Teodor din Panegyric despre Platon. În prima nu este nimic, nici un candidat. În ultima se spune că a fost susţinut Platon. Probabil că scrisoarea a fost făcută a cere un vot. Este ciudat că tranzacţia este absentă din „Vieţile" lui Teodor.

[85] Ei trebuie să se pogoare *jos*. Este evident în acest sens că stâlpnicii care erau un ordin special locuiau în mod obişnuit pe columne şi nu în ele.

[86] Expresia este curioasă: και μακαριος ει, μαλλον δε και τρισμακαριοι.

este la fel de bun ca noi sau ca cel care va conduce Biserica să fie egal în vrednicie cu capul Statului? Se pare că găsim în est o copie a Sfântului Imperiu Roman şi o Biserica Romană Sfântă a căror capi posedau autoritatea coordonată asupra lucrurilor seculare şi duhovniceşti.

Ei bine Nichifor nu avea de gând să lase o alegere liberă,[87] mai ales pentru unul care trebuia să fie coleg şi egal cu sine. El deja găsite pe cineva dintre apropiaţii săi, care şi el purta numele de Nichifor. În afara faptului că era laic, ei bine nimeni nu a găsit nici o obiecţie împotriva lui care se pare că era ortodox şi respectabil. Totuşi, Platon a refuzat să îi accepte candidatura şi a făcut o nominalizare gata de a fi acceptată de cler dar pe care împăratul ar fi respins-o. Se crede că era vorba despre Sfântul Teodor. Cuvintele Sfântului Teodor sunt cât se poate de clare în acest sens: "el şi-a trimis votul lui care a fost dat şi l-a dat ca şi cum ar fi în prezenţa lui Dumnezeu."[88] Totuşi dacă nominalizatul lui ar fi fost o altă persoană – cum a fi fost Iosif, fratele Sfântului Teodor, care era episcop de Tesalonic – nu era de dorit să se menţioneze numele lui. Este greu de explicat aprobarea primită de nominalizare. Probabil că conclavul era mic şi secret. Totuşi se pare că Platon a avut mare influenţă fiindcă a părăsit în secret mănăstirea pentru a îşi folosii influenţa asupra unui călugăr de la Curte. După întoarcerea sa, el şi Sfântul Teodor au fost capturaţi şi închişi timp de 24 de zile, adică până problemele preliminarii au fost rezolvate şi a fost făcută hirotonirea noului patriarh. După ce aceste lucruri au fost făcute ei s-au întors înfrânţi şi nu au avut decât să accepte inevitabilul. Nu era cazul de o schismă. De fapt numirea unor laici în mari funcţii bisericeşti era ceva rar dar nu ceva neobişnuit. Ei şi-au făcut cunoscută poziţia. Era vremea când politica imperială a adus o nemulţumire ascunsă la lumină şi care va forţa în cele din urmă o poziţie decisivă a pretenţiilor rivale dintre puterea imperială şi cea ecclesială.

Notă cu pivire la moartea lui Constantin VI

Moartea lui Constantin VI a venit în timpul dintre ascensiunea lui Nichifor şi separaţia finală dintre împărat şi studiţi. Povestea de mai sus a lui Teofan este limtată. Ultima ne este oferită de o scrisoare a lui Teodor către comunitatea din Saccudio pusă de Baronius în 808 şi care se referă la evenimente care au avut loc mai înainte.

Αλλ αυθις (ο Κυριος) ευδοκησεν αποδοκθμασθηνει την επιχαρμονην των μοιχοζευκτων και μοιχιγιλων Καζιραιων δια της των ευσεβανω βασιλεων δικαιοκρισιας αποδωσαντων μετα τοβ θανατον τον μοιχον τη νομιμω αθτον γαμαετη αποκαλεσαντων δε την μαχλοωσαν μοιχαλιδα και το μοιχογεννητον τεκνον εασαντων ακληρον ως αθεμειτον και ανομωτατον ως εν επηκοω μαι το τιμον στομα λελαληκε κατα τους Ρωμαικοθς νομος.

Această scrisoare ne spune că a avut loc o întâlnire în acest sens între Nichifor şi Staurachie. Mărturia ne lasă perplecşi la fel cum a făcut şi cu fraţii din Saccudio, lucru la care vom revenii mai apoi. Opinia că Constantin a murit imediat după ce a fost orbit trebuie să fie atribuită exprimării lui Teofan: ετυφλουσιν αυτον δεινως και ανιατως προς το αποθανειν αυτον care totuşi nu implică faptul că moartea a survenit imediat. Opinia că el a reuşit să trăiască până în anul 820 după Hristos este dedusă dintr-o pagină a *Continuatorului* lui Teofan (ii. 10) care spune de conspiratorul Toma care a creat o rebeliune împotriva lui Mihail II care s-a prefăcut că este Constantin fiul lui Irina care τηνικαυτα δε και τον βιον μετηλλαχως ην.

Τηνικαυτα este repetat de Ceden (Ed. Bonn. P. 75). Pe de altă parte se confirmă opinia derivată din Teodor a afirmaţiei lui Genesius (Migne, Patr. Gr. 109, 35): και εξ ανθρωπων ηφανισται μετα βραχυ της εκποσεως και ο τοθδε κεκρος εν τινι τατετεθη σορω τοτε των εν τη νασιλευουση σεμνειων.

Fosta împărătească Maria se pare că nu era mulţumită de melancolia ei prezentă.

(De la momentul scrierii acestei note, am găsit că Dr. G. A. Schneider citează din scrisoarea menţionată mai sus de Teodor (i. 31) pentru a demonstra data morţii lui Constantin – *Theodore von Studium* p. 25, nota 1).

CAPITOLUL 7

Controversa cu privire la reabilitarea majordomului Iosif. A doilea exil al Sfântului Teodor. Moartea lui Nichifor şi ascensiunea lui Mihail I. Restaurarea Sfântului Teodor. Moartea stareţului Platon

[87] Se pare că a respectat pe prima fiindcă după Teofan Nichifor a fost ales de votul preoţilor şi a poporului.

[88] Or. xi. 34.

Dacă Nichifor ar fi fost mai precaut în politele sale ecclesiale, se poate că pe tot parcursul domniei sale să fi avut Biserica de partea lui. Nu sunt clare motivele pentru care a luat măsuri de a înstrăina influenţa monahală. Ne putem gândi la trei motive principale: ar fi dorit să fie mai puternic pentru a îşi afirma autoritatea lui. Acest punct de vedere este adoptat de mulţi istorici, dar nu pare probabil. Sau poate că a avut motivaţi politice şi ar fi dorit să atenueze părerea de rău a celor care priveau cu regret zilele puternicilor împăraţi isaurieni. Trebuie să remarcăm că după 50 de ani mai apoi s-au ridicat doi pretendenţi succesori care au pretins că sunt fii detronaţi (şi neorbiţi?) ai lui Constantin. Numele lui încă avea reverberaţii în imperiu. Sau probabil că în mintea lui încă exista teama de reîntoarcerea iconoclasmului. Mila ne cere o a patra ipoteză: că Nichifor a dorit doar să unească toate partidele şi le-a făcut promisiunea că trecutul poate fi îngropat. Dacă acesta a fost scopul lui el apare în lumina faptului că el era un apărător al toleranţei; un lucru ce nu îi este recunoscut de istorie. Era tolerant cu ereticii de un anume tip şi neglijent cu supuşii săi ortodocşi. De mai mule ori suveranii au fost atraşi să caute unitatea prin intermediul toleranţei dar când astfel de măsuri sunt luate împotriva legii şi privilegiului, toate instinctele poporului se vor unii cu pasiunile fanatice pentru a se opune sugestiei. În imperiul răsăritului nu era destul de multă libertate în stat şi nici la episcopi şi clerici dar încă exista un duh al libertăţii şi un simţ al egalităţii spirituale între călugări. Inovaţia religioasă cerea o opoziţie constituţională care era cam imposibilă în termeni seculari. În încercarea lor de a folosii autoritatea imperială pentru a rezolva probleme de doctrină doi împăraţi puternici Zeno şi Iustinian au eşuat. La fel de bine nici Nichifor nu avea mari şanse să îşi impună autoritatea în probleme de disciplină ecclesială.

Pe de altă parte privind la controversa curentă dintre împăratul Nichifor şi patriarh şi călugări pe de cealaltă parte putem spune la început că ordinea exactă a evenimentelor nu poate fi determinată foarte precis din moment ce nu prea avem multe informaţii. Totuşi este uşor să discernem stadiul curent al afacerilor şi partea pe care fiecare dintre actorii principali le-au jucat.[89]

Se pare că imediat după numirea patriarhului Nichifor împăratul a început să caute metode pentru a îl readuce în preoţie pe omul care a fost ţapul său ispăşitor în ultima controversă: majordomul Iosif. Patriarhul a considerat că acest lucru poate să fie făcut în virtutea unei dispense speciale sau act de iertare (*οικονομια*). Se pare că patriarhul Nichifor nu a avut nici o obiecţie în acest sens şi a convocat un mic sinod format în special din episcopi pentru a decide problema. Deşi era închis, Sfântul Teodor a fost scos din închisoare şi pus să participe şi el.[90] A doua zi simţind că nu este înţeles a scris o scrisoarea patriarhului.[91] Atitudinea lui în scrisoare este apologetică. El nu repetă argumentele pe care le-a expus cu o zi mai înainte dar îşi explică poziţia lui personală. El nu vrea să pară divizator sau inflexibil. El a voit să spună că în astfel de cazuri dispensările pot fi date numai pentru o cauză dreaptă. El acceptă scuzele lui Tarasie şi este pozitiv cu privire la noul patriarh. Deşi tonul lui este respectos şi deşi face apel la Nichifor ca un bun păstor care trebuie să excludă o oaie bolnavă pentru a nu se contamina toată turma, totuşi el adoptă mai apoi un ton ameninţător: "îţi spun sfinţiei tale în prezenţa lui Hristos şi în ascultarea sfinţilor îngeri că tu faci multă rău bisericii. Dacă fiind oameni ne închinăm autorităţii, acest lucru este din cauza autorităţii sfinţelor şi dumnezeieştilor canoane ştiind că de multe ori le respectăm împotriva voinţei noastre."

În faptă şi în cuvânt, Sfântul Teodor a arătat că nu vrea să împingă problemele la extremă. Se pare că timp de doi ani,[92] Sfântul Teodor s-a abţinut de a mai comunica cu patriarhul şi totuşi a evitat o rupere de el. După cum am spus, el nu a avut nici o problemă cu patriarhul şi nici cu împăratul ci cu majordomul Iosif. În ochii lui a comunica cu patriarhul însemna să comunice cu Iosif ceea ce ar fi însemnat o încălcare a dreptului canonic.

Criza a fost adusă în prim plan aparent după ce împăratul s-a întors dintr-o campanie împotriva saracinilor în 808 când Maestrul Posturilor Publice a început să analizeze comportamentul Sfântului Teodor. În acelaşi timp el a făcut mai multe plângeri împotriva fratelui Sfântului Teodor care era episcop de Tesalonic. Când Iosif a răspuns că nu are nimic de spus împotriva evlaviosului împărat sau a patriarhului ci numai împotriva majordomului viclean,

---

[89] Bineînţeles că sursele noastre sunt Teofan (deşi el pare să îi privească pe Sfântul Teodor şi Platon ca ieşiţi din comuniunea cu patriarhul din cauza numirii sale necanonice); mai multe scrisori ale Sfântului Teodor scrise tocmai din acest motiv; alte naraţiuni şi retrospective; viaţa lui a lui Platon şi cele două vieţi ale Sfântului Teodor însuşi. Pentru toate acestea le-am găsit foarte folositor pe Karl Thomas. Marin se pare că priveşte toată disputa ca o continuare a celei legate de alegerea patriarhului dar cred că scrisorile Sfântului Teodor către patriarh sunt cât se poate de decisive.

[90] Am aflat de acest lucru din *Lib.* I, *Ep.* 25.

[91] *Lib.* i, *Ep.* 30.

[92] 806-808. *Ep.* 25. În scrisorile sale Sfântul Teodor a menţionat o lungă amânare mai înainte să îşi arate ce gândea cu adevărat. A se vedea în special *Ep.* 31.

logotetul a răspuns brusc: "împăraţii evlavioşi nu te vor nici în Tesalonic şi nici în alt loc." Acest lucru ne spune că Iosif şi-a pierdut scaunul din decret imperial. El a trimis o apologie în care accepta acest lucru[93] şi i s-a interzis să mai vină la Curte. Pledoaria lui a fost că poporul din Tesalonic a primit o delegaţie specială implorându-l să o accepte şi că împăratul şi-a dat acordul lui. Ar fi fost greşit să respingă acest lucru deşi el prefera să fi aşteptat până problema majordomului era rezolvată. Totuşi, această scuză nu l-a mulţumit pe împărat. Iosif a trebuit să sufere pentru cauză şi tot timpul conflictului a stat alături de fratele lui care adresându-i-se exprimă, dimpreună cu multă iubire frăţească, respectul cuvenit de la un stareţ faţă de un episcop.

Cu privire la subiectul central studiţii au avut multe lucruri de spus Maestrul Postului şi restului de interogatori. Ceea ce susţinea Sfântul Teodor a fost că Iosif fiind vinovat de încălcarea canoanelor nu putea să fie iertat şi reintegrat în preoţie numai de autorităţile laice. Cu privire la al doilea punct acesta era unul minor. Dar stătea pe două principii mari: că rânduielile moralităţii obişnuite sunt valabile asupra prinţilor suverani cât şi asupra persoanelor private; şi că pedepsele ecclesiale pot să fie ridicate numai de puterea ecclesială.

Cu privire la faptul ilegal al lui Iosif, Sfântul Teodor a citat un canon care interzicea ca un preot să i-a parte la ospăţul unei nunţi în cazul unei a doua căsătorii. Cum poate ca el să participe din moment ce avem de a face cu un bigam? El citează frumoasele cuvinte ale slujbei răsăritene a cununiei ca să arate profanitatea unei astfel de nunţi: "întinde-ţi mâna ta Stăpâne din sfânt lăcaşul Tău şi uneşte pe robul tău cu această roabă a Ta. Uneşte-i într-o singură minte. Fă-i să fie un singur trup. Fie ca cununia lor să fie cinstită. Să le ţii patul nespurcat. Să le fie locuirea fără ceartă, în curăţia inimii."

Scuza cu care a venit Iosif la patriarh era nulă. Dacă ceremonia nu a fost canonică de ce a făcut-o tocmai Tarasie? Nelegiuirea lui Iosif a fost recunoscută de o dublă delegaţie. Este adevărat că a existat o vreme a restaurării. Iosif avea timp un an să accepte această delegaţie pentru a i se ierta păcatul. El a provocat un scandal bisericii prin faptul că a revenit în preoţie fără să se fi pocăit în prealabil şi a revenit în public şi fără ruşine.

Bineînţeles că i s-a dat dreptul[94] la replică că în anumite cazuri se pot da dispense. Sfântul Ioan Gură de Aur şi Sfântul Vasile au proscris pedepse. Dar nu era cazul într-o asemenea situaţie. Din nou, a doua căsătorie a lui Valentinian I[95] nu era un bun precedent în acest sens. Iată cu ce pledoarie au venit în faţă oponenţii: că pacea Bisericii cerea un compromis şi el a fost respins de Sfântul Teodor. Numai dacă cei cu autoritate ar face ceea ce este drept şi bine, pacea şi armonia ar fi restaurate. Rădăcina problemei consta în principiul că dorinţele şi poruncile exprimate de conducători suverani nu aveau nimic de a face cu dreptul moral sau legalitatea canonică. Dacă Constantin VI a încălcat aceste porunci, nu a fost cu nimic mai prejos decât o simplă persoană în acest sens. Dacă Nichifor voia să intre în conflict cu Biserica cu scopul de se justifica prin Constantin şi cei care au sancţionat comportamentul lui, ei bine dorinţele lui Nichifor nu mai erau bune de nimic. "Legile lui Dumnezeu sunt supreme pentru toţi oamenii." Dacă nu prin cuvinte cel puţin prin fapte Iosif şi cei dimpreună cu el au declarat că Ioan Botezătorul a greşit când l-a mustrat pe Irod şi nu a fost vrednic de cununa de martir.

Aceste argumente sunt unele care au loc într-o ordine variată şi sunt legate în scrisorile Sfântului Teodor şi chiar în scrieri adresate aceleiaşi persoane. Evident că nu avem argumentele din ambele puncte de vedere, decât cele care au fost formate cu scopul confruntării. Ceea ce nu poate fi chestionat este că Sfântul Teodor a fost un campion al legii morale şi a egalităţii spirituale.

Între timp el era în corespondenţă cu prietenii de la Curte. El a scris două scrisori (probabil trei) lui Simeon Călugărul care se pare că era legat de familia imperială şi una lui Simeon[96] Stareţul; şi una unui înalt oficial pe nume Teoctist. Dar se pare că nici una nu a avut vre-un efect în societatea de sus decât că în cele de din urmă nici el nu şi-a schimbat cumva poziţia. Pe Simeon preotul l-a denumit duplicitar. Cu privire la patriarh se pare că în curând şi-a pierdut toate speranţa. "A avut rost să îi scrie patriarhului care nu răspunde la scrisori dar face toate aranjamentele pentru împărat?"[97] Totuşi se pare că el a trimis aceste scrisori după întoarcerea împăratului într-un ultim apel disperat la Patriarhul Nichifor. În ea el s-a plâns amarnic că a auzit de la un coleg şi ucenic Ioan care s-a dus să îl vizitez pe

---

93 *Lib.* i. *Ep.* 23. Către Călugărul Simeon care era favorizat de împărat şi în serviciul lui.

94A se vedea în special scrisoarea Sfântului Teodor către Teoctist. Lib. i, 24.

95A se vedea Gibbon, "Declinul şi căderea," cap. xxx.

96 Se poate ca cititorul să fie remarcat dificultatea cu care studentul istoriei bizantine s-a confruntat din cauza sărăciei numelor proprii. Aşa că îi avem pe aceşti doi Simeon; Iosif, episcop de Tesalonic şi Iosif Majordomul; avem pe Nichifor Împăratul şi Nichifor Patriarhul şi femei dintre care sunt mai multe Maria dar mai multe doamne cu numele de Eufronisa Irina etc.

97 Lib. I, Ep. 26, către Simeon Stareţul.

Nichifor şi că ultimul l-a calificat pe Sfântul Teodor şi susţinătorii săi ca fiind vinovaţi de schismă. El a insistat asupra ortodoxiei sale şi a recunoaşterii sale a patriarhului Nichifor pe care îl pomenea la slujbele zilnice. El s-a reţinut timp de doi ani având în vedere că un stareţ nu poate să protesteze împotriva unui episcop. El sugerează că unicul compromis este să fie lăsat în pace. El îl imploră pe patriarh să evite schisma.

Dar împăratul şi patriarhul s-au decis să folosească forţa. Studionul a fost ocupat de o companie de soldaţi şi care i-au luat din nou pe Platon, Teodor şi episcopul Iosif în custodia lor. Ei au stat neclintiţi în faţa acestui fapt dar la fel de tenace au fost şi călugării de la Studion care acum erau lipsiţi de prezenţa stimulantă a părinţilor lor. Împăratul i-a trimis la palatul din Eleutherium şi le-a cerut să se împace cu patriarhul. Cei care se conformau vor merge la dreapta şi cei care nu la stânga.[98] Când toţi au trecut de-a stânga, ei bine împăratul a dat ordin ca ei să fie împrăştiaţi prin diferite mănăstiri, toată comunitatea fiind ruptă. Înainte sau după acest eveniment a fost convocat un sinod al clericilor, la care, în ciuda rezoluţiilor studiţilor, au adoptat rezoluţiile[99] dorite de împărat.

În aceste circumstanţe, Sfântul Teodor s-a găsit din nou prizonier şi exilat şi din nou separat de bravul său unchi asupra căruia – datorită vârstei şi neputinţei – lovitura a venit şi cu mai mare forţă. După Sfântul Teodor ei bine Platon a fost tratat cu o brutalitate neruşinată şi ţinut în închisoare. Sfântul Teodor a fost mutat din loc în loc şi probabil închis cel mai mult în insula Prinţului. Ce s-a întâmplat cu clădirile mănăstirii nu ştim. Probabil că o vreme au fost lăsate goale. Dar închisoarea nu a fost în toate cazurile la fel de severă încât să nu mai permită nici comunicare cu lumea din exterior. Aşa că Sfântul Teodor a fost capabil să scrie unora din turma sa şi la fel de bine la mai mulţi oameni influenţi aflaţi la distanţă şi se pare că "fii" şi "fraţii" i-au primit scrisorile. Dintre ele s-a remarcat una din care trebuie să citãm şi care s-a adresat fraţilor din Saccudio şi în care el arată că această mănăstire, care este mamă a Studionului revitalizat, a fost reocupată şi era în alianţă strânsă cu comunitatea al cărui lider a migrat.

Sfântul Teodor a avut două obiective în vedere: să îi ţină pe ai săi la un loc, prin a le explica poziţia sa; şi dincolo de acest lucru, dacă era posibil să aducă o presiune care să ducă la o schimbare a poliţelor din Bizanţ.

Am văzut deja cu ce argumente şi-a menţinut cauza lui şi cât de dornic a fost să se întâlnească cu acuzaţia că el vrea să cauzeze o schismă în Biserică. El a susţinut din nou şi din nou că nu el ci oponenţii lui sunt schismatici şi eretici şi a inventat un nume urât pentru această nouă erezie: moechianic sau adulteră. Mai apoi el s-a confruntat cu o altă acuză: cea de indiferenţă faţă de problemele de credinţă fiindcă se ştie că erezia înseamnă un crez creştin şi nu principii perverse de acţiune. Exista o sectă ne-catolică – ei sunt menţionaţi în marea lucrare despre erezii a Sfântului Ioan Damaschinul – numită gnosimahi sau oponenţii cercetărilor subtilităţilor religioase şi care susţineau că creştinismul nu înseamnă cunoaştere ci acţiune. Într-un pasaj interesant şi lucid,[100] Sfântul Teodor se referă la aceşti eretici şi a celor care accentuează mult gnoza şi se pare că el a dat dovadă ca fiind unul care poate foarte uşor să recunoască erezia în oponenţii lui. Nimeni şi nimic fie eruditi sau needucaţi nu pot să învingă vocea adevărului şi a legii deja stabilite.

Dar prin faptul că Sfântul Teodor a căutat să câştige susţinere de la distanţă el a lovit mai departe. Este de amintit aici să remarcăm relaţiile lui cu Roma şi corespondenţa cu papa Leon pe care spera că îl convinge să îi fie aliat.

În timpul domniei lui Nichifor ei bine relaţiile dintre Roma şi Constantinopol au fost neprietenoase şi chiar ostile. După Teofan, patriarhul Nichifor nu a avut voit să aibă nici un fel de comunicare cu papa până după moartea împăratului.[101]

Cauza şi efectul se pare că au lucrat aici mutual. Relaţiile tensionate dintre Imperiul răsăritului şi papalitatea aveau nevoie de o alianţă strânsă cu Leon şi Carol, dimpreună cu atitudinea ostilă a celor doi suverani a unui faţă de celălalt, în special în Veneţia şi acest lucru l-a făcut pe Sfântul Teodor că va câştiga simpatia papei de la Roma. În acelaşi timp, suspiciunea că papa ar fi putut să fie în corespondenţă cu călugării recalcitranţi ar fi putut să îl facă pe împărat să fie cât se poate de dornic să nu aibă nimic de a face cu Biserica Romei.

Am sugerat deja că noţiunile Sfântului Teodor de politică ecclesială au fost afectate de legăturile cu deputaţii Romei. În mod evident, în scrisorile sale către Leon, el nu arată nici o urmă de recunoaştere a „patriarhatului ecumenic" din Constantinopol din faptul că acest fapt l-a făcut pe Sfântul Grigorie cel Mare să citească o lectură

[98] Vita B, 27.

[99] Nu avem cuvintele lor exacte, din moment ce mărturia Sfântului Teodor deşi corectă în scopul generic este destul de retorică în sil.

[100] Lib. i. Ep. 48.

[101] Teofan 770, B. În volumul 1000 al Patrologiei lui Migne, avem o lungă epistolă de la Patriarhul Nichifor către papa Leon în care el se scuză pentru întârziere şi îşi afirmă propria ortodoxie şi se scuză papei. Probabil că epistola nu a fost scrisă mai înainte de anul 811.

despre smerenie către mitropolitul aspirant al Bizanţului.[102] După cum vom vedea mai apoi, Sfântul Teodor credea în sistemul patriarhal după care era nevoie de acordul celor cinci mari episcopi (Roma, Constantinopol, Antiohia, Alexandria şi Ierusalim) pentru a emite decrete valide care să fie recunoscute ca fiind ecumenice. Totuşi el arată în această joncţiune şi că în cele din urmă autoritatea Romei trebuie – în opinia lui, să domine asupra restului. Aceasta fiindcă papa este succesorul Sfântului Petru care a primit de la Hristos darul cheilor şi îndemnul "paşte oile Mele."

Sfântul Teodor nu l-a abordat pe papă fără să caute de a câştiga şi alţi susţinători la Roma. Într-o scrisoare către un anume stareţ Vasile, rezident al Romei, el îşi susţine cu putere cauza lui.[103] Totuşi se pare că intermediarul principat a fost un studit pe nume Epifanie. Prima scrisoarea Sfântului Teodor către Leon a fost pierdută. A doua[104] îi este adresată de el în cei mai bizantini termeni ai adulaţiei. În acelaşi timp Sfântul Teodor nu ezită să îl îndemne pe papă să îşi îndeplinească marea lui vocaţie, urmând în paşii lui Hristos care şi-a salvat ucenicii de la furtună şi care a acceptat să comunice cu regele Abgar;[105] şi la fel de bine în zilele lui Leon care a înăbuşit erezia lui Eutihie. Autorităţile conducătoare din est şi-au dat în mod arogant dreptul de a convoca un sinod, drept pe care dincolo de sancţiunea Romei nu îl posedau cu adevărat chiar dacă scopul lor a fost unul ortodox. Fie ca papa să convoace un sinod cu o aurtoritate legitimă care să anuleze actele lor viclene sau fie ca el să trimită o scrisoarea cu autoritate. Sfântul Teodor spune că scrie în numele său propriu fiindcă unchiul lui Platon şi fratele lui episcopul Iosif deşi simpatizează cu sentimentele lui sunt în custodie separată şi nu pot să subscrie la scrisoare.

Ne putem da seama că Leon nu a acţionat după cum se aştepta Sfântul Teodor. Dincolo de faptul că el a dorit ca imediat să se stabilească relaţii de pace dintre cele două Curţi, este evident că el şi-a dat seama că nu este încă bună ocazia pentru a intervenii. De fapt, oricine ar fi fost în aceste circumstanţe şi-ar fi putut da seama că exista ceva grotesc în noţiunea că papa ar fi trebuit să fie un cenzor universal în probleme matrimoniale, având în vedere că voinicul său campion, evalvios şi ortodox – şi chiar eroic – împăratul Carol cel Mare a divorţat cel puţin de o soţie şi avea cinci concubine recunoscute pe lângă alte trei consoarte succesive şi obişnuite. Totuşi Leon i-a trimis o scrisoare Sfântului Teodor care i-a dat o oarecare mulţumire şi care cerea un răspuns şi în care numele lui Platon era asociat cu al său.[106] Dar în timp ce el s-a declarat cât se poate de mulţumit cu consolările papei şi de asigurarea rugăciunilor lui, el insistă din nou să se ţină un sinod canonic. El mai merge puţin să susţină faptele acestui caz şi insistă foarte puternic pe răul de a admite "respectul persoanelor" în probleme de moralitate. El trebuie să se apare singur în faţa acuzei de erezie care după cum ne relatează Epifanie a fost legată şi a fost adusă împotriva lui la Roma şi anatemizează liderii eretici ale căror opinii se presupunea că le favorizează.

Că aceste scrisori trebuiau să fie îngăduite să meargă la Roma (deşi în cazul celei de a doua nu suntem siguri) arată că Sfântul Teodor era încrezător în insule care nu erau în nici un caz izolate de restul lumii. În acelaşi timp a reuşit să scrie scrisori de îndemn şi confirmare faţă de prietenii şi adepţii lui. Din scrierile lui Evloghie al Alexandriei a compilat un tratat asupra spinoasei probleme a dispensaţiilor. El a inventat un sistem de cifru[107] prin care el ar fi putut să comunice mai liber cu corespondenţii lui. A elaborat principiile prin care cineva poate să fie în comuniune cu persoanele infectate de erezie;[108] a examinat urmând Sfântului Vasile natura ereziei, schismei şi segragaţiei;[109] şi a explicat din nou şi din nou natura lipsei sale de acord cu autorităţile. Se pare că munca lui nu a fost în întregime în van. Este clar că patriarhul nu a găsit în timpul vieţii împăratului timpul de a îi retrasa paşii dar a început să devină imediat dornic de pace aceasta imediat ce un aranjament putea face acest lucru. Şi în general în popor cauza călugărilor se pare că a avut câştig de cauză.

Sfârşitul întregii probleme a venit datorită expediţiei nereuşite a împăratului împotriva bulgarilor şi a groaznicului lor rege Crumn, care era să îl omoare pe Nichifor în bătălie (iulie 811) şi l-a rănit pe fiul său Staurachie. Chiar dacă Staurachie ar fi supravieţuit cel mai probabil nu i-ar fi urmat tatălui său la tron fiindcă Nichifor nu era

---

[102] Pentru primele relaţii dintre scaunele Romei şi a Constantinopolului, văzute din punct de vedere Romano Catolic, a se vedea introducerea de la *Fotie* a lui Hergenrother.

[103] Lib. 1. Ep. 35.

[104] Lib. I, Ep. 33.

[105] Povestea lui Abgar vine natural în discuţie ca un *a propos despre icoane* şi arată că Sfântul Teodor a fost deja familiarizat cu literatura apărătorilor icoanelor.

[106] Ep. 34.

[107] Ep. 39, 40.

[108] Ep. 41.

[109] Ep. 40.

popular şi ministrul Teoctist (căruia Sfântul Teodor i-a scris un apel şi care probabil că era prieten cu cauza monahală) avea un candidat rival. Acesta era Mihail, gardianul palatului, care s-a căsătorit cu o fiică a lui Nichifor şi care era respectat pentru evlavia şi ortodoxia sa. Rezultatul a fost că Staurachie a fost forţat să se retragă într-o mănăstire unde avea să moară în curând. Teofana soţia lui cu care s-a căsătorit ilegal s-a retras şi ea din lume. Mihail I a fost încoronat de Nichifor şi a promis să apere credinţa şi a restaureze pacea în Biserică şi a permis călugărilor exilaţi să se reîntoarcă.

Nu ştim dacă este adevărată povestea care spune că Sfântul Teodor a prezis distrugerea lui Nichifor dacă el se va duce şi se va lupta cu Crumn dar nu este nici o îndoială că el şi facţiunea lui au privit moartea lui Nichifor şi a lui Staurachie ca o intervenţie a dreptăţii divine de partea unei cauze nobile. La fel de bine trebuie să se dea credit pentru faptul că au îmbrăţişat imediat propunerile patriarhului şi a noului împărat şi când un singur caz a fost decis satisfăcător, schisma s-a terminat. Iosif preotul a fost caterisit din nou. Bătrânul Platon şi susţinătorii lui s-au împăcat cu Nichifor şi Biserica şi ei s-au reîntors la mănăstirea lor părăsită.

Dar a murit doar Platon. Avea aproape 79 de ani şi bolile se pare că i-au afectat tăria. Totuşi el a regretat amar că acest lucru l-a făcut să îşi abandoneze lupta ascetică şi că trebuia să accepte mângâierile aduse de fii său duhovniceşti. După moartea lui survenită în martie 812 Sfântul Teodor a compus pentru fraţii studiţi o mărturie frumoasă despre viaţa lui din care vom cita în cele ce urmează de mai multe ori. Teoctista sora lui Platon probabil că a murit înainte ca ultimul necaz să vină. Pomenirea celor doi şi prietenia constantă a fratelui Iosif a rămas ca o tărie pentru Sfântul Teodor în zilele problematice şi încordate care aveau să vină. El avea să îndure multe dar a fost scutit de una dintre cele mai mari dureri de care sunt lovite sufletele evlavioase şi iubitoare: conflictul dintre pretenţiile afecţiei familiei şi cele ale datoriei publice şi religioase.

CAPITOLUL 8

Domnia şi destituirea lui Mihail. Reînnoirea persecuţiei iconoclaste de către Leon V

Ascensiunea lui Mihail Rangabe se pare că a fost văzută de monahi şi de prietenii lui cu speranţă pentru un viitor luminos. Este adevărat că au fost duşmani care ameninţau din exterior şi murmuri subterani acasă. Haroun al Raşid a murit cu un an sau cu doi înainte şi disputele între fii săi i-au făcut pe saracini să nu mai fie o aşa de mare ameninţare pentru imperiu. Dar bulgarii erau mai puternici ca niciodată. Crumn bea dintr-o cupă făcută din craniul împăratului Nichifor şi poporul lui era moralizat de victoria lor şi gata să mai întreprindă şi alte raiduri devastatoare. În Constantinopol erau unii care priveau înapoi cu nostalgie la marii isaurieni şi cărora nu le păsa de Mihail şi de casa lui. Dar pentru Sfântul Teodor şi prietenii săi norocul extern nu însemna mult în comparaţie cu rectitudinea lăuntrică sau mai bine spus cele mai adverse experienţe dacă mintea şi inima erau serioase păreau cel mai rău o disciplină deplină şi severă. Ei credeau că noul guvern este sănătos. Nou împărat a promis solemn patriarhului să păstreze credinţa şi a evitat vărsarea de sânge creştin şi să încheie persecuţia monahilor şi a clericilor. Mai mult, Mihail s-a arătat gata să asculte sfatul patriarhului şi a liderilor monahali. În toate el părea să fie contra politicii predecesorului său. Unde Nichifor era dur el era permisibil. În timp ce Nichifor a permis ca legile împotriva ereticilor să fie practic nule, dar a persecutat pe ortodocşii care s-au opus autorităţii sale, ei bine Mihail era gata să combată erezia şi să lucreze în strânsă alianţă cu Biserica. În timp ce Nichifor nu i-a permis patriarhului să comunice cu Roma, venirea lui Mihail a fost semnul unei redeschideri a corespondenţei dintre patriarhat şi papalitate. Sfântul Teodor care a fost necrezut, ameninţat şi în cele din urmă închis de Nichifor, se pare că acum a devenit consilier al noului împărat.

Mihail trebuie să fie privit ca un *pfaffen-kaiser*. Acest lucru nu era unul de mare demnitate şi el nu a arătat mari abilităţi în acest sens. Nu era un om puternic. A avut o soţie ambiţioasă şi o familie cu care el a fost ambiţios. Obligaţiile lui cereau mai mult caracter decât putea el oferii. Pe lângă acest lucru a fost şi mai greu de gestionat că clericii de mai multe ori nu erau în acord unii cu alţii. Facţiunea care îi urma patriahului erau mai deschisă şi mai puţin aversă faţă de un compromis decât cea a studiţilor. Totuşi el se baza mai mult pe studiţi. Se poate să vedem mâna Sfântului Teodor în două mari acţiuni ale domniei sale: stabilirea unei *entente cordiale* cu imperiul franc şi refuzul de a abandona refugiaţii creştini bulgarilor. A doua dintre aceste măsuri se datorează fără nici o îndoială Sfântului Teodor şi este cât se poate de natural că el a fost consultat mai întâi, rezultatul fiind în deplin acord cu principiile lui.

Am văzut deja[110] că la finalul domniei lui Nichifor, negocierile dintre Curţile estice şi vestice erau abandonate cu privire la stabilirea frontierei dintre Veneţia şi Dalmaţia şi pentru stabilirea unui *modus vivendi* între împăraţi. Ambasada lui Nichifor a fost acreditată fiului Pepin al lui Carol pe care tatăl său l-a numit să conducă Italia cu titlul de *rege*. Dar Pepin a murit în 810 şi ambasadorul Arsafie a venit la Aix şi s-a întâlnit cu Carol. Rezultatul a apărut într-o scrisoare interesantă pe care am citat-o deja cu privire la unirea celor două imperii (după cum cu siguranţă înţelegem cuvintele) în iubire faţă de Hristos. Cu Arsafie la întoarcere mai era un episcop şi doi nobili însărcinaţi să restaureze pe "împăratul constanopolitan" după cum încă îl numeşte cronicarul cu toate pretenţiile asupra Veneţiei şi a oraşelor de pe coasta maritimă a Dalmaţiei. Cel mai probabil acest lucru nu însemna că Veneţia era liberă de orice plată în bani către conducătorii Italiei ci că o astfel de plată nu implica a fi cu capul plecat.[111]

Din nefericire nu avem detalii despre primirea ambasadorilor lui Carol la Constantinopol sau despre persoanele cu care s-au consultat ei. Totuşi întâlnirea a fost un succes. La fel ca Arsafie, ei au trebuit să discute cu un alt suveran faţă de ceea ce au negociat mai înainte din moment ce Mihail era acum pe tron şi fiul său Teofilact încoronat sau mai bine spus avea să fie încoronat imediat ca şi coleg al său şi care era inclus în aranjamente.[112] Rezultatul a venit imediat către ambasadori: din nou Arsafie, Mihail şi Teognostos au fost trimişi la Aix la Carol pentru a îi duce titlul mult râvnit căruia lui i se părea de mare importanţă la fel ca în orice oraş adriatic. I-au fost prezentate condiţiile tratatului lui Carol dimpreună cu clericii şi nobilii lui şi el le-a acceptat solemn la Aix. După încheierea tratatului, grecii l-au salutat pe Carol ca *Βασιλευς* sau *Imperator*. Întâlnirea s-a încheiat cu intonarea unui imn de laudă[113] care se pare că a găsit o continuare în scrisoarea lui Carol către Mihail:[114] "în numele Tatăl etc, Carol, împărat şi august, rege al francilor şi lombarzilor către iubitul şi cinstitul frate Mihail, măreţul împărat şi augustus... îl binecuvântăm pe Domnul Iisus Hristos care ne-a învrednicit aşa de mult să prosperăm în toate zilele pentru ca sa stabilit pacea atât de mult dorită şi voită dintre imperiul de vest şi cel de est şi să unim în vremurile noastre membrii Bisericii Universale Sfinte care se întinde peste toată lumea sub conducerea şi protecţia Sa."

Este un lucru demn de luat în considerare că ambasadorii au mers direct la Roma unde au primit aprobarea solemnă scrisă de papa Leon la tratatul care a fost făcut.

Carol cel Mare a primit titlu de *frate* şi a recunoscut dualitatea Imperiului şi unitatea Bisericii. Unele dintre cuvintele folosite în scrisorile lui cer o atenţie sporită. În acele zile desemnarea fraternităţii dintre monarhi nu era o simplă formă de politeţe diplomatică. Profesia de a fi uniţi în iubirea lui Hristos nu era o curtoazie pioasă. A fost arătat de un istoric francez eminent[115] că tonul conţinutului documentului şi expresiile folosite corespunde foarte mult cu cele ale tratatelor prin care teritoriile lui Carol au fost mai apoi împărţite între succesorii lui. Frăţietatea acolo era fizică dar ideea a fost aceiaşi. Unitatea era cea a Bisericii Catolice. Cele două imperii nu au fost Imperiul Roman divizat pentru scopuri administrative ca sub Diocleţian sau sub fii lui Constantin. Separaţia administrativă era recunoscută ca fiind deplină dar unirea spirituală trebuia să ţină tot creştinismul la un loc şi capul spiritual a fost recunoscut în papa de la Roma.

Dacă patriarhul Nichifor ar fi fost un om puternic probabil că el ar fi protestat. Dar Nichifor a fost o combinaţie ciudată de sfânt şi curtean şi în nici un fel nu era un om de stat sau un diplomat. După cum am putut vedea Sfântul Teodor a adoptat total doctrina Cheilor. Pentru el tot procedeul a însemnat recunoaşterea marilor scaune de autoritate în Biserică şi în Lume. El poartă puţină vină dimpreună cu partizanii lui fiindcă nu a putut discerne separaţia bisericilor care avea să se rupă gradual în caracter şi obiceiuri şi că închiderea unei controverse ecclesiale a deschis calea pentru multe altele. În acest moment, cel puţin, estul şi vestul au fost ambele ortodoxe şi ambele se închinau autorităţii Romei. Evident că în nici un fel Carol nu avea cum să prevadă că în câţiva ani ρηξ rex avea să fie din nou cel mai bun cuvânt pe care Împăraţii estici aveau să îl adreseze succesorilor săi. Doi ani mai târziu când era pe patul de moarte el chiar credea că lăsa în urmă un creştinism unit salvat de războaiele lui şi legat de unitatea păcii.

---

[110] Mai sus p. 108.

[111] Aceasta este interpretarea lui Otto Harnack. Evidenţe că ar fi existat o astfel de plată sunt puţine şi problema nu este decisă unanim.

[112] Din cuvintele lui Teofan περι ειρηνης και σιναλλαγηε εις Θεοφυλακτον τον υιον αυτου ale traducătorului latin şi a unor istorici care i-au urmat, a apărut povestea imaginară a unei propuneri de căsătorie cu prinţesa francă.

[113] Dr. Hodgkin crede că oferirea titlului a vut loc în cursul rugăciunilor de mulţumire. Alţii iau *laudele* în sens ne-ecclesial. Este sigur de la călugărul de Sf. Gall că aceşti ambasadori sau urmaşii lor au fost versaţi în muzica bisericească greacă şi au fost foarte apreciaţi de Carol.

[114] Ep. Car. 40 (Jaffe).

[115] Gaquet, *L'Empire byzantine et la Monarchie franque* v. 2.

Între timp Mihail trebuia să le stea în calea bulgarilor. În expediţia lui a fost mai întâi însoţit de soţia lui Procopia. Prezenţa ei se pare că i-a deranjat pe soldaţi. Probabil că ei au intuit că împăratul nu vrea ceva serios. Nemulţumirea a fost înăbuşită dar bulgarii au luat avantaj de confuzia temporară pentru a avansa şi a se face stăpâni au unor poziţii puternice din Tracia.

Se poate ca pentru a câştiga timp sau drept consecinţă a reversurilor temporare, regele bulgar Crumn a trimis în acest moment un sol la Curtea Bizantină pentru a face pace. Aceste condiţii cu privire la limitele frontierelor şi intercursului comercial au fost la fel ca cele aranjate între regele Cormisos şi Teodosie III, ultimul împărat dinaintea lui Leon Isaurul. Împăratul nu era un mare războinic, moralul poporului era scăzut şi patriarhul voia foarte mult pacea. A apărut şi opţiunea că în chestiune cum că refugiaţii, captivii şi dezertorii de ambele părţi să fie abandonaţi. Ei bine în acest moment a intervenit Sfântul Teodor care a fost adus să ia parte de conciliul imperial şi care avea opinii care nu coincideau cu cele ale patriarhului. Refuzaţii la care bizantinii trebuiau să renunţe erau creştini şi dacă ei erau abandonaţi aveau să sufere din cauza lui Crumn dacă erau lăsaţi pe mâna lui. Captivii luaţi de bulgari probabil că erau folosiţi pentru a cere recompensă[116] sau vânduţi ca sclavi şi aşa că cu mare greutate mai puteau fi recuperaţi. Se pare că nu a fost luat în considerare avantajul că dezertorii creştini luaţi captivi de bulgari îi puteau învăţa cum să manevreze maşinile de război greceşti. Sfântul Teodor şi-a susţinut poziţia lui citând un text din Biblie pe care l-a citit şi cu alte ocazii: "pe cel care vine la Mine nu îl voi izgonii." El l-a pus în practică în modul în care şi-a condus mănăstirea unde nu a refuzat pe nimeni dintre cei care au voit să se călugărească. Evident că aici a folosit-o pentru a denunţa orice propunere care implica trădarea celor care aveau nevoie de protecţie imperială. Sfaturile sale care au fost asumate de magistrul Teoctist au dominat în pofida patriarhului şi a susţinătorilor lui care susţineau că de multe ori există victime colaterale pentru binele mai mare. Din nefericire decizia îndrăzneaţă nu a fost urmată de fapte pe măsură şi oponenţii Sfântului Teodor l-au acuzat de imprudenţă fiindcă a respins pacea mult dorită. Nu trebuie să ne mai mire că dacă ar fi fost semnat un tratat umilitor, ajutorul ar fi devenit permanent.

Putem remarca faptul că cu o altă ocazie, împăratul şi patriarhul au fost animaţi de acelaşi ideal de a urma sfatul Sfântului Teodor. În acest moment la istoriei, raidurile saracinilor devastau mai multe mănăstiri din Ţara Sfântă. Mulţi fugeau în Cipru de unde mai mulţi monahi se adăposteau la Constantinopol. Erau primiţi cu bineţe şi ospitalitate şi deşi nu prea erau susţinuţi financiar, totuşi erau subiectul bunelor intenţii ale lui Mihail şi sfetnicilor lui.

Între timp bulgarii avansau. Mesembria a căzut în mâinile lor în noiembrie 812 şi cu ea o mare parte din maşinăriile de război capabile de a produce "focul grec." În primăvara următoare armata bizantină a luat iniţiativa şi pentru o bună bucată de timp se pare că a avut succes şi din câte se pare datorită unei pandemii care a afectat armata lui Crumn. Se pare că în campania care a urmat a existat multă determinare a împăratului şi a unanimităţii generalilor săi deşi nu se susţin acuzaţiile aduse mai apoi împotriva lui Leon Armeanul de prostie. Împăratul şi împărăteasa au vizitat pentru prima dată mormântul lui Tarasie care acum era considerat sfânt şi l-au ornat cu plăci de argint. Se pare că duhul oscilator al patriarhului mort conducea asupra planului – sau a nici unui plan – al campaniei. Unii, ghidaţi de un instinct mai bun s-au adunat la mormântul lui Constantin Caballinus şi au invocat ajutorul lui ca a unuia care dacă ar fi trăit nu ar fi lăsat imperiul să cadă aşa de mult. Ei l-au văzut ca fiind pe cal gata să îi oprească pe bulgari. Partidul ortodox ar fi putut să îi numească paulicieni sau athingiani sau alte nume fiindcă chemau pe unul care locuia în tartar cu demonii. Faptul în sine a rămas. Ereticii s-au dovedit a fi buni războinici. Bătălia – dacă poate să fie denumită aşa – a avut loc la Adrianopol unde mai înainte cu un secol jumătate, împăratul Valens şi-a pierdut viaţa şi armata în luptă cu goţii. Armata imperială s-a retras aşa de repede că Crumn a suspectat o farsă. Împăratul s-a întors la Constantinopol şi a fost gata să abdice dar s-a opus soţia lui. Este ciudat că unul dintre rivalii săi era un general ratat pe nume Leon guvernator al Themei Anatoliene. Armata îl cunoştea ca un om capabil militar care ar fi putut să facă ceva dacă ar fi fost independent şi nu dependent de o figură aşa de slabă ca Mihail. Pariarhul Nichifor nu voia să îl susţină decât dacă asigura securitatea lui Mihail şi a familiei sale. Acest lucru el era dispus să îl facă. El a intrat în oraşul Porţilor de Aur lângă Studion.[117] Mihail şi familia lui s-au refugiat într-o biserică. Li s-a spus că li se va cruţa viaţa dacă se vor călugării. Mihail avea să mai trăiască mulţi ani şi unul dintre fii lui a ajuns patriarh al Constantinopolului şi autor al unor scrieri biografice care sunt de folos pentru evenimentele contemporane deşi au un merit îndoielnic.

[116] Acesta este punctul de vedere a lui Finlay care deşi nu este prea favorabil Sfântului Tedoor totuşi este de acord cu concepţia lui în acest moment.

[117] Unde să pare că s-a format procesiunea.

Leon a fost încoronat de Nichifor şi se pare că la început a arătat un anume grad de ortodoxie care a fost mulţumitor pentru clerici şi a adus o energie care a ridicat moralul soldaţilor. Totuşi se pare că el a refuzat să dea o mărturisire scrisă a credinţei sale.[118] Cel mai rău lucru din primele sale zile de domnie a fost planul laş de a îl asasina pe Crumn la o întrevedere. Acest eşec a făcut ca suburbiile Constantinopolului să sufere mult din cauza ravagiilor oastei barbare. Totuşi anul următor, în mare parte datorită morţii lui Crumn şi în parte datoriră pregătirilor viguroase ale lui Leon, barbarii au fost înfrăţi rău de tot nu departe de Mesembria. Era acum rândul bulgarilor să sufere din cauza unui raid al romanilor. A fost semnat un armistiţiu care asigura pacea în următorii 30 de ani şi care a fost semnat de Leon şi Mortogon succesorul lui Crumn şi se pare că pentru o vreme bulgarii nu au mai creat probleme imperiului.

De asemenea în alte direcţii se pare că schimbul de suverani a funcţionat. Din mărturiile duşmanilor lui se pare că Leon era un administrator energic şi un iubitor al dreptăţii. Totuşi strămoşii lui barbari – se spune că era jumătate asirian şi jumătate armean – l-au făcut neplăcut în mai multe ceruri ale înaltei societăţi. Forţa superstiţiei – zvonurile ghicitorilor şi a visurile vizionarilor – ar fi putut să fie întoarse de duşmani împotriva lui. Este posibil că el a voit să se facă pe sine puternic pentru a câştiga respectul armatei. Amintirea mulţimii care invoca fantoma lui Constantin Caballinus ar putea sugera o reîntoarcere a poliţelor ecclesiale din ultima domnie. Mai mulţi dintre cei care detestau slaba administraţie a lui Mihail sau suspiciunea unei împotmoliri a intereselor seculare şi a politicii, sugerează motive pentru o întoarcere la politica lui Leon Isaurul şi o nouă campanie împotriva icoanelor.

Totuşi se pare că din ceea ce era caracterul lui Leon, deşi urât de cei care au suferit din cauza lui pentru credinţa lor, totuşi a existat mai puţină violenţă fizică şi o dorinţă mai mare pentru a face uz de raţiune şi a se ajunge la un compromis decât cum se dorea sub Leon III sau în mod sigur sub Constantin V. Evident că Leon era autoritarian şi îndemânatic dar se pare că el prefera rezolvarea problemelor cu forţa. Ioan Gramaticul era unul dintre cei mai mari susţinitori ai lui, un om educat şi foarte inteligent. Exista cruzime – deşi suferinţele martirilor nu pot fi privite prea bine – dar nu exista o obscenă bătaie de joc. Leon a fost probabil văzut ca un leu care rage – ispita numelui este mare – dar comparat cu alţi împăraţi se pare că el a fost extrem de violent mai ales atunci când se confrunta cu rezistenţă în faţa autorităţii sale. Mai mult, se pare că era profund religios, plâcându-i să asculte muzică bisericească de care biserica bizantină nu ducea lipsă şi era gata să accepte rolul unui nou Iezechia. Dincolo de toate acestea fiindcă se pare că el era un om mai bun decât isaurienii, persecuţia condusă de el a fost şi mai dezastroasă faţă de Biserică.

Se pare că prima dată Leon a încercat să îl câştige pe patriarh de partea sa. În mod surprinzător Nichifor care mai înainte fusese destul de conformist s-a arătat că nu este de acord şi pentru acest lucru a fost lipsit de libertate şi închis. Probabil că conştiinţa lui era mult mai senzitivă cu privire la probleme de cult decât cu cele legate de disciplină sau mai bine spus caracterul aspru şi fără compromis al Sfântului Teodor a ajuns să îl influenţeze. În orice caz el şi-a folosit toată influenţa împotriva inovaţiilor şi a ţinut mai multe slujbe între creştini. Împăratul a preluat problema şi a dat un edict similar în ton cu cel al lui Leon III. Între timp el a pus pe cei mai buni ai săi să caute toate afirmaţiile biblice şi patristice care să îi susţină cauza.

Dintre aceşti aderenţi ai lui Leon, trei în ordine succesivă au devenit patriarhi ai Constantinopolului. Primul, Teodotus Cassiteras, a fost un laic care din cursul evenimentelor poate fi suspectat de planuri de a prelua tronul lui Nichifor. Se pare că el a profitat de fricile superstiţioase ale împăratului. Este un fapt ciudat că a existat în sau lângă Constantinopol o facţiune de călugări gata să denunţe cultul icoanelor şi adepţii lui şi care promiteau o viaţă lungă şi prosperă suveranului care va abolii acest cult. Ameninţările unei femei "posedate" şi a unui preot pe nume Sabatie şi maşinaţiile lui Teodot de ai aduce acasă la împărat sunt analizate în detalii de anumiţi cronicari şi nu este nevoie să le abordăm aici.[119]

Se spune că Antonie episcop de Sylaeum era un om al legii care a fugit din lume drept consecinţă a unei acuzaţii ce i s-a adus şi care a ajuns mai întâi călugăr, mai apoi preot şi mai apoi episcop. El era privit cu dispreţ ca fiind *mythologos* (făcător de basme?) dar se pare că era un om dintr-un cuvânt. Când a descoperit tendinţele sale spre

[118] Aşa spune Ignatie: *Vita Nicephori*. Pasajul este obscur din moment ce îl leagă pe împărat cu ereticii şi demonii. Teofan se pare că a simţit că este mulţumit cu lucrurile la început deşi el a suferit ai apoi persecuţie.

[119] Odată cu ascensiunea lui Leon ne despărţim de ghidajul lui Teofan care cu greu este urmat de continuatporii săi, doi autori necunoscuţi dimpreună cu Simeon Magistul, Gheoghe Monahul (Hamartolous), Genesie şi alţii. Există unele mărturii despre începutul mărturiei despre începutul persecuţiei în "Epistola către Teofil" legată de lucările Sfântului Ioan Damaschinul. Viaţa patriarhului Nichifor scrisă de Ignatie este contemporană dar este vagă şi prolixă. Bineînţeles că cele două vieţi ale lui Teodor sunt de folos şi mai mult decât atât sunt folositoare scrisorile sale pentru începutul persecuţiei. Horgenrother este de mare ajutor cu privire la persoanele care apar în această criză. Versiunile sunt de acord în mare deşi ordinea exacta a evenimentelor nu este întotdeauna sigură.

iconoclasm, patriarhul Nichifor – probabil mai înainte ca împăratul să îşi descrie public politica sa – a ţinut un sinod în care Antonie a fost condamnat ca eretic. Totuşi el a fost de acord să citească o dezicere totală deşi imediat după acest lucru el i-a explicat lui Leon că acest act a fost mai mult formal şi că sentimentele lui au rămas la fel. După ce s-a aflat de această tergiversare i-a adus o a doua condamnare.

De departe cei mai interesanţi dintre sfătuitorii iconoclaşti al lui Leon a fost Ioan Gramaticul,[120] un om despre care am voii să ştim mai multe, din moment ce el arată un caracter şi un talent versatil, plin de originalitate şi încredere ceea ce nu era prea obişnuit printre oamenii de acolo. De fapt este singurul iconoclast căruia Sfântul Teodor i-a scris cu respect.[121] El era privit de contemporanii săi ca un adept al magiei în special al ghicitul viitorului prin intermediul unui bazin de metal de unde i s-a şi tras numele de *Lacanomantis*. Nu este imposibil faptul ca el să şi avut mai multe cunoştinţe de fizică datorită surselor sale arabe şi dacă acest lucru este aşa, nu este improbabil că fără să fie scrupulos în abordarea lui a poporului, că el a încurajat opinia că poseda puteri oculte. Se spune că era foarte versat în literatură şi retorică. A fost stareţ al mănăstirii Sfântului Serghei din Constantinopol şi acum făcea parte din clericii de la Curte. Trebuie ca el să fie fost foarte tânăr în acest moment. În următoarea domnie îl găsim făcut preceptor al tânărului prinţ şi mai apoi trimis ambasador la Bagdad unde l-a impresionat foarte mult pe calif şi curtea lui cu puterile şi stilul său liberal. La întoarcerea sa l-a influenţat pe împărat să imite nu anumit stil maur de arhitectură în unele clădiri ale palatului său. Se spune că el avea o casă la subsol unde îşi ducea la îndeplinire misterioasele sale operaţii. Este foarte posibil ca mai de vreme el să fie avut contacte cu mahomedanii şi a acceptat principiile lor, în aşa fel încât să admită că un monoteism pur nu putea să fie de acord cu reprezentările pictoriale a oricărei Fiinţe recunoscute ca fiind divine. Avem o descriere grafică a unei scene din biserică după începutul măsurilor iconoclaste. Lui Ioan i-a revenit rolul de a citii un paragraf din Isaia împăratului: "cu cine Îl vom asemăna pe Dumnezeu sau cine se poate asemăna cu Dumnezeu?" Apoi întorcându-se spre împărat Ioan a spus: "înţelegi împărate mesajul divin? Fie ca nici un om să nu reprezinte munca începută ci să fie înlăturate orice asemănări care sunt considerate sfinte şi să nu rupem cultul adevărat de cei care nu adoră astfel de lucruri." Evident că acest om nu era o simplă unealtă în mâna unei puteri seculare. Energia şi erudiţia lui dădeau socoteală lui Leon care l-a însărcinat în special de a duce la îndeplinire datoria de a căuta afirmaţii autoritative împotriva cultului icoanelor, lucru de care Ioan s-a ocupat din iulie până în decembrie 814.

Între timp împăratul a avut mai multe întâlniri cu patriarhul care nu au avut nici un rezultat. Mai apoi a convocat o şedinţă a clericilor la palatul lui. Acolo Nichifor avea mulţi adepţi chiar şi între episcopi dintre care Eutimie de Sardis a fost un mare campion deşi Sfântul Teodor se pare că era principalul lider.

Mărturiile despre această întâlnire nu trebuie să fie luate mot a mot, dar deşi nu putem fi siguri ce a spus Nichifor – că el a încercat că diminueze cerinţele împăratului cu un subterfugiu logic sau fie că a ţinut un cuvânt lung despre icoanele făcătoare de minuni – ei bine nu avem nici un dubiu cu privire la poziţia adoptată de Sfântul Teodor. El pur şi simplu a refuzat dreptul puterii seculare de a se amesteca în problemele Bisericii. Acest refuz pare mai de înţeles decât opinia generală că punctele de discuţie nu au fost capabile de un argument logic. După cum vom vedea, Sfântul Teodor nu ezita în nici un fel cu privire la conflictul raţiunii şi credea la fel ca mulţi alţi greci în puterea argumentului; dar una era să scrii tratate logice pentru beneficiul celor care se îndoiau sau chiar să abordezi o problemă teologică pe un teren propice şi cu totul altceva să fi de acord, în prezenţa unui împărat, de a redeschide o problemă care a fost soluţionată de un sinod ţinut în trecut. Se pare că această autonomie ecclesială îndrăzneaţă a fost cea care l-a iritat mai mult decât orice pe împărat, aceasta mai mult decât orice opoziţie pe temeiuri pur teologice. El a dat semne că este foarte iritat şi a declarat că are în gând să nu îl mai lase pe Sfântul Teodor să se întoarcă la mănăstire. Totuşi a fost cât se poate de ezitant de a folosii forţa şi nici dornic de a face aşa de repede un martir. Sfântul Teodor s-a retras la "părinţii şi fraţii lui" ca un erou. I s-a interzis să mai vorbească despre subiecte controversate dar nu a ascultat de acest lucru. Deşi extrem de bolnav din cauza tensiunii nervoase patriarhul trebuia să fie primul aranjat. El fost depus cu forţa, închis şi mai apoi s-a declarat că a fugit din scaunul său. De Paştiele anului 815, Teodotus Cassiteras, încă laic pe atunci, a fost pus pe tronul patriarhal.

Cu o duminică mai înainte, Sfântul Teodor a făcut un pas mult prea sfidător ca să fie trecut vu vederea. De Florii el a convocat o procesiune solemnă în jurul mănăstirii în care icoanele care acum erau interzise au fost scoase la închinare. Totuşi se pare că el a primit o convocare a sinodului numită de patriarh pentru a fi sancţionat ecclesial

[120] Tatăl său, Pancratios a fost după Simeon Magistrul σκιαστης un termen care înseamnă în mai multe variate înţelegeri ca unul care se ocupa cu "broderii" sau "purtător de umbrelă." Avem mai multe referinţe despre el în Teofan Continuator, în "Vieţile" lui Teodor & c.

[121] Lib. ii, Ep. 168, 194, 212; dacă subscripţiile sunt corecte Ep. 194 l-a adus pe Ioan în legătură cu Stareţul Platon.

de decretele iconoclaste. După cum ne putem da seama, el a respins invitaţia şi a refuzat să îl recunoască pe intrus. Credem că în acest moment era singur că se putea aştepta la exil şi astfel şi-a dedicat toată energia de a confirma rezoluţia călugărilor săi şi a aranja problemele administrative în timpul lipsei sale. A ales un comitet din 72 de călugări care să gestioneze mănăstirea în lipsa lui. Mai apoi a fost mutat din ordinele lu Leon şi forţat să se retragă într-un loc numit Metopa, lână lacul Apollonia în Frigia de nord.

Din această perioadă ne-au rămas trei scrisori acide ale Sfântului Teodor. Prima,[122] o enciclică generică adresată călugărilor, a fost scrisă pentru a le cere să protesteze pentru ca să nu semneze că nu vor mai avea întâlniri şi sinaxe pentru încurajare şi îndrumare. În ea el arată puterea necesară unui lider de facţiune de a face pe fiecare membru de grad mai mic să îşi dea seama de marea lui responsabilitate în a menţine o mare cauză: "în acest moment când Hristos este persecutat pentru icoanele Sale, este datoria nu numai a celor care sunt eminenţi în rang şi cunoaştere, de a menţine prin conversaţie şi instruire, adevărata doctrină. Cei care sunt numai elevi trebuie să fie liberi să vorbească şi să mărturisească tot adevărul." A semna documentul însemna că trădezi adevărul şi să negi orice autoritate spirituală şi să renunţi la poziţia apostolică ce spunea că: "se cuvine să ascultăm mai mult de Dumnezeu decât de oameni." Ei citează exemple de rezistenţă clericală faţă de autoritatea imperială şi apelează la binecuvântarea pronunţată de cei care Îl mărturisesc pe Hristos în faţa oamenilor şi spune că cei care privesc înapoi sunt blestemaţi. Cum poate el să acţioneze asupra maximei: "pe cel care vine la Mine îl voi primii" dacă el promite să îi respingă pe cei care vin să îi ceară sfatul? El îi îndeamnă să îşi salveze sufletele şi să îl susţină cu rugăciunile lor.

Scrisoarea către Nichifor[123] se aseamănă la mai multe cateheze prin faptul că pune în faţă mărirea şi bucuria răbdării pentru adevăr în faţa lui Hristos. Pe lângă răsplata veşnică faţă de răbdarea sa, dacă se va uita în jur, patriarhul are mulţumirea că îşi poate vede a turma, deşi separată fizic, totuşi unită în duh de exemplul şi rugăciunile sale. Respectul faţă de persoana şi autoritatea lui Nichifor sunt accentuate de Sfântul Teodor în scrisoarea[124] sa în care a cerut să se semneze toţi cei care au respins pretenţiile sinodului convocat de Teodot. Fără autoritatea unui episcop canonic, ei bine un astfel de sinod nu avea competenţa de a rezolva o problemă de doctrină şi disciplină şi protestatarii sunt sancţionaţi nu numai de Al doilea Sinod Ecumenic de la Niceea ci şi de Marele Scaun care a primit promisiunea că: "pe această piatră voi zidii Biserica Mea."

La fel de bine această scrisoare mai conţine o afirmaţie a principiilor susţinute de cei care au obiectat împotriva lui. Totuşi tot aspectul teologic al problemei este atât de fundamental pentru a înţelege controversa şi partea Sfântului Teodor în ea încă este nevoie de o investigaţie specială pe care o vom face în capitolul ce va urma. Încrederea şi zelul Sfântului Teodor în această criză arată că el a crezut în cauza lui şi că el a fost capabil să confirme credinţa lui şi altora. Problema era că această cauză acum trebuia să fie abordată cu mare atenţie.

CAPITOLUL IX

Munca controversată a Sfântului Teodor împotriva iconoclaştilor

Din ceea ce am văzut până acum din viaţa şi caracterul Sfântului Teodor ne putem aştepta că vom găsii că toate scrierile lui controversate să fie marcate de unitate de scop şi fixitate de principii. Nu vom fi dezamăgiţi în acest sens. Mai mult decât atât: tocmai în aceste scrisori vom găsii mai mult decât oriunde o expresie clară a ideilor dominante care au fost ţelul şi aspiraţia lui în toată cariera sa. Aceasta fiindcă trebuie să ştim că Sfântul Teodor nu a fost din întâmplare un teolog, la fel ca mulţi eruditi pe care o întâmplare nefavorabilă i-a plasat într-o atmosferă necongenitală de controversială religioasă. În orice epocă a istoriei ar fi trăit, el şi-ar fi dedicat energiile pentru examinarea principiilor teologice şi pentru elucidarea doctrinei religioase. Controversa din timpul său a fost una cu care el s-a identificat aşa de mult la fel ca Sfântul Atanasie în lupta sa contra lui Arie. Deşi Sfântul Teodor nu se considera pe sine vrednic de a fi asemănat cu un astfel de mare campion al ortodoxiei, pentru noi de fapt este la fel. Aceasta fiindcă conflictele din timpul Sfântului Teodor sunt mult mai uşor traduse în termenii gândirii moderne şi aduse să acţioneze ca simpatiile şi antipatiile noastre mai mult decât sunt cele ale secolului al IV-lea.

---

[122] Lib, ii, Ep. 2, porunca lui Sirmondi. Cea a lui Baronius este mult mai diferită.
[123]Lib ii, 18.
[124] Lib. ii, 1.

Aceasta fiindcă atunci când ne uităm înapoi la controversele teologice ale trecutului, ajungem să distingem trei tipuri. Sunt cele care nu numai că sunt fără de noimă dar chiar incapabile de a fi afirmate ca să aibă vreun înţeles. Nu putem decât să căutăm originea lor fiind confuzii, ceea ce ne face să nu avem nici o noţiune asupra nepotrivirii definţiilor şi argumentelor asupra problemelor care au fost abordate şi care au fost dezbătute şi pentru continuarea lor într-un fel de prejudiciu pe jumătate uitat, personal sau naţional şi care a devenit ataşat de un cuvânt cheie sau care a conferit semnificaţie unui anumit ritual. Sunt alte curente în care putem să vedem gândurile şi sentimentele zilelor noastre în care sunt reprezentate forme ce nu le putem înţelege şi traduce dar pe care trebuie să le abordăm fiindcă fără pregătirea istorică necesară ne-ar duce la o confuzie totală. Şi din nou sunt curente în care este uşor să ne dăm seama de căldura de sentiment pe care le-au cauzat şi speculaţiile profunde la care au dus. Aşa sunt controversele care au de a face cu cultul şi cu închinarea şi aspiraţia religioasă obişnuită. Între acestea, ultima este controversa cu care vom avea de a face, deşi când o examinăm de aproape putem să ne dăm seama că are multe elemente care au fost ignorate de istoricii grăbiţi şi că multe asocieri au venit pe cale şi care nu se găsesc la început.

La drept vorbind o problemă auxiliară – deşi accidentală totuşi foarte profundă – este controversa cu privire la autoritatea spirituală. Se pare că vocea supremă în probleme de cult şi doctrină nu era cea a Sfântului Teodor ci a guvernului secular. Am văzut deja opoziţia evidentă făcută de guvernul imperial de a menţine dreptul canonic atât în probleme de etică cât şi de ritual. Autoritatea Sinoadelor a fost primită în mare dar rămânea de văzut care sinoade erau considerate autoritative fiindcă acest lucru nu era deloc uşor. Prezenţa celor cinci patriarhi era o condiţie esenţială dar după cum am putut vedea în cazul Sinodului al doilea de la Niceea principiul reprezentării trebuie să fie lărgit în mod considerabil pentru a primii pe reprezentaţii demnitarilor care se aflau sub stăpânire mahomedană. Sfântul Teodor se pare că era gata să taie nodul după moda urmată acum în vest şi să privească la vechea Romă ca un centru spiritual. Dar nu credem că el ar fi acceptat în tăcere deciziile papei care îşi primea instrucţiile lui cu îndemnuri în dojene paterne de la împăratul franc al vestului. Dacă Sfântul Teodor ar fi făcut acest lucru el ar fi fost desconsiderat de clericii şi monahii bizantini. Încă se spera la o Biserică unită şi autocefală alcătuită din toţi creştinii, deziderat pe care circumstanţele creştine îl făceau tot mai imposibil. Autorităţile scrise: Scripturile, Canoanele, scrisorile patristice au fost recunoscute de ambele părţi. Dar aici erau multe lucruri care erau interpretate diferit şi discriminate. În acest moment, trebuie să recunoaştem un lucru bun în ceea ce pare mai puţin inteligent în toată controversa: că nevoia de a examina autoritatea era favorabilă cel puţin criticismului rudimentar. Problema dacă se pot aplica anumite interdicţii puse de autoritatea dumnezeiască ne fac să admitem limitele şi excepţiile care trebuie puse în faţa celor care acceptă Sfânta Scriptură ca o exegeză raţională sau a unei teorii a unei revelaţii progresive. Sensul şi autoritatea canoanelor necesita un studiu al istoriei Bisericii şi a principiilor acţiunii sinodale. Estimarea corectă a punctelor de vedere patristice implica – sau cel puţin ar fi trebuit să implice – nu numai să fi familiar cu multe scrieri dar la fel de bine şi să ai calităţi de a nu discrimina scrierile genuine de cele false. În această direcţie trebuie să ştim că erudiţia bizantină nu a avansat prea mult. Să dăm un exemplu: Tratatul lui Varlaam şi Ioasaf este citat frecvent de Sfântul Vasile. Dar chiar recunoaşterea că era nevoie de o anumită discriminare textuală era cu siguranţă bună pentru cauza erudiţiei.

Totuşi, când ajungem la centrul controversei, în problema dacă este corect sau nu pentru creştini să reprezinte în icoane pe Domnul şi să îşi arate evalvia faţă de o astfel de reprezentare, imediat ajungem să ne dăm seama că ne aflăm pe un câmp aprins. Aceasta fiindcă în mai multe dispute teologice în care s-a făcut un apel la popor, interestul popular pare să fie forţat şi accidental şi vedem aici că bărbaţii şi femeile dispută în jurul sentimentelor lor cele mai profunde şi mai adânci, evidenţa sufletelor lor faţă de o prezenţă şi putere dumnezeiască. Şi pentru gânditorii laici sau clerici, probema implica concepţii rivale cu privire la doctrina centrală a creştinismului şi a celor mai profunde probleme practice a tuturor religiilor. A determinat ca sensul să fie ataşat doctrinei Întrupării şi înţelegerii reale sau simbolice a adevărului spiritual. Nu este nevoie de nici un fel de perspicacitate teologică să îţi dai seama că baza doctrinară a iconoclasmului a fost deplin distructivă oricărei credinţe în umanitatea lui Hristos şi că dacă acest lucru s-ar fi extins dincolo de limitele logice ar rupe podurile prin care omul neputincios a ajuns să obţină comunicare cu Iubirea şi Puterea infinită.

Prin urmare nu trebuie să ne aşteptăm că cei care au participat la dispută de ambele părţi mai în tot ceea ce au făcut au afirmat principiile pe care le dezbatem aici. Dar probabil că în această controversă mai mult decât în orice, cele mai profunde puncte în cauză care au fost aduse în discuţie au fost făcute mai ales de Sfântul Teodor şi el a excelat mai mult decât toţi cei de partea sa în realizarea naturii luptei şi a lucidităţii cu care şi-a susţinut punctele de vedere.

Apoi putem să luăm aceste două mari principii religioase, natura umană a lui Hristos şi nevoia de simbolism religios al cultului ca fiind partea pozitivă a învăţăturii Sfântului Teodor ca opusă practicii iconoclaştilor. Este adevărat

că ambele aceste două principii puse în formă dogmatică ar fi fost negate de oponenţii săi. Ei au acceptat Crezul de la Niceea şi cinsteau elementele euharistice şi chiar şi unele obiecte materiale folosite în cultul ortodox, cum ar fi crucea şi cartea evangheliei. Dacă nu ar fi fost aşa, dezbaterea cu ei ar fi fost fără de folos. Ca regulă ei nu au acceptat nici o doctrină ca punct central al întregului lor sistem de viaţă şi gândire. Nu aşa au stat lucrurile şi cu Sfântul Teodor. În toate fazele vieţii sale el s-a privit pe sine ca unul care ia parte la suferinţele Stăpânului său om care dacă nu ar fi fost capabil să fie reprezentat în formă pictorială, ar fi fost o simplă fantomă şi nu un Mântuitor care a suferit. În toate actele de cult, el a simţit că a oferii cinste semnelor dumnezeiescului, fie că este reprezentarea unei persoane dumnezeieşti sau oricărui al obiect al sugestiei materiale a unei prezenţe dumnezeieşti, ei bine obiectul evlaviei sale ar fi fost acelaşi şi realitatea cultului său era dincolo de orice îndoială. Prin urmare aflăm că nu numai în scrieri controversiale dar şi în îndrumările sale catehetice către călugării săi şi chiar în corespondenţa privată de mai multe ori el aduce în discuţie expresii care au venit din regiuni cu care se ocupa mintea lui; cum ar fi cazul atunci când i-a spus unui prieten care i-a scris pentru a cere instrucţiuni în viaţa creştină: "adevăratul creştin nu este nimic mai mult decât o copie sau o imitaţie a lui Hristos"[125] sau le spune fraţilor principiul profund filosofic că "Arhetipul se descoperă în imagine."[126]

Totuşi nu trebuie să cădem în greşeala obişnuită de a da un aer modern unei controverse din lumea veche fiindcă am putea observa câteva puncte în care ea este legată de disputele mai vechi şi în care cel mai probabil diferă de cele din zilele de azi. Vechea noţiune a impurităţii inerente a cărnii, contaminarea cu care duhul trebuie să sufere fiind supus limitelor materiale a fost luată de la neo-platoniştii păgâni de mai multe secte semi-creştine oreintale şi în câteva ramuri ale doctrinei maniheene a existat o influenţă puternică exercitată asupra celor care au adoptat un ideal ascetic al vieţii. Pe bună dreptate anti-iconoclaştii au văzut ceva similar cu maniheismul în noţiunea icoanei lui Hristos în formă umană care era o insultă a naturii Sale dumnezeieşti. Sfântul Ioan Damaschinul care nu a fost un student al lui Platon a respins acuza prin a declara că materia este un bun creat de Dumnezeu.[127] Sfântul Teodor nu asumă această opinie dar spune că oponenţii săi au implicat erezia maniheistă care susţinea că trupul lui Hristos era o simplă fantasmă.[128] El, la fel cu cei care îl susţineau, au privit punctele în discuţie în legătură cu cele ale Persoanei lui Hristos care a fost cel care a umplut veacurile de mai înainte cu amărăciune. Gândirea modernă nu poate să sufere prea multă indignare împotriva doctrinei monofiziţilor şi monoteliştilor. De fapt din punct de vedere al unui laic obişnuit, ne putem da seama că *a diviza* natura voinţei oricărei fiinţe conceptibile ar fi total distructiv oricărei unităţi a persoanei şi ar muta fiinţa atât de divizată afară din câmpul actualităţii. Este greu să spunem dacă sau nu acesta a fost sentimentul fioroşilor monahilor egipteni care au venit împotriva adversarilor cu cuvintele: "fie ca cei care Îl divid pe Hristos să fie ei înşişi divizaţi" prin care au ajuns să îşi taie oponenţii cu sabia. De partea ortodoxă mai este un alt lucru pe care trebuie să îl luăm în considerare. În acele zile crezul în dumnezeirea lui Hristos a fost atât de dominant că pentru ipoteza că sunt Două Naturi şi Două Voinţe, ei bine acest lucru nu mai lăsa loc deloc pentru calităţile umane. Unii iconoclaşti, în special împăratul Constantin Caballinus a voit să respingă termenul "Maica Domnului" ca unul ce se aplica Feciorei Maria. Putem să trasăm această tendinţă în o altă direcţie. El se întreba care era valoarea unei cutii fără aurul care era odată în ea? Nu era mai bine să se vorbească de Maria ca Mama lui Hristos? Acest lucru a fost respins ca un nestorianism notoriu. Totuşi, nestorianismul nu însemna afrimarea umanităţii lui Hristos ci mai mult reducerea la minim la toate aspectele naturii umane care i-au afectat viaţa pe pământ. Naşterea din Fecioara Maria – o doctrină care mai apoi a părut că supra-accentuiază originea supermundană şi ameninţa să distrugă posibilitatea unei vieţi umane normale, a fost probabil pentru cei care s-au opus lui Nestorie şi în mod sigur celor care s-au opus lui Caballinus, singurul garant al existenţei naturii umane a lui Hristos, care a început prin naşterea din femeie aşa cum trebuia să o facă orice existenţă. Atât de ciudate şi chiar opuse sunt sensurile simbolurilor teologice sau articolelor din diferite perioade.[129]

Din nou, când are de a face cu probleme de cult, Sfântul Tedoor pare să fie pe un teren pe care îl putem urma în siguranţă: nu trebuie să ne aşteptăm să găsim în scrierile lui comparaţiile pe care un psiholog le face dintre gândurile şi sentimentele iscate de privirea unei imagini şi de contemplaţia mentală a realităţii. În scrierile greceşti din acele zile nu exista distincţia dintre psihologie şi metafizică. Este adevărat că în occident s-au ridicat cîţiva gânditori singuratici

[125] Lib. ii, Ep. 122.
[126] Lib ii. Ep. 38 citat din Sfântul Dionisie Areopagitul.
[127] Ioan Damaschinul, *Anti Icon* i, 15.
[128] Lib. ii. Ep. 72, 81.
[129] A se vedea autorul micii cărţi: "Studii în Ioan Scotus."

care şi-au dat seama că sentimentele şi gândurile sugerate de un obiect trebuie să fie ale subiectului şi că sufletul gânditorului trebuie să fie într-o oarecare măsură în lumea gândirii şi a simţirii în care el se mişcă şi locuieşte. Dar în general oamenii care voiau să se întrebe ce şi cum adorau în mod natural vor privii în sus sau în jur mai mult decât în interior. Pentru noi pare o explicaţie inteligiblă ceea ce spunea Sfântul Vasile: "cinstea dată iconei merge la prototip." Aceasta fiindcă am putea să o interpretăm ca un sentiment de reverenţă mai întâi evocată de o reprezentare pictorială şi mai apoi asociată cu acea reprezentare prin expresie şi cultivare conştiincioasă a ceea ce este cât se poate de similar cu sentimentul care ar fi creat dacă ar fi contemplat chiar originalul însuşi: sau în cazul în care condiţia ar fi imposibilă că ceea ce cineva venera în imagine a fost o sugestie a ceea ce a fost o copie şi prin urmare sentimentul de reverenţă a fost similar cu cel ridicat de alte copii ale aceluiaşi obiect. Dar teologii greci din această perioadă nu au fost aşa de buni psihologi cum suntem noi având în vedere că cuvintele traduse prin *adorare* şi *cinstire* au fost unele care au fost asociate cu genuflexiuni şi plecăciuni. Prin urmare ei folosesc moduri metafizice de gândire şi insistă pe o relaţie intimă între copie şi prototip. Aici, din nou, gânditorul modern află cu surprindere că nu este pus prea mult accent pe gradul de adecvare ale calităţilor artistice ale copiei. Ni se pare că iconoclaştii au spus: "sunt aceste figuri sărace şi rigide vrednice să fie privite ca o reprezentare sau ca o reamintire de folos ale unor fiinţe a căror asemănare străluceşte cu frumuseţe şi glorie dumnezeiască?" Pe de altă part ar fi fost uşor să răspundem: "probabil că icoanele sunt cât se poate de nepotrivite. Dar arta a fost şi va fi o slujitoarea a religiei. Şi dacă interzicem în artă tot ceea ce este cinstit de noi cu mare evlavie vom cădea – după cum au căzut mahomedanii – la nivelul unei decoraţii somptuoase a vieţii materiale." Dar aceste argumente nu ar fi fost pe placul unei generaţii care în timp ce poseda arta comorilor trecutului şi a avut un oarecare grad de îndemânare într-o astfel de artă ca fiind structurală şi decorativă, totuşi şi-a pierdut secretul de a copia natura şi cu ea toată capacitatea a critica arta pură şi simplă. Pentru oamenii secolului al IX-ea imaginea sau icoana, icoana *qua,* era ca originalul şi era tocmai în virtutea acestei asemănări că era ea trebuia să fie cinstită sau respinsă. Îndemânarea sau dorinţa de îndemânare pe care o avea artistul a fost doar o chestiune de grad.

Sfântul Teodor totuşi nu a apreciat prea mult punctul de vedere de bun simţ sau educaţional fiindcă după cum am văzut el a fost foarte apreciat de părinţii latini şi şi-au găsit expresia la Sinodul din Frankfort. Noţiunea că pe zidurile unei biserici pot să fie făcute mai multe imagini a Bibliei pentru instruirea celor needucaţi a fost cât se poate de mult pe placul papei Grigorie cel Mare care parcă mai de vreme cu un secol jumătate de timpul său a criticat pe Serenus episcop de Marseilles fiindcă a mutat din biserici acele imagini şi statui care au fost de fapt cărţi pentru cei needucaţi. Folosinţa nu este negată de greci care erau implicaţi în dispute dar ei au preferat să îşi menţină punctul de vedere.

Totuşi ei nu stau pe cel mai bun teritoriu. Printre părinţii pe care îi citează sunt – în special Sfântul Dionisie Areopagitul – pentru care tot universul material, după cum apare într-un sens mortal, este doar o imagine a spiritualului şi divinului. Dacă omului îi este interzis să adore prin intermediul simbolurilor, ei bine el nu va mai putea adora niciodată fiindcă nici o minte umană nu se poate ridica la comtemplarea Deităţii absolute. Întruparea Logosului şi Tainele Bisericii sunt asemenea în a fi necesitatea pentru natura limitată a creaturilor finite. Dacă icoanele sunt privite în acelaşi sens ca sfintele taine, drept garanţii ale unei realităţi incomprehensibile – cinstea dată lor nu numai că este justificată dar constituie în sine un element al adorării noastre a Divinului. Dar aripile misticii au fost mai mult sau mai puţin tăiate de foarfecile ecclesiale deşi Areopagitul este recunoscut ca sfânt. Cinstea dată elementelor euharistice era privită de Sfântul Teodor ca fiind *sui generis*. El preferă să compare *icoanele* cu cinstea dată crucii sau a cărţilor.

Un punct al controversei umbreşte mai departe conflictul în perioada medievală. Accentul pus pe identitatea *numelui* în lucrul reprezentat sau în originalul lui (fiindcă atunci când vedem o poză cu un palmier spunem "acesta este un palmier") anticipează punctele de vedere ale nominaliştilor. Fundamental trebuie să ştim că poziţia apărătorilor icoanelor este mai aproape de cea a Realiştilor.

Legăturile pur teologice ale problemei sunt cumva ascunse de faptul că de ambele părţi liderii au trebuit să îşi susţină facţiunile la un loc. Astfel că argumentele şi apelurile făcute sunt întotdeauna susceptibile de a se schimba pe cum sunt adresate celor care gândesc sau celor cu prejudicii sau ignoranţi. Iconoclaştii puteau cita întotdeauna A doua Poruncă şi puteau să îşi exprime dezgustul faţă de superstiţiile slabe ale vremurilor şi probabil că ei au găsit multă susţinere în faptul neîndoielnic că cei mai determinaţi iconoclaşti au trăit vieţi de success şi au murit în pace în timp ce mai mulţi iconoduli au adus dezastru asupra imperiului şi mizerie asupra propriilor vieţi. Apărătorii imaginilor îşi aveau temeiurile lor filosofice şi teologice şi le puteau apăra cu multă abilitate şi zel dar ei nu erau dincolo de stadiul de a folosii poveşti prostuţe despre icoane făcătoare de minuni şi – conştient sau nu – au încurajat acte care păreau să

indice cea mai grosieră superstiţie. Astfel Sfântul Teodor scris o scrisoare către un anume Ioan Spathrios care a luat icoana Sfântului Dumitru ca patron al copilului său. Sfântul Teodor[130] spune că această faptă arată o credinţă ca acea a centurionului din evanghelie dar în sens invers. Centurionul a crezut în puterea Cuvântului de a acţiona în locul prezenţei fizice, Spatharios credea în puterea prezenţei fizice a icoanei de a acţiona în locul arhetipului. El nu se îndoieşte că darul a fost acceptat şi că sfântul martir se va ocupa de copil.

Este cât se poate de posibil că Sfântul Teodor, la fel ca mulţi alţi intelectuali, să fi subestimat greutatea mare a materialismului care îngreuiază duhul omului obişnuit. Unii opozanţi pe de altă parte, deşi nu au fost unii care au uitat de condiţia materială a problemelor implicate probabil că dacă ar fi acceptat ca icoanele să rămână le-ar fi plasat dincolo de contactul fizic şi ar fi prevenit săruturi deşi nu şi plecăciunile (simple genuflexiuni). Deşi este destul de ciudat nu ne întâlnim cu teoria fantastică care a câştigat câmp în Biserica Ortodoxă că imaginile în rotund trebuiau să fie interzise şi imaginile plate trebuiau să fie cinstite. Aceste distincţii nu intră în teoria generică a subiectului şi unele dintre ele au fost rafinamente ale unei epoci mai târzii.

Un alt punct care îl contrariază pe cititorul modern este includerea imaginilor sfinţilor în interdicţia de a reprezenta divinitatea într-o formă materială. Pentru Sfântul Teodor şi prietenii săi această interdicţie pare să fie un sacrilegiu care încearcă să Îl lipsească pe Hristos de adepţii Lui. Această obiecţie ni se pare futilă. Ne-am fi aşteptat să spunem că orice stimulează gratitudinea şi admiraţia noastră pentru marii oameni ai trecutului – dacă caracterele admirate sunt nobile şi vrednice – ne ridică sufletele la contemplarea Excelenţei Divine din moment ce, după cum ni se spune de mai multe ori, omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu. Viziunea iconoclaştilor a Fecioarei căruia i-au fost ridicate mai multe statui a fost privită ca o dispreţuire a naşterii umane a lui Hristos – după o interpretare destul de posibilă – de o ridica pe ea la rangul de divinitate.

Astfel, privind la natura generală a problemelor implicate în controversă am putea spune că argumentele folosite de anti-iconoclaşti au fost psihologice, metafizice şi dogmatice. De partea psihologică nici ei şi nici oponenţii lor nu au făcut mai mult în acest sens fiindcă nici unul dintre ei nu a considerat că "cel mai bun studiu al umanităţii este omul." În plan metafizic, Sfântul Teodor a avut un caz foarte bun pe care cu greu a îndrăznit să îl pună în cea mai bună lumină deşi a folosit numele şi ideile celor mai mari formulatori ai ei. În plan teologic el a avut un teren solid şi l-a folosit cu multă îndemânare argumentativă.

Cele mai formale tratate ale Sfântului Teodor despre subiectul icoanelor care au ajuns la noi sunt trei *Antirrheretici adversus Iconomachos.* Alte scrieri care au fost trimise prietenilor şi la care se referă mai apoi, au fost pierdute decât că în unele cazuri au fost identificate cu unele epistole dogmatice mai lungi. Nu este posibil să fi pierit câte ceva care să arunce lumină asupra subiectului după cum este prezentat de el. De fiecare dată când vine subiectul în catehezele sale şi fiindcă nu a fost departe de inima şi buzele sale şi în scrisorile sale către ucenicii problematizaţi sau corespondenţilor ce cereau lămuriri, el nu numai că insista pe aceleaşi principii dar foloseşte aceleaşi citate şi ilustraţii deşi ele par în mod natural să aibă o aparenţă diferită după genul de gândire şi minte la care sunt adresate. O mărturie scurtă a lui Antirrheretici, suplimentată de o referinţă la unele scrieri ale sale mai private, ne arată cât se poate de bine metodele şi punctele lui de vedere generale.

Primul Antirrheticus are forma unui dialog între un eretic şi un credincios ortodox. Avantajul acestui stil de abordare este că obiecţiile obişnuite rezervate propriilor opinii ale scriitorului sunt aduse înainte cu toate citatele scripturistice şi patristice citate de obicei în acest sens. Totuşi nu se poate citii nici o tentă dramatică şi nici cea mai mică urmă a dialogurilor platonice. Persoanele care vorbesc nu sunt caractere ci gurile unor şcoli de gândire diferite. Vorbirea în care sunt puse nu angajează nici o urmă de curtoazie sau toleranţă.

Prima acuză adusă de Haereticus este una de idolatrie quasi-păgână. Acest lucru este respins de distincţia dintre zei falşi şi de adevăratul Dumnezeu întrupat. Nu se punea aici în nici un fel problema de a da creaturii cinstea care se cuvenea Creatorului şi nici nu se spune problema să reprezentăm Divinul într-o formă tangibilă. Când ereticul merge înapoi la natura dumnezeiască a lui Hristos, ortodoxul arată că naşterea şi suferinţa Lui l-au arătat că este om, circumscris cărnii – nu simplu om sau om în general dar un om anume care a mâncat şi a băut, i-a fost foame şi sete, a muncit şi s-a odihnit.[131] Acum ereticul se schimbă şi citează interdicţia totală a legii mozaice. Ortodoxul îi opune Heruvimul şi Şarpele de Bronz făcute din porunca lui Dumnezeu. Dacă evreilor nu li s-a permis să asemene

[130] Lib. i, Ep. 17.

[131]Nu am putut să îmi dau seama aici dacă expresia ψιλος ανθρωπος de aici este aceiaşi cu καθολου ανθρωπος în Antirrheticus iii., sau dacă *simplu om* are sensul de *om obişnuit sau om normal.*

Dumnezeirea nici unei creaturi, totuşi le era permis să folosească simboluri. Iar cuvintele profeţilor care au denunţat idoli falşi nu se aplică naturii umane a lui Hristos. Sunt aduse şi alte puncte în discuţie: multiplicarea obiectelor cinstite în timp ce obiectul de adorare este Unul; suficienţa euharistiei ca singură imagine a lui Hristos; dualitatea cultului unde originalul şi imaginea sunt adorate împreună. Acestea sunt abordate în referinţă la obiceiurile ritualului Bisericii – de Crăciun, Paşte şi Duminica Floriilor – şi prin afirmaţia că principului că în orice caz nu este obiectul material semnificat ci Fiinţa Dumnezeiască la care i se aduce reverenţă. Ereticul încearcă o dilemă: dacă Divinitatea lui Hristos este în imaginea Sa, este circumscris, dacă nu, adorarea este nelegiuită. Ortodoxul răspunde că Divinitatea este prezentă nu în natură ci în tip. Apare un compromise; ereticul recunoaşte că icoanele pot să fie expuse dar nu pot primii închinare. Ortodoxul distinge două tipuri de cult şi reverenţă: λατρεια şi προσκυνησις. Argumentele ortodoxului sunt puţine în sensul că dacă este adevărat contrariul, Biserica a greşit mult, ceea ce este o concluzie imposibilă. La final este pusă o listă de afirmaţii iconoclaste care să fie condamnate, primul şi al şaptelea punct fiind:

1. "Oricine nu mărturiseşte că Domnul Iisus Hristos a venit în trup, a fost circumscris de carne în timp ce a rămas în natura Lui dumnezeiască necircumscris, este eretic."

7. "Dacă cineva care se închină icoanelor lui Hristos spune că este adorată în ea dumnezeirea în mod fizic nu în umbra cărnii cu care S-a unit, din moment ce dumnezeirea este pretutindenea, el este un eretic."

Al Doilea Antirrhereticus merge mai departe pe acelaşi teren dar oferă un număr mai mare de citate şi are de a face cu poziţiile intermediare. Aici ereticul recunoaşte că Hristos a asumat carnea, dar neagă faptul de a avea reverenţă faţă de asemănarea Lui. Ortodoxul încearcă să arate că de la întrupare, Hristos a fost prototipul propriei Sale imagini, doctrină negată de eretic. Legătura imaginii cu protopitul şi o singură adorare dată ambelor este ilustrată în zicerile părinţilor în special Sfântul Vasile şi Sfântul Dionisie, ultimului fiindu-I atribuite cuvintele: "adevărat în asemănare, arhetip în chip, unul în altul după diferenţa în substanţă." În ceea ce priveşte absenţa învăţăturilor despre icoane în Scriptură: "sunt mai multe lucruri care nu sunt scrise în mai multe cuvinte dar care sunt învăţate egal în Scripturi de Sfinţii Părinţi. Doctrina că Fiul este consubstanţial cu Tatăl nu se află în Scripturi, dar a fost mai apoi proclamată de Părinţi; la fel de bine dumnezeirea Duhului Sfânt; şi faptul că Maica Domnului este Theotokos şi multe altele." Se dă o descriere din Sofronie cu o mare imagine a unei biserici ce îl reprezintă pe Hristos cu Fecioara şi sfinţii, apostolii şi martirii. Este spusă o poveste (atribuită lui Atanasie) a unei imagini sau icoane a lui Hristos care când a fost străpunsă a vărsat sânge şi apă. Este adus în subiect analogia venerării crucii. Când, în referinţă cu lucrurile sfinte ale evreilor, ereticul spune că ele nu au fost cinstite, ortodoxul încearcă să îl facă să înţeleagă încet, încet că tot ceea ce este sfânt trebuie să fie venerat şi mai apoi cinstit. Idolatria adusă Şarpelui de Bronz se spune că nu a fost un astfel de caz din moment ce Şarpele nu a fost un tip adevărat al lui Hristos. Ereticul pare să aducă în favoarea lui o zicală a unui apostol: "din moment ce l-au cunoscut pe Hristos după trup, altcumva nu îl mai cunoaştem." Dar din moment ce interpretarea textului înseamnă numai că trupul înviat al lui Hristos nu a avut proprietăţi fizice, ortodoxul pot să respingă acest punct de vedere din povestea din evanghelie cu Toma necredinciosul. El concluzionează prin a dovedii falsitatea pasajului din Epifanie citat de el şi care denunţă erezia maniheilor şi a valentinienilor că Dumnezeu a locuit între oameni numai aparent şi în imaginaţie.

Al treilea Antirrhereticus este aranjat mult mai logic decât celelalte două şi este sub formă de dialog, obiecţiile din partea iconoclastă fiind afirmate impersonal.

Este împărţit în 4 părţi:

1. Despre reprezentarea trupească a lui Hristos;
2. Că Hristos circumscris are o imagine artificială în care El se arată pe sine cum este în El;
3. Că cultul datorat ambelor este unul şi nedivizat; ca lui Hristos şi a chipului Său;
4. Că din moment ce Hristos este un prototip al propriei Sale imagini, El are o similitudine (sau legătură? Εμφερεια) cu aceasta ca o singură cinstire.

În primul capitol Sfântul Teodor arată cum asumarea umanităţii de Hristos implica asumarea cu toate atributele umane necesare. El putea să fie văzut şi chiar ascultat din moment ce mai întâi este vederea apoi auzul. Doctrina manihee a unui Hristos incorporal, la fel de bine ca şi concepţia deja remarcată a lui Hristos care a fost "om în general" nu un anume om, sunt menţionate pentru a fi condamnate, precum este făcută de a fi posibilitatea de a îl portretiza pe Hristos fără să negăm dumnezeirea Lui sau natura incorporală a Dumnezeirii de a depinde de dogma celor "două naturi."

În Capitolul doi el afirmă: că Hristos *are* un chip imaginar şi ia cuvântul εικων în sensul generic de *formă trupească* şi nu cel al *imaginii* în particular. O formă sau o similitudine poate fi naturală sau artificială. Similitudinea divină a lui Hristos aparţine Lui prin Părintele Său divin. Asemănarea lui umană vine din Mama Sa omenească în virtutea căreia el poate să fie prezentat simţurilor umane. Umanitatea care suferă implică proprietăţile pământeşti şi o "imagine."

Al treilea capitol cu privire la *o singură* adorare a lui Hristos şi a chipului Său, decurge din ceea ce am arătat deja. *Prototip* şi *imagine* sunt corelative. În nici un caz nu poate să existe rivalitate între ele. Cinstirea imaginilor înseamnă adorarea lui Hristos fiindcă imaginea este ceea ce este în virtutea asemănării cu Hristos. Astfel că atunci când ajungem la a Patra propoziţie, că Hristos este Prototipul propriei Sale imagini, legătura lui (sau asemănarea=εμφεριεα) la ea este singură şi de asemenea la adorarea Sa, se pare că avem o reafirmare a relaţiei intime dintre arhetip şi o copie ceea ce nu permite identitatea naturii sau substanţei dar care implică asemănare completă. Se obiectează că "mergem prin credinţă nu prin vedere" şi răspunsul este că totuşi vedem, deşi "întunecat prin oglindă." Dacă ceea ce percepe mintea nu este prezentat şi ochiului, viziunea mentală în sine rămâne.

În mai multele scrisori pe care Sfântul Teodor le dedică acestui subiect oferă aceleaşi argumente şi explicaţii. În unele,[132] el citează autoritatea Sinoadelor în special cel Quinisext sau Trullan, care a stabilit că crucifixele să fie luate ca figuri ale lui Hristos şi nu cum se spunea mai întâi ca ale Mielului. Lui Ioan Gramaticul[133] el îi scrie cu elocinţă despre substanţă şi accident, cult şi slujbă. Faţă de elevii săi el insistă de mai multe ori că cultul icoanelor este doar relativ (σχετικη) şi scrie o scrisoarea foarte severă[134] unuia care a intrat în controversă fără să aibă o înţelegere foarte clară a termenilor folosiţi şi care risca să cadă în mai multe erezii. Într-o altă scrisoare[135] el respinge prin a cita din Sfântul Vasile punctul de vedere că icoanele sunt mai mult o condescenţă faţă de cei aliteraţi. Probabil că Sfântul Vasile este citat mai mult decât oricine în toată această controversă şi zicerea sa "cinstea merge de la imagine la Prototip", deşi este aplicată original într-o legătură destul de diferită, este constant adusă pentru comentarii şi explicaţii.

Este posibil că acest sumar a scrierilor Sfântului Teodor împotriva iconoclaştilor ne poate lăsa în minte un sentiment de prudenţă şi de protest împotriva logomahiei şi dorinţei de actualitate. Totuşi trebuie să ştim că erau în joc multe lucruri şi măreţia lor este obscurizată de o negură a pseudo-ştiinţei şi a subtilităţii logice. Se pare că Sfântul Teodor a cuprins cu greu marea idee derivată de părinţii greci de la Platon, că tot universul nu este decât o manifestare sensibilă a unei realităţi dincolo de aprehensiunea muritorilor.[136] Cu greu se poate spune că şi-a amestecat concepţiile sale ale vizibilului şi invizibilului într-o teorie sacramentală a religiei şi a vieţii sale. Totuşi dacă ne uităm la viaţa sa şi la influenţa lui asupra altora putem totuşi să simţim cu siguranţă cu aspectul subiectului care a fost cel mai adesea realizat practic şi constant de el şi de urmaşii lui.

Există un verset al unui cântec sacru scris de un călugăr studit al generaţiei sale care este foarte îmbibat de duhul Sfântului Teodor care este cântat de mai multe ori bisericile engleze:[137]

"vom fi fericiţi dacă vom lucra
după cum a lucrat Iisus pentru oameni;
vom fi fericiţi dacă vom înfometa
după cum Iisus a fost înfometat."

Rândurile nu au un mare merit literar. Nici nu conţin aici o învăţătură care nu ar putea fi acceptată de Ioan Gramaticul sau de fapt chiar de Constantin Caballinus. Totuşi ele sunt pătrunse de un profund sentiment creştin şi în cele din urmă nu este prea posibil că ele au fost scrise de unul care a susţinut în mod derogatoriu demnitatea Logosului Etern pentru a se delinea de forma lui Hristos "circumscris de carne."

CAPITOLUL X

A TREILEA EXIL AL SFÂNTULUI TEODOR, 815-821

[132] În Special ii, 72.
[133] După cum am spus mai sus, am unele îndoieli dacă superscripţia este corectă.
[134] Lib. ii. 152.
[135] Lib. ii. 171.
[136] A se vedea ultima lui afirmaţie din Timaeus: "acest univers a venit în existenţă viu şi vizibil, chip al Făcătorului său, frumos şi perfect, adică această lume una şi una-născută." (Traducerea Domnul Archer-Hind. Dacă ar fi adoptată o altă lectură νοητου pentru ποιτου, am avea o aproximare a ideilor neo-platonice atât păgâne cât şi creştine).
[137] A se vedea "Imnele Bisericii Răsăritene," p. 245.

A treia perioadă de exil al Sfântului Teodor pe care el a trebuit să o îndure poate fi privită în sens istoric mult mai important decât celelalte două. A fost făcută de dragul unei mari cauze şi nu din cauza unei motivaţii personale pe care chiar şi marea sa migală ar fi putut să o ridice la cel mai mare rang de demnitate. Acum, din moment ce patriarhul şi călugării erau uniţi în opoziţie cu Curtea, apare mult mai clar decât în orice altă controversă în lumina conflictului dintre Biserică şi Stat. În legătură cu caracterul lui personal este la fel de semnificativă, din moment ce aduce în lumină splendida lui putere de a îndura, activitatea lui neobosită şi atitudinea paternă, tandră dar totuşi aspră în care el a stat faţă de persoanele şi comunităţile care au voit de la el ajutor şi îndrumare. Din nou, munca ce a fost întreruptă cu neobrăzare de decretul imperial, a fost mult mai complet şi mai avansată decât ultima dată când a fost obligat să o părăsească şi nici o dovadă mai mare a puterii Sfântului Teodor ca lider al oamenilor nu este cerută decât faptul că Studionul a oprit toate furtunile şi ceea ce putea să fi privit mai apoi ca o perioadă de persecuţie devenea cel mai glorios moment în analele mănăstirii.

Există un material abundent pentru istoria acestor ani în multitudinea de scrisori scrise de Sfântul Teodor din locurile în care a fost închis, luate în legătură cu cele două vieţi. Totuşi, datele atribuite scrisorilor nu pot să fie luate ca fiind sigure şi acum, Vieţile mai mult decât înainte, arată rezultate fatale, obişnuite în cele mai multe biografii sau preferând edificarea adevărului. În mod singur din ele se poate deduce caracterul de martir şi toată problema cu privirea la natura persecuţiei este lăsată în obscuritate.

După cum am putut vedea, persecuţia lui Leon V a fost foarte diferită de cea a lui Constantin Caballinus cu care vor să o compare biografii. Ceea ce putem să fim siguri este că pe tot parcursul acestor persecuţii Sfântul Teodor nu a fost lipsit de dreptul de a scrie sau de compania prietenului şi ucenicului său Nicolae şi că a fost capabil să primească comunicări în scrisori sau daruri de la diferiţi prieteni ceea ce este destul să arătăm că tratamentul pe care l-a primit nu a fost neapărat dur. Nu trebuie să uităm că Sfântului Teodor nu i s-a luat dreptul de a vorbii liber şi i s-a permis să scrie şi că scrisorile lui erau foarte aprinse opunându-se cu cât mai multă putere politicii suveranului său şi chiar stigmatizând biserica lui ca fiind una în pragul schismei; ei bine toate acestea ne fac să ne întrebăm despre îngăduinţa guvernării lui Leon. Totuşi din nefericire se pare că a fost cu mai multe ocazii că corupţia mai mult decât umanitatea a fost cea care a temperat severitatea imperială. Sfântul Teodor era cât se poate de conştient de practica mitei. Într-o scrisoare Sfântul Teodor îi mulţumeşte unei doamne fiindcă a reuşit să îl mai domolească pe paznicul lui fiindcă i-a adus unele daruri.[138] Se pare că mai sunt şi alte ocazii în care o astfel de clemenţă aparentă a avut loc. Este evident că soldaţii care îi păzeau pe monahii recalcitranţi aveau ordine care justificau măsuri dure. Totuşi unele simulante mici ale prietenilor prizonierilor – şi Sfântul Teodor, trebuie să fie amintit avea prieteni în cercurile de sus ale bogăţiilor şi influenţilor din societatea bizantină – ar fi fost de ajuns să îi asigure umanitatea comparativă până la descoperirea unei acţiuni periculoase din partea sa sau a maşinaţiile unui duşman privat care ar fi putut duce cu timpul la o viaţă mai strictă. Probabil că dacă ar fi obţinut mită ar fost o soluţie la problemă. Nu este nici o îndoială că mai multă lume îl privea pe Sfântul Teodor ca un sfânt şi mărturisitor şi că cei care îl aveau în custodie au fost influenţaţi de reputaţia lui populară dar şi de personalitatea lui impunătoare. Nu trebuie să ezităm să acceptăm afirmaţiile Sfântului Teodor că a suferit ceea ce l-a făcut să creadă că a venit vremea să moară. Dar în acţiune mai mult decât în suferinţă se pare că Sfântul Teodor a dat tot ce a avut mai bun din el lucru ce pare să este paradoxal.

Locul detenţiei Sfântului Teodor a fost schimbat de două ori. După cum am putut vedea pentru prima dată a fost trimis la Metopa în Bitinia şi Frigia. Vechea împărţire a imperiului a fost înlocuită cu cea de *Themelor* care aveau mai mult un caracter militar şi fiecare erau conduse de un oficial care avea numele de *strateg.*[139] Diviziunea este atribuită în primul rând lui Heraclit dar a fost mai apoi organizată de Leon Isaurul. Probabil că în acest moment erau deja 28 de theme, 16 în Asia şi 12 în Europa. Strategii erau responsabili de prizonierii trimişi themelor lor şi se pare că varietatea tratamentului primit de Sfântul Teodor s-a datorat schimbului la mai mulţi oficiali. Metopa era probabil thema opsciană. La Boneta, unde a fost mai apoi mutat cu scopul de a i se supravegheat, influenţa era în mod sigur în Anatolia. Smyrna, a treilea şi cel mai sever loc de închidere, era în Thracensian. Mutarea Sfântului Teodor de la Metopa

[138] Lib. ii. Ep. 94.

[139] În Vieţile Sfântului Teodor, preferinţa faţă de varitatea nomenclaturii este plictisitoare şi încâlcită. Astfel în Vita B, 39 nu este uşor să vedem că prin ο της εωας στρατοπεδαρχης vrea să spună ο στρατηγος των Ανατολικων. Στρατοπεδαρχης este o demnitate mai mare decât cea de στρατηγος. Dar prefect al răsăritului ar fi fost destul. În c. 42 avem ο της ανατολης τρατοπεδαρχης.

de la Boneta a fost încredinţată unui anumit Niceta, supranumit Alexius care a primit ordine să nu îl lase să vorbească prin scris sau oral cu cei de afară. Sfântul Teodor a refuzat să tacă şi în consecinţă a fost pedepsit cu 100 de bice. Pare ciudat că prizonierul era vinovat şi nu Niceta însuşi. Dar în cele din urmă Niceta a fost cucerit şi adus de partea sa de Sfântul Teodor şi prin metode onorabile sau mai puţin onorabile şi a recurs la o "fraudă pioasă." El a făcut rost de un cojoc de oaie gros pe care l-a pus pe umerii prizonierului şi l-a biciuit într-un fel care să nu îl doară pe Sfântul Teodor şi a mânjit cojocul cu puţin din sângele lui pentru a induce în eroare. În acest mod Sfântul Teodor a scăpat o perioadă. La scurt timp mai apoi un cleric din thema vecină, tracensianiană,[140] s-a pus la dispoziţia Sfântului Teodor cu rezultatul că atunci când s-a întors acasă i-a făcut pe prietenii săi să se rupă de episcopal lor care era de partea iconoclastă. Episcopul s-a plâns atât strategului cât şi împăratului. S-au dat ordine pentru o altă biciuire, dar din nou planul a fost dejucat; se spune că din cauza impresiei făcută asupra călăului din cauza staturii demne a Sfântului Teodor care şi-a scos hainele liniştit şi a spus: "fiule fă ce ai de făcut." Dar din nefericire un anume Atanasie, care se pare că a fost trimis de împărat, a venit să se intereseze de execuţia ordinelor imperiale şi văzând ceea ce a avut loc a dat ordin pentru o nouă biciuire – care de această data a avut loc – şi a cerut o verificare mai atentă a închiderii.[141] În acest moment Sfântul Teodor şi Nicolae erau închişi şi legaţi unul de altul.[142] Totuşi, cumva prin metode ortodoxe sau mai puţin ortodoxe, ei au reuşit să primească şi să trimită scrisori. O adresare catehetică a Sfântului Teodor către ucenicii lui a ajuns în mâinile împăratului. Strategul themei anatoliene a primit ordin să mai îi dea o biciuire. Se afla acum în închisoare de trei ani. Este posibil ca împăratul să îşi fi dat seama că atâta vreme cât el se afla în thema anatoliană şi atât de aproape de mai mulţi prieteni şi cunoscuţi ai Sfântului Teodor, el nu avea cum să îl suprime. Prin urmare a fost mutat în Thrancensina, în oraşul Smyrna. După mărturia[143] lui aici regimul de închisoare a fost mult mai sever, totuşi faptul rămâne că a fost capabil să spună acest lucru într-o altă scrisoare catehetică. Cu toate suferinţele sale Sfântul Teodor a fost capabil să menţină o stare de vioiciune a duhului şi a bucurie a martiriului conştient care, în timp ce creşte admiraţia noastră faţă de martir, ne arată poziţia dificilă a persecutorului, care era obligat fie să permită autorităţii să fie sfidate sau să folosească şi mai multă severitate. Din nefericire Leon a eşuat în ambele direcţii. Influenţa Sfântului Teodor a continuat să crească, în timp ce captivitatea lui dureroasă a ridicat simpatia şi emulaţia tuturor celor care au auzit de el. Smyrna a continuat să fie locul lui de captivitate până la moartea lui Leon V.

Nu este de dorit aici să oferim o mărturie a scrisorilor scrise de Sfântul Teodor în timpul închiderii sale având în vedere că câteva sute[144] încă mai există. Am putea descrie pe scurt scopul principal al acestei corespondenţe care poate fi împărţită în trei părţi: I. scrisori către călugării studiţi şi cu cei care aparţineau de Saccudio sau care sub o altă formă au ajuns să fie numiţi "fraţi şi părinţi;" II. scrisori de îndemn pentru a fixa scopul sau a confirma credinţa altora în special a demnitarilor bisericeşti, a conducătorilor de comunităţi pentru femei; şi III scrisori scrise cu scopul de a pune presiune pe împărat şi pe oficialii lui în special cei ai papei Pascal I şi a altor mari patriarhi.

1.Sfântul Teodor se pare că i-a sfătuit pe monahi să părăsească mănăstirea şi se pare că cei mai mult au făcut aşa. Acest lucru nu însemna ca ei să abandoneze viaţa monahală. Totuşi cei mai slabi s-au simţit ispitiţi să se întoarcă în lume şi prin urmare îndemnurile stareţului lor erau extrem de importante. Dar deşi avem mai multe scrisori "către fraţii împrăştiaţi," totuşi Sfântul Teodor nu a fost un tată care îi privea pe toţii fii săi la fel şi un mare număr de scrisori este adresat unor persoane anume. În unele cazuri avem mai multe denunţări aspre a unora care au fost perturbaţi de o anumită "Eva,"[145] care dacă ea este de acord ar fi bine să intre într-o mănăstire. Alte scrisori au fost scrise pentru a fericii tăria arătată şi asistenţa în argumente împotriva ereticilor. Toate argumentele folosite de Sfântul Teodor în scrierile sale din Scriptură şi părinţi pe care avea obiceiul să le citeze sunt adunate pentru folosul ucenicilor lui. Evident corespondentul lui favorit Naucratie, care mai apoi i-a succedat la conducerea Studionului, căruia i-a scris multe scrisori ce sunt marcate de afecţiune şi confidenţă şi căruia i-a dat directive mai în toate situaţiile, ei bine Narucratie

[140] Evident că nu trebuie să fie confundată cu Tracia.

[141] Lib. ii. Ep. 66.

[142] După Vieţi, Sfântul Teodor a fost aşa de înfometat fiindcă îi ceda din porţia lui Nicolae că el a reuşit să se menţină în viaţa numa cu prescuri (date probabil de prieteni după liturghie) până că un ofiţer superior (ηγημανοκοωτερος τις σατραπης) a venit şi a insistat ca raţia de mâncare să fie crescută.

[143] Lib. ii. Ep. 66.

[144]Există 221 de scrisori în Cartea ii., dintre care aproape toate aparţin celui de la Treilea exil care a urmat şi 296 în colecţia Cozza-Luizi, dintre care multe sunt din aceiaşi perioadă.

[145] Lib. Ii. Ep. 88, 102 &c.

era "fiul" lui ales de el pentru a îi succeda la Studion. Cel puţin pentru o perioadă[146] Naucratie se pare că era prizonier dar se pare că în ansamblu el era foarte influent. Se pare că unii călugări studiţi nu au reuşit să fugă şi aşteptau mânia autorităţilor. Conducerea celor două mănăstiri Studion şi Saccudio a fost dată unui monah pe nume Leontie, care la început a fost un mare susţinător al Sfântului Teodor dar acum un renegat deşi vom afla că mai apoi se va reîntoarce la ascultare. Leontie se pare că a fost ajutat în a îşi stabilii autoritatea de Bardas, o rudă a împăratului.[147] Tratamentul la care călugării credincioşi au fost expuşi a fost aşa de sever că unul dintre ei, Thadaeus, a murit din cauza lui. Se pare că acest călugăr a fost un protesaj special al Sfântului Teodor. El era un scit – probabil un salv –din naştere şi a fost eliberat din sclavie şi primit în măănstire unde s-a disting prin zel. În cele din urmă era un lucru bun pentru cauză să ai un martir ale cărui rugăciuni puteau să fie invocate şi la exemplul căruia se putea face recurs.[148] Modalităţile prin care Sfântul Teodor obişnuia să îşi ţină călugării loiali însemnau o separaţie strictă de toţi cei contaminaţi cu erezia şi încurajarea mutuală în persecuţie. După cum am putut vedea el trata Biserica Bizantină ca fiind o branlă eretică. Clădirile în care slujeau clericii iconoclaşti trebuiau să fie evitate şi nu era permisă rugăciunea cu ei. A primii împărtăşania de la preot iconoclast este un mare păcat. El i-a dat mai multe instrucţiuni lui Naucratie[149] cu privire la călugării care au devenit lapşi şi mai apoi s-au întors la ascultare. Ei trebuiau să fie opriţi de la împărtăşanie până când avea să fie ţinut un sinod ortodox canonic şi fiindcă acest lucru întârzia, totuşi timpul pocăinţei trebuia scurtat. Orice ocolire a adevărului sau act de compromis făcut sub obligaţie putea să fie evitat numai printr-o pocăinţă prelungită. Dar evident, aceste măsuri negative au avut un efect mic dacă ar fi existat o pregătire generală din partea credincioşilor de a slujii unul altuia în nevoile spirituale sau cele trupeşti.

Nu este uşor de spus unde se ascundeau toţi monahii împrăştiaţi cărora le-a adresat Sfântul Teodor scrisorile lui enciclice. Unii dintre ei s-au sălăşluit în mănăstirile părăsite sau locuri pustii unde oficialii nu suspectau sau erau mult prea corupţi pentru a îi deranja. Ceea ce este sigur este faptul că mai multe comunităţi care priveau la Sfântul Teodor ca la un părinte duhovnicesc se ţineau tare şi sperau în vremuri mai bune. Modul lui de a îndemna poate fi ilustrat într-o traducere generală a uneia dintre enciclicile sale care arată atât punctele lui slabe dar şi pe cele tari. A fost scrisă cu ocazia deja menţionată a pedepsirii sale şi închiderea mai restrictivă după ce una dintre scrisori a fost adusă în atenţia împăratului.[150]

"Bucuraţi-vă fraţilor şi părinţilor fiindcă vin cu veşti bune. După cum suntem vrednici am fost găsiţi vrednici să mărturisim o marturie; la fel de bine am fost chinuiţi pentru iubirea Domnului. Fiindcă fratele Nicolae s-a sârguit cu noblețe şi cu mare credincioşie. Fiindcă, în toată smerenia noastră am putut vedea cum sângele ne-a curs din trupurile noastre pe pământ şi am privit la propriiile răni şi sudoare, la efectele loviturilor primite. Nu este acest lucru plin de bucurie? Nu este un lucru pentru bucurie duhovnicească? Dar ce sunt eu, un putregai ce sunt, ca să fim luat în considerare alături de voi, vrednici mărturisitori ai lui Hristos, eu care sunt cel mai păcătos dintre oameni? Cauza problemelor mele a fost o catehză de-a mea care a ajuns în mâinile împăratului şi care a trimis-o la comandant (al themei, τρατηγουντα) care a dat ordin ca liderul gardienilor (κορτης κομητα) să vină la noi. Şi venind cu ofiţerii şi soldaţii lui, la miezul nopţii, ne-au înconjurat mica noastră casă cu înverşunare şi gălăgie ca şi cum ar fi vânat un animal sălbatic şi rupând gardul cu târnăcoape, au luat, copiat şi arătat cateheza mea de îndrumare. Am mărturisit că noi am scris-o după cum a fost voia Domnului. Dar el a dorit numai un singur lucru: să ne plecăm voii împăratului. Nu am replicat decât ceea ce ne cerea adevărul: nu se poate! Fiindcă trebuie să ascultăm de Dumnzeu. În rest am răspuns după cum am crezut noi. Prin urmare ne-a biciuit mult. Şi fratele (Nicolae) din prima lui închidere şi rechizitoriu, nu a suferit prea mult. Dar eu fiind bătrân şi slab, bolnav de febră şi de multe lovituri abia am scăpat cu viaţă. Dar lui Dumnezeu i s-a făcut milă de mine şi fratele care era cu mine m-a ngrijit cât a putut. Dar încă cicatricile au rămas şi nu s-au vindecat încă. Aşa au avut loc lucrurile şi eu v-am spus de aceste suferinţe ştiind că doriţi să ştiţi mai mult despre noi fiindcă ne simpatizaţi. Ce va urma? Un tratament crud şi o închisoare şi mai grea. Fiindcă paznicii noştri şi cei care ne supraveghează au fost ameninţaţi să nu ne scape de sub privire ca să nu mai putem scrie nimic. Vom tremura şi vom tăcea fiindu-ne frică de oameni şi nu de Dumnezeu? În nici un caz. Atâta vreme când Domnul deschide

[146] Lib. ii. 67.

[147] Cred că el nu este menţionat în scrisorile Sfântului Teodor, dar Vieţile spun povestea unie vindecări miraculoase de boală ca o consecinţă a rugăciunilor Sfântului Teodor care i-a reproşat biciuirea lui Theddaeus.

[148] Lib. ii. 5, 21, 37.

[149] În special în Lib. ii. I I, 40.

[150] Lib. ii. 38.

o uşă pentru noi, noi nu vom înceta, cât vom putea, să ne îndeplinim misiunea fiindu-ne frică şi groază să tăcem: dacă orice om se dă înapoi sufletul meu nu se va bucura de el ci voi crede doar în cei care vor să îşi mântuiască sufletul."

"Iată prin urmare scrisoarea mea către toţi fraţii împrăştiaţi şi care sunt grav afectaţi de persecuţie; şi în special pentru voi care suntenţi mărturistori ai lui Hristos. Să îndurăm, iubiţii mai fraţi, fiind mai întăriţi în suferiţele noastre dar fără să fim învinşi. Avem trupuri,[151] să nu le cruţăm. Suntem torturaţi de dragul lui Hristos, să ne bucurăm. Cel care a fost chinuit mai mult şi-a câştigat şi mai mare plată în cer. Dacă cineva dintre voi are frică de bici să se gândească la chinurile veşnice şi aşa îi va trece frica. Acestea sunt pentru ei ca un vis şi ca jucăriile pentru un copil. Vă sfătuiesc şi vă rog ca să fim bucuroşi de suferinţele pentru Hristosul nostru, oricât de severe ar fi pentru carne. Să privim la ceea ce va venii şi va rămâne şi nu la ceea ce este acum şi este trecător. Să dorim ca sângele nostru să se amestece cu cel al martirilor şi suferinţa noastră cu cea a mărturisitorilor; ca să îi lăudăm în veşnicie. Cine este prudent? Cine este înţelept? Cine este un bun schimbător care îşi oferă sângele pentru a primii duh, dispreţuind carnea pentru a obţine împărăţia lui Dumnezeu? Fiindcă Domnul spune: cine îşi iubeşte viaţa sa o va pierde şi cel care îşi urăşte viaţa sa în această lume o va câştiga pe cea veşnică. Să ascultăm de cuvintele lui şi să le urmăm. Fiindcă El a spus: acolo unde sunt Eu va fi şi slujitorul Meu. Şi unde a fost El? Pe cruce. Şi noi suntem acolo săraci şi umiliţi după cum am învăţat de la El. Vă îndemn să ascultaţi acest cuvânt de susţinere fiindcă v-am scris pe scurt. Deşi suntem păcătoşi, ştiţi că noi ne bucurăm şi stăm sus cu inima dacă stăm tari în Domnul. Salutări de la Nicolae care este închis cu mine şi care a muncit cu mine şi este un soldat împreună cu mine şi este cel mai credincios dintre fraţii voştri. Salutaţi-vă unul pe altul cu sărutare sfântă ca luptători faţă de luptătorii lor, ca unii ce sunteţi cu toţii persecutaţi şi iubindu-vă cu toţii în aceeaşi credinţă. Dacă unul dintre voi nu este gata să accepte că Domnul poate să fie reprezentat în icoane după trupul său, să fie anatema faţă de Treime. Harul Domnului Iisus Hristos să fie cu voi. Amin."

Această scrisoare poate părea pentru urechile moderne prea încordată, conştiincioasă de sine, anormală. Dar sentimentul pe care o exprimă este cât se poate de real. Ar putea să nu ne placă tendinţa de a accentua suferinţele personale. Totuşi dacă sângele martirilor a fost sământa Bisericii, nu ar fi fost bine ca martirii să îi verifice modul în care operează. Chiar şi blestemul de la sfârşit vine ca o consecinţă a unei convingeri de o viaţă şi nu ca un clocot din ură personală. Sfântul Teodor nu a scris pentru noi ci pentru oamenii timpului său pentru care se pare că avea demnitatea de părinte duhovnicesc şi care nu vedeau nici o slăbiciune în plângerile sale şi au fost întărâţi de tăria sa; care nu au perceput exagerările sale ci au fost gata să îi primească mesajul.

II. Nu este uşor să separăm scrisorile scrise cu autoritate de cele private şi prietenoase în caracterul lor, fiindcă Sfântul Teodor spunea lucruri care erau foarte importante şi lui îi erau adresate constant probleme de doctrină şi disciplină. Se pare că prin influenţa posturii a mamei sale, el a obţinut o mare influenţă asupra la mai multă mănăstiri de maici şi s-a simţit responsabil pentru binele şi prosperitatea lor. El îi scria unei călugăriţe "suntem o singură mănăstire de cenobiţi şi vă vizitez prin această scrisoare, sora mea duhovnicească şi mă rog Domnului pentru binele tău; ca să păstraţi mărturisirea glorioasă a lui Hristos; ca să menţineţi cu tărie credinţa lăsată vouă de Duhul Sfânt; ca voi să fiţi tari în Domnul şi să nu vă fie frică de cei răi." El a scris comunităţilor sau persoanelor private scrisori de avertisment. O comunitate de 30 de călugări care a rezistat împotriva persecuţiei a primit felicitările sale.[152] El arată discriminare când are de a face cu cazuri separate. Astfel că el o sancţionează,[153] este adevărat pentru o scurtă perioadă de timp, pe o călugăriţă care s-a temut că nu va putea rezista cerinţelor iconoclaştilor. Dar ea nu trebuie să fie exclusă multă vreme. Unei doamne patriciene care se pare că era şi ea călugăriţă,[154] îi scrie o scrisoarea amabilă după ce s-a întors la credinţă după ce a abandonat-o şi o îndeamnă ca în perioada ei de pocăinţă să aibă de grijă de sănătatea ei. În mare el nu este atât de aspru cu femeie decât este că bărbaţii şi se bucură de statornicia călugărilor.

Se pare că de partea lui erau mulţi episcopi în special fratele lui, Iosif al Tesalonicului, Petru al Niceei, Teofilact al Nicomidiei şi Teofil al Efesului. Se pare că Iosif se amuza[155] la fel ca Sfântul Teodor scriind mai multe versuri metrice ca respingere a iconoclaştilor, dintre care mai multe au fost pierdute. Tuturor demnitarilor bisericeşti Sfântul Teodor de scrie cu mare finețe dar într-un fel care sugerează neliniştea de a le reține adeziunea lor. Câțiva stareți au primit de la el scrisori de simpatie şi încurajare. Între corespondenţii lui găsim mai mulţi laici care aveau poziţii şi titluri

[151] Sau "suntem în carne" (σαρκες εισι).
[152] Lib. ii. 59.
[153] Lib. ii. 52.
[154] Lib. ii. 68 se poate ca ea să fi fost Irina, mama Eufrosinei de care am vorbit.
[155] S-au este poisil ca versurile atribuite Sfântului Teodor să fie scrise de fapt de Iosif? A se vedea Lib. ii. 31.

dar pe care el îi considera gata să îi apere cauza. Acest lucru ne face să ne dăm seama că persecuţia s-a redus doar la clerici, călugări şi călugăriţe. Cu adevărat, Sfântul Teodor îl felicită pe un anume Gregoras[156] ca fiind singurul laic în autoritate care a făcut o bună mărturisire şi prin urmare a suferit persecuţie. Este adevărat că au fost mai mulţi laici care au primit sfintele taine în taină de la preoţii ortodocşi şi care au făcut eforturi de a ameliora suferinţele mărturisitorilor.

III. Dar dintr-un punct de vedere mai general cea mai interesantă parte din corespondenţa Sfântului Teodor a fost cea prin care a căutat să obţină ajutorul Scaunului roman pentru a combate ereziile estului. Cauza era una care avea *prima facie* şansa de a primii atenţia papală mai mult decât o controversă pur personală decât cea cu majordomul Iosif. Aceasta fiindcă papalitatea a trecut de partea icoanelor în această dispută deşi nu aşa de mult cât au dorit monahii răsăriteni, dornici de a restaura unitatea ecclesială care ar fi putut să fie simţită şi puternic mişcată împotriva împăratului şi patriarhului schismatic. Dar în vest măsurile şi oamenii au fost mai mici decât cele din timpul când Carol cel Mare trăia şi decât cele ale papei Adrian şi Leon. Împăratul Luis Piosul părea gata să se roage pentru unitatea Bisericii dar nu a avut puterea şi nici înclinaţia de a se interesa mai mult de cauză. Papa Pascal I se poate să fi avut puncte de vedere mai deschise dar modul cum a fost tratată problema în Italia şi în mare în vest a fost destul de grosieră şi puterea în Biserica vestică nu era fără problematizări.

Totuşi Sfântul Teodor a făcut apel acum la Pascal. Scrisoarea este mai scurtă decât cea adresată lui Leon. Dimpreună cu numele lui, Sfântul Teodor mai adaugă cel al încă patru stareţi. El i se adresează papei cu "stăpâne şi părinte apostolic" şi îl înştiinţează ca posesor al cheilor şi ca fiind foarte important pentru Biserică. El îi spune pe scurt necazurile care au avut loc, închiderea patriarhului, insulta făcută icoanelor şi prin ele Prototipului lor; exilul preoţilor şi călugărilor; marile suferinţe aduse asupra credincioşilor; teroarea generală. "Şi mai apoi tu întăreşte pe fraţii tăi; acum este vremea şi locul; ajută-ne după porunca primită de la Dumnezeu. Întinde-ţi mâna cât poţi mai mult; fiindcă ai putere de la Dumnezeu fiindcă tu eşti mai presus de toate... Bunule păstor se cuvine să îţi dai viaţa pentru turma ta... să fie ascultat în cer că prin tine cei mândrii au fost înfrânţi." În acelaşi timp Sfântul Teodor a scris la mai mulţi prieteni din Roma implorând cooperarea lor în special arhimandritului Vasile[157] la care a insistat pe unitatea ecclesială a Bisericii. Cu idea unui sinod în minte, Sfântul Teodor a scris la fel de bine şi altor părţi de a căror prezenţă era necesară pentru un sinod canonic, mai bine spus a patriarhilor Alexandriei şi Antiohiei la care le-a trimis o scrisoarea identică şi patriarhului Ierusalimului.

Rezultatul a avut un succes parţial. În cele câteva scrisori scrise în următorul an, Sfântul Teodor a mărturisit cu triumf că Roma era de partea lui. Într-o altă scrisoare către Pascal el îşi exprimă bucuria şi gratitudinea faţă de mesajele bune pe care fraţii i le-au trimis de la Roma şi le-au adus înapoi. Dar în a doua sa scrisoare, nu este menţiune de nici un sinod. Este probabil că papa a sugerat emisarilor săi că va încerca o comunicare personală cu împăratul. În orice caz, Pascal i-a scris lui Leon folosind argumentele obişnuite contra iconoclasmului.[158] Se poate să fi fost lucrarea exilaţilor greci mult mai îndrăzneţi şi mai consistenţi în doctrinele sacramentale decât Sfântul Teodor. Gândul neo-platonic al materialului ca *imagine* al spiritualului este folosit ca un ucenic al Areopagitului. În orice caz se pare că reprezentările de la Roma nu au schimbat poliţa imperială. Dar o serie de evenimente îi vor elibera pe suferinzi şi le va aduce speranţa.

Din ceea ce putem să ne dăm seama din caracterul lui Leon, citind printre rânduri şi pe cronicarii cu prejudicii, se pare că el în guvernarea lui era drept şi econom şi unul care era gata să facă reforme administrative.[159] Nu este uşor să spunem că soarta care a venit peste el a fost din cauza faptelor sale bune sau rele, dar probabil că împotriva lui au fost făcute mai multe maşinaţii de cei care îl detestau ca economist şi nu ca procuror. Liderul rebeliunii a fost Mihail Amrianul, un soldat care s-a ridicat din micime şi care a ajuns să câştige încrederea împăratului. Trădarea lui a fost aflată de spioni şi Mihail a fost aruncat în închisoare urmând să fie executat de Crăciun. Dar Mihail a ajuns să comunice cu conspiratorii lui prin intermediul unui preot care a fost trimis să îl spovedească. A fost trimis un mesaj de la prizonier insurgenţilor lui cu ameninţarea că dacă nu îl vor elibera îi va denunţa împăratului. S-a făcut un efort în acest

---

156 Lib. ii, 56.

157 Ep. În Colecţia Cozza-Luizi, 192.

158 Scrisoarea este cumva mutilată şi i-a fost publicată de cardinalul Pitra (Jur. Hist. Et mon. Gr. Vol. Ii, p. Ix, seq). A se vedea deasemenea Schinder, TH. v. St. P. 86.

159 A se vedea aprecierea guvernului său în „Istoria Greciei" a lui Finlay. Dar este greu să îl scutim de cruzime sau de neruşinare deşi el a urmat obiceiurilor de dinaintea lui în spionaj şi tortură.

sens de un anume Teoctist,[160] un prieten al lui Mihail. Împăratul urma să meargă la rugăciunile de dimineaţă la o capelă unde numai câţiva aveau acces. Printre ei erau şi unii dintre conspiratori în sutane preoţeşti cu pumnale în mâinile lor. Se pare că Leon avea o voce frumoasă şi cânta la slujbe. La un anumit moment când se cântau psalmi, asasinii s-au grăbit să îl junghie. El a rezistat folosind o cruce drept armă; mai apoi văzându-se ameninţat a intrat în altar şi a cerut milă. "Acum este mormântul să ucidem nu să ne împărtăşim," a fost replica nepoliticoasă unuia dintre conspiratori. Leon a căzut jos mort. Mihail a fost chemat din închisoare şi pus pe tronul imperial. Soţia şi copii lui Leon au fost forţaţi să se călugărească.

Scrisorile scrise de Sfântul Teodor când a primit vestea acestei crime odioase nu sunt o lectură plăcută. El aminteşte de triumful lui Atanasie când a auzit de moartea lui Arie şi sunt o dovadă proaspătă că persecuţia nu este una care cuprinde sufletul suferindului şi nu îi iluminează întotdeauna judecata sau îi rafinează gustul. Caracterul de sacrilegiu al faptei se pare că nu îl şochează pe Sfântul Teodor. Pentru el palatul şi-a pierdut din sfinţenie când a renunţat la cultul icoanelor şi a devenit iconoclast. Dacă nu vrea să accepte fapta ca fiind non-criminală, este fiindcă el o priveşte ca un act al dreptăţii divine. Probabil că el a fost de acord că conspiratorii au fost criminali, dar din punctul lui de vedere, ei sunt instrumente din mâna providenţei, la fel ca o furtună şi tunete. În cele din urmă nu era problema lui să se întrebe despre binele sau răul acţiunii din moment ce nici el şi nici prietenii lui nu au fost responsabili. El a primit rezultatul acţiunii cu mulţumire şi a folosit toate eforturile sale pentru a face în aşa fel ca după această acțiune să iese din exil şi să restabilească din nou cauza sa.

CAPITOLUL XI

Ultimii patru ani

Dezamăgirile care au fost proverbiale în aşteptarea eliberării exilaţilor a sosit în curând în bucuria călugărilor care acum nu mai aveau să sufere şi care îşi voiau cauza lor restaurată. La fel ca toţi uzurpatorii, Mihail a preferat să schimbe într-o oarecare măsură politica predecesorului său pentru a ameninţa o opoziţie viguroasă şi a evita ca tronul său să îi fie luat. Nu era fanatic şi era tolerant. Se pare că a fost un bun general şi dacă acest lucru este adevărat, se pare că el a respins ajutorul bulgarilor împotriva subiecţilor[161] creştini fiindcă avea un simţ al demnităţii poziţiei sale. La fel de bine în relaţiile sale cu puterile vestice se pare că a fost diplomat. Dar el nu arată nici o măreţie de caracter şi nici abilităţile unui mare om de stat gata să fie pe măsura greutăţile neobişnuite care au venit peste domnia lui: probleme economice, lipsa de cordialitate politică, vecini ostili şi dificil şi o biserică amarnic de perturbată.

Unul dintre primele sale acte – cel care a ajuns să invoce ajutorul triumfal prematur la care s-a referit deja Sfântul Teodor – a fost de a da un edict prin care monahii persecutaţi erau eliberaţi. Dar trebuie să spunem că pentru Sfântul Teodor nici o eliberare nu valora mult dacă nu era restaurată cauza pentru care lupta. El l-a întâmpinat pe noul împărat nu numai ca un binefăcător personal ci ca un posibil Osia căruia i-a fost dată sarcina de a restaura religia curată. După el, această restaurare ar fi însemnat reîntoarcerea călugărilor la vechile lor posesiuni şi modul lor de viaţă de mai înainte; detronarea patriarhului schismatic prin rechemarea lui Nichifor; repunerea sfintelor icoane unde le era locul; şi reconcilierea deplină a scaunului bizantin cu cel al Romei.

Activitatea Sfântului Teodor a fost astfel direcţionată prin mai multe canale. El trebuie să le scrie "fiilor duhovniceşti" peste tot, felicitându-l-i pentru poziţia lor îmbunătăţită dar avertizând-i să nu se ferească de nici un efort pentru realizarea speranţelor lor. Patriarhul Nichifor trebuie să fie ascultat. Argumentele în favoarea icoanelor trebuie să fie repetate *ad nauseam* clericilor, oamenilor de stat şi chiar împăratului. În comunicarea cu puterea imperială trebuie mers pe principiul că nu trebuie să fie făcut nici un aranjament care să fie mulţumitor şi care nu recunoaşte primatul scaunului Romei şi a independenţei depline în probleme de doctrină şi disciplină religioasă a autorităţii ecclesiale care nu poate fi subordonată statului sub nici o formă.

În acest sens Sfântul Teodor se putea baza pe susţinerea unor persoane puternice de la Curte, în special logoteţii Ioan, Pantoleon şi Memochares şi magistul Ştefan.[162] În scrisorile lui către aceste persoane Sfântul Teodor îşi exprimă o oarecare dezamăgire cu greutatea cu care se mişcă lucrurile: "spune-mi vrednicul meu prieten cum se face

[160] A se nu se confunda cu Teoctist de care ştim că era sub sub Mihail I.
[161] Teofan, Continuator, c. 17 (p. 65).
[162] Diferit de Ştefan *un secretis* căruia i-a fost scrisă Scrisoarea 75.

că acum iarna s-a terminat şi nu avem o primăvară frumoasă ci numai o vrajă de vreme moderată cu promisiunea unor vremuri mai bune? Focul a fost aprins. De ce a rămas fumul în urmă?" Dezamăgirea se pare că a venit datorită răspunsului trimis de Mihail reprezentanţilor lui Nichifor care probabil că acţiona în direcţia Sfântului Teodor scriind din locul de retragere pentru a cere o schimbare a poliţei şi restaurarea cultului icoanelor.[163] La această cerere împăratul a dat un răspuns scurt, că nu intenţiona să facă nici o schimbare. Dacă fostul patriarh îşi vrea postul înapoi el trebuie să accepte politica împăratului. Nichifor s-a ţinut tare întărit de întrevederile sale cu Sfântul Teodor care l-a vizitat cât mai curând posibil şi au păstrat legătură în timp ce ambii se găseau în suburbiile Constantinopolului.

Sfântul Teodor i-a scris foarte decisiv împăratului.[164] La început se pare că nu a avut nici o îndoială despre intenţiile lui Mihail. El îl felicită pentru munca bună începută şi îi spune că îl va ajuta să o termine prin a restaura cultul icoanelor şi unitatea Bisericii: "a crede în Hristos nu este nimic altceva decât a crede că Fiul lui Dumnezeu Tatăl a devenit om obişnuit (εξεικοινιζετει καθ ομοιωσιν ημων) fiind în întregime ce suntem noi (? Ινα μη αλλο τι ειη παρ ημας) în timp ce El a rămas necircumscris cu Tatăl şi Duhul din moment ce El este Dumnezeu." El continuă şi spune vechea comparaţie dintre chipul împăratului de pe monezi şi imaginea lui Hristos. Recunoşaterea sau negarea copiei implică recunoaşterea sau negarea originalului. În cele din urmă: "Biserica noastră a fost ruptă de cei patru patriarhi într-o nelegiuire grotescă dar acum a venit vremea unui mare guvernator creştin, acum este vremea mântuirii de a ne împăca cu Hristos prin medierea şi prin aprobarea Imperiului tău pacific, pentru a ne unii cu capul Bisericii lui Dumnezeu, cu Roma şi prin Roma cu cei trei patriarhi ca fiind în acelaşi cuget să Îl mărim pe Dumnezeu."

În timp ce împăratul se gândea la rolul sugerat lui, facţiunile care încercau să îşi asume cauzele şi interesele rivale şi în timp ce exilaţii se întorceau la casele lor, Sfântul Teodor călătorea de la Smyrna la Constantinopol. Se pare că a fost primit cu entuziasm religios de locuitorii mănăstirilor la care a stat pe drum. A stat o vreme lângă lacul Metata şi mai apoi la un palat numit Pteleae. Pe cale doi oameni influenţi l-au vizitat sau au fost vizitaţi de el; Leon Consularul şi Teoctist care era *Magister* şi acum a devenit călugăr. La Pteleae s-a bucurat de o vizită a fratelui său Iosif. A călătorit la Calcedon unde s-a văzut cu fostul patriarh Nichifor şi mai apoi se pare că a stat o perioadă de mânăstirea Crescentios, aproape de Nicomidia. Aici, destul de ciudat trebuie să spunem că suntem lăsaţi în întuneric fiindcă nu avem nici o informaţie dacă de fapt Sfântul Teodor s-a reîntors la Studion şi şi-a reluat funcţia şi autoritatea de acolo. Biografii lui moderni se grăbesc prea repede să susţină că el a făcut acest lucru. Dar nici Vieţile şi nici Scrisorile nu sunt cât se poate de explicite în acest sens. Ni se spune că el s-a întors la provincia lui (sau Παροικια) dar cuvântul lui este că s-a dus în Bitinia cu care era de mai multă vreme familiar şi unde rudele lui aveau proprietăţi şi unde au existat mai multe persoane dedicate cauzei sale. Fără nici o îndoială că Sfântul Teodor a voit să fie reinstalat ca conducerea mănăstirii sale, dar această reinstalare era menţionată vag la eliberarea din exil şi este cât se poate de evident că el ar fi fost de acord să se reîntoarcă fără o înţelegere clară a vechiului ritual care trebuia să fie restaurat. O astfel de înţelegere după cum putem să ne dăm seama putea să fie luată de el gratis fără permisia generică, dar într-un astfel de caz, dar dacă acesta ar fi fost cazul, probabil că am fi aflat de ea cum este cea din Duminica Floriilor înainte de exilul lui. Din datele pe care le avem nu putem să fim siguri decât că în primele zile – probabil luni – au fost petrecute în a îşi întării partizanii lui, laici şi monahi pentru lupta care va urma. Avem o lacună în spaţiul care ar fi fost natural să fie dedicat într-o mare parte din poveştile Vieţilor sale şi care sunt umplute cu o serie de minuni insipide şi irelevante, cum ar fi oprirea unui potop, alungarea unui tigru şi pedepsirea în somn a unui călugăr sardinian care şi-a bătut joc de imnele Sfântului Teodor. Mai plăcut dar la fel de puţin probabil a fost cum a fost consultat de un ascet care suferea de acuzaţii calomnioase şi pe care l-a sfătuit să poarte pantofi iarna şi în mâncare şi haine să fie mai asemenea oamenilor obişnuiţi.

La fel ca mulţi alţi împăraţi, Mihail pare să fi fost deficient în imaginaţia simpatică fiindcă crezut că toată problema iconoclastă putea să fie rezolvată de o conferinţă în care liderii ambelor părţi să fie puşi să accepte compromisuri cu tolerare locală. Avem între scrisori, una dintr-o adunare de episcopi şi stareţi, scrisă de Sfântul Teodor în numele tuturor în care spune că ei s-au adunat să vorbească cu împăratul care trebuie să le ofere o audienţă. Scrisoarea are acelaşi scop ca şi cea deja citată dar insistă mai mult asupra supremaţiei Romei citând textul: "tu eşti Petru şi pe această piatră îi voi zidii Biserica Mea" şi el respinge propunerea făcută de episcopii şi stareţii ortodocşi în adunarea lor ca să ţină o conferinţă cu cei din partidul opus. Se pare că Mihail a mers mult mai departe în concesiile sale decât a mers Leon, prin aceea că vom pune ultima decizie în persoana acceptată de Sfântul Teodor şi facţiunea

[163] Continuator al lui Teofan, cp. Spun mai în amănunt în Viaţa lui Nichfor de Ignatie.
[164] Lib. ii, 74.

lui.[165] Dar pentru Sfântul Teodor numai un sinod ecumenic putea rezolva problema. Dacă conferinţele locale ar fi trebuit să fie preliminare, se pare că nu a fost improbabil că el ar fi fost de acord dar fără de nici o îndoială el a văzut pe împăratul că a făcut finalul şi s-a străduit să soluţioneze punctele fundamentale ale doctrine prin intermediul unei societăţi în dezbateri iresponsabile şi manipulate.

În cele două Vieţi ale Sfântului Teodor există o divergenţă mică din moment ce una[166] exprimă că patriarhul Nichifor a luat parte la adunarea cerută de călugări şi alta[167] îl exclude total. Pentru Nichifor era un timp crucial din moment ce patriarhul iconoclast Teodor a murit în acelaşi an şi nu este îndoielnic că împăratul ar fi fost bucuros să îl ajute pentru terminarea schismei prin a îl renumii pe Nichifor cu condiţia ca el să vrea. În orice caz a fost Sfântul Teodor cel care a interzis ca aşa ceva să se întâmple. Această presupunere se bazează pe unirea puternică dintre cei doi lideri şi pe respectul mutual care este lăudat de biografii lor. Mihail a numit în scaunul vacant de patriarh un lider al partidului opus pe care l-am menţionat deja, Antonie de Syllaeum.

Între timp audienţa cerută a fost aprobată.[168] Episcopii şi stareţii au fost introduşi în prezenţa imperială de unul dintre prietenii de la Curte, cel mai probabil unul dintre corespondenţii Sfântului Teodor. Ei au apărat cultul icoanelor, aparent fără prea multă luciditate, fiindcă la un moment dat împăratul a uitat de ei şi s-a întors spre Sfântul Teodor şi i-a cerut opinia. Sfântul Teodor a repetat argumentele restului, probabil cu o claritate mai mare şi aşa că a primit un răspuns definit dar cu greu mulţumitor: "ce spui tu sună bine doar că până în acest moment eu nu m-am închinat la nici o icoană şi vreau să las Biserica la fel cum am găsit-o. Îţi cer să aperi ceea ce tu numeşti credinţa ortodoxă. Afară din oraş puteţi face ce vreţi fără să vă fie frică de mine." După ce a spus aceste lucruri a încheiat audienţa.

Cuvintele "afară din oraş" au fost definitive. Tolerarea locală dimpreună cu persecuţia arareori este o experienţă mulţumitoare şi într-un stadiu în care capitala era aşa de importantă cum era Constantinopolul pentru imperiu, concesia a fost zadarnică. Pentru Sfântul Teodor însemna că trebuia să stea departe de Studion şi că vechea mănăstire pe care o conducea nu mai putea să fie sediul facţiunii sale. S-a retras la Crescentios lângă Nicomidia. Oricât de mare i-a fost dezamăgirea, problema nu era fără speranţă. Persecuţia s-a oprit şi influenţa lui a fost lăsată în pace atât între fii lui duhovniceşti şi în înalte societatea de la curte şi stat.

Probabil că în centrele religioase ale coastei şi a insulelor de lângă împrejurimile Constantinopolului influenţa creştea şi se răspândea şi a făcut, deşi nu în timpul vieţii Sfântului Teodor, să se ajungă la triumful ultim al icoanelor. Printre corespondenţii Sfântului Teodor au fost două femei de mare rang, care includeau două foste împărătese, care au fost aderente puternice a cauzei. Una dintre ele a fost împărăteasa Maria, văduva lui Constantin VI, care dimpreună cu fiica ei Eufrosina au adoptat viaţa monahală. Este îndoielnic dacă Eufronisa a luat cu adevărat voturile monahale. Oricum ea figura ca monahie şi a fost închisă pe insula Prinţului. Mihail era acum văduv şi în ciuda ataşamentului faţă de soţia lui decedată, el a ascultat de sugestiile curtenilor şi a soţiilor lor să se recăsătorească. Avem aici un nou semn al popularităţii între o mare parte a poporului a marii dinastii isauriene pentru care Mihail a decis să cenzureze Biserica cu scopul de a se unii cu o doamnă de a casei. Căsătoria lui Mihail cu Eufrosina a fost odioasă pentru călugări în trei puncte. În general nu erau de acord cu a doua căsătorie; Eufrosina era călugăriţă; şi părea ceva profan în orice legătură cu familia dezonorată a isaurineilor. Sfântul Teodor a denunţat căsătoria într-o cateheză.[169] La fel de bine i-a scris împărătesei Maria,[170] care a fost adeptă a cauzei sale din primele zile şi care în ultima perioadă i-a trimis mai multe semne de prietenie şi admiraţie. Nepotul ei imperial se pare că a invitat-o la curte şi lumea se aştepta să accepte invitaţia. Dar Sfântul Teodor i-a spus că o autoritate mai mare decât cea a lumii îi cerea să stea pe loc şi pentru a o calma el a citat texte amare: "cine este mama şi fraţii Mei?..." şi "cel care nu îşi urăşte… fiica sa nu este vrednic de Mine." Nu este clar dacă Sfântul Teodor a voit să spună că voturile monahale ale Mariei să o oblige să stea în locul de secluziune sau dacă el a voit să o avertizeze împotriva ispitelor care ar fi putut să vină de la o Curte necredincioasă. Aparent Maria nu s-a dus din moment ce în o altă scrisoare o felicită fiindcă a rezistat ispitei.[171] Dacă este să judecăm

[165] Acest lucru poate fi dedus din Lib. Ii. Ep. 229.
[166] A. 118.
[167] B. 60.
[168] Vita A, 118; Vita B, 60.
[169] No. 74. Ea ar fi putut să fie ţinută 1. Oral călugărilor care trăiau lângă Crescentios sau altunde; 2. Prin scriosarea cum era cazul cu multe dintre *Catehezele* sale sau 3. Oral la Studion în timpul isurecţiei lui Toma (a se vedea mai jos).
[170] ii. 1818.
[171] Colecţia Cozza-Luizi, 148.

evenimentele care vor venii Eufrosina a fost mult mai înclinată crezului mamei sale decât cel al familiei tatălui ei. Cel puţin mănăstirile în care a stat se pare că au fost ortodoxe. Avem o scrisoarea scrisă de Sfântul Teodor către canoneasa insulei Prinţului[172] îi care o felicită pentru puritatea vieţii şi a credinţei deşi îi averizează contra ispitelor. Şi mănăstirea din Gastriae,[173] cea a (sau întemeiată) de Eufronisa şi unde s-a retras mai apoi în viaţă era situată aproape de Studion. Era şi locul doamnei Teoctista care a lucrat pentru cauza icoanelor, soacra împăratului Teofil. Numele ei fiind acelaşi cu cel al mamei Sfântului Teodor, poate sugera rudenie şi această afirmaţie este făcută de un cronicar[174] cum că locul pentru mănăstire a fost cumpărat de un patrician Nicetas, care este numit rudă într-una dintre scrisorile Sfântului Teodor. Mai mult, mai avem o doamnă împărătească legată strâns de insula Prinţului şi de insula Prota, de asemenea o redută a ortodocşilor, care a fost o corespondentă a Sfântului Teodor. Soţia împăratului Leon, Teodosia se pare că mai mulţi cronicari spun că i-a cerut soţului ei amânarea execuţiei lui Mihail până după Crăciun, un act care a dus indirect la asasinarea lui Leon. Acest lucru nu poate să ne facă să o suspectăm de conspiraţie şi contrariul pare să fie dovedit din faptul că a fost forţată să se retragă mai apoi când a fost trimisă la Princeps şi fii ei la Prota.[175] După o poveste dintre ortodocşi, unul dintre aceşti fii, numit Constantin, dar acum renumit Vasile, a devenit bolnav de cârâială ca o consecinţă a mutilaţii crude în stil bizantin asupra tuturor fiilor lui Leon. Totuşi, Vasile a cerut ajutorul Sfântului Grigorie de Nazianz (motivul pentru care tatăl său l-a ales nu se ştie) şi şi-a revenit din nou în vorbire şi a devenit un devorat închinător la icoane. Nu ar fi avut rost să relatăm povestea dacă Sfântul Teodor[176] nu ar fi scris o scrisoarea împărătesei Teodosia şi fiului ei Vasile. În prima parte ea este felicitată că a venit de partea adevărului. A doua este puţin ambiguă. Împăratul i-a dat insula Chalcita unde fraţii şi monahii au plecat. Sfântul Teodor a fost perturbat de veste dar mai apoi a fost asigurat că tot ceea ce a fost făcut a fost făcut din ordinul împăratului. Totuşi, el i-a cerut fostului împărat şi fiului lui să facă cât mai mici suferinţele exilului.

Din toate aceste întâmplări diverse ne putem da seama că Sfântul Teodor avea mulţi aderenţi, atât femei cât şi bărbaţi, în regiunile adiacente oraşului. Totuşi mai era cale lungă până când Sfântul Teodor să ajungă să îşi rea poziţia lui de autoritate la Studion.

Circumstanţele au fost perturbările legate de o revoltă serioasă care imediat s-a extins alarmant şi a răspândit nelinişte şi instabilitate în toate provincile estice. Toma liderul ei este o figură ambiguă.[177] El a fost identificat de unii şi această opinie este acceptată de toată lumea, cu generalul cu acelaşi nume care a fost în revolta lui Bardanes şi mai apoi a fost promovat de Leon Armeanul. După alţii, a fost un slav cu o origine obscură care a o perioadă a slujit sub saracini. El a reuşit să creeze un partid între disperaţi şi nemulţumiţi şi unii cred că de fapt ar fi fost nefericitul împărat Constantin VII dacă evident ar fi supravieţuit nenorocirilor prin care a trecut. Această pretenţie este inconsistentă cu identitatea lui Toma rebelul şi Toma generalului lui Leon. Se poate crede că o astfel de pretenţie ar fi putut să fie eradicată dintr-o lovitură prin refuzul Eufronisei (dacă sau nu era încă împărătească) ca să îl recunoască drept tată.[178] Totuşi istoricii au făcut şi alte pretenţii mai puţin ciudate şi mai uşor de respins. Toma s-a bucurat de cooperarea unui anume Grigorie Pterotes, văr şi prieten al lui Leon V. Printr-un aranjament făcut cu saracinii, lui i s-a permis să călătorească la Antiohia şi să fie încoronat de patriarhul Iacob sau Iov. El a adunat o mare flora la Lesbos, a cucerit o mare parte din Asia mica şi a asediat Constantinopolul.

Acum Mihail a devenit foarte energic. El a adunat corăbii şi muniţie de război, a făcut oraşul capabil de a se apăra şi dimpreună cu fiul lui Teofil, pe care în acest moment l-a făcut co-împărat, au menţinut o rezistenţă viguroasă şi în cele din urmă de succes în faţa asediatorilor. Armata rebelă a suferit din cauza unui atac al bulgarilor şi împăratul a refuzat să îi ajute. Flota rebelă a fost împrăştiată şi încă două încercări de a cucerii oraşul au fost respinse. Toma care a creat asediul a fost la rândul lui asediat[179] de forţele imperiale. La scurt timp a fost trădat împăratului şi a fost dimpreună cu fiul lui condamnat la moarte cu ruşine, în prealabil fiind torturat.

În timpul sau după asediul Constantinopolului, Sfântul Teodor şi călugării lui au fost chemaţi din nou în oraş. Măsura a fost una de precauţie din partea împăratului care se teama ca ei să nu treacă de partea insurgenţilor. Se pare

---

[172] (ηγομενη) Lib. ii. 125. Este *dux* menţionat chiar de Maria?
[173] A se vedea George Hamartolous, p. 790.
[174] Theoph. Contin, p. 70.
[175] Simeon Magistul, p. 619.
[176] Lib. ii. 204.
[177] Chiar şi Continuatorul lui Teofan este problematizat de el şi dă două mărturii despre originile lui.
[178] Trebuie să remarcăm că această căsătorie cu Eufrosina ar fi putut să fie o racţie din partea lui Mihail la pretenţiile lui Toma.
[179] La Adrianopole sau în Arcadiapolis.

că Toma a voit să îşi câştige pe unii dintre cei care acceptau închinarea la icoane, dar este puţin probabil că el sau alţi călugări au fost de acord cu el. Cronicarii ortodocşi vorbesc de Toma cu nemulţumire. Este puţin probabil că orice aspirant care se opunea iconoclasmului ar fi încercat să perpetueze tradiţiile dinastiei isauriene sau să se lege pe sine de prietenii lui Leon cel asasinat. Singura urmă de acţiune din partea lor în toată această criză se pare că a fost negocierea de succes purtată de un monah studit de a se separa pe Grigorie Pterotes de cauza pe care el a adoptat-o. Nu avem nici o informaţie despre cum Sfântul Teodor a petrecut lunile de asediu şi cum a trecut peste războiul local. Cel mai probabil acum era la Studion unde îşi ţinea catehezele sale înfocate "fraţilor şi părinţilor" şi menţinea stricteţea rânduielii sale cu păstrarea cultului iconodul.

La final, revoltat, împăratul a mai organizat o conferinţă pentru a obţine pacea. Sfântul Teodor a mai scris o scrisoarea adresată împăraţilor Mihail şi Teofil[180] în care după un salut respectos, el refuză să vorbească cu ereticii, dă o mărturisire de credinţă şi intră în mai multe argumente împotriva iconoclasmului şi insistă pe autoritatea Sinoadelor Ecumenice. Încă o scrisoare cu acelaşi scop a fost scrisă de el cu privire la autoritatea sinodală către Sacellarios Leon în care el s-a referit la ofertele făcute cu trei ani în urmă, un fapt care pare că dovedeşte că Mihail şi-a menţinut acelaşi obiectiv în acest timp, dar a fost împiedicat de rebeliune să îl ducă la îndeplinire. Se pare că împăratul a fost determinat să nu permită cultul icoanelor sau să asculte de sugestiile restaurării lui Nichifor până nu se făcea un aranjament final. Sfântul Teodor s-a retras mai întâi la mănăstirea din Crescentios, unde avea libertate deplină, unde îşi putea vedea prietenii şi putea scrie aderenţilor săi. Imperiul era încă într-un stadiu de nelinişte şi mai apoi a fost obligat de o incursiune araba să părăsească Crescentios pentru a se muta la Acrita unde era o mănăstire închinată Sfântului Trifon. Acum a venit peste necazul că fratele lui a murit, episcopul Tesalonicului, care mai apoi a fost înmormântat la Studion.

Se pare că împăratul Mihail nu s-a ridicat la capacitatea de a rezolva disputele care au fost parţial cauza şi parţial efectul rebeliunii lui Toma. Au existat mai multe plângeri din mai multe locuri despre opresiune şi incapacitate din partea guvernului său şi fără să aibă multă cultură sau tact el a eşuat să menţină o poziţie de demnitate personală în ochii ofiţerilor lui şi în mare a publicului. Două mari dezastre care au venit peste imperiu imediat după suprimarea lui Toma sunt unele care nu pot fi puse deplin pe seama lui, deşi sunt parte din eşecul general al imperiului de a îşi apăra provinciile. Este vorba de pierderea Cretei şi a Siciliei. Creta a fost preluată de o bandă de saracini din Spania, a cărui lider a ars corăbiile şi a pus ca soldaţii lui să se căsătorească cu femeile captive şi a colonizat insula. Toate eforturile de a elibera insula au fost un eşec. Oraşele antice greceşti au trebuit să se plece în faţa conducerii musulmane, care a rămas în insulă aproape 140 de ani. Cealaltă pierdere a imperiului a fost mai serioasă şi a fost permanentă. Se spune că un cetăţean din Siracuza s-a căsătorit cu o călugăriţă şi a creat o insurecţie cu scopul de a scăpa de amputarea nasului şi astfel că i-a invitat pe arabii din Africa care, după o perioadă considerabilă de timp, au intrat în posesia întregii insule. Luptele au fost departe de a se fi terminat în timpul vieţii atât a Sfântului Teodor cât şi a lui Mihail. Nu ne putem abţine să nu ne gândim că aceste controverse religioase, soldate cu exilul călugărilor şi a susţinătorilor lui, au dus la apariţia catastrofei. Refugiaţii, care se pare că în aceste părţi existau într-un număr mare, nu i-au binevenit pe arabi, dar influenţa lor nu putea să oprească susţinerea loială a guvernului imperial.

Dar Mihail s-a arătat pe sine cât se poate de serios de a obţine pacea internă şi el a căutat să o obţină în direcţia arătată de mai multe ori de Sfântul Teodor. Totuşi, el a considerat că nu trebuie să apeleze direct la papă[181] ci să abordeze Scaunului Papal prin intermediul împăratului Luis Piosul, cu care relaţiile Curţii Bizantine au continuat în mare prietenos.

Atitudinea Sfântului Teodor, al lui Mihail şi Luis faţă de puterea papală, este caracteristică şi instructivă. Pentru Sfântul Teodor, după cum am putut vedea, care era întotdeauna gata să recunoască "Arhetipul în imgine," papa este legal şi deţinătorul puterii supreme. Creştinii problematizaţi pot apela la el pentru ajutor la fel cu ucenicii au apelat la Hristos când furtuna le-a ameninţat corabia. Pentru Mihail el probabil părea un prelat cu o putere inconvenient de mare, a cărui acţiuni în stânjeneau, dar care ar fi putut să stea în faţa împăratului Luis cam în aceeaşi relaţie în care era patriarhul Constantinopolul cu împăratul estic. Probabil că nimeni din Bizanţ nu şi-a dat seama cât de complicate au fost legăturile dintre papalitate şi Curtea Francă care au făcut orice intervenţie efectivă imposibilă.

Numele prin care mai este cunoscut Luis, Piosul, sugerează ascultarea lui obişnuită faţă de autoritatea Bisericii. Dar acest lucru nu înseamnă deloc mare respect faţă de papa. Este adevărat că au avut loc mai multe sinoade pe

[180] Lib. II. 199, plasată de Baronius în 823.

[181] Toate tranzacţiile ne sunt date în mare măsură de Barinius, Annales Ecclesiae, xiv şi în Mansi, Concilia, xiv. La fel de bine el i-a scris papei (a se vedea scrisorea lui Luis) dar aparent numai pentru a se plânge de încurajarea dată fugitivilor.

teritoriile lui pentru a reforma instituţiile monahale şi pentru redresarea nemulţumirilor ecclesiale, dar aceste măsuri nu au fost luate din iniţiativa papală. Fapta lui Luis care a arătat toată ascultarea sa faţă de autoritatea spirituală, pocăinţa ce a luat-o la Attigny pentru păcatele sale pe care istoricii moderni o privesc în mare ca fiind una fără de nici un păcat, chiar dacă a existat "nu a mers la Canossa." Papa Pascal, la momentul în care Sfântul Teodor mijlocea la împăratul estului să readucă Biserica sub autoritate papală, lucra sub ameninţarea cauzată de uciderea a doi vasali ai împăratului vestului şi a fost declarat nevinovat numai după ce o comisie de investigaţie şi un act solemn de iertare au fost date. Succesorul lui Eugeniu, a fost numit sub influenţa directă a fiului împăratului Lothaire, dar nu a fost înclinat să adopte o poliţă foarte sigură.

Scrisoarea lui Mihail nu a fost un produs singular. Abunda în referinţe la binecuvântări de pace şi unitate. Respingea orice posibilitate ca el să îl fi ucis pe predecesorul lui şi a dat mai multe detalii despre problemele pe care le-a avut mai înainte cu Toma, care au fost cele pentru care împăratul a fost atât de evaziv în negocierile deschise cu Luis. Mai apoi el a trecut la mai multe plângeri faţă de iconoduli care refuzau orice întâlnire şi compromis şi care erau vinovaţi de mai multe comportamente superstiţioase, cum ar fi amestecarea de bucăţele de icoane în vinul euharistic, a pune statui ca patroane ale copiilor (după cum am văzut o practică ce nu a fost respinsă de Sfântul Teodor), înlocuirea crucii cu o icoană etc. El îşi exprimă propria ortodoxie şi moderaţie afirmând cu precauţie că recunoaşte *şase* sinoade ecumenice; excluzându-l pe la doilea de la Niceea şi a declarat că el şi cei care au venit la conferinţa lui au dat ordine ca icoanele să nu fie distruse ci puse mai departe pentru a nu fi atinse şi sărutate. El îi cere lui Luis să îşi folosească influenţa de papă împotriva calomniilor fugarilor.

Următoarele evenimente au avut un curs anume. Ambasadorii au plecat la Roma dimpreună cu unii dintre mesagerii lui Luis.[182] Rezultatul a fost că s-a dat voie ca clericii franci să se întrunească într-un sinod, sau conferinţă, şi să adune mai multe opinii de la părinţi cu privire la subiectul icoanelor şi a cultului icoanelor.

Sinodul sau după cum i se mai spune *Collatio* care a fost întrunit fiindcă i s-a permis, a avut loc la Paris în 825 şi a emis câteva documente foarte lungi. Evident, că principala lor parte de muncă a fost o colecţie de autorităţi patristice. Vom găsii aici mai multe citate dar munca este incompletă şi poartă amprenta grabei. Rezultatul general este o decizie în favoarea decretelor de la Frankfurt sau mai bine spus o reafirmare a decretelor lui. Icoanele trebuie să fie cinstite moderat, folosinţa lor fiind una mai mult educaţională şi comemorativă. Opinia citată care se pare că a reprezentat punctul de vedere al Bisericii France este cel al lui Grigorie cel Mare în avertismentul către Serenus episcop de Marseilles[183]: "una este să adori o imagine, alta să înveţi prin reprezentarea unei imagini, ceea ce este vrednic de a fi adorat. Fiindcă ceea ce credincioşii care pot citii primesc din cărţi este ceea ce cei simpli primesc prin imagini; fiindcă prin icoane cei needucaţi sunt instruiţi ce trebuie să facă şi în ele cei ce nu pot citii citesc."

Sinodul a scris o scrisoare pe care Luis să o trimită papei şi una papei pe care el să o trimită lui Mihail. Nici una dintre aceste epistole nu a ajuns la destinaţie. Totuşi doi episcopi francezi Jeremy de Sens şi Jonas de Orleans au fost trimişi la Roma cu o listă de instrucţiuni de a îl aborda diplomatic pe papa şi de a îl convinge să se alăture împăratului în a trimite un sol de pace lui Mihail. Nu era deloc de preferat ca o condamnare să fie făcută pe faţă nici chiar papei orientat imperial, o *Collatio* de la Paris care a fost pronunţată împotriva papei Adrian de a respinge articolele de la Frankfort. Nu ştim dacă greşeala a fost a lui Ionas sau Jeremy sau circumstanţelor. Totuşi papa nu a trimis nici un legat şi nimic din ceea a întreprins împăratul nu a ajuns la înţelegerea dorită. Toate visurile de forţă spirituală pentru a calma perturbările din est s-au dovedit un miraj. La fel de bine aşteptările diferite ale Sfântului Teodor de la Părinţii adunaţi la Paria, la fel de bine, au fost iluzorii.

Se pare că există un pasaj în corespondenţa Sfântul Teodor care face referire la această încercare de împăcare. Scriindu-i monahului Nicetas,[184] el face referinţă la o carte care susţinea doctrina că reprezentările pictoriale sunt un pogorământ al imperfecţiunii. Această opinie, în mod substanţial cea al Sinodului de la Paris, a fost foarte neplăcută lui. El obiectează faţă de diviziunea Bisericii în perfect şi imperfect (a suspectat aici maniheism?) şi citează ca *reductio ad absurdum* îndemnurile pe care marele Vasile le-a mărturisit că le-a primit de la imagini. Nu ştim dacă a ştiut mai multe despre opinia vestică. Nu este imposibil ca unii dintre prietenii lui care s-au mutat în Italia să îşi folosit eforturile să îl facă pe Eugenie de a accepta partea care i-a fost dată de clericii francezi şi împăratul lor.

---

[182] Pare posibil că singura comunicare cu Mihail ţinută de papă a fost prin scrisorile sale trimise prin ambele ambasade.
[183] St. Greg., Lib. Xi, Ep. 13.
[184] Lib. Ii. 171.

Curtea francă a continuat o perioadă de timp să privească icoanele şi statuile ca ajutoare educaţionale. Unii clerici au ajuns la iconoclasm cu a fost cazul ereticului notoriu Claudiu din Turin. Dar nu a existat nici o persecuţie. Se pare că cel puţin pentru un timp, diversitatea de viziune a fost posibilă mai mult în vest decât în est.

Între timp eforturile conştiente au eşuat şi o circumstanţă aparent fără importanţă legată cu negocieri a ajutat în cele din urmă indirect de a aduce estul mai aproape de vest. Între darurile aduse din Constantinopol la curtea lui Luis a fost o copie a lucrările acelui prinţ a misticilor, Dionisie Areopagitul. Luis a cerut o traducere a lui. Încercarea a eşuat dar datoria a fost mai apoi preluată de mâini mai competente.[185] Se pare că este o ironie a sorţii că în circumstanţele pe care aceeaşi acţiune care au adus o declaraţie de bun simţ, fără pretenţii, cineva ar putea spune pseudo-raţionalistă a viziunii simbolurilor religioase s-a adus în vest una dintre cele mai mari surse de avânt mistic. Fiindcă din Dionisie s-a iscat fântâna care a ajutat să se fructifice tot câmpul spiritual al gândirii medievale care a hrănit filosofia lui Scotus şi chiar al lui Aquino, arta lui Botticelii şi imaginea poetică a lui Dante.

CAPITOLUL XII

Corespondenţa privată a Sfântului Teodor. Moartea sa

Evenimentele povestite în ultimul capitol ne aduc mai aproape de sfârşitul vieţii tensionate şi diversă a Sfântului Teodor. Dar mai înainte de a ne apropia de scena finală, să aruncăm o privire la acea parte a vieţii care nu este rezumată la o singură perioadă; adică la referinţele epistolare mai private în natura lor decât scrisorile citate deja în legături cu controversele doctrinare şi acţiune oficială. Nu se poate spune că în acest caz publicul şi privatul pot să fie foarte distincte. Unele dintre cele mai importante declaraţii cu privire la probleme de principiu au fost făcute lângă rudele lui sau a unor prieteni intimi: unchiului Platon, fratelui Iosif, "fiilor" lui spirituali Naucratie, Ignatie şi altora. Şi în cele mai private scrisori ale sale, dorinţele şi avertizările sale de cele mai multe ori cad sub forma cu care am devenit familiari în operele sale teologice doar fiindcă aceste forme au fost parte din mediul lui mental înconjurător. Astfel se poate spune că legătura lui dintre Imagine şi Prototip nu este niciodată lăsată departe de gândirea lui. Totuşi cu mare greutate putem să separăm scrisorile lui dogmatice de cele autoritative şi acestea în mai multe cazuri tind să ne dea o imagine diferită a omului pe care îl putem vedea numai din activitatea lui profesională. Există multă maleabilitate şi urbanism în ele mai mult decât o recunoaştere a condiţiilor necesare unei vieţi civilizate, toate acestea mai presus de a "salva bunul simţ."

Cititorul este uimit de numărul mare de scrisori pe care el le-a scris, având în vedere că cele câteva sute nu sunt toate câte au ajuns la noi din vasta sa corespondenţă. Un mare număr este format de răspunsuri la scrisori pe care le-a primit, de cele mai multe ori interogaţii ale opiniei sale asupra unor probleme dificile de disciplină şi comportament privat. Multe au fost adresate ai multor grupuri de bărbaţi şi femei. Unele sunt exprimări ale mulţumirii adresate oamenilor şi mai des femeilor pentru amabilitatea arătată în vremuri potrivnice. După cum ne putem aştepta există una care are un stil considerabil în varietatea stilului, după obiectivul scrisorii şi a celui care a primit-o în fiecare caz. Din nefericire ceremonialismul pompos al vieţii bizantine a pătruns în relaţiile private aşa că nu trebuie să ne aşteptăm să găsim aici harul şi simplitatea care au făcut literatura epistolară a celor mai bune perioade abundente şi de încredere ca sursă pentru istoria socială contemporană. De cele mai multe ori domină persoana a treia, scriitorul fiind "smerenia mea," "nevrednicia mea" sau ceva de acest gen şi persoana căreia îi este adresată este "măreţia ta," "pietatea ta" sau altele de acest gen. Totuşi, sensul real al lui reuşeşte să pătrundă în miez. Ocazional sentimentele scriitorului se deduc în funcţie de variaţia cu stilul plin de respect al epistolei ca şi cum răspunsul trebuie să fie trimis unei persoane plictisite care a întrebat lucruri nepotrivite.[186] Totuşi, de mai multe ori tonul politeţii şi al amabilităţii domină toată scrisoarea.

Dintre scrisorile mai obişnuite şi mai complementare sunt multe scrise persoanelor în funcţii mari pentru a le trimite condoleanţele sale pentru moartea unei rude. Există una adresată lui Staurachie [187]Spatharios, probabil (deşi nu este sigur) prim ministrul şi un consilier rău al Irinei pentru a îl mângâia pentru moartea unui copil de-al său, primul născut. Lui Leon, păzitorul orfanilor, el îi scrie pentru a îşi arăta simpatia pentru moartea fiului, de trei ani, al treilea

[185] A se vedea "Studii în Ioan Scotus" a autoarei.
[186] În acest mod îmi explic Lib. ii, 220 şi 205. Prima este lui Machara, soţia lui Spatharios care se pare că i-a adus mai multe laude deşarte.
[187] Lib. i, 18.

copil pe care l-a pierdut.[188] Se pare că scrisoarea este scrisă într-un fel simplu şi natural şi ne face să credem că Sfântul Teodor a avut un loc moale în inima sa pentru copii şi că nu era foarte empatetic cu doctrina păcatului originar: "pentru tine acest lucru este trist; dar nu şi pentru cei care au murit din moment ce fiindcă sunt nepătaţi şi curaţi de păcat, datorită copilăriei lor ei au plecat din lucrurile de aici spre o viaţă fără durere şi binecuvântată şi unde în sânul lui Avraam cântă imne în corul de copii sfinţi şi fac muzică între copii care urmează lui Hristos."[189] El îi îndeamnă să se controleze, arătând tristeţe naturală dar menţinând controlul de sine şi nădejdea că soţia lui Chartularia[190] ar putea să nască în curând un alt fiu. Tendinţa spre optimism faţă de cei care mor de tineri este văzută şi mai mult în cazul unui om care a murit de tânăr, nu în inocenţa copilăriei. Scriindu-I lui Turmachissa din Grecia[191] (soţia comandantului Turma?) pentru a o mângâia din cauza morţii fiului ei într-o bătălie el spune: "el s-a unit cu Hristos în botez, a primit credinţa ortodoxă şi nu a fost plin cu plăcerile lumii aşa de mult ca să se atingă cu degetele de ea, datorită tinereţii sale. Prin urmare credem că unde el a greşit şi a luat-o razna în această viaţă, el va primii iertare prin această moarte nedreaptă şi neaşteptată." Într-o altă scrisoare[192] el oferă condoleanţe unui nobil al cărui fiu tânăr, după ce a primit o bună educaţie, a murit în castitate şi ortodoxie. În experienţa lui cu "fii săi duhovniceşti" în urma la mai multor căderi şi a unor aşteptări dezmințite, el a simţit că cei pe care "zeii îi iubesc mor tineri." Cu bun simţ scrisorile sale insistă pe datoria de a fi potolit temperamentul de suferinţa lor şi pe a îşi concentra atenţia pe cei pe care cei morţi i-au lăsat în urmă; la fel de bine el a susţinut că spiritual cei vi îi pot ajuta pe cei morţi. Este uimitoare marea valoare pe care el o pune asupra veţii conjugale şi domestice[193] dacă nu am fi familiari cu standardul lui dual de viaţă pentru cei din lume şi cei care sunt afară din ea. Viaţa obişnuită a societăţii umane, chiar viaţa de la Curte, putea oferii ţel, în ochii lui, pentru obţinerea unui stadiu înalt de virtute creştină dar cei care au renunţat la lume au fost legaţi de un standard şi mai mare având în vedere că ei sunt liberi de orice ispită şi au primit o chemare dumnezeiască.

Acest punct de vedere este afirmat cu tărie în două scrisori către doi laici evlavioşi şi într-una către o doamnă care voia să părăsească lumea dar nu o lăsa soţul ei. El îi scrie lui Marianus Spătarul după ce i-a spus ce vicii trebuie evitate şi ce virtuţi trebuie să fie căutate: "acest lucru şi cele asemenea aparţin adevăratului creştin. Doamne, să nu consideri că ce am spus se aplică numai călugărului şi poate să fie şi a laicilor în mare (deşi aceste lucruri sunt ţinute mai strict de călugări); cu excepţia că celibatul şi sărăcia cu privire la lucrurile din această lume nu este condamnată. Dar chiar şi acestea au vremuri de abstinenţă şi negare de sine."[194] Lui Teodor Hospitalarius: "adevăratul creştin nu este nimic mai mult decât o copie şi o impresie a lui Hristos şi se cuvine să stea cu El la fel ca mlădiţele viei şi membrele cu capul." După ce vorbeşte de datorii reciproce ale stăpânilor şi sclavilor, soţilor şi soţiilor, părinţilor şi copiilor, el continua: "avem aici sclavia şi căsătoria; în lume ele vor înceta să mai existe şi toţi vor fi una la fel ca îngerii." Către Albenea, soţia lui Protospatharius:[195] "doamnă este un lucru mare ce tu doreşti şi este greu de realizat... fiindcă nu poţi să fi uşor depărţită după ce Dumnezeu va unit la un loc." Ea ar trebuii să îi spună soţului ei de dorinţa ei şi să îi spună de superioritatea vieţii monahale. Dacă el va fi de acord foarte bine. Doamna pare să fie crescut copii care erau mari aşa că nu există nici o problemă de a lăsa în urmă o familie tânără, dar demnitatea ei făcea retragerea grea. Sfântul Teodor i-a spus că trebuie să caute mântuirea în viaţa de căsătorie şi să spera ca drumul ei să fie netezit pentru ceva mai superior.

Într-o scrisoare scrisă unui anume Demetrius Consulul[196] găsim un îndemn la o viaţă de laic şi oficial când acesta a fost numit într-o funcţie în care exista şansa de război. Dar există multe aluzii la un ascetism aspru în avertismentele lui din moment ce cu inducţiile la dreptate, de a elibera pe cei oprimaţi şi a refuza daruri vine şi interdicţia de a râde: "fiindcă cei care râd acum mai apoi vor plânge şi se vor tânguii."

Atât bărbaţii cât şi femeile de obicei îl întreabă pe Sfântul Teodor probleme de cazuistă cât şi cu privire la disciplina şi viaţa spirituală. Astfel el este chemat[197] de unii dintre "fii" săi să decidă dacă asupra vechii şi complicatei

---

188 Lib. i, 29.
189 Cuvântul este χριστοφορων. Se gândeşte la băieţii care poartă icoana lui Hristos în procesiune?
190 A fost Leon *chartutlarius* la fel ca *orphonothrophus*?
191Lib. ii. 145.
192 Lib, ii, 54; cf. Ii, 145.
193 A se vedea în special ii, 176, 186 şi 188.
194 Lib. ii, 117.
195 Lib. ii. 51.
196 Lib. ii. 148.
197 Lib. ii. 39.

probleme dacă este justificabil să minţi. Răspunsul lui este negativ, dar cu adăugarea ce reaminteşte asupra adaosului de "trădare nereuşită;" adică dacă spui o minciună pentru a salva un frate sau o soră de la distrugere şi adaugă, *sotto voce,* cuvinte care dau un sens adevărat, atunci evident că nu ai minţit. Dar acest îndemn nu trebuie să fie folosit numai în favoarea lui numai. Argumentul este cu greu convingător că a în intra în polemică cu privire la puncte de etică cu Sfântul Teodor şi că el ţine mai mult la autorităţi decât la principii, dar rezultatul pare să fie în acord cu bunul simţ. Într-o altă scrisoare,[198] el protestează împotriva unor folosinţe a unei clădiri dedicate femeilor şi acum luată de bărbaţi. Într-o alta[199] condamnă intenţia unui tată care şi-a călugărit fiica cea mare şi se gândea să accepte o ofertă bună de căsătorie pentru ea şi să o înlocuiască la călugărie cu fiica cea mica. Este evident că un astfel de lucru este lax şi ar distruge caracterul ambelor fete. Este frumos să găsim într-o scrisoare un protest împotriva cruzimii de a boicota o familie pentru suicid[200] şi alta adresată unui demnitar bisericesc împotriva pedepsei cu moartea sau o torturii ereticilor.[201] Aici argumentele Sfântului Teodor par că conduc la o toleranţă mai mare decât i-a convenit. El citează aici un pasaj evident dintr-o scrisoare a Areopagitului în care călugărul este dornic de distrugerea celor răi dar este împiedicat de Hristos gata să îşi asume toate suferinţele din iubire faţă de păcătoşi. Sfântul Teodor declară că este gata să îşi piardă capul decât să fie de acord cu pedepsirea fizică a ereticilor.

Dintre scrisorile de sfat duhovnicesc una este adresată unei călugăriţe pe nume Ana despre rugăciune.[202] Această doamnă căreia îi sunt adresate mai multe scrisori i-a slujit Sfântului Teodor cu o grijă de mamă. Ca răspuns la întrebările ei, să aibă de grijă că neputinţele trupeşti o fac să nu mai postească şi să se nevoiască fiindcă mai multă umilinţă poate să compenseze deficienţa în abstinenţă. El o îndemnă să contempleze bunătatea lui Dumnezeu din ea până când ea va ajunge la părere de rău: "fiindcă atunci vine iluminarea inimii, bucuria duhului, o puternică dorinţă pentru Dumnezeu. Când acestea i-au inima în posesie, tot răul se depărtează." Prin spovedanie ea trebuie să îşi aducă aminte de toate păcatele dar să nu insiste asupra lor într-un mod care să îi facă rău minţii. Invocarea Feciorei, a îngerilor şi a sfinţilor este ultimul act al rugăciunii. "Aceste lucruri mi se par că cuprind foarte bine puterea rugăciunii. Deşi unii se roagă cu anumite cuvinte şi alţii cu altele şi chiar aceeaşi persoană nu poate folosii totdeauna aceleaşi cuvinte, totuşi aceeiaşi putere mi se pare mie necesară pentru toţi." Nu este nimic mecanic aici şi nu este nici o menţiune a icoanelor sau altor materiale care să ajute devoţii. Într-o scrisoare către o altă doamnă,[203] care întreba cât de des să se împărtăşească, a lăsat decizia la alegerea ei. Totuşi el a spus că împărtăşania poate să fie luată numai de la un preot ortodox.

O altă doamnă, soţia lui Candidatos,[204] un mare oficial militar suferea de depresie şi "o anumită frică şi tremur fără de nici o cauză." Sfântul Teodor o sfătuieşte să privească această neputinţă ca fiind de dispreţ şi că nu îi poate face rău. Ea ar trebuii să se întărească împotriva acestor simptome având nădejde creştină prin a îşi amintii cuvintele: "să nu îţi fie frică de săgeata care zboară ziua sau de frica de noapte" şi "dacă Dumnezeu este cu noi cine poate să fie împotriva noastră?" Ea trebuie să fie veselă, să se roage şi să citească şi să nu se lasă pradă delăsării.

Sunt mai multe scrisori către capii şi membrii mai multor comunităţi religioase. Între ele sunt câteva adresate unei stareţe numite Eufronisa (a nu se confunda cu împărăteasa) faţă de care se pare că el a simţit un fel de afecţiune paternă. Mama ei Irina,[205] era armenească din naştere, mai întâi în Armenia şi mai apoi în Grecia. După moartea ei ea s-a călugărit şi a devenit conducătoarea a unei mănăstiri din Constantinopol. Fiica ei Eufrosina a fost asociată cu ea şi într-una dintre scrisorile Sfântului Teodor ele au fost adresate cu titlul de *surori*.[206] Nu le-a cunoscut în viaţa de dinainte dar între ei s-a format o puternică prietenie şi când Irina a murit, ea i-a cerut Sfântului Teodor să aibă de grijă de fiica ei, lucru pe care el l-a făcut cu mare zel.[207]

---

198 Lib. ii. 192. Este vorba de una dintre scrisorile către patriciana Irina şi mănăstirea a fost sub direcţia fiicei sale şi dedicată memoriei ei.
199 Lib. ii, 172.
200 Lib. ii. 153.
201Lib. ii. 155. Către Teofil al Efesului.
202 Lib. i. 42.
203 Lib. ii. 220.
204 Lib. II, 195 *Eudocioe Candidatissoe* acelaşi titlu a fost dat Casiei (A se vedea nota de la acest capitol).
205 Lib. II, 113. Tind să cred că ea nu a fost aceiaşi cu Irina Patriaciana căreia îi sunt adresate câteva scrisori. Tonul în care vorbeşte de a ea face improbabil (chiar imposibil) că a fost "lapsă" şi s-a pocăit. Totuşi probabil că ei ca stareţă a fost scrisă Lib. ii. 203.
206Lib. ii. 104.
207 Sfântul Teodor i-a scris două epistole pline de har Irinei. A se vedea Iambi 117, 118.

Prima scrisoare pe care Sfântul Teodor a scris-o Eufrosinei după moartea mamei sale a constat mai mult într-un panegiric despre decedata intenţionat doar pentru ea. Ca răspuns la cererea ei, el a scris o altă scrisoare despre obiectul doliului ei,[208] dar mai ales cu privire la obligaţiile ei ca stareţă care acum îi reveneau ei. Între alte sfaturi, el îi spune să nu se intereseze prea mult despre ce se face într-o mănăstire sau alta. Trebuie să ne raportăm la noi înşine şi nu la alţii. El o sfătuieşte să îşi găsească un ajutor în marile sale responsabilităţi. El i-a scris fără de nici o rezervă ei şi mamei sale, spune el, ca şi cum ar fi fost mama şi sora lui după trup. Ele au un Tată, o casă şi o moştenire şi o iubire care le leagă la un loc în Hristos. Într-o altă scrisoare,[209] el îi spune să încerce să le cunoască pe toate călugăriţele în particular dimpreună cu gusturile lor, abilităţile şi ispitele lor ca ea să fie capabilă să o înţeleagă pe fiecare. Se pare că ea a găsit-o înclinată ca o piedică în viaţa duhovnicească, din moment ce în altă scrisoare[210] el insistă că ajutorul surorilor este un ajutor mai mult decât un obstacol în progresul ei. El insistă,[211] într-un fel care gustul modern îl găseşte morbid că vocaţia monahiilor este să fie "miresele lui Hristos" şi că stadiul nostru de acum nu ar permite mult loc virtuţii lacrimilor. Emoţiile puternice sunt singura modalitate de a ne păstra împotriva dorinţei de a devenii delăsători. Sfântul Teodor pare să fie foarte mulţumit de prietenia Eufrosinei fiindcă a fost încântat că o felicite pentru ordinea din mănăstire, care a devenit "ochiul Bizanţului" cu o mare reputaţie pentru evlavie, ospitalitate şi armonie general[. Se referă numai la un singur punct al disciplinei.[212] O călugăriţă s-a plictisit de regulă şi voia să plece. Sfântul Teodor este cât se poate de clar în răspunsul lui în care citează din Sfântul Vasile. Unei călugăriţe i se permite să plece numai dacă este numită stareţă într-o altă mănăstire sau dacă o lasă stareţa, uneori, să plece şi dacă schimbarea este bună. Dar o dorinţă neliniştită de a renunţa la jug nu este bună. Termenul de *maică,* pe care de mai multe ori Sfântul Teodor îl foloseşte pentru Euforsina ne face să ne dăm seama că ea era o femeie tânără. Dar când i se adresează, el adoptă tonul unui tată sau a unui frate mai mare. Ea trebuie să fie o imagine (icoană) a Maicii, a cărui nume sugerează pace şi în al cărei loc el îndeamnă şi încurajează căile păcii şi a sfinţeniei.

O altă doamnă care a primit încurajări din partea Sfântului Teodor în cariera ei a fost Casia sau Icasia, poeta.[213] Această doamnă, care mai apoi a devenit o scriitoare eminentă şi prolifică de poezie religioasă şi nu numai, este la fel de bine eroina unei poveşti destul de romantice. Unele cronici ne spun că împărăteasa Eufrosina dorind o mireasă pentru împăratul Teofil (fiul vitreg) a adus mai multe fecioare din familii bune şi i-a pus împăratului în mână un măr de aur pe care să îl dea celei pe care o va place. Teofil a fost atras de înfăţişarea vivace a Casiei şi pentru a o testa i-a spus: "printr-o femeie a venit păcatul în lume." "Şi tot printr-o femeie a venit eliberarea de el," a răspuns Casia. Dar isteţimea ei se pare că a fost privită ca o lipsă de modestie şi mărul a fost dat altei fecioare pe nume Teodora. Casia şi-a pierdut ocazia. A intrat în mănăstire şi a ajuns la o anumită celebritate literară la care nu ar fi putut ajunge în atmosfera de intrigi de la Curte. Se pare că aşa a fost povestea dar în scrisoarea către Sfântul Teodor se pare că ea se gândea să devină călugăriţă din tinereţe. În orice caz este bine să ştim că ea a aparţinut cercului celor care s-au opus politicii împăraţilor şi că din scrierile sale ne putem da seama că a avut o mare influenţă la Studion şi asupra stareţului de acolo. Mai mult de o scrisoare este adresată unei persoane cu numele ei dar identitatea este îndoielnică.[214]

Scrisorile despre probleme de doctrină creştină sunt în special legate de controversa căreia şi-a dedicate viaţa întreagă despre imagini şi prototipuri în legătură cu dogma celor două naturi. Există una care aparţine mai mult de mistică decât de dogmatică dar care duhul dogmatic al epocii l-a adus în sfera autorităţii: speranţa restituirii finale.[215] Sfântul Teodor a fost întrebat de "fiul" lui, Grigorie, să dezvolte ceea ce a fost spus în nişte comunicări de mai înainte sugerate de anumite afirmaţii ale episcopului de Calcedon. El urmează Sfântului Maxim şi altor părinţi greci în a fi de acord cu trei feluri de restaurare finală: prima a fiecărui persoane după meritele ei; a întregii creaţii fizice care va fi făcută nestricăcioasă şi nemuritoare; şi a întregii creaţii morale când păcatul va dispare şi sufletul omului se va întoarce la Dumnezeul cel infinit. Fiindcă păcatul nu are existenţă reală, din moment ce nu este o creaţie a lui Dumnezeu şi plinătatea timpului va dispare şi cel care va face păcatul va fi "mântuit ca prin foc." Această afirmaţie pare să ofere un punct de vedere mult mai optimist universului care este găsit în opera Sfântului Teodor în general dar pare că elimină

[208] Lib. ii. 115.
[209] Lib. ii. 118.
[210] Lib. ii. 134.
[211]Lib. ii, 150.
[212]Lib. ii. 196.
[213]A se vedea nota de la capitolul următor.
[214] A se vedea nota de la finalul capitolului.
[215] Lib. ii. 160.

consecinţele periculoase din nerăbdarea lui de a afirma că aceasta nu este doctrina arhi-ereticului Origen şi pentru a evita de a accentua cuvintele chiar şi autorităţilor el acceptă concluziile lor naturale.

Printre ultimele dintre eforturile Sfântului Teodor a fost cele dedicate reclamaţiei unui eremit numit Teoctist[216] care se pare că a adoptat mai multe doctrine eretice dar care le-a părăsit în urma dialogului cu Sfântul Teodor. Atât prin scrisori cât şi prin întâlniri faţă către faţă, Sfântul Teodor l-a câştigat în cele din urmă. Ultimele zile din viaţa lui au fost petrecute între ucenicii şi prietenii lui care au plecat la Acritas din toate părţile. Se pare că acolo unde era el era Studionul desi nu mai locuia în acea mănăstire.

Sfântul Teodor avea acum 67 de ani dar părea mult mai bătrân şi sănătatea lui s-a stricat datorită neliniştilor şi controverselor. Acum mai mult decât niciodată sfârşitul părea că se apropie şi după ce ultima boală a venit peste el, au fost călugării cei care au avut grijă de el. Când era ţinut la pat şi nu le mai putea vorbii le-a adresat o scriere. Până la ultima lui suflare şi-a îngăduit doar un minim de relaxare din disciplina monastică. Şi-a scris (după cum a mai făcut mai înainte) Testamentul.[217] Începe documentul cu o mărturisire elaborată a credinţei şi merge înainte să îşi îndemne succesorul şi călugării cu privire la obligaţiile mutuale şi a obiectivelor comune. Sunt recapitulate principalele puncte ale rânduielii în special cu privire la sărăcie şi recluziune. În cele din urmă el îi încurajează cu privire la speranţa ultimă referitoare la răsplata pentru stăruinţă, le cere rugăciunile şi promite că va mijlocii pentru ei după ce va murii. A vorbit mult despre problemele comunităţii cu Naucrarie, care atunci era adjunct, şi care mai apoi avea să fie numit după sfatul Sfântului Teodor ca succesorul lui. Când Naucratie a întrebat despre acei călugări care erau pedepsiţi sau mustraţi el a replicat: "Dumnezeu le va fi milostiv." Nu era lispit de frica morţii dar era în gândurile celor pe care îi părăsea. A trimis un pasaj respectos patriarhului şi salutări la diferiţi prieteni şi a primit pe fiecare monah în chilia lui pentru o binecuvântare finală. A primit împărtăşania şi a fost "uns după obicei" în duminica 11 noiembrie 826 şi spre amiază simţind că îl lasă puterile le-a cerut să aprindă candelele şi cânte psalmul 118 care se pare că era folosit la înmormântări. Când au fost cântate cuvintele: "nu voi uita poruncile Tale fiindcă Tu m-ai primit" a murit.

A fost dus din peninsulă în insula Princeps în timpul unei furtuni[218] şi înmormântat în prezenţa unor oameni de seamă, dintre care mulţi au adus daruri scumpe, pachete şi mirodenii. Dar chiar şi în moartea sa, oasele lor nu au fost lăsate să de odihnească. După 18 ani, când cauza pentru care a suferit aşa de mult a triumfat trupul lui a fost mutat la Studion, pentru a sta cu unchiul său Platon şi cu fratele lui Iosif al Tesalonicului, ambii luptând şi suferind cu el după cum ei s-au odihnit împreună în casa în care a fost centrul ostenelilor şi speranţelor lor dar niciodată – până la ultima suflare, locuinţa lor finală.

O imagine potrivită a Sfântului Teodor şi a realizărilor sale nu poate fi obţinută fără mai mult studiu al muncii sale, actuale şi postume în diferite domenii. Dar aici ne vom oprii un moment să luăm în considerare caracterul lui personal după cum ni se arată prin sârguinţele, îndemnurile şi legăturile cu prietenii şi cei care i-au urmat. Probabil că verdictul unor cititori ar fi: "un caracter nobil, dacă nu ar fi fost victima controversei religioase!" Dar Sfântul Teodor nu ar fi avut nici o mulţumire într-o astfel de opinie fiindcă el s-a identificat pe sine cu cauzele pe care s-a simţit obligat să le apare. Este cât se poate de posibil că dacă nu ar fi existat nici o controversă iconoclastă în vremea lui, el ar fi fost tot în opoziţie cu privire la poliţele curente şi la doctrină. A fost unul dintre oamenii a cărui sentiment intens al binelui şi al răului l-a făcut să atribuie importanţă morală gravă problemelor faţă de care marea majoritate a oamenilor sunt indiferenţi. Aşa că el nu numai că a devenit campionul marilor cauze ci şi liderul disensiunii unde opinia modernă nu ar vedea nici o ocazie de sminteală. Toţi ar fi de acord că problema divorţului împăratului Constantin şi recăsătoria lui a fost una morală şi călugării care i s-au opus au făcut acest lucru în interesul curăţiei domestice împotriva despotismului fără de lege. Dar când ajungem la schisma făcută de reabilitarea netrebnicului de Iosif care era, în cele din urmă, doar laba de pisică a lui Tarasie, atmosfera pare să se fi schimbat cu veninul unor personalităţi rele. La fel de bine opoziţia faţă de Nichifor când a fost numit pentru prima dată patriarh pare greu de dorit, chiar bazată pe legalitate, din moment ce neregula a fost atât de neobişnuită şi în cele din urmă Sfântul Teodor vedea în Nichifor un om bun pentru această treabă. Şi cu privire la marele conflict – cel împotriva iconoclasmului – chiar şi cei care ar putea considera după ce au studiat argumentele, că a fost o cauză dreaptă, se pot simţii iritaţi de respingerea lui obstinată a oricărui compromis. Sfântul Teodor a fost prin natura lui un combatant şi unul căruia orice conflict a fost un duel

[216] Lib. ii. 116, 138, 166.

[217] În Migne p. 1814.

[218] Vita A şi Vita B. Naucratie în enciclica sa spune doar că a fost dus la locul unie a scris în carţi şi a slujit Domnului şi nu menţionează nici un vas.

între bine şi rău. Poate cel mai bun cuvânt care i-ar definii caracterul ar fi cel de *puritan*. Era auster în obiceiuri, dispreţuia plăcerile lumeşti, era sever cu sine şi cu restul, absolut indiferent faţă de orice variaţie a principiilor religioase, pe care poporul englez le asociază cu *puritanismul*. Pare paradoxal să aplicăm cuvântul unui om care şi-a dedicat viaţa lui menţinerii în cultul religios, a instituţiilor pe care puritanismul englez le consideră ca idolatre. Dar în cele din urmă Sfântul Teodor nu a fost un mare iubitor de artă sacra. Se pare că el nu a folosit icoanele ca metode ale devoţii. El socoteşte idea valorii lor numai pentru fraţii mai slabi. El le menţine fiindcă anumite doctrine la care el le-a ataşat mare valoare par că stau sau cad cu ele. Departe de a susţine impulsurile imaginaţiei libere în simbolismul religios, el a descurajat reprezentarea imagistică a virtuţilor sau a oricărui zbor spre fantezie religioasă. Când dă sfaturi duhovniceşti despre rugăciune el se gândeşte la sufletul şi la mintea persoanei şi la nici un obiect din jur.

Astfel Sfântul Teodor a avut caracteristicile nobile şi mai puţin nobile ale puritanului. A fost curajos în a se confrunta cu pericole şi a critica viclenia din poziţiile înalte. Era gata să sufere orice greutate şi riscuri pentru cauza pentru care indirect s-a legat cu subiectele în cauză. A fost loial prietenilor săi şi a avut atribuţia de părinte în Hristos pentru sufletele care i-au fost date în grijă. A fost un om al facţiunii al cărui puncte de vedere parţiale au orbit pe adversarii lui şi i-a slăbit pe unii dintre partizanii lui. El nu a putut sau nu a voit să vadă mândria, perfidia şi lipsa de inimă a Irinei. Bucuria lui faţă de asasinarea lui Leon V deşi a găsit unele paralele cu unele fapte din viaţa Sfântului Atanasie, sunt puţin cam revoltătoare. Orizontul lui politic a fost legat de limitările lui practice care au prevenit idea lui largă – unitatea creştinătăţii – de a fi, prin eforturile sale, adusă la realizare.

Dar defectelor care aparţin acestui tip de caracter a avut virtuţi care îi aparţin numai lui. Din primele sale zile a fost un lider. A avut o putere minunată de a atrage bărbaţi şi femei şi de a îi inspira prin propriul entuziasm. Această putere s-a datorat în mare simpatiilor lui acute şi a memoriei clare a caracterului şi nevoilor fiecăruia dintre prietenii lui. Sfatul pe care l-a dat Eufrosinei de a menţine o relaţie personală cu membrii comunităţii a urmat-o el într-o măsură şi mai mare. Şi când nu a fost nevoie de el în nici o dispute, s-a dovedit că este un foarte practic.

Mai mult, a fost un cărturar şi un domn de onoare. Am văzut că avea convingere literară, pătrundere logică, respect pentru educaţie şi gust intelectual în recreaţiile sale. Era în largul lui când vorbea sau scria cu cele mai mari personalităţi din stat şi putea să se înţeleagă cu orice curtean prin scrierea de adrese complementare. Pe lângă toate acestea era un om cu opinii personale puternice. Am putut vedea cum iubirea lui faţă de mama, fratele, unchiul şi alte rude a fost mai mult întărită decât slăbită de zelul lui religios. Ca mulţi oameni mari, el a fost capabil de prietenii puternice şi nu ca mulţi alţii a fost – în timp ce era intens suspicios de atracţiile femine obişnuite – senzitiv faţă de simpatia şi aprobarea femeilor bune.

L-am numit un mare om şi folosind acest epitet sunt de acord cu toţi studenţii mei din şcoli diferite care au studiat viaţa şi scrierile sale. În două sensuri, unul mental şi altul religios, nu s-a putut ridica dincolo de epoca sa şi a fost damnat unor restrângeri dureroase. Mintea lui nu a ştiu nimic despre libertatea religioasă, religia lui fiind una ce nu a simpatizat cu natura şi bogăţia umană sănătoase. Cât se poate de aprig în a rezista în faţa autorităţii împăratului, el şi-a plecat capul în faţa jugului unei autorităţi care părea că trece peste gândurile sale şi dacă el s-a ridicat vreodată spre libertatea sau originalitatea care ar fi sugestiv că nu a fost pentru o erezie deja condamnată. Fiind cât se poate de conştient de realitatea lumii spirituale, el a dispreţuit toate lucrurile lumeşti ca fiind vanitate, care în ochii celor mai mari gânditori, derivă din spiritual toată frumuseţea şi semnificaţia. El a văzut şi a simţit contrast între real şi aparent dar în teoria lui a prototipului şi a imaginii, nu a ajuns să susţină ceea ce ar fi putut fi o armonie şi mărire dumnezeiască vărsată peste o lume prinsă de confuzie şi întuneric. Se poate ca el să fi umblat în jur şi în umbra. Dar el a mers în speranţa încrezătoare şi în lumina lumii ce va venii.

APENDICE LA CAPITOLUL 12

Corespondenţa Sfântului Teodor cu Casia

Relaţiile prieteneşti dintre Sfântul Teodor cu poeta Casia, care par să fie indicate în scrisoarea menţionată în text, sunt în mare ceea ce ne-am fi aşteptat, având în vedere marele respect pe care Sfântul Teodor îl avea în faţa multor doamne evlavioase bizantine şi de asemenea asemănarea în gusturile şi stilurile lor în poezia religioasă. În acelaşi timp subiectul prezintă câteva dificultăţi. Tot ceea ce se poate spune despre Casia este pus la un loc într-un articol foarte interesant de Dr. Krumbacher, publicat în *Sitzungesberichte* al Academiei Bavareze în 1897, care conţine

selecţii masive din poemele lor. Este cumva surprinzător că autorul, deşi în *Byzantinische Litteraturgeschichte* el face dreptate caracterului şi talentelor Sfântului Teodor şi a importanţei istorice a scrisorilor sale, se pare că a trecut peste scrisoarea către ea din Colecţia Cozza-Luzi, Nr. 270 care, dacă este acceptată ca genuină, contribuie cu câţiva factori pentru a elucida mai mult a viaţa şi a caracterului ei. Dr. Krumbacher plasează naşterea Casiei prin anul 810, aşa că ea avea 16 ani la moartea Sfântului Teodor şi el se pare că era un fel de prieten bătrân şi cinstit cu o fată tânără, educată şi inteligentă. Textul nu este total corect dar poate să fie tradus astfel:

"Ne-ai favorizat scumpă domnişoară cu scrierile atât de bune şi educate ca să ne faci să te admirăm şi să îi mulţumim Domnului. Mai ales că toată această înţelepciune se găseşte într-o domniţă aşa de tânără. Nu pot să spun că i-ai ajuns din urmă pe antici, fiindcă noi toţi cei de azi suntem mici faţă de ei în cunoaştere şi îndemânare. Dar între cei de azi străluceşti foarte mult. Vorbirea ta este frumoasă dincolo de orice frumuseţe temporară şi ceea ce este şi mai bine este că nu există nesiguranţă în tine. Dacă în persecuţia prezentă doreşti să suferi pentru Hristos tu nu eşti una care după o greutate devine nerăbdătoare şi incapabilă de a suporta pasiunea arzândă a unei bune mărturisiri (în care să rămâi de-a pururi). Fiindcă tu ştii că nimic nu este atât de drept şi de fericit decât să suferi pentru adevăr şi să rabzi aceste suferinţe. Aur şi argint, faimă şi lux, toate acestea par să fie dorite de bunurile pământeşti şi în realitate nu au nici o valoare. Sunt doar un val care trece, o vedenie, o umbră. Alegerea ta a călugăriei spui că vine din persecuţie. Acest lucru nu este ciudat pentru mine deşi poate părea ciudat. De ce? Fiecare judecă ceea ce va venii din ceea ce a fost şi invers. Dacă este fum, înseamnă că este şi foc; dacă este mărturisire a lui Hristos, dorinţa de perfecţiune monahală va apare şi ea. Eşti fericită referitor la ambele. Dar nu căuta consacrarea mea – fiindcă sunt un păcătos – ci din mâna care te poate sfinţii. Îmi voi trimite salutările mele celei care te-a născut în lumina adevărului, Mama zilei noastre. Am primit darurile ei şi ale tale şi le-am consacrat Domnului ca mulţumire rugându-mă pentru amândouă. Cu adevărat sunt cumva îngreuiat pentru tine, dar tu vei fi eliberată de greutatea la duhovnicească de El care a luat asupra Sa păcatul lumii."

Din această scrisoare ne putem da seama că 1. persoanei care i s-a adresat era o scriitoare talentată; 2. că era foarte tânără, aceste două lucruri ne fac să ne dăm seama că era vorba de poeta Casia; 3. că avea o mama evlavioasă; 4. că ea sau familia ei a suferit (nu numai într-un context sever) pentru cauza icoanelor şi că Sfântul Teodor îi ajuta în această perioadă grea; şi 5. că ea s-a decis deja să intre în viaţa monahală. Acest ultim punct – dacă persoana căreia i se adresează este Casia cea scriitoare de imnuri ar milita spre veracitatea adevărului poveştii lui Teofil şi a mărului de aur, din moment ce cronicarii care au scris povestea cred că a fost Casia (la 3 sau 4 ani după moartea Sfântului Teodor) găsită vrednică de căsătorie.

Povestea cu mărul de aur este privită de Dr. Krumbacher ca fiind fără de nici o îndoială istorică. El consideră că cealaltă poveste bizantină cu mărul – a modului cum Teodosie a descoperit infidelitatea Eudochiei, este mult prea neasemănătoare pentru a fi un duplicat. Este cumva ciudat că un măr critic apare în vieţiele a două dintre cele mai cinstite femei din Constantinopol. Şi la fel de bine pare că există ceva legendar în alcătuirea poveştii de cronicarii meageri (*Continuator* al lui Teofan) şi Simeon Magistrul este confuz despre Eufrosina pe care o reprezintă ca mama lui Teofil. Totuşi, dacă nu mai avem alte informaţii, ar putea să fie adevărată. Ceea ce voi atrage eu aici atenţia este că dacă Casia a fost deja o călugăriţă mai înainte de moartea Sfântului Teodor, valoarea istorică a poveştii ar dispare.

Acum, pe lângă scrisoarea tradusă mai sus, mai avem două care se crede că sunt ale Sfântului Teodor către o doamnă pe nume *Casia Candidata.*[219] În mod sigur una a fost adresată unei călugăriţe, deşi în acest context numele de *Candidata* este derutant decât doar dacă considerăm că ea a fost văduva unui funcţionar militar pe nume Candidatus. Acest lucru nu este imposibil deşi Sfântul Teodor *a auzit* că ea a dus o viaţă evalvioasă din tinereţe. Ea a fost bună cu fiul ei duhovnicesc Dorotei, dar în timp ce ea se bucura de răsplata sa, Sfântul Teodor o sfătuieşte să aibă de grijă cu societatea masculină. Nevoia aparentă de mai multă cunoaştere a circumstanţelor tinereţii ei face cât se poate de improbabil că ea este aceiaşi doamnă căreia i-a scris încă o scrisoare.

Totuşi mai există o scrisoarea către Casia – din nou Candidata, cu o mică diferenţă în scriere – în colecţia Migne a scrisorilor Sfântului Teodor. Această scrisoare are un ton diferit şi este aşa de personală că este foarte obscură. Doamna pare să îl acuze că a plecat urechea la calomniile rostite împotriva ei şi îşi afirmă corectitudinea cu o oarecare mărinimie. Scrisoarea conţine aluzii la sora ei şi la un strateg şi a soţiei lui cu care se pare că ei erau intimi. Nimic nu ne spune dacă scrisoarea se adresează unei femei măritate sau singure dar impresia generală este că se adresează unei doamne din societate.

[219] Cozza-Luzi, 142 şi Migne Lib. ii. 205.

Aşa că se pare că au fost – dacă presupunem că recunoaştem autenticitatea celor trei scrisori care se pare că nu a fost pusă la îndoială – două dacă nu trei persoane numite *Casia* sau *Cassia* între corespondenţii Sfântului Teodor; că această scrisoare nu prea discreditează povestea Mărului de Aur; şi că acceptarea celei de a doua scrisori adresate poetei ar demola toată povestea.

Probabil că cea mai bună presupunere ar fi că celebra Casia a avut o rudă – probabil o mătuşă – cu acelaşi nume şi cu aceleaşi simpatii religioase care şi ea coresponda cu Sfântul Teodor. Se ridică întrebarea: era *Casia* sau *Cassia* un nume popular în acele zile? Dr. Krumbacher, după ce enumeră mai multe căi în care a fost scris numele imnografei, concluzionează că era acelaşi cu cel al fiicei lui Iov, Keziah. Două variante a unei etimologii destul de distincte ar fi *Icasia,* numele feminin clasic grec *Icasia* sau Cassia, un nume păgân roman. Dacă numele poetei ar fi din a treia etimologie, ar fi trebuit să îl mai fi găsit între cei de ai ei. Dar indiferent la ce concluzie ar ajunge cărturarii bizantini, se pare că avem cel puţin un fapt interesant în faţa noastră: că Sfântul Teodor ştia şi aprecia puterile bobocilor ale celor mai prolifice şi originale femei bizantine ale literaturii şi că ea a dorit, dar nu i s-a permis să primească de la el autorizaţia de a primii viaţa monahală la care aspira din copilărie dar – probabil – dar pe care a ales-o numai după ce a fost dezamăgită că nu a putut lua locul pe tronul imperial.

CAPITOLUL 13

Locul Sfântului Teodor în caligrafie şi imnografie

Acestea două au realizat marea varietate de interese care au atras atenţia Sfântului Teodor, energia neobosită a minţii şi caracterului său şi profunzimea şi largheţea influenţei sale, în timpul vieţii şi după moarte fiindcă nu vom fi surprinşi să găsim urme ale activităţii sale în alte sfere decât cele proprii lui. Dacă el nu ar fi fost proeminent în relaţiile sale cu Biserica şi Statul sau faptul că şi-a câştigat faima ca un protagonist teologic sau reformator monahal, el totuşi ar fi rămas o persoană a cărei servicii aduse scrisului şi artei versificaţii merită atenţia paleografului şi a istoricului literaturii.

Am văzut deja cum Sfântul Teodor şi înaintea lui stareţul Platon, au acordat mult timp şi migală copierii manuscriselor. În cuvântarea funebră despre Platon,[220] Sfântul Teodor remarcă zelul arătat de unchiul lui în colecţionarea cărţilor, pentru marea îmbogăţire a "mănăstirile de sub noi" (adică Studionul, Saccudio şi altele de pe coasta opusă) şi caligrafia lui frumoasă de copist. "Cine scria scrisorile[221] mai artistic decât el sau cine era mai atent la scris decât el?" La fel de bine Naucratie spunea că scrisul lui era elegant.[222] Unul dintre biografii lui[223] spune că "dintre cărţile lui ne-au rămas până azi nişte copii frumoase scrise de mâna lui." Într-una dintre scrisorile sale, el îşi exprimă plăcerea şi mângâierea pe care el le găseşte în munca de scriitor.[224] La fel de bine în toate mărturiile pe care le avem despre Studion, atât în Vieţile Sfântului Teodor şi în colecţiile de Rânduieli, putem vedea ce rol important avea caligrafia în munca monahiilor. Regulile şi pedepsele prin care ele erau rânduite erau cât se poate de severe.[225] Un om care a rupt pana într-una act de mânia a primit canon să facă 30 de metanii. Copiştii de la Studion trebuiau să fie atenţi pentru a nu mâzgălii manuscrisele lor şi dacă nu respectau acest lucru trebuiau să facă 130 de metanii.

Este de amintit că monahul studit cel mai lăudat de biograful său pentru iuţime şi eleganţă în scrisul său a fost Nicolae,[226] care după cum am putut vedea a stat constant în compania Sfântului Teodor în cel mai lung şi mai sever dintre exilele lui şi în toată probabilitatea a scris mai multe scrisori pentru el. După cum ne putem da seama arta caligrafiei a fost preluată de la Studion de alte mănăstiri care au privit la el ca fiind capul şi fântâna. La fel de bine mai multe dispoziţii cu privire la caligrafie găsim în mai multe rânduieli de la mănăstirile din Muntele Athos care au ajuns

[220] Or. xi. 16.
[221] Εσυρμαιογραφησεν.
[222] Ωραιογραφος.
[223] Vita A, 35.
[224] Cozza-Luizi.
[225] Poenae Monas, 53-60.
[226] A se vedea biografia lui în Migne 105. Nu este o lucrare contemporană dar tradiţia aici este probabilă. El era iute la scris ca Asahel (2 Samuel 2, 18) şi αριστα συρμοεογραφοων. Aceasta ultimă expresie este folosită la fel de bine despre Platon. Unii cred că se referă la folosirea unor cozi lungi pentru majuscule dar indică posibil caracterul cursiv al mânii.

la noi. Mărturiile vechi sunt de acord cu cele ale cercetărilor moderni care în vremurile recente au cules roada din manuscrisele aflate sub influenţa Studionului.

Dar există un punct mai definitiv în marele interes în serviciile pe care Sfântul Teodor l-a adus artei scrierii şi mai apoi în diseminarea educaţiei. În acest timp şi nu putem să spunem decât să sugerăm că sub influenţa lui, s-a elaborat o nouă formă de scris care depăşea în frumuseţe, eleganţă şi folosul practic ceea ce a existat mai înainte. Este vorba de scrierea *minusculă* care gradual a depăşit-o pe cea uncial înainte de mijlocul secolului al IX-lea. Mai mulţi cercetători au arătat că acest caracter nu a fost o nouă invenţie ci o adaptare la progresul literar al unui stil deja obişnuit în scrierea informală.[227] Din nefericire pentru scopul nostru prezent sunt câteva manuscrise de la finele secolului al optulea şi începutul secolului al nouălea care pot să fie datate cât se poate de bine. Dar dacă luăm în considerare la un loc marea masă de scrieri epistolare făcută de Sfântul Teodor; marea pasiune dedicată scrisului; numărul mare de *cărţi* copiate de mâna lui sau sub direcţia lui şi puse în bibliotecile mănăstirilor Studite; şi mai presus de orice exemplele rafinate de scriere minusculă, în cele două secole care au urmat, probabil că ne putem da seama că monahii de la Studion sau de la Muntele Athos susţin că Sfântul Teodor a jucat un mare rol în elaborarea capacităţii mânii sale de a fi exactă. Şi cunoştinţele noastre sunt confirmate de cunoaşterea pe care Platon a obţinut-o de scrib al oficiului Trezoreriei Imperiale şi la fel de bine suspiciunea noastră că aşa a fost cazul şi cu Sfântul Teodor deşi dacă el nu a făcut acest lucru, a fost sub influenţa şi conducerea unchiului său când s-a apucat să lucreze ca un copist. Trebuie să ştim că în scrierile de la Trezoreria Imperială a apărut această scriere minusculă. În "Paleografia"[228] domnului E. Maunde Thompson, există un extras dintr-o scrisoarea imperial datată din 756 în care autorul remarcă: "în acest fel de scriere de la Curtea Imperială, de a scrie cu grijă, avem prototipul scrierii minuscule din secolul al nouălea. Folosim floricele ("cozile" lui Platon?") care ne permit un stil de scris cursiv în care literele sunt aproape identice."

Domnul E. Maunde Thompson[229] scrie cu privire la scrierea minusculă timpurie: "scrierea perioadei *codice vetustissimi* din secolul al nouălea şi de la mijlocul secolului al zecelea, din ceea ce putem vedea din exemplele are au venit până la noi sunt pure şi exacte. Literele sunt formate simetric; sunt compacte şi drepte şi au o tendinţă de a se înclina la stânga. Punctele de respiro sunt rectangulare, ţinând cu formarea deliberată şi grijulie a literelor. Într-un cuvânt, stilul fiind unul nou pentru scopurile literare, scribii au scris cel mai bine în forma lor şi au păstrat strict modelul aprobat." Mai mult,[230] el spune: "scrierea acestei prime divizii de scriere de mână minusculă este subiectul la mici schimbări în cursul care este foarte greu de datat pentru MSS în ordine cronologică."

Fără nici o îndoială că scrierea uncial a fost practicată simultan la Studion din moment ce a acest mod de scriere a continuat mult în cărţile de slujbă. Dar scrierea minusculă a fost mult mai bine potrivită pentru copier de multiple de tratate despre subiecte de interes curent şi pentru folosul bibliotecilor unor mănăstiri care s-au înmulţit în scrieri de inspiraţie scripturistică, patristice sau laice. Pare cât se poate de posibil că în Italia de sud, dacă sau nu mai mulţi călugări au fugit din calea persecuţiilor, totuşi un impuls a fost dat de caligrafia care a venit de la Studion. Dar fără se ne aventurăm în mai multe dispute, putem să afirmăm că scrierile studiţilor şi cel mai eminent al Sfântului Teodor, prin faptul că au dezvoltat un nou stil de scris frumos şi de folos şi folosind diseminarea şi multiplicarea cărţilor, a realizat mult şi despre care nu ştim încă totul.[231]

Se poate sugera o analogie – dar nu pusă în detalii – dintre schimbările care au avut loc în arta versificării şi scrisului de mână. Sfântul Teodor şi prietenii lui apropiaţi şi adepţii lui se pare că au ocupat un loc de tranziţie şi – cel puţin în cazul scrisului de versuri – au arătat îndemânare în metoda veche cât şi în cea nouă.

Am menţionat deja[232] versurile pe care Sfântul Teodor le-a scris în părţile şi în slujba lui din mănăstire. În mare sunt în metru iambic cu câteva elegii şi în mare sunt pline de graţie şi plăcute. După cum am putut vedea din traducerile mari ale acestui capitol, deşi au fost scrise într-un ton cu puţină vână, ele totuşi arată intensitatea naturii Sfântului Teodor şi a concepţiilor sale aspre despre viaţă şi datorie. Aşa se face că cea mai bună dorinţă pentru

---

[227] A se vedea Gardhausen, *Griecjiste Paleograăhie;* Batifool: *L'abee de Rossano;* alte autorităţi date de Marin: De studio, cap. vii. Legătura dintre scrisrea non-literară cursivă şi cea minusculă literară timpurile a fost cât se poate de bine arătat de Dr. Kenyon în Conferinţele sale Sandaer în Paleografia Greacă şi latină în Serile Ştiinţifice Internaţionale. O bună dovadă a scrierii minuscule astudită este dată ca opus în p. 146 datând din secolul al XI-lea.

[228] p. 144.

[229] Op. Cit. p. 162.

[230] Op. Cit. p. 165.

[231] Krumbacher în marea sa lucrare despre literatura bizantină, remarcă frecvent importanţa Studionului în istoria educaţiei.

[232] Pagina, 71.

dormitorul lui este de a nu îl afunda în somn. Pelerinii oricât de bine ar fi fost primiţi şi găzduiţi erau avertizaţi să nu îi perturbe pe călugări cu bârfe venite din lumea din afară. Călugării care părăseau mănăstirea pentru treburile ei trebuiau să îşi ţină ochii jos şi să se reîntoarcă cât mai repede. Totuşi, la fel ca în Cateheze, tonul ascetic este înmuiat de o sârguinţă cu activitate bucuroasă, un simţ al demnităţii celor mai grele munci, o anumită speranţă pentru răsplata ce va venii pentru toate trudele prezentului.

Dimpreună cu versetele scrise în special pentru Studion, avem un număr de epigrame de mai multe feluri: adrese la diferiţi sfinţi şi diferite biserici; rânduri despre sfintele icoane, în special despre bucata votivă cu o imagine pe ea; despre epitaful deja citat de stareţa Irina şi alţii;[233] o schiţă a caracterului unui eremit; o adresare prietenoasă din locul captivităţii sale; un îndemn disciplinar faţă de sine. Despre Sfântul Teodor ca poet Krumbacher spune: "el umple golul, şi datoria lui arta epigramei, care în zilele întunecare din mijlocul secolului al şaptelea până la sfârşitul secolului al nouălea a fost uitată a fost reînviată şi cu mare îndemânare lucrurilor prezente au fost găsite vrednice de a îşi continua existenţa."[234] Numărul mare de manuscrise care conţin epigramele Sfântului Teodor arată diseminarea lor largă.

Dar nu a fost prin nici o muncă de formă clasică intenţionată pentru societatea educată că realizările poetice ale Sfântului Teodor au devenit posesia bisericii şi a poporului.

În liturghiile metrice voluminoase ale Bisericii Răsăritului sunt mai multe imne ce sunt atribuite Sfântului Teodor.[235] Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, lucrările Sfântului Teodor au fost studiate şi admirate de călugării benedictini care s-au simţit uimiţi şi probabil scandalizaţi de aceste producţii. O mare parte de muncă conştienţă a fost pierdută în încercările lor. Ei au avut credinţă în erudiţia Sfântului Teodor şi ei ştiau că el *putea* scrie iambic sau chiar hexametrii. De ce să nu fi scris ode clasice? Dar aceste ode ale sale nu puteau să nu fie explicate lucruri fără un apropo pe care benedictinii nu îl aveau.

Acest apropo avea să fie descoperit după aproape un secol, când cardinalul Pitra în timpul a ceea ce poate fi denumit ca fiind o captivitate între barbari – un sejur în Rusia de nord – dând paginile unei vechi ale unei cărţi de cult din chilie şi încercând să înţeleagă unele remarci roşii, a găsit secretul lui *hirmus* şi a *troparelor* care odată recunoscute au găsit o confirmare amplă în expresii de aici puţin înţelese a gramaticienilor bizantini.[236]

Realitatea este că poezia Bisericii greceşti de mai înainte de vremea Sfântului Teodor a ajuns să fie măsurată nu de cantitate ci de accentul şi numărul de silabe. Modul cum avea loc această schimbare nu este o problemă cu care toţi au fost de acord dar cauza principală este evidentă, că diferenţa dintre sunetele lungi şi cele scurte a încetat să mai fie articulată în vorbirea obişnuită în timp ce accentul tonic a devenit clar şi predominant ca la noi acum. De ce a avut loc acest lucru este o problemă care poate să fie lăsată studentului gramaticii şi a istoriei ei de mai apoi. Faptul nu poate să fie negat.

Aici se ridică în mod evident o întrebare: cum se face că din moment ce cantitatea şi accentul au venit în faţă, un nou sistem a fost cerut mai mult decât o modificare a celui vechi? De ce nu a fost pus în faţă accentul în locul cantităţii în rânduirea ordinii cuvintelor din măsurile antice? În engleză suntem cât se poate de familiari cu hexametrii bazaţi pe accent şi când citim iambicii moderni, cu greu ne dăm seama că iambicii originali au mers pe cantitate. De ce să nu fi adoptat grecii schema de versuri în care silabele de valoarea mai mare sau mai mici s-au succedat una alteia după rânduieli vechi dar având valoarea determinate de accent sau cum am văzut mai înainte de cantitate?

Nu este uşor de dat un răspuns la această întrebare. Totuşi trebuie să ne dăm seama că într-o oarecare măsură şi în unele feluri de poezie, procesul indicat mai sus este unul folosit. A existat o luptă lungă între cantitate şi accent până când au fost separate de câmpurile lor necesare. În iambii Sfântului Teodor, ca să nu mai căutăm alte ilustraţii, găsim de mai multe ori în locul unei silabe lungi una scurtă cu accent. Dar în poezia lirică sau cel puţin în cea a Bisericii, metrii vechi au fost pierduţi. Unii investigatori au găsit urme ale influenţei poeziei ebraice despre Biserica primară dar această influenţă este cât se poate de problematică. Alţi au gândit să găsească numai una ritmică analoagă cu cea a Cântărilor din Sfânta Scripturi care a format primele imne ale bisericii. Din nou, alţii au sperat împotriva sepranţei de

---

[233] No. 115 este despre Ana, corespondanta lui la care i-a scris scrisorile 42 şi 54 şi care dimpreună cu copiii ei a adoptat viaţa monahală cu acordul soţului. Printr-o greşeală de gramatică el se adresează *soţiei* sale.

[234]Byz. Lit. p. 712.

[235] Din cele două Ode date de ediţia lui Migne despre lucrările Sfântului Teodor, una cu greu poate fi a sa şi se referă la restaurarea icoanelor. Cardinalul Pitra a publicat mai multe în *Analecta Sacra Spicilegio Solesmensi* tom. 1, Paris 1876. Un frumos imn despre Ziua Judecăţii luat din trisaghionul Bisericii Greceşti este tradus deplin în „Imnele Bisericii Răsăritului" a lui Neale.

[236] Cardinalul Pitra a descris descoperirea lui în *L'Hymnographie de l'Eglise Greque* 1867. Tot subiectul este discutat şi abrodat de Ed. Bouvy: *Etudes sur la origines du rythme tonique.* A se vedea Stevenson în *Revue des questons historiques* din octombrie 1876.

a găsii reminiscenţe ale măsurilor clasice. Tot subiectul este legat de cel la muzicii bisericeşti din moment ce a fost nevoie să se acomodeze cuvintele cu melodia sau melodia cu cuvintele care au dus la un nou sistem.

Descoperirea cardinalului Pitra a fost în mare aceasta: că la drept vorbind în imnele greceşti de după secolul al şaselea, putem să descoperim un verset model nu neapărat la începutul fiecărui imn, cu un anumit număr de rânduri care variază în lungime şi număr şi că urmând la aceasta o serie de versuri care corespund cu acest model este cât se poate de exact cu numărul de silabe din fiecare rând şi în opoziţie cu accentele. Versul model este *hirmus* şi cele care urmează sunt *troparele*. Acest lucru îl deduce din explicaţia care mai întâi a fost greşit înţeleasă din Teodosie al Alexandriei: "dacă cineva vrea să facă un canon mai întâi trebuie să pună pe melodie hirmus-ul şi mai apoi să aducă troparele egale în silabe şi în accent cu hirmus şi după schemă."[237] Evident că nu toate imnele greceşti sunt canoane. Canonul de fapt a fost o colecţie de imne şi ode, nouă în număr care corespund cu cele nouă cântări biblice.[238] Dar pentru a compune un canon trebuie să compui ode şi ca să faci o odă trebuie să alegi un mod de la un scriitor acceptat sau să faci unul chiar tu. Ai putea să foloseşti multă libertate în a îl forma dar când este format în toate versetele succesive trebuie să urmezi modelul tău de aproape.

Dacă am putea aplica terminologia şi procesul *general* psalmodiei engleze, am putea lua un exemplu ca să parafrazăm psalmul 22, 1. El a luat ca model versetul sau stanza:

"Domnul mă paşte şi nimic nu-mi va lipsi.

La loc de păşune, acolo m-a sălăşluit; la apa odihnei m-a hrănit."

În versetele care vor urma el a repetat primul rând din moment ce fiecare primă repetiţie constă din: 1. o linie de şase silabe sau trei accente; 2. o linie exact similară; 3. o linie de opt silabe şi patru accente; şi 4. o line asemenea 1 şi 2. Dincolo de orice consideraţie a rimei (care deşi nu este cunoscută este o de importanţă pentru poezia greacă) un cor trebuia să asculte toate cele 4 rânduri mai înainte să îşi dea seama cum trebuie cântat. Cele patru rânduri ar constituii atunci *hirmus* şi versetele care îi urmează ar fi *tropare*. Analogia este foarte imperfectă din moment ce în psalmodia engleză, *hirmi* sau modele sunt numai câteva în timp ce în greacă au fost mai multe la număr şi în mai multe forme. Un imnograf de mai de vreme, Roman şi care se pare că era maestru în acest domeniu, a compus un număr care a fost adoptat mai apoi de alţii. Apoi noi găsim o indicaţie a *hirmusului* de mai multe ori în schimbările metrice din liturghiile greceşti la fel ca în cărţile de imne engleze în care este dat numele imnului ce urmează să fie cântat. Fără de îndoială că Roman l-a influenţat pe Sfântul Teodor, deşi Teodor era destul de mult la înălţimea aşteptărilor de a face noi *hirmi* pentru sine şi de mai multe ori a făcut acest lucru.

Caracteristicile noii forme au variat mult – la fel ca cele mai multe forme de vers – după puterile celor care le-au folosit şi gustul celor care le-au făcut populare. Dacă erau plictisitoare şi mecanice ele deveneau goale şi obositoare. Dacă erau folosite pentru a exprima gânduri mari sau sentimente puternice şi manipulate de artişti care au ştiut să "clădească o rimă măreaţă," devine patetic dar şi demn în recurenţa mai multor serii de sunete variate dar totuşi similare.

În unele mănăstiri greceşti, pelerinii auzeau ode liturgice care au confirmat teoria lui Pitra cu privire la caracterul grecesc al ritmului imnografic grec. M. Edmond Bouvy citează un imn al Fecioarei cântat în mănăstirile din Muntele Athos în care relaţia dintre *tropar* şi *hirmus* este făcută foarte clar şi observă cu ironie un imn care are 70 de versuri devine cât se poate de obositor pentru sufletul pios şi permite o ocazie bună de a afirma legile metrului. Totuşi problema este mult mai simplă. Nici un student nu ar putea spera ca folosind cheia lui Pitra să deschidă dintr-o dată uşile metrului elaborat bizantin. În primul rând, prin principiile "isosilabismului" şi a "homotoniei" (dacă folosim termenii abstracţi din expresiile lui Teodosie) ţinute bine între limite, totuşi nu ne putem aştepta să găsim accente care întotdeauna au loc în mod regulat cu silabele care corespund în fiecare *tropar*. Din nou, accentele sunt eronate din moment ce trebuie să distingem accentul tonic din ceea ce este pur gramatic şi care în acel moment exista pentru ochi nu pentru ureche. La fel de bine trebuie să facem recurs la accente care sunt discernute de ureche şi marcate pentru ochi ca în unele cuvinte polisilabice care au un accent secundar şi la fel de bine principal, primul pe care l-am scris

---

[237] Probabil că cuvintele sunt unele care au nevoie de claritate dar acesta este un *locus classicus* citat de cei mai mulţi scriitori la care se referă Krumbacher (Byz. Lit. p. 695): *οιον εαν τις θελη ποιησαι κανονα πρωτον δει μελισαι τον ειρμον ειτα απαγαγεν τα τπροπαρα ισαοσυλλαβουντα και ομοτονυντα τω ειρομω και τον σποπον αποσωζοντα*. Evident că analogia cu strofa clasică şi anti-strofa se sugerează prin sine dar diferenţa este evidentă.

[238] Cele două Cătări ale lui Moise, cea a Anei, Habacuc, a lui Isaia, a lui Iona, cele două Cântări ale celor trei copii; şi cele ale lui Zaharia şi a Fercioarei, luate ca una. A se vedea Introducerea de "Imnele Bisericii Răsăritene" de Dr. Neale. Pare cât se poate de ciudat că cineva care este foarte bine versat în imnologia estică nu a reuşit să vadă importanţa schemei accentuării şi a vorbit de limbă ca "proză măsurată."

deja.[239] Pentru a menţine regula cu privire la egalitatea silabică, trebuie să permitem mult eliziunii, diarezei şi sinarezei vocalelor. Din nou după cum am spus, hirmus-ul la care au răspuns toate troparele nu trebuie să apară la începutul odei. Ar putea să fie un preludiu al proeminenţei şi în toate liturghiile elaborate greceşti sunt un număr de versete intercalate care poartă mai multe nume după poziţia şi scopul lor. Subiectul este unul care cere o atenţie specială şi bună. Tot ceea ce se încearcă aici este să obţinem o lumina asupra măsurii şi armoniei la care trebuie să ne aşteptăm la imnele bisericeşti scrise de Sfântul Teodor şi de alţi studiţi. Fiindcă – după cum vom mai afirma mai apoi – Sfântul Teodor nu a fost singurul scriitor de imne din mănăstire. Fratele lui Iosif[240] şi el scria imne şi probabil că au exist mulţi alţii în generaţia lui şi la fel de bine au existat şi după el. Aceasta comemorează restaurarea destul de premature a icoanelor şi conţine expresii de laudă a lui Ioan, Antonie şi altor episcopi iconcolaşti din tot timpul vieţii Sfântului Teodor. Celălalt canon se referă la Adorarea Crucii, dar pare să fie compus pentru Paşti. Poemele colecţionate de Cardinalul Pitra[241] sunt în general dedicate la mai mulţi sfinţi, dar există unul de interes excepţional care era cântat la înmormântarea unui călugăr. Oda constă din 13 stanza care (cu excepţia primei, care este un preludiu, aparent împrumutat) conţine opt rânduri pe lângă refrenul de la final: το αλληλουια. Cele mai multe rânduri sunt formate de 11 silabe şi trei accente, dar al şaselea este o redare lungă a 14 silabe şi 5 accente. Forma pare să fi foarte potrivită să conveargă idei, totdeauna puternice la Sfântul Teodor cu ocaziile pe care el ne numeşte: tragedia schimbării bruşte; plânsul uman după un prieten mort; marea dorinţă de a comunica cu lumea nevăzută; triumful vieţii de renunţare la sine; îndemnul solemn pus aici în gura unui călugăr mort pentru sine, despre natura deşartă şi tranzitorie a tuturor lucrurilor muritorilor; speranţa finală care nu este amestecată cu frica. Avem duhul *Catehezelor* îmbrăcat în haine poetice.

Dacă citim poemele religioase ale Sfântului Teodor luând seama la accent şi încercând să uităm cantităţile, devenim conştienţi de felul de melodie care, dacă cuvintele lui sunt potrivite cu muzica adecvată şi care ar putea să aibă un accent impresionant dar cumva monoton. Cineva ar putea să îşi dea seama că o astfel de melodie a încântat urechile şi sufletul lui Carol cel Mare[242] în timp ce asculta muzica adusă la Curtea lui de departe. Unii ar putea să fie înclinaţi să regrete că cel puţin un fruct al gândirii greceşti în ultimele zile a fost pierdut posterităţii sau în orice caz a eşuat să obţină recunoaştere de la cei care s-au dedicat studiilor elene. Fiindcă deşi este un produs la ceea ce este în mare o epocă a decăderii este totuşi un instinct al unei vieţi viguroase. Criticii se vor contrazice dacă epigramele clasice ale Sfântului Teodor sunt mai bune ca literatura sa. Probabil că el a dat o grijă egală ambelor şi nu şi-a dat seama de diferenţa dintre ele. Dar primele au fost probabil de înţeles numai la câţiva – de fapt, este nevoie de o pronunţie non-naturală pentru a fi înţelese – şi ultimul a devenit aşa de absorbit în Biserică că sună familiar urechilor multora care au ştiu de unde au venit.

Legătura dintre doctrina controversată şi imnodia populară pare să fie apropiată în vechime. Arie a căutat să facă punctele sale de vedere acceptabile pentru marinarii alexandrini punându-le pe o muzică frumoasă. Am văzut[243] cum a adăugare la Trisaghion a creat un tumult periculos în Constantinopol. La fel de bine se pare că în controversa iconoclastă Sfântul Teodor a trebuit să respingă poemele (după cum era de aşteptat) a oponenţilor lui care sunt folosite în mare pentru a crea acrostihuri versificate împotriva lor.[244] Atunci când cauza ortodoxiei a triumfat, imnele studiţilor au devenit cunoscute şi mai mult. Dacă un versificator era să fie judecat după cele mai slabe performanţe ale lui, am putea să îl punem pe Sfântul Teodor între poeţii unei epoci fervente. Dar dacă puterea de a folosii cuvinte care ating cele mai profunde vene ale naturii umane şi care exprimă plângerile fără încercare şi aspiraţiile omului în sunetul demn şi melodios, ei bine acest lucru tine numai de poetul real şi am putea să dăm acest nume Sfântului Teodor din moment ce lucrarea lui deşi cumva aspră, arată aici şi acolo ca aurul curat.

APENDIX LA CAPITOLUL 13

Traducerea unora dintre poemele Sfântului Teodor

[239] Cred că a fost regretatul William Morris care a făcut scnarea -_ _-. O versificaţie mai inferioară ar fi fost -_- _-.
[240] Dar Iosif Episcop de Tesalonic, *nu* este Iosif imnograful *prin excelenţă*, un călugăr studit care a venit din Sicilia.
[241] În volumu I. Din *Analecta Sacra* ce este citat de mai multe ori.
[242] Pagina 133.
[243] Pagina 69.
[244]Migne xci, p. 437 seq.

(În traducerea iambilor Sfântului Teodor, am încercat să dau o noţiune generală sensului şi caracterului bucăţilor printr-un meniu al unui verset gol, echivalentul acceptat în măsura clasică. Abordând imnele Bisericii, am încercat să urmez cât mai mult metrul original cu privire la numărul de silabe şi accente. Rezultatul este cât se poate de nepotrivit datorită sărăciei limbii în dactili şi anapeţi naturali.)

I. IAMBICII

Către portar

Fi atent fiul meu şi aşteaptă în frică
În datoria ta. Aici este poarta prin care intră Dumnezeu.
Aşteaptă precaut şi răspunde cu grijă.
Repetă şi spune doar ceea ce se cuvine.
Taci cu privire la cei ce fac răul
La cei din interior, de afară şi la fraţii de aici
Şi la străinii de acolo. Deschide şi taci cu grijă.
Miluieşte-l pe sărac. Dă sfaturi bune.
Pentru ca atunci când vei pleca miedul să îţi fi sigur.

Infirmierului

Binecuvântată este ascultarea ta de a purta de grijă de cei bolnavi.
Munca este a ta fiul meu. Atunci munceşte bine,
Cu diligenţă şi zel să îşi daci meseria.
Când răsar zorii mergi pe la fiecare pat
Şi să le slujeşti celor de acolo cu cuvinte potrivite
Şi mai apoi să îi hrăneşti
Fiecare cu ceea ce are nevoie după cum este cuvenit
Fiindcă toţi îţi aparţin ţine. Să nu îi neglijezi
Fiindcă te vei lipsi astfel de o mare răsplată,
De lumina neapropiată şi de bucuria raiului.

Curelarului

Nobilă meseria este cea de făcut încălţăminte
Ca şi cea a apostolilor. Încercă să urmezi
Zelului lui Pavel, care şi el făcea corturi de piele.
Să primeşti cu bunăvoie obligaţia ta zilnică
Ca şi un lucrător al lui Hristos gândindu-te numai la El.
Taie bine pielea, urmează meseria ta
Fă vechile lucruri noi şi înnoieşte totul
Nu arunca lucrurile şi nu lăsa rebuturi
Şi nici nu fi neglijent şi fi în toate cel mai bun;
Nu tăia nici prea puţin şi caută să tai potrivit.
Făcând toate acestea vei fi un campion
Şi vei câştiga cursa fiind asemenea unui martir.

Arhondarului

Tu Cel care dai somn şi odihnă

Celor pe care zorile îi cheamă la muncă
Dă-mi mi Hristoase Cuvântul lui Dumnezeu
Dormi uşor şi bine, iute te du şi vin-o
Şi fără de nici un coşmar şi vise urâte
Ci numai cu vise frumoase şi bune.
Să ne trezim când bate toaca
Alerţi şi sobri gata să cântăm imne lui Dumnezeu.
Când mă voi ridica voi fi gata să Te laud,
Ca să ţi dracii departe de mine
Şi să îmi curăţeşti limba pentru armonie
Pentru a cânta şi slăvii puterea Ta măreaţă
Pentru ca sculându-mă de vreme din odihnă
Să stau în lumina poruncilor Tale.

Imn la înmormântarea unui călugăr

(Sucusiunea este diferită, fiind probabil un vers la vechi al Sfântului Teodor)

Plecat din această lume schimbătoare, cu multă evlavie
Odihneşte-le în pace cu drepţii.
O Hristoase care eşti Dumnezeu
Dacă acest om a păcătuit pe pământ fie care Tu care eşti fără de păcat
Să îl ierţi de tot ceea ce a greşit
Cu voie şi fără de voie.
Aşa s-a rugat Maica ce Te-a purtat.
Pentru ca să ne unim într-un singur glas şi să îţi aducem
Al nostru Aliluia.

Troparul 1[245]

Cu adevărat tanică şi misterioasă este trecerea
Fiindcă cel ce nu mai suflă azi ieri era viu
Şi vocea care ieri vorbea azi tace
Şi ochiul care ieri vedea azi este orb.
Fiindcă nu mai face nici o mişcare.
A fost din porunca lui Dumnezeu să fie aşa
Şi el nu va mai venii la casa lui
Unde toţi muritorii cântă şi laudă într-un glas prin
Al nostru Aliluia.

Troparul 2

Ca un fiul al zilei ai plecat departe
Dar pentru noi pierderea ta ne-a adus lacrimi
Şi de gândim la darurile pe care le-ai avut
La iubirea ta, la zelul tău, la bunătatea ta.
Te vom pomenii mereu.
Pe umeri ţi-ai purtat crucea cu răbdare
Şi ai urmat Domnului în toate cele pământeşti

[245] Hirmus-ul este pentrua acest im împrumutat de la Sfântul Roman.

Prin urmare haideţi şi să îi aducem lui Dumnezeu
Al nostru Aliluia.

Troparul 3

Spune-mi vrednicul meu prieten ce te voi întreba
Spune-mi unde locuieşti acum cel ce ai fost luat de la noi?
Cu cine ai ajuns să locuieşti acum?
Ai ajuns în locurile cele cereşti?
Ai obţinut ceea ce sperai?
Te-ai sălăşluit în lumina cea veşnică? Spune-mi
Eşti acolo unde cântă corurile de îngeri
Când ei aduc cu mare triumf în faţa Domnului
Al lor Aliluia.

Tropatul 4

Fiindcă a fost plăcut să îţi ascultăm vocea
Vorbirea ta frumoasă şi respectuoasă
Fiind un frate iubit de toţi
Iubitor de bine şi dispreţuitor al răului şi milos;
Ai vorbit adevărul cu toată sinceritatea
Şi ai îndeplinit poruncile Domnului.
Pentru toţi oamenii faţa ta a fost plăcută
Pentru aceasta te va iubii cel care cântă Domnului
Al său Aliluia.

Tropatul 5

Ai plecat de aici la sfinţenie
Ai trăit în ascultare
Ai trecut prin toate greutăţile mult viteazule,
Ai depăşit orice poftă păcătoasă
Şi l-ai ruşinat pe cel rău,
Şi cu blândeţe ai fost ca un păstor,
Şi ai excelat în ascultarea ta umilă,
Pentru toate acestea cel ce te-a iubit va aduce înaintea Domnului
Al său Aliluia.

Tropatul 6

În duh privim la tine
Şi te vedem ca unul care încă şezi cu noi,
La fel cum eram mai de mult în armonie,
Făcudu-ne ascultările în evlavie;
Muncă ce ne-a făcut să ne bucurăm cu toţii;
Şi ne lipseşte compania ta
Dar dorinţele noastre sunt deşarte fiindcă nu te mai găsim
Şi aşa ne vom ridica şi vom aduce Domnului
Al nostru Aliluia.

Tropatul 7

Viaţa noastră este un vis şi vanitate
Acest lucru l-ai ştiut de la Dumnezeu care te-a învăţat
Fiindcă tu i-ai lăsat pe părinţii tăi
Şi cu monahii ai trăit ca şi cu o familie
Aşa de mare a fost dorinţa ta pentru Dumnezeu,
Fiindcă ai socotit toate cele ale gloriei lumii ca fiind nimic
Şi aşa că acum tu ai viaţă veşnică
Şi pentru toţi cei care te-ai iubit aducem Domnului
Al nostru Aliluia.

Troparul 8

Totuţşi tu pari să ne vorbeşti tare
Fraţii mei ascultaţi ce vă voi spune
Acum este vremea să ne luptăm pentru mântuire
Acum este vremea să câştigăm în arenă
Şi să îl înfrângem pe Belial cuceritorul
Pentru ca mărirea lui Hristos să vină peste noi
Şi un cântec vom cânta să Îl lăudăm pe Domnul,
Al tău Aliluia.

Troparul 9

Ce viaţă frumoasă ai ales tu!
Cât de dulce este să locuieşti cu fraţii!
Fiindcă Mântuitorul a cerut acest lucru,
Când a vorbit cu regale David în psalmodie.
Să se bucure toţi fraţii
Prin a asculta de păstorul tău şi în a ne iubii unii pe alţii,
Şi patimile tale au fugit de la tine
Pentru ca un cântec al tău să fie adus laudă lui Dumnezeu
Al tău Aliluia.

Tropatul 10

Voi spune un cuvânt acum că ne despărţim
Fraţii mei, el nu va mai privii niciodată la mine,
Şi nici nu îl voi mai auzii vocea,
Până ce Judecătorul nu mi va da sentinţa.
Aceea zi atât de înfricoşătoare când noi muritorii
Ne vom prezenta în faţa tronului celui veşnic
Şi când fiecare suflet îşi va primii plata
Şi cei vii vor cânta laude lui Dumnezeu,
Al lor Aliluia.

Tropatul 11

Mare teroare şi frică te-au cuprins
Să ne grăbim şi să nu stăm toţi dintre noi
În ascultare a te conduce

Fie ca legea să îţi fie rânduiala şi să o aplici.
Fiindcă satan a urlat ca un leu
Şi caută nebuneşte sufletele noastre,
Dar prin tărie ne vom ridica victorioşi
Pentru ca toţi să aducem laudă lui Dumnezeu,
Al tău Aliluia.

Troparul 12

Am auzit toate lucrurile pe care ni le-ai spus:
Fiindcă pentru tine Conducătorul a avut milă,
Astfel că pentru noi să mijloceşti,
Pentru ca primând ajutor să ne vedem de drum
Şi să luptăm şi să muncim cu disciplină
Pentru ca păstorul nostru să ne conducă cu înţelepciune
Şi pentru care Domnul să ne dea harul său
Pentru ca noi să ne aducem în faţa Domnului
Al nostru Aliuia.

Despre răstignire

Triodul, vinerea din a treia săptămână a Postului Mare

Unei căpăţâni i s-a dat un nume,
Locului unde ai fost răstignit Hristoase,
Evreii au trimis pe căpeteniile lor
În râsete şi în insulte,
Toate le-ai îndurat
Mântuieşte-ne pe toţi.

Pe cruce au scris un nume,
În mai multe limbi,
Pentru Tine, unul din Treime
Şi tu trebuie să suferi, a spus Pilat
Dar Tu te-ai dus de bună voie
Să ne mântuieşti.

A Treimii mărire
Lumina întreită noi credincioşii o cinstim.
Lumina Tatălui preacinstim,
Lumina Fiului noi mărim
Ca în Lumina Duhului
Noi ne aducem laudele noastre.

Imn pentru Duminica a şasea (din Triod)

Parte dintr-un canon

Văd o zi înfricoşătoare,
Acum vederea Ta de mărire nespusă
Cu frică mă uit la judecata care va venii,

Cum că Tu eşti pe tron,
Repede morţii vor fi judecaţi
Doamne Dumnezeule care eşti atotputernic.

Când vei venii O Dumnezeul meu
Vor fi mii, voi fi miriade
Prinţii cerului vor fi cu Tine
Şi pe mine mă vei chema.
Voi venii în fata Ta
O Hristoase în toată fărădelegea mea.
Vino şi ia cu tine sufletul meu
Ia toată frica, gândeşte-te la judecată,
Când cu toţii vom vedea că Domnul este aproape
Să ne tânguim,
Ca să fim găsiţi curaţi
Şi să trecem cu bine peste ispite.

Acum frica îmi umple sufletul
De flăcările iadului care ard veşnic
Vierme ce nu doarme şi scrâşnirea dinţilor.
Dar mă mântuieşte şi mă ajută
Pe mine Hristoase
Şi mă du cu sfinţii.

Glasul Tău cel droit
Pe care îl ascultă sfinţii din mărirea lor
Cu bucurie; ca glasul Tău să îl laud
Cel ce sunt slab găsind
În Împărăţia Cerului
binecuvântarea cea negrăită.

Cum voi putea să vin la judecată
Cu toate fărădelegile mele
Ştiind toate cuvintele mele şi toate gândurile mele;
Dar fie ca mila ta
Să treacă peste păcatele mele,
Mântuieşte-mă atotputernice.

CAPITOLUL 14

REZULTATUL FINAL AL CONFLICTELOR SFÂNTULUI TEODOR

Povestea vieţii şi activităţii Sfântului Teodora ar fi incomplete dacă nu ar fi urmată de o mărturie, cei drept pe scurt, despre care au fost urmările cauzei pentru care al a muncit şi suferit. Pentru unii pare că el a fost mai mare decât cauza lui sau mai bine spus că nu a fost demn de reputaţia lui pentru a îl privii doar ca un simplu reprezentat la unei facţiuni anume din Biserică sau a unui aspect al doctrinei creştine. La fel ca toţi marii oameni, Sfântul Teodor a exercitat influenţă asupra contemporanilor săi şi prin ei asupra generaţiilor care au urmat care au depăşit în greutate efectele eforturilor sale conştiente de a obţine unele rezultate definitive. Totuşi el şi-a identificat viaţa cu misiunea de a restaura icoanele, promovarea unităţii ecclesiale, şi bunăstarea "părinţilor şi fraţilor" e la Studion, în aşa fel că putem

să concluzionăm povestea noastră cu o mica schiță a vicisitudinilor acestor cauze care au urmat după moartea Sfântului Teodor.

1 După cum am spus deja Sfântul Teodor a murit fără să vadă restaurat cultul icoanelor în ceea ce el considera poziţia lor potrivită în cultul popular. Dacă ar mai fi trăit câțiva ani, ar fi suferit lucruri şi mai rele, fiind martorul unei înnoiri a persecuţiei iconoclaste. Teofil, fiul lui Mihail Gângavul, care a urmat la tron după tatăl său în anul 829 şi era un ucenic al lui Ioan Gramaticul şi se pare că a urmat învăţătorului său în a se opune cultului icoanelor printr-un mod logic şi temeinic. În 833, Ioan a devenit patriarh şi cei doi au lucrat împreună la suprimarea cultului icoanelor, suprimare care implica pedeapsa prin exil sau încarcerare a mai multor călugări de excepţie dintre care, după cum ne-am putea da seama, cei mai vizați erau studiții. Au fost doi frați de la Studion, Teodor şi Teofan, care după mai multe încercări din partea împăratului de a îi face să se conformeze, au fost pedepsiți pentru rezistența lor prin faptul că anumite versuri au fost scrise pe fețele lor.[246] Aflăm despre distrugerea unei icoane de la Poarta Chalce, aparent în aceiaşi situaţie ca şi cea ştearsă la începutul controversei iconoclaste şi care a dus la prima vărsare de sânge în controversă. Este posibil ca Teofil să fie cel mai dur în această persecuţie fiindcă a fost un persecutor în principiu. Este greu să ne dăm seama ce fel de om a fost, dar din mărturiile cronicarilor ortodocşi care nu l-au plăcut, era totuşi distins de un mare zel pentru dreptate, un simţ al datoriei publice, în special în probleme legate de finanţele statului, curaj şi întreprindere în război şi cu afecţiuni domestice puternice. Am putea să exagerăm cu privire la poveştile unor pedepse crude, deşi cruzimea sau puțin dorința de a aduce suferință, marchează cam toată viața publică a epocii şi în acest sens unele dintre aceste poveşti se bazează pe mărturiile victimelor care au continuat să poarte semnele suferinţelor lor. Indiferent cât de mult am fi influențați nu putem să ne îndoim că persecuția iconodulilor de sub Teofil a fost severă. El avea o politică. Dar existau două tendinţe care acţionau împotriva voinţei sale şi pregăteau calea pentru o reacţie care va veni în curând cum că el se cuvenea să se retragă. Acestea erau dorințele lui de succes în război şi soția lui neorodoxă.

Teofil a fost angajat în război cu saracinii de cinci ori, la început cu succes, dar mai apoi şi eşec şi ignonimitate. Este un fapt ciudat cu privire la împărat şi la califul Motassem că în aceste războaie fiecare a luat şi a distrus oraşul în care s-a născut adversarul: Sozopetra în Siria şi Amorium în Frigia. Teofil a ajuns să primească porecla de "ghinionistul." Orice lovitură primită de forţele imperial era un câştig pentru călugării protestatari.

După cum am spus împărăteasa Teodora era în favoarea icoanelor. Era fiica unei doamne evlavioase pe nume Teoctista care a obținut demnitatea de *patriciană* şi locuia într-o casă aproape de mănăstirea Gasriae. Am spus mai sus că credem[247] că influența Studionului era puternică aici fiindcă era în vecinătate şi la fel alte mănăstiri asociate. În orice caz, Teoctista avea şi se închina la icoane, deşi făcea acest lucru numai în privat. Totuşi când nepoatele ei au venit să o viziteze, ea le-a arătat icoanele ei. Probabil că a făcut acest lucru cu cuvinte de precauţie ca ele să nu spună nimic acasă despre acest lucru, dar mica Pulcheria a destăinuit secretul spunând cum bunica ţinea nişte păpuşi într-o cutie şi le-a scos pentru a le săruta. Se spune că împăratul a fost foarte indignat dar nu a luat nici o măsură împotriva Teoctistei ci numai faptul că a diminuat frecvența cu care nepoatele sale o vizitau. Un spion i-ar fi spus împăratului că chiar Teodora se închină la icoane dar el nu a voit să îl creadă. Delăsarea lui în acest sens este mult mai remarcabilă dacă acceptăm povestea care ilustrează severitatea lui cu o altă ocazie. Teodora a plecat într-o mică aventură pe mare fără ştirea soţului ei, dar când ambarcaţia a ajuns la Constantinopol şi el a aflat cui aparţinea cargoul, el a dat cu neruşinare să fie ars spunând: "cine a mai văzut un împărat roman sau consoarta lui să devină neguțători?"

Se pare că deşi a fost un soţ care stătea sub papucul soţiei, Teofil în propria lui casă a practicat o toleranţă religioasă ce nu se potrivea politicii sale publice. În ambele cazuri cultul icoanelor între membrii curţii au dus la restaurarea Bisericii şi a naţiunii.

Când Teofil a murit de dizenterie în 842 văduva lui a fost asociată cu guvernarea dimpreună cu fiul ei Mihail, care atunci era un copil de trei ani. Bineînțeles că Teodora era neliniştită să aducă reacția în favoarea icoanelor dar voia să facă acest lucru într-un mod propriu, temându-se de influența patriarhului şi fără să fie sigură de intenţiile colegilor. Şefii acestora numiți de Teofil au fost secretarul şi ofițerul palatului Teoctist, Bardas, fratele împărătesei şi Manuel unchiul ei. Dintre ei Teoctist era în favoarea schimbării. Bardas nu era singur pe intenţiile sale. Nu s-a arătat prea interesat de judecăţiile surorii sale dar fără de nici o îndoială că avea multe scrupule religioase şi probabil că plănuia câteva reforme educaționale pe care, atunci când a fost capabil să le pună în practică, a stabilit un centru de cultură

[246] De aici au primit numele de Graptoi.
[247] P. 196.

intelectuală la Palatul din Magnauria, independent de temeliile monahale. Atmosfera aprinsă de controversă religioasă şi exilul a mai mulţi oameni capabili de muncă educaţională i s-au părut mai puţin favorabile culturii decât unitatea în ortodoxie la care tânjea împărăteasa. În orice caz el dorea să fie de acord cu proiectul ei. Celălalt tutore, Manuel a fost câştigat şi el de câţiva călugări studiţi care se spune că l-au vizitat când era bolnav şi i-au promis că se va vindeca dacă îşi va folosii influenţa şi autoritatea împotriva iconoclasmului. Când conducătorii laici s-au decis, autorităţile ecclesia le nu s-au mai putut opune după cum s-a dovedit şi cu alte ocazii. Un ofiţer imperial a fost trimis la patriarhul Ioan care i-a cerut de misia şi care evident că a fost refuzat. Când mai apoi Ioan a fost găsit rănit, duşmanii lui au declarat că a încercat să se sinucidă şi s-a găsit o scuză amăgitoare pentru degradarea sa. Lumea nu va ştii ce s-a întâmplat cu adevărat şi nici nu va fi în poziţia de a estima cum se cuvine caracterul şi carierea acestui om remarcabil din câte se pare cel mai intelectual dintre clericii iconoclaşti. El a fost înlocuit cu Metodie, un călugăr cu o ortodoxie neîndoielnică care a fost închis pentru opiniile lu dar eliberat de Teofil din respect pentru calităţile sale.

Prin urmare a fost Curtea şi nu Biserica cea care a condus problema şi a primit foarte curând autoritatea unui sinod. Între timp evlavia împărătesei s-a axat pe un obiect şi mai privat, iertarea şi reabilitatea soţului ei decedat. În acest sens ea s-a consultat cu o adunare de clerici ortodocşi care nu a mulţumit-o. Mai apoi a recurs la o minciună pioasă şi a spus că pe patul de moarte Teofil i-a spus că îi pare rău de persecuţiile făcute credincioşilor. Clericii au crezut-o şi i-au spus că se vor ruga pentru sufletul celui răposat.

Marea zi de triumf din partea celor ce susţineau icoanele a fost prima duminică din post 842 care este încă sărbătorită în Biserica Răsăriteană. De Duminica Ortodoxiei, grecii evlavioşi au ascultat respingerea tuturor ereziilor împotriva cărora au scris sudiţii şi a altor opinii, dintre care multe sună ciudat pentru moderni şi le-au condamnat cu o anatemă repetată de trei ori. La această slujbă au fost citite numele mai multor mărturisitori ai credinţei, cel al Sfântului Teodor fiind proeminent şi poporul a răspuns de fiecare data de trei ori: "veşnică pomenire."

Istoria pare să se repete şi Teodora cu copilul ei au luat locul pe care îl avusese Irina şi fiul ei cu două generaţii mai înainte. Dacă Sfântul Teodor ar mai fi trăit, probabil că el ar fi adus peste ea şi susţinătorii ei aceleaşi eulogii pe care le-a adus peste Irina şi biograful lui ar fi regretat că un act cerut de raţiune şi dreptate ar fost purtat de mâini atât de violente şi iresponsabile. Totuşi pare să fie o diferenţă între cele două cazuri. Munca Irinei a fost schimbată cu repeziciune, dar după prima Duminică a Ortodoxiei, în Biserica greacă iconoclasmul nu şi-a mai revenit. Multe alte diferenţe de teologie şi liturgică au ajutat după cum vom vedea, să lărgească prăpastia dintre est şi vest, dar acest punct anume nu se va mai repeta. Este adevărat că felul în care trebuie să fie cinstite reprezentaţiile artistice ale cultului obiectului creştin şi felul de reprezentare cerut au ajuns să fie distinse şi specificate mai târziu.[248] Doctrina care restaura cultul icoanelor a fost pusă la locul cuvenit. Biserica l-a recunoscut pe Hristos ca fiind circumscris în carne. Aici nu ne interesează alte doctrine pe care Sfântul Teodor eventual le-ar fi acceptat şi care se leagă inseparabil de cult. Prin cuvintele şi suferinţele sale el a slăbit inamicul dincolo de speranţa de a îşi mai revenii. În marele conflict al vieţii sale, deşi nu mai trăia, a fost un învingător.

2 Cu totul alta a fost cealaltă idee mare a Sfântului Teodor a unităţii Bisericii sub autoritatea spirituală a Romei. Am văzut unele dintre aceste forţe făcute pentru dezacord atât între autorităţile spirituale şi seculare ale estului şi a vestului în timpul vieţii Sfântului Teodor. Aceste forţe s-au agravat în intensitate şi mult mai complicate în interacţiunea în cele două secole care au urmat, până la marea schismă din 1054.

Totuşi, dacă vom înceta să ne gândim la forţe impersonale şi am semnala un om mai mult decât restul care a ştiut să profite de condiţiile epocii sale cu scopul de a afirma şi menţine independenţa şi în consecinţă izolarea – Bisericii Răsăritene şi a Imperiului de Răsărit, trebuie să arătăm spre Fotie, al doilea patriarh al Constantinopolului după Metodie. Marea erudiţie a lui Fotie şi marea sa diplomaţie l-au făcut un binefăcător al erudiţei moderne. În legătură cu partidele şi conflictele vremurilor sale el apare ca fiind un caracter mai puţin atractiv. El a fost făcut patriarh prin maşinaţiile lui Bardas care bazat pe acuze false a asigurat demisia patriarhului existent Ignatie. Fotie a notificat numirea sa la Roma, dar Ignatie a trimis o plângere la papa Nicolae I care şi-a trimis legaţii să investigheze acest caz. Legaţii au fost câştigaţi de Fotie şi Bardas. Nemulţumit de subiect, papa Nicolae a ţinut un sinod la Lateran unde Fotie a fost declarat non-grata şi că trebuie să fie depus. Nicolae a scris o lungă scrisoarea împăratului Mihail în care au fost recapitulate mai multe cauze ale disputei. A fost atacat tot sistemul estic de cezaro-papism şi a fost afirmată cu tărie

[248] Procesul prin care statuile tridimensionale (αγαλματα) au ajuns să fie intezise în timp ce icoanele (εικονες) au fost aprobate pare că a fost ceva gradual. A se vedea nota lui Tozer la "Istoria Greciei" lui Finlay, vol. ii. P. 165.

supremaţia Romei. Sentimentul de tensiune în Italia a fost arătat de expresia de resentiment a dispreţului împăratului faţă de limba latină. Dacă limba romanilor este barbară de ce este Mihail atât de dornic să fie numit împărat roman? Evident că aceste ameninţări nu l-au oprit pe Fotie de a îşi menţine scaunul atâta vreme cât avea încredere în Curte şi în Împărat. Între timp el a mers atât de departe că a acuzat Biserica Latină de erezie prin acea să afirma purcederea Duhului Sfânt „de la Tatăl şi de la Fiul." Acesta a fost punctul doctrinar în discuţie dintre Biserici. Nu este unul care vine în mintea şi sentimentele laicilor cu privire la întrebările care afectează cultul popular. Unii au slujit ca unii din facţiune mai multe secole, dar clauza lui „Filioque" din Crez nu a creat prin sine lupte mortale. Un alt teren de şi mai multă dispută se leagă de misiunile rivale ale Bisericilor vestice şi estice la bulgari, care au decis să adopte creştinismul şi care au aflat că dacă vor să facă acest lucru trebuie să se alinieze unuia sau altui sistem neajutorat de ostil de disciplină şi jurisdicţie. Fotie a fost un mare diplomat şi în problemele Europei de vest el a găsit forţe la muncă care să îl susţină în faţa opoziţei sale faţă de Scaunul Romei.

Împăraţii caroligieni, în ciuda relaţiilor lor strânse cu cei care au condus Constantinopolul au avut mai mult sau mai puţin legături cu estul. Când Teofil a fost prins pe picior greşit în luptele sale cu saracinii, el a trimis un emisar distins, pe patriacianul Teodosie pentru a sugera o ligă ofensivă între cei doi conducători ai creştinismului împotriva musulmanilor. Acest proiect a murit în faşă din cauza morţii ambasadorului urmată de moartea împăratului Luis Piosul şi după doi ani de cea a lui Teofil. Diferiţii membrii ai curţii regale france au fost mult prea mult angajaţi în dispute domestice pentru a putea lua parte la problemele estului. Totuşi, mai apoi se pare că ei au avut o problemă în comun cu autorităţile bizantine în persoana papei Nicolae I. Nu trebuie să reamintim aici în detaliu eforturile lui Nicolae de a menţine supremaţia jurisdicţiei romane în Biserica Apusului şi de a îşi pune propria autoritate morală şi spirituală asupra prinţilor ale căror relaţii matrimoniale le-ar face respectabile în comparaţie şi pe cele ale lui Constantin VI. Acţiunile lui l-au pus în conflict cu marii mitropoliţi ale occidentului – în special Hincmar de Rheims – şi la fel de bine cu eforturile energetice ale împăratului Luis II de a face puterea imperială în Italia cu adevărat efectivă. Ceea ce trebuie să remarcăm este că Fotie şi susţinătorii lui au avut inspiraţia să folosească spre beneficiul lor nemulţumirea cauzată de independenţa necompromisă a lui Nicoale. Astfel aflăm că Fotie a intrat la negocieri cu Luis II şi a promis că îi va asigura recunoaşterea de drept a titlului de *Basileus* (în loc de cel barbar de *riga*) dacă va susţine Constantinopolul împotriva Romei. Cursul evenimentelor a fost prins de o revoluţie în Bizanţ şi o schimbare de papi la Roma. Mihail a fost asasinat de Vasile Macedonianul ce cauzase deja moartea lui Bardas şi care a început o nouă şi puternică dinastie în Constantinopol. Unul dintre primele lui acte a fost de a îl depune pe Fotie şi a îl reinstala pe Ignatie la partiarhat. Între timp papa Nicolae I a fost urmat de Hadrian II, un prieten al intereselor împăraţilor franci şi în mare un iubitor al păcii. După ce legaţii din Roma care au participat la un Sinod de la Constantinopol şi pe care ei l-au considerat al Optulea Sinod Ecumenic ei bine aici s-au dat mai multe decrete în mare favorabile viziunilor romane. În anul următor forţele imperiului estic şi cel vestic s-au unit împotriva saracinilor care făceau ravagii pe costa Iliriei şi Dalmaţiei şi au intrat în sudul Italiei. Dar în ambele cazuri reconcilierea a fost şubredă. Mai înainte ca legaţii să părăsească Constantinopolul, au suferit multe neplăceri şi împăratul Vasile a încercat să îi răpească ca să nu aducă mărturii despre Sinod când vor ajunge acasă. Mai înainte ca forţele militare să obţină mai mult de un succes remarcabil – cucerirea lui Bari – împăraţii din nou nu se înţelegeau. După câţiva ani, când imperiul franc a căzut într-o neputinţă mare şi Italia era într-un stadiu de anarhie şi confuzie sălbatică şi un alt papă, Ioan VIII a început să linguşească Constantinopolul. Dar Fotie care acum a fost restaurat la patriarhat şi care era gata să facă un compromise îl avea acum pe împăratul Vasile de partea lui. Din nou au existat arătări nesimţite de duplicitate şi duşmănie şi schisma s-a adâncit şi mai mult decât înainte.

Între timp s-au cristalizat diferenţele de ritual şi obicei în care Bisericile difereau şi ele au creat o controversă şi mai adâncă. Biserica latină a adoptat folosinţa pâinii nedospite în euharistie. Ţinea duminica post, o practică ce nu era ţinută de greci. Grecii au îngăduit ca preoţii să se căsătorească. Botezul avea loc în ziua a opta de la naştere şi chiar şi în cazul copiilor mai delicaţi. Din nou, preoţii greci purtau bărbi. Problema teologică a lui *Filioque* şi problema ecclesio-politică ca resort ultim pentru autoritate spirituale ar putea face şi mai mult apel la gânditorii şi oamenii de stat, dar semnele vizibile de divergenţă lăuntrică au început să fie realizate din ce în ce mai mult de popor.

Când a fost făcută schisma finală, care nu s-a mai soluţionat decât pentru o perioadă mica şi îndoielnică, putem vedea colapsul poliţei ecclesiale a Sfântului Teodor. Totuşi, această ocazie marchează ascendenţa lui personală ca a unui mărturisitor distins al bisericii sale. Pe scurt iată cum s-au petrecut evenimentele:

Anul 1053 a fost marcat de Victoria normanzilor asupra forţelor papale în bătălia de la Civitella, în care Leon IX a fost luat captiv. Această catastrofă a pus capăt ultimului proiect pentru a rezistenţa combinată a grecilor şi a italienilor de a salva Italia de barbarii vestici. Imperiul vestic a trecut din familia lui Carol cel Mare şi a devenit german în caracter şi ţeluri. Împărat în est era acum Constantin X (Monomahul) şi patriarh la Constanntinopol un om deştept dar mai puţin persistent decât împăratul, Mihail Celularie. Se pare că patriarhul bizantin ura Scaunul Roman şi s-a folosit de calamităţile papei Leon şi de eşecul alianţei cu Constantin de a adopta o politică definită mult mai anti-romană decât mai înainte. Apropiat de el a fost un călugăr studit, Nicetas Pectoratos, care a scris un pamflet împotriva ereziilor romane, în special pâinea nedospită şi postul de duminica. Leon a răspuns dar fără efect. Între timp se pare că împăratul a devenit mai pacific cu privire la intenţiile sale decât patriarhul[249] şi l-a invitat pe papă să trimită legaţi la o conferinţă la Constantinopol în vederea unei reconcilieri şi a păcii. Aceşti legaţi – toţi oameni de mare statură ecclesială – au ajuns de vreme în 1054. Erau plini de plângeri noi şi vechi şi se pare că patriarhul nu i-a primit cu multă curtoazie. Totuşi, ei au permis să fie luate măsuri împotriva lui Niceta. În compania unor oficiali imperiali au vizitat Studionul şi au cerut ascultarea lui Nicetas, a cărui carte a fost arsă solemn. Evident că am putea desemna acest episod ca marcând atât o schimbare a sentimentelor cât şi un declin în vigoare din partea monahilor studiţi. Totuşi vom vedea că Nicetas nu a reprezentat punctele de vedere ale stareţului şi în general a comunităţii, deşi dacă ar fi avut duhul Sfântului Teodor cu greu ar fi permis unui monah anti-roman să rămână în mănăstire. În acest moment legaţilor nu li s-a mai permis să obţină stafisfacţia pe care au cerut-o şi aşa că ei au luat problema în mâinile lor proprii. Ei au publicat un compedia al ereziilor greceşti şi toţi cei care le susţineau şi le-au pus pe altarul Bisericii Sfintei Sofia. Au părăsit oraşul. Împăratul a încercat în van să îi convingă să se reîntoarcă. Patriarhul a ţinut un sinod în care a susţinut că legaţii nu au acţionat în concordonaţă cu autoritatea papală necesară. Papa însă era gata să îşi asume responsabilitatea pentru ceea ce s-a întâmplat. Împăratul era acum obligat să coexiste cu patriarhul. Bula papală a fost arsă şi capii Bisericii estice şi vestice au fost declaraţi excomunicaţi.

După cum am spus, împăratul nu era în relaţii cordiale cu patriarhul şi în timpul conflictului se pare că şi-a reafirmat autoritatea asupra lui într-un fel care se leagă de primul subiect.[250] În zelul lui faţă de toţi cei care au favorizat Roma, Celularie a şters numele Sfântului Teodor Studitul din diptice. Stareţul de la Studion Mermentulos s-a planâs împăratului. Constantin a plănuit o scenă dramatică pentru a smerii mândria lui Celularie. Într-o adunare solemnă,[251] când o listă de sfinţi a fost proclamată poporului pentru a fi cinstiţi, citeţul s-a oprit la numele pe care patriarhul a voit să îl şteargă. Prin urmare, patriarhul primind instrucţii de la Constantin s-a ridicat de pe tron şi a pronunţat numele Sfântului Teodor Studitul. Dacă povestea este adevărată ne spune un lucru demn de remarcat: că Biserica Răsăritului, în timp ce a respins poliţele Romei pe care Sfântul Teodor le-a susţinut constant, a simţit totuşi că nu poate renunţa la un sfânt aşa de mare din calendarul ei. Se poate îndepărta de sfaturile lui dar până azi el rămas un sfânt.

3 Dacă Sfântul Teodor ar fi putut să prevadă viitorul, cu siguranţă că s-ar fi bucurat de restaurarea iconelor indiferent cum acest lucru a fost făcut. Schisma permanentă din Biserică i-ar fi întristat sufletul chiar dacă a fost însoţită de o recunoaştere efatcă a demnităţii sale ca un mărturisitor pentru credinţă. S-ar mai fi gândit el într-un asemenea moment la mănăstire? Credem că în mare ar fi fost mulţumit. Fiindcă deşi sunt câteva perioade obscure din istoria ei, Studionul a rămas în mare loial caracterului ei dat de exemplul, îndemnurile şi munca sa neobosită.

Nu ştim prea multe despre Studion în timpul domniei lui Teofil[252] ci numai că mulţi dintre ei au suferit multă persecuţie. Duminica Ortodoxiei a fost evident o mare zi la Studion. Primul stareţ după persecuţie a fost Naucratie, "fiul" de încredere căruia multe dintre scrisorile Sfântului Teodor i-au fost adresate. În timpul său a fost ţinută o mare ceremonie la care am făcut referinţă în care au fost mutate moaştele Sfântului Teodor sub grija monahilor de la Studion şi Saccudio din insula Prinţilor la locul de odihnă finală de la Studion unde au fost depozitate în prezenţa împărătesei Teodora şi a multor cetăţeni.

Naucratie şi călugării lui au avut unele diferenţe de opinie cu patriarhul. Originea şi cursul disputei este obscură,[253] dar se pare că a rezultat din gelozia simţită de Metodie pentru memoria predecesorilor săi, Tarasie şi Nichifor care

[249] Gfroerer crede că Constantin a favorizat călugării de la Muntele Athos ca o contrainfluenţă a lui Celularie.

[250] Iau această poveste de la Gfroerer: *Byzantinische Geschichte* vol. iii. Totuşi să remarcăm că se bazează numai pe un comemntariu la un manuscris la textul lui Cedren.

[251] De Duminica Ortodoxiei?

[252] Pentru această parte a istoriei, am urmat aproape în întregime măruria lui Marin (*De studio*, în special capitolele v şi viii) care a colecţionat diligent multe note împrăştiate în cronicile şi biografiile lor.

[253] A se vedea fragmentul anomic *De schismate Studitiarum* de la finele ediţiei Migne a scrierilor Sfântului Teodor.

după cum ştim au fost criticaţi de câteva ori de Sfântul Teodor. Metodie a simţit că este necesar să citească un discurs monahilor studiţi despre datoria de a asculta de superiori. Dacă a fost un vânt mic, el s-a transformat cu repeziciune într-o furtună. Naucratie a fost urmat în 848 de Nicolae, compania Sfântului Teodor în greutăţi şi captivitate. După trei ani Nicolae a renunţat la oficiul său şi s-a retras ca pustinic dar fost rechemat la postul lui pentru a lua o parte la conflictul mare cu pariarhatul. După cum ne putem da seama, Nicolae şi studiţii au fost susţinători puternici ai lui Ignatie contra lui Fotie a cărui autoritate când a fost stabilită l-a trimis pe Nicolae în exil şi a încercat, prin numirea unor susţinători ai cauzei lui să frângă duhul refractar al monahilor. În al doilea patriarhat al lui Fotie şi în perioada care a urmat, Studion se pare că a prosperat şi a crescut. Am putut vedea cum unul dintre membrii lui, Nicetas Pectoratos a intrat pe listă de partea lui Celularie împotriva Bisericii Latine şi a adus la mănăstirea lui vizită a legaţilor romani.[254]

De mai multe secole familia imperială a arătat respect în mai multe forme pentru marile mănăstiri bizantine. Avem o descriere elaborată din partea Porfirogenetului a unei ceremonii mari ţinute de ziua Sfântului Ioan Botezătorul, când împăratul şi sfetnicii săi au mers la Studion şi s-au închinat la capul Botezătorului[255] care era ţinut acolo ca moaşte. Doi împăraţi, Isaac Comenus şi Mihail VII (Ducas) au căutat refugiu acolo şi au devenit călugări şi doi prinţi din casa Comnenilor au fost încredinţat călugărilor pentru educaţie. După cum am spus, la Cruciada a Patra cea mai mare parte din clădiri a fost distrusă de foc dar după restaurarea Paleologilor Studionul s-a ridicat din nou la o poziţie de influenţă şi cinste. În 1381 capul mănăstirii (numit acum arhimandrit) a fost recunoscut ca fiind mai mare peste toţi stareţii la sinoade şi în toate funcţiile ecclesiale.

Probabil că pentru Sfântul Teodor ar fi fost o satisfacţie mai mare să ştie că mănăstirea a înflorit în muncă onestă şi eficientă decât în bogăţie şi glorie. Am menţionat deja slujirile literare ale monahilor studiţi pentru ei şi generaţiile care au urmat atât în producţiile lor literare, în special în poezia religioasă şi mai mult în munca lor mare de copişti a scrierilor antice. Nu numai studiţii au perpetuat influenţele intelectuale şi morale atribuite în special Sfântului Teodor. Multe mănăstiri au privit la Studion ca la un model. De aici oamenii puteau merge instruiţi în meserii manuale, căliţi pentru muncă grea şi obişnuită, obişnuiţi să se confrunte cu greutăţile prin slujirea religioasă. Rânduiala studită a fost copiată în mai multe detalii de cei care din secolul X înainte au creat un sistem de rânduială monahală care a precedat Muntele Athos. Datoria noastră pentru Muntele Athos este una pe care din ce în ce mai mulţi cărturari o apreciază.[256] Influenţa Studionului s-a răspândit în toată Rusia şi a ajutat la dezvoltarea monahismului de acolo. Una dintre autorităţile despre acest subiect spune în introducerea la *Hypotuposis* că "nu este nici o exagerare că rânduiala lor fost adoptată în mai multe mănăstiri. În orice caz, fără de nici o îndoială Studionul a avut o mare influenţă asupra monahismului grec şi chiar asupra Muntelui Athos şi a monahismului grec în general."

Lumea modernă nu priveşte la mănăstire pentru energia intelectuală prin care viaţa noastră este ţinută în prezent în legătură cu trecutul pentru a putea să privească în viitor. Din ce în ce mi puţin privim în acea parte pentru îndrumare în organizarea socială şi pentru a aduce lumina în relaţiile complicate ale civilizaţiei de azi. Totuşi, în cele din urmă cea mai mare parte a cunoaşterii pe care o avem şi mult din puterea socială de cooperare a venit în viaţa noastră seculară tocmai de la instituţiile trecutului. Importanţa acestor instituţii, influenţa lor pentru bine sau rău, nu are nici un folos decât marile caractere care au stat la întemeierea lor. Monahismul răsăritean, întotdeauna un element puternic în Biserica Răsăritului, poate să fie interpretat corect dacă studiem viaţa şi caracterul marilor călugări răsăriteni. Cei care au urmat carierei şi au intrat în gândirea Sfântului Teodor Studitul vor fi capabili într-o oarecare măsură să estimeze tăria şi slăbiciunea călugăriei greceşti într-o perioadă critică din istoria lumii. Ei ar putea să devină mai simpatizanţi ai trecutului şi să câştige speranţă pentru viitor descoperind cum, în mijlocul intrigilor politice şi a controverselor religioase, când vechile naţiuni se pare că au devenit epuizate şi cele noi şi viguroase au căzut în violenţă şi anarhie, totuşi au rămas unele centre de iluminare morală şi activitate viguroasă. Fiindcă indiferent de ceea ce se dovedeşte neputincios şi trecător în viaţa socială şi naţională, dedicarea neînfricată faţă de datorie şi eforturi mari pentru un ţel duhovnicesc trebuie, în timp, să apere ca cea mai mare dintre puterile care au construit istoria umanităţii.

APENDIX

[254] Marin îl numeşte pe Simeon stareţ în acest moment şi nu îl recunoaşte pe Mermentulos.

[255]Cum a ajuns acolo?

[256] Ph. Mezer: *Die Haupturkunden fur fie geschichte der Athos kloster,* p. 19.

Lucrările publicate ale Sfântului Teodor

Deşi lucrările Sfântului Teodor au fost cât se poate de citate în aceste capitole, ar putea să fie de dorit, de dragul acelor studenţi care vor să fie mai familiari cu ele, să indicăm unde pot să fie găsite aceste lucrări cu cea mai mare uşurinţă. O mare parte din ceea ce a scris Sfântul Teodor este încă în manuscris şi multe lucrări s-au pierdut total. În catalogul lui Omont al manuscriselor greceşti din Biblioteca Naţională de la Paris, găsim titlurile unor lucrări atribuite Sfântului Teodor care nu apar în ediţiile noastre; şi în cataloagele Bibliotecilor din mănăstirile Muntelui Athos, apar mai multe MSS, care ar putea să împrospăteze problema. Pe de-a întregul, de ceea ce este nevoie acum nu este o ediţie mai largă şi mai completă a lucrărilor Sfântului Teodor ci una critică în proză cât şi în poezie. Cititorul îşi poate da seama că unele dintre cuvântări, poeme şi epistole sunt mai mult decât îndoielnice cu privire la autorul care le-a scris şi foarte nesigure cu privire la data la care au fost scrise. Munca de re-editare a întregului cere un istoric, un teolog şi un liturgist. Construcţia este incompletă dar fundaţiile au fost puse.

Cărţile la care are acces vorbitorul de engleză sunt găsite în orice bibliotecă de primă clasă în număr de şapte:

1. Prima dintre toate este marea ediţie de Migne care formează volumul xcix din Patrologia Cursus Completus, series Graeca şi a fost publicată la Paris în 1860. Ea s-a bazat pe o ediţie mai timpurie a eruditului iezuit Sirmond, confesorul lui Luis XIII şi conţine adausuri din publicaţiile cardinalului Angelo Mai (a se vedea Nr. ii). Evident că, ediţia este un monument de grijă şi erudiţie dar totuşi cu unele greşeli minore. Principalul defect este că nu este completă, prin aceea că îi lipseşte un mare număr din scrisorile Sfântului Teodor şi este deficientă în punctele mai caracteristice dintre toate compoziţiile sale, Discursurile Catehetice. Dintre acestea sunt numai 134 (care alcătuiesc *Parva Catechesis*) şi acestea în mare numai în traducere latină.

   Dăm pe scurt sumarul cărţii:

Avem mai întâi (pp. 9-113) fragmente valoroase din Introducerea la ediţii mai timpurii, cu mărturia unor scriitori antici faţă de caracterul şi viaţa Sfântului Teodor şi un sumar cât se poate de cronologic şi bun de Sirmond.

Apoi urmează cele două Vieţi ambele fiind atribuite lui Mihail Călugărul (oo. 114-327) prima din câte se pare eronată. Am spune câte ceva despre aceste Vieţi (în cap. ii şi nota de la final).

Urmează apoi *Antirrhetici tres contra inconomachos* (pp. 327-436) despre care am vorbit în capitolul ix.

O altă lucrare controversială (pp. 436-478) care urmează celei de mai sus este în forma curioasă a respingerii unor poeme iconoclaste, care au fost scrise într-un stil foarte artificial cu acrostihuri de Ioan, Ignatie, Sergiu şi Ştefan. Ioan se pare că este Ioan Gramaticul la care am făcut de mai multe ori referinţă mai sus. Versurile acrostih au primit răspuns la fel şi sunt urmate de un comentariu în proză.

Următoarea lucrare (pp. 478-486) este la fel de bine controversată: "sunt adresate mai multe întrebări iconomahilor care neagă că Domnul Iisus Hristos este circumscris (sau prezentat: εγγραφεσθαι) în formă trupească." Trebuie să ne sârguim să facem un fel de *reduction ab absurdum* a poziţiei iconoclaste prin a arunca în forma dilemei argumentele obişnuite bazate pe Cele Două Naturi şi să cunoaştem doctrinele acceptate de ambele facţiuni.

"Şapte capitole (καφαλια) împotriva iconomahilor" (pp. 486-498) sunt dedicate împotriva obiecţiilor făcute icoanelor că sunt idolatrie, absenţa icoanelor din Evanghelie, analogii false cu crucea şi aşa mai departe.

Mai apoi avem o menţiune în Migne (p. 499) a "Epistolei către Teofil" cu privire la sfintele icoane pe care condiţiile timpului nu ne pot lăsa să o atribuim Sfântului Teodor, decât doar dacă a fost scrisă la sfârşitul vieţii sale, în timp ce Teofil era implicat în probleme publice sub guvernarea tatălui său. Opinia unanimă a cărturarilor este că nu Sfântul Teodor este autorul ei. Este publicată în lucrările Sfântului Ioan Damaschinul care în nici un fel nu poate să fie autorul.

Mai apoi urmează (pp. 499+606) ceea ce este denumită ca "Epistola către părintelui Platon cu privire la cultul icoanelor." Ea este o mărturie scurtă făcută din dorinţa lui Platon, cu privire la argumentele principale care dovedesc unitatea de cult al icoanelor, cu scopul de a respinge acuza de idolatrie.

"Discursurile catehetice" care urmează (pp. 506-688) au fost descrise în text în special în capitolul v., şi se fac multe referinţe la ea. După cum am afirmat deja ele sunt foarte rău redate în Migne care are numai 134 de predici din Parva catechesis şi care cu excepţia predicii 41 şi a unor fragmente, ea le are pe acestea numai în versiunea latină.

"Cele 13 cuvântări" (pp. 687-902) (de care Migne oferă textul grec) sunt în general mult mai lungi şi mult mai pretenţioase în caracter şi retorică. Ele au două (xii şi xiii) care sunt de cel mai mare interes şi s-au referit foarte mult

la text: cuvântările funebre despre stareţul Platon şi Teoctista mama Sfântului Teodor, ambele sunt într-o oarecare măsură biografice. Prima cuvântare – despre abstinenţă şi cumpătare – este foarte retorică în stil – şi se referă la adorarea crucii. A treia, pentru "Privegherea luminilor"[257] despre botez, post şi viaţa umană a lui Hristos este cât se poate de studită în caracter, din moment ce simbolismul legat de lumina a fost întotdeauna vag la Studion. A patra, pentru Paşte, are incorporată o omilie a Sfântului Ioan Gură de Aur. Evident că acest lucru este recunoscut şi putem să vedem cum omiliile sunt adresate congregaţiei – ca fiind Sfântului Teodor – care pot uşor să fie citite una alteia. A cincea, despre moartea Fecioarei, a fost uneori atribuită Sfântului Ioan Damaschinul, dar se pare că acum este atribuită de toată lumea Sfântului Teodor. În ea se recunoaşte că Maria este regina universului şi oferă legenda morţii ei cu o eulogie a apostolilor în 12 părţi. A şasea despre îngeri, deşi există mult simbolism în ea, este o mare dezamăgire pentru toţi cei care caută în ea idei din Sfântul Dionisie Areopagitul. Inferioritatea la mai toate Predicile faţă de Discursurile Catehetice este cât se poate de evidentă. Totuşi este posibil ca unele să fie opera Sfântului Teodor care aparţine zilelor lui timpurii şi au fost compuse ca un fel de exerciţiu retoric care să fie date mai apoi stareţului Platon. Aceasta sugestie se aplică următoarelor patru: Despre naşterea şi decapitatea lui Ioan Botezătorul, Despre Ioan Evanghelistul şi Despre Sfântul Bartolomeu. În cazul ultimului sfânt menţionat informaţiile noastre despre el sunt urmate de reflecţii despre reflexii la venirea lui ca ultimul din primii şase sau primul dintre cei de al doilea şase apostoli. Al XII-lea, despre eremitul Arsenie, este un subiect mai congenital al Sfântului Teodor; merită să redăm o anecdotă din ea. O doamnă evlavioasă l-a găsit pe eremit în solitudinea sa şi i-a spus: "roagă-te pentru mine şi pomeneşte-mă." Eremitul i-a spus: "mă voi ruga ca pomenirea ta să fie scoasă din mintea mea."

Scrisorile Sfântului Teodor, din care urmează două cărţi din colecţia Migne, au fost principalele surse ale biografiei sale. Prima carte (pp. 903-1116) constă în special dintr-o selecţie făcută din acelea scrise în primul şi al doilea exil al Sfântului Teodor şi sunt 57 la număr. A doua carte (p. 1115-1670) din cele 221 sunt din cel de al treilea exil al său (pp. 1670-1679). În câteva cazuri avem numai numele persoanelor cărora au fost adresate aceste scrisori. Numele corespondente şi primele rânduri din cele 277 de scrisori urmează colecţiei făcute de Montfaucos în Biblioteca Coislin. Restul volumului are de a face cu lucrările disciplinare ale Sfântului Teodor. Există un tratat scurt (pp. 1682-1684) numit "Patru capitole despre viaţa ascetică" (luate de Migne din *Thesaurus Asceticus* de Ptre. Possin) foarte mult ca discursuri catehetice.

Ceea ce este denumit ca "Scholium al Sfântului Teodor Studitul" despre viaţa ascetică a lui Vasile (pp. 1684-1688) este un fragment care apără că Sfântul Vasile este autor al acestei opere, în special prin argument critic dar cu sugestia că a susţine o opinie opusă este o lipsă de evlavie; deşi se îndoieşte de autoritatea paulină a epistolei către evrei sau a doua epistolă a Sfântului Petru. Sfântul Teodor putea să combătut drept critic, dar zilele criticismului liber au trecut sau urmau să vină.

"Explicarea liturghiei darurilor mai înainte sfinţite" (pp. 1687-1690) este o mică descriere a ceremonialului urmat de Sărbătoarea Sfinţirii Pâini, o supravieţuire a agapelor care se pare că nu au murit cu totul nici în Biserica de est dar nici în cea de vest.

După o notă a *Typicului* de la Studium (pp. 1691-1692) Migne dă ceea ce este denumit ca *Catechesis Chronica* din Studion ce este o marcare a anului creştin cu sărbători şi posturi (pp. 1693-1703).

Constitutiones Studitianae (pp. 1703-1720) au oferit material pentru cap. V şi la fel au făcut *De confessione et pro peccatis safisfactione canones* (pp. 1722-1730). Urmează câteva răspunsuri la mai multe probleme diverse cu practicile lor (pp. 1734-1758) şi mai apoi Peonae Monasteriales.

Apoi vin producţiile metrice (pp. 1758-1768); prima "Canonul cinstirii sfintei cruci;" şi mai apoi cel al Restaurării sfintelor icoane care, după cum am spus nu poate să fie a Sfântului Teodor.

Diferiţi Iambi (pp. 1780, 1811) includ cei adresaţi la mai mulţi funcţionari de la Studion. Dimpreună cu ele sunt mai multe adresate sfinţilor.

O predică (xviii) despre ţinerea postului (în versiune latină) urmează aici (pp. 1811-1812) deşi nu afară din loc.

„Testamentul" Sfântului Teodor (pp. 1813-1824) mărturisirea lui a credinţei şi ultimile îndrumări ale adepţilor lui, sunt documente de mare interes deşi nu pare singur că le avem în formă originală.

Într-un Apendix (pp. 1824-1850) avem o mărturie dată de Naucratie ale ultimelor zile şi a morţii Sfântului Teodor şi a notă cu privire la „Schisma" sau separaţia de patriarhi sub Sfântul Teodor. Între indici există mai multe

[257] Din Catechesis Chronica. Ar trebuii să presupun că ea a avut loc înainte de Bobotează.

liste de mare folos ale corespondenţilor Sfântului Teodor şi o încercare a lui Baronius de a aranja Scrisorile în ordine cronologică (pp. 1857-1858).

Aşa că este cât se poate de evident că Ediţia Migne, deşi cât se poate de comprehensivă, este deficientă în trei departamente ale lucrărilor Sfântului Teodor, Scrisorile, Discursurile Catehetice şi Imnele bisericeşti.

2. În primele două părţi de aici am fost capabili să suplimentăm Migne cu *Nova partum bibliotecha* a cardinalului Angelo Mai. Volumul viii al acestei lucrări, publicat în 1871 există 269 de scrisori editate de G. Cozza-Luizi. În volumul ix publicat în 1888 acelaşi editor ne dă în adăugire a ediţiei greceşti *Parva Catechesis*, 77 de discursuri din *Magna Catechesis*. Acestea nu diferă mult în formă şi ton de discursurile din Parva. Cel mai mare interes al Discursurilor catehetice este că îl facă pe cititor să înţeleagă gândirea Sfântului Teodor şi să discernăm influenţa lui secretă care a fost deja menţionată mai sus.
3. A mai apărut o ediţia greacă (Paris, 1891) de Auvray a Parva Catechesis cu o bună introducere de Tougard. Este un volum foarte atractiv. Notele istorice şi cele critice sunt de mare ajutor pentru student.
4. Pentru imnele bisericeşti ale Sfântului Teodor studentul trebui să meargă mai întâi la buna lucrare a cardinalului J. B. Pitra: *Analecta sacra spicilegio solesmensi,* vol. 1 în care el va găsii (pp. 336-380) 16 poeme ale Sfântului Teodor. Este interesantă şi de mare ajutor introducerea şi din mărturia manuscriselor de la final, autorul dă unele impresii despre munca herculeană cerută pentru a afla, identifica şi pune în formă eligibilă imnele din această colecţie.
5. O altă colecţie de imne greceşti, Analecta lui Hristos şi Paranikos conţine câteva de Sfântul Teodor şi (la pagina 264) o listă de imne sau mai bine spus un număr de imne în Cărţile de slujbă sunt private ca fiind a Sfântului Teodor.
6. Evident că cititorul se întoarce dacă poate la Cărţile de slujbă dar aici va întâlnii mai multe dificultăţi. Cărţile nu sunt uşor de procurat în Anglia. Ele sunt (din câte am văzut) fără un index, textul nu a fost ţinut departe de adăugări şi alteraţii şi atributele poemelor unui autor anume nu sunt de încredere chiar şi aici. Există o anumită dificultate cu privire la poemele Sfântului Teodor. Numele lui era foarte popular în epocă şi lucrările lui în proză cât şi în versuri sunt de mai multe ori confundate cu cele ale altor Teodori. Cartea care conţine cel mai mare număr de canoane şi alte imne este Triodul, o carte de slujbă pentru postul mare care începe duminica. Mineele sunt aranjate pe luni cu lecţii şi imne potrivite pentru diferite zile ale sfinţilor. Imnele includ Canoane la fel de bine ca idioamele şi alte versificaţii. Câteva dintre cele mai mici, poeme luate în sine în special din Triod sunt atribuite Sfântului Teodor dar Pitra arată că influenţa studită era în mare favorabilă Canoanelor mai mult decât altor tipuri de imne. Mai există o ediţie bună publicată la Veneţia: Triodul în 1839 şi Mineul din 1849 şi Paracletica în 1843.
7. Ar fi nedrept aici să încheiem aici fără să menţionăm un englez care a încercat să în faţă înţeles pe Sfântul Teodor şi să prezinte câteva dintre poemele lui într-o formă potrivită pentru cititorii moderni şi chiar pentru muzica bisericească. Dr. Neal, în "Imnele Bisericii Răsăritene" oferă o traducere a câtorva ode din canoane care au fost denumite de studiţi *Dies Irae* la fel ca imnul – cu un autor îndoielnic – al restaurării icoanelor de Duminica Ortodoxiei. Această mică carte, cu introducerea ei la poezia greacă sacră, ar putea să nu fie chiar potrivită pentru cercetător, dar este scrisă cu mult entuziasm şi dedicare faţă de subiect şi a avut o influenţa considerabilă asupra subiectului de a face publicul englez familiar cu unele faze ale gândirii şi sentimentului religios al Bisericii Ortodoxe.

Rezultatul acestui mic rezumat ar părea să fie cea a unei ediţii complete a scrierilor Sfântului Teodor care este încă ceva de dorit. Aş sugera că o astfel de ediţia ar cere munca unui cărturar complex sau a unui grup de cărturari dedicaţi cu toată seriozitatea diferitelor linii ale activităţii literare fiindcă căile Sfântului Teodor au fost succesive şi simultane cât se poate de variate în cursul vieţii sale pline şi grele.